

duiliu zamfirescu

112

duiliu zamfirescu

viața la țară •
tănase scatiu

«Romanul cel mai izbutit [al lui Duiliu Zamfirescu] este, fără îndoială, *Viața la țară*, carte în care se ating vagi ecouri din Dimitrie Bolintineanu și N. Filimon și se presimte, pe de o parte, realismul dur al *Răscolului* lui Rebreanu, iar, pe de altă, și mai accentuat, medelenismul lui Ionel Teodorescu. E romanul conacului boieresc, primul care se impune în literatura noastră, al înfruntărilor și rivalităților sociale, dar și un poem al vieții cîmpenești, al dragostei suave și al contemplației senine.»

AL. SÂNDULESCU

duiliu zamfirescu

Lei 8

editura minerva

Illustratia copertei . *Kalab Francia*

duiliu zamfirescu

viața la țară. tănase scatiu

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE MIHAI GAFIȚĂ
PREFĂȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
AL. SANDULESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1987

EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Ediția a II-a „E.P.T.”

Textele au fost reproduse după : *Opere*, vol. II, ediție îngrijită de
Mihai Gafița, Editura Minerva, București, 1971.

PREFATĂ

Azi, cînd e tipărită aproape în întregime opera sa completă, avem desenul și mai precis al cîmpului destul de întins al genurilor abordate și al preferințelor lui Duiliu Zamfirescu. Poetul din tinerețe e dublat de un foarte activ ziarist și reporter, novelistul, de primul nostru romancier, ambiționînd marea frescă socială, și de un teoretician pasionat al romanului, memorialistul, de un strălucit epistolier, poate cel mai complex, ca preocupări și disponibilități, din literatura română.

Fără îndoială, că, pe primul plan se situează romancierul care-și impune modul său de a vedea lucrurile, stilul narativ pînă și în corespondență, făcînd-o să fie *altceva* decît un simplu document de arhivă. Într-o epocă de începuturi dificile și tîrzii, cînd încă nu ni se ridicase de pe ochi ceața romantică a melodramei și a foiletonului de senzație, poetul acesta neoclasic avea să anunțe adînci înnoiri, deschizînd mai hotărît ca oricare dintre contemporani porțile viitorului. Ideile sale aveau să facă o carieră strălucită, constituind cîteva puncte esențiale de pornire ale romanului nostru postbelic. Lovinescu, Rebreanu, Camil Petrescu nu mai pot fi discutați cum se cuvine, în perspectivă istorică, fără o raportare la estetica lui Duiliu Zamfirescu. Dar însuși genul, aflat la noi într-un stadiu incipient, își găsește o bună susținere cel puțin într-una din operele neobositului autor. După *Ciocoi vechi și noi* al lui N. Filimon și alături de *Mara* a lui Slavici,

Viața la țară vine să completeze tripticul care a pus piatra fundamentală a epicii moderne românești.

Așa cum observa Eugen Lovinescu, Duiliu Zamfirescu nu și-a dat măsura talentului dintr-o dată. El a străbătut ani îndelungați de încercări și dibuiri, când reportajul gazetăresc și nuvelistica au constituit, în afara valorii lor intrinsece, un foarte util exercițiu. În aceeași categorie se înscriu și romanele de debut. *În fața vieții* (1884), compunere naivă, de un pesimism cam artificial, cu o substanță epică și psihologică destul de fragilă, va forma obiectul unui prea dezlinat, însă judicios articol al lui C. Dobrogeanu-Gherea, *Pesimistul de la Soleni*. Conflictul erotic, scenele de la moșie, cu lac și vânătoare de rațe, la care se adaugă o delicată poezie a amintirii, le vom reîntâlni în *Un drum greșit* (1888), „roman“ publicat numai în *Convorbiri literare* și care anunță partea idilică din *Viața la țară*. Apare aici chiar și numele de Comăneșteanu. Cu *Lume nouă și lume veche* (1891—1892, anii de apariție în revistă), Duiliu Zamfirescu, junimistul, îndreaptă un pamflet contra socialiștilor, de fapt a „generoșilor“, pe care-i surprinde nu o dată în flagrant delict de nesinceritate și oportunism. Nu vom contesta prezența unui anumit spirit de observație socială, mai ales în recreerea atmosferei boeme și a moravurilor libertine. Dar întreaga scriere este viciată de polemism, de lipsa puterii de obiectivare, apăsată încă de locurile comune ale romanului-foileton.

Dacă n-am ține seama că, între timp, scriitorul publicase și câteva nuvele ca *Subprefectul* sau *Conu Alecu Zăgănescu*, unde se relevase vocația lui de prozator, și dacă mai ales n-am ști că în acești ani după 1888, se desfășura semnificativul dialog epistolar cu Titu Maiorescu, apariția *Vieții la țară* în 1893—1894 în *Convorbiri literare* ar fi cu totul surprinzătoare. Primul său roman de valoare este rezultatul unor neîncetate experiențe, dar și al unor frământări interioare și al unei meditații estetice, cărora comentatorii mai vechi nu le-au dat întotdeauna importanța meritată. *Viața la țară*, ca și romanele care i-au urmat, este expresia unei dualități de spirit, a unui decalaj între capacitatea remarcabilă de înțelegere teoretică a genului și posibilitatea oare-

cum limitată de realizare, este o expresie a inegalității, semnul sub care se găsește mai toată opera scriitorului.

Duiliu Zamfirescu era un antinaturalist convins și declarat, el însă concepe cel dihtii roman ciclic în literatura noastră, bizuit pe viziunea în esență zolistă a generațiilor și a eredității. Romanul Comăneștenilor, cuprinzând *Viața la țară*, *Tănase Scatiu*, *În război*, *Îndreptări* și *Anna*, vrea să fie un „experiment“, o demonstrație, altfel destul de subiectivă pentru un scriitor care teoretiza obiectivitatea. Vechea boierime românească „de viță“, trecută prin negura fanariotismului, ieșise vlăguită. Ea primește noi lovituri din partea arendașimii, a păturii parvenitilor, autohtoni și străini, care n-au sentimentul tradiției și al legăturii cu pământul și care nu vor altceva decât îmbogățirea, cu orice preț. Spre a se regenera, boierii se vor înfrăți cu țăranii în războiul pentru independență (v. romanul *În război*). Mai târziu, se va simți nevoia împropătării familiei Comăneșteanu cu un vlăstar transilvănean (*Îndreptări*), avându-se în vedere, în final, ideea unității naționale, ce urma să fie încorporată într-un ultim roman al ciclului, *Frații Dedulești*, ce a rămas abia început. Schelăria aceasta, în afara unor anume erori de interpretare a raporturilor socio-istorice, e viciată, cum s-a observat, de caracterul ostentativ polemic (mai ales în cazul *Tănase Scatiu*) de un didacticism destul de strident și de o rarefiere a materiei epice în *Îndreptări* și *Anna*. Romanul Comăneștenilor se dezvoltă, dacă putem spune așa, într-un spectaculos descrescendo, valoarea lui scăzând cu fiecare volum. Autorul își pierde prea curînd respirația, și cu toată distanța dintre început și încheiere, vreo 10—12 ani și cu marile popasuri dintre volume, el nu-și mai recîștigă forța inițială.

Romanul cel mai izbutit este, fără îndoială, *Viața la țară*, carte în care se ating vagi ecouri din Dimitrie Bolintineanu și N. Filimon și se presimte, pe de o parte, realismul dur al *Răscoalei* lui Rebreanu, iar pe de alta, și mai accentuat, medelenismul lui Ionel Teodoreanu. E romanul conacului boieresc, primul care se impune în literatura noastră, al înfruntărilor și rivalităților sociale, dar și un poem al vieții cîmpenești, al dragostei suave și al contemplației senine. Clasicismul lui Duiliu Zamfirescu își are aici adevă-

rata lui întruchipare, nu numai prin atmosferă, prin spiritualitatea celor mai multe dintre personaje, dar și prin echilibrul construcției, prin armonie.

Dinu Murguleț, unul dintre reprezentanții principali ai boierimii românești nepervertite, e un descendent al idilicului Ban C. din *Ciocoii vechi și noi*, un Miron Iuga în devenire, sub raportul filiației tipologice. Om cu dragoste de pământ și de vechile orînduieli patriarhale, cu frica lui Dumnezeu și cu respectul unui elementar sentiment de omenie, el își relevă în același timp spiritul autoritar și nu mai puțin retrograd, incapabil să conceapă mecanica transformărilor sociale. Satul, așa cum e, cu țărani răbdători și supuși (care „ar avea tot ce le trebuie și nici o grijă”), mulțumindu-se cu puțin și cu un proprietar pe care să-l asculte ca pe un prieten, i se pare o alcătuire firească, dată pentru totdeauna. Este de altfel și părerea autorului, care va încerca să-și justifice teza conservatoare nu numai prin limitarea conflictului social, dar și printr-o parțială contrazicere a sensului istoric. Asistăm la ceea ce s-a numit „căderea neamurilor” și „ridicarea noroadelor”, la ruinarea clasei legată de pământ și distinsă a lui Dinu Murguleț și la înlocuirea ei cu o burghezie rapace, vulgară, nesocotind orice lege în afară de aceea a banului, clasa mitocanilor lui Tănase Scatiu. Conflictul dominant în *Viața la țară* antrenează nu atît două forțe sociale antagoniste, cît două rivalități. Alături de Dinu Murguleț, „fodulul”, sau mai bine-zis împotriva lui, apare un alt tip, cu o glorioasă carieră în literatura română, și anume, parvenitul, ariivistul. Înrudirea lui Tănase Scatiu cu Dinu Păturică a fost unanim semnalată. Există însă și anumite deosebiri, ignorate sau trecute prea repede cu vederea. Ca tip social, eroul lui N. Filimon aparține unei feudalități orientale, unei faze de „acumulare primitivă”, pe cînd Scatiu reprezintă o individualitate distinctă, produs al societății moderne. Păturică nu reușea să-și îndeplinească visul său de mărire, prin căsătoria cu fiica Banului C., pe cînd Scatiu obține cu oarecare ușurință mîna Tincuței și averea grevată de datorii a lui Dinu Murguleț. Prin enormitatea actelor sale de rapt și violență, eroul lui Filimon mai păstrează ceva din satanismul romantic al romanelor de sen-

zație și parcă ceva din fantasticul tenebros al poveștilor cu bandiți. Tănase Scatiu e tratat mai realist, deși pe o singură latură. Filimon își gigantizează eroul, G. Călinescu, mai tirziu, în *Enigma Otiliei*, construiește în Stănică Rațiu un Rastignac intrigant, viu, clean și demagog. Duiliu Zamfirescu ne dă o altă imagine a parvenitului, în care liniile sumbre sugerează nu o dată grotescul. Scatiu e rău la suflet, ahtiat după avere, neindurat cu țărani, totodată vulgar, semidoct, mitocan. El atentează nu numai la pozițiile economice și politice șubrežite ale vechii clase, dar și la distincția, la finețea, la bunele ei maniere. De aici repulsia lui Dinu Murguleț („Deschideți ușile, să iasă mirosul de mitocan !”) și implicit a scriitorului. Fiu de vâtaf boieresc, îmbogățit peste noapte, șiret, însă „harnic și deștept la treabă”, cum i se pare lui Matei Damian, adică întreprinzător și chivernisit, amestecat în fel de fel de afaceri necurate, inclusiv în acelea ale hoților de cai, cumpărând fără dificultate autoritățile, de la primarul satului pînă la poliție și președintele tribunalului, venit în „descindere”, spre a soluționa în favoarea lui conflictul cu țărani, prin incultura și prostul lui gust se comportă față de cei pe care îi ruina, ca un personaj caragialesc. Deși Duiliu Zamfirescu nu prețuia comediile și „momentele” i se întîmplă uneori să apeleze, involuntar, la tehnica lor verbală, cînd personajele aparțin aceleiași burghezii sau mici-burghezii mimetice, aceluiasi spațiu bucureștean al sfîrșitului de secol. Stilul indirect liber ne amintește parcă de Jupîn Dumitrache și de Pristanda, care, și ei, au plăcerea narațiunii dialogate firește, în obișnuitul limbaj semidoct : „Coană Sașo, să mă bată Dumnezeu dacă aveam să iau un ban. Cît am ținut moșia lui, de... nu mă dau la o parte. Aveam un samsar la București, care, numa ce-mi da o depeșă : «Tănase Sotirescu, Vlădeni. În curînd apa la moară.» Emediat mă pornesc la gară, și numai așa, ca din întîmplare, treceam pe la Fialkovski, unde Costică Oțopeanu șopăia prin toate colțurile cu cămătarii. Cum mă vedea, îmi sărea de gît. «Ce noroc, cită plăcere !» Eu mă făceam niznai. Numa ce mă scotea afară, mă urca în muscal și haide ! N-avea lescăie în buzunar, dar muscalul, muscal. Și numa începea vorba : «că nene Tănase, să-mi dai cinci mii de franci» : «N-am, coane Costică !»

«De, găsești, dumneata la un bancher, și să ți-i oprești din cîști...» «Doar așa.» Și numa rămînea la «*Bolivard*», iar eu nen-tule, vira pe Lipscani cu trăsura boierului, cumpăram mamei cele de trebuință și peste jumăt' de ceas mă-ntorceam.“

Poet prin structură, Duiliu Zamfirescu nu reușește să se obiectiveze și nici să coboare prea adînc în sufletul eroilor săi. Mai ales, bărbatii ni se înfățișează ca niște formule închise, fără posibilitatea unei evoluții, a unei transformări. Tiparele acestui clasicism contrazic de altfel ideea de roman-ciclu, care nu primește pînă la urmă decît o acoperire formală. Spre deosebire de Dinu Păturică, pe care-l vedem cum se ridică de la cea mai umilă treaptă de slujbaș pînă la rangul cel mai înalt, Tănase Scatiu se găsește la capătul procesului său de parvenire. El nu mai suportă nici o modificare de ordin moral, fiind, într-un fel, cum s-a spus despre personajele lui Racine, o axiomă care pășește. Însă ca *tip*, ale cărui trăsături morale se îngroașă atît aici, în singeroasa scenă a schingiuirii țăranilor, cît și în romanul următor, unde lăcomia și bătăria lui se potențează, rămîne memorabil, și categoria, fundamentală, a parvenitului din literatura română nu poate fi discutată nicidecum, făcîndu-se abstracție de el. Scatiu este *arendașul*, *ciocoiul*, împotriva căruia se revoltă oamenii de pe moșie, ca și în întîmplarea reală petrecută, în epocă, la Bordeni-Scorțeni (Prahova) pe care a cunoscut-o nemijlocit gazetarul Duiliu Zamfirescu și care i-a sugerat, cu siguranță, ideea romanului social. Un roman în care boierimea legată de pămînt e prezervată, fiind nu numai cruțată de răzvrătiți, dar conferindu-i-se de către mulți un rol salvator. Așa se face că în al doilea volum al ciclului, țăranii din Ciulniței, în timp ce-l culcă sub ciomege pe Tănase Scatiu, sînt mulțumiți de întoarcerea „boierului“ (Dinu Murguleț), pe care o ceruseră de altfel și ministrului. Sigur că va fi fost o diferență de comportare între cei doi stăpîni (fiul căminarului Murguleț, mai uman, mai înțelegător în limitele destul de înguste ale concepției sale, și arendașul necunosînd nici o lege și nici o măsură) ; procesul social obiectiv nu făcea însă o astfel de distincție, cum se vede și din atitudinea unor țărani ca Lefter din *Viața la țară* și așa cum se vor petrece lu-

crurile în *Răscoala* lui Liviu Rebreanu, unde soarta singeroasă a familiei arendaşului Platamonu va fi împărtăşită şi de moşierul de baştină Miron Iuga. Scriitorul nostru care va fulmina împotriva poporanismului şi în subtext a sămănătorismului, înfăţişează, paradoxal, conflictul fundamental al vremii într-o viziune tipic sămănătoristă.

Din punct de vedere literar, la fel de statice şi unele fără o psihologie prea complicată, sînt şi personajele aparţinînd boierimii. Astfel, Matei Damian, variantă mai nouă a lui Dinu Murculeţ, se defineşte ca un tînăr cu aspiraţii democratice, (voia să-i ajute pe ţărani „a ieşi din mizerie, se gîndea să le facă şcoală şi să-i vadă înflorind”) intenţii prea repede uitate, avînd simţul dreptăţii (intervine revoltat împotriva nelegiuirilor lui Scatiu) şi respectul bătrînilor, o fire contemplativă, dispusă la visare şi reflecţie, vorbind uneori în numele autorului : „Ce fiinţe interesante, gîndi el [despre ţărani] şi cit sunt de departe de felul cum le-au zugrăvit nuveliştii noştri”, — e o frază parcă desprinsă din corespondenţa lui Duiliu Zamfirescu cu Titu Maiorescu. Matei Damian va fi egal cu sine de la început pînă la sfîrşit, contactul cu realităţile satului soldîndu-se, din păcate, cu o comodă resemnare, iar dragostea pentru Saşa cu o instalare la fel de comodă într-o căsnicie de nimic tulburată. De asemenea, Mihai Comăneşteanu va rămîne, în pofida anilor, un veşnic adolescent manierat şi hipersensibil, fără alte date psihologice esenţiale decît romantica iubire pentru Tîncuţa şi apoi avîntul patriotic din timpul războiului pentru Independenţă.

Intuiţiile scriitorului se dovedesc mai sigure atunci cînd e vorba de sufletul feminin, descifrat cu o fineţe şi cu o receptivitate a nuanţelor, care-l pun pe Duiliu Zamfirescu într-o vizibilă descendenţă tolstoiană. Saşa Comăneşteanu, de care s-au entuziasmat mai toţi criticii, încarnează un tip ideal de feminitate. Trecută de vîrsta primei tinereţi, ea este femeia-mamă, femeia-soră, femeia-iubită, unind prospeţimea şi căldura sentimentului cu maturitatea, cumînţenia şi chibzuinţa. Devotamentul cu care veghează agonia coanei Diamandula denotă o mare capacitate afectivă, pricepera şi autoritatea ei în treburile gospodăreşti îl

dau consistența reală de personaj cu simțul vieții practice, dragostea pentru Matei, care se născuse parcă din totdeauna, emoția întâlnirilor, discreția și pudorea, căutarea clipelor de singurătate meditativă îi conferă acea aură poetică de idealitate clasică. Închipuind în Sașa o iubire lucidă, o pasiune crescîndă, cu rădăcinile vînjoase ale unei concepții de viață temeinică, în care afectul nu se poate lipsi de rațiune, Duiliu Zamfirescu a evitat clișeul romantic, atît de frecvent în literatura vremii, ca și în mai vechile sale scrieri. Sașa este personajul cel mai complex, din *Viața la țară*, în structura căruia distingem un început de modernitate. Cîmulul acesta de trăsături aparent contradictorii, amestecul de poezie și proză, de ideal și real, indică o evidentă maturizare de concepție asupra personajului de roman. Sașa are ceva din gingășia și profunzimea, din suavitatea și farmecul eroinelor lui Tolstoi și Turgheniev. De altfel întreaga atmosferă a romanului amintește pe autorul Annei Karenina, pentru care autorul a manifestat o admirație declarată și pe care și-l ia, deși n-o va recunoaște, ca model. G. Ibrăileanu, care se îndrăgostise de Sașa, ca și de Natașa Rostova, nu se va putea despărți de umbra ei, atunci cînd va scrie romanul *Adela*. Vom regăsi aici delicatețea sufletească și lirismul substanțial ce caracterizează pe eroina *Vieții la țară*.

Aplicația lui Duiliu Zamfirescu pentru stările delicate de spirit și mai cu seamă înclinația sa romantică sporesc în zugrăvirea celui alt cuplu din roman, Tincuța și Mihai. Celebra scenă de plajă, în lumina gălbuie a zilei de toamnă, cînd fata venind să-și ia rămas bun de la băiatul care se pregătea să plece în străinătate mîngieie penele unei păsări ucise, degajă o poezie melancolică, înfiorată de visul de iubire al celor doi adolescenți, ca și de emoția despărțirii ce avea să fie definitivă. Duiliu Zamfirescu intuiește înaintea lui Ionel Teodoreanu atmosfera medelenistă a conacului și a vacanței, a mersului în trăsură și a cavalcadei, simptomele vîrstei de tranziție. Mihai și Tincuța sînt Dănuț și Monica, mai discreți și mai pudici, mai tăcuți și mai sentimentali, citindu-i pe Lamartine și Musset, iar nu pe Verlaine și Sarmain. Curgerea anilor nu-i va transforma, ei vor muri amîndoi tineri, fără să mai adauge sentimentului lor inițial decît sufe-

rința. Dacă în persoana Sasei scriitorul a întrupat o dragoste matură, nu lipsită de candoare și prospețime, dar așezată pe un temei de luciditate, cu perspectiva sigură a realizărilor, în existența Tincuței a văzut o dramă sentimentală, o ruptură brutală dintre vis și realitate. Măritată cu Tânase Scatiu, fata își va înmormînta poezia și sufletul în cea mai vulgară și ucigătoare dintre căsnicii.

Conținând scene de un romantism idilic și vaporos, care nu trebuie totdeauna repudiate, *Viața la țară* se impune totuși ca unul dintre primele noastre romane realiste. Spiritul de observație al autorului, probat încă din amintitele nuvele și din unele reportaje gazetărești, își dă acum adevărata sa măsură. El știe să vadă semnificația momentelor și împrejurărilor, să-și situeze personajele în spațiu, să surprindă atmosfera morală, să noteze cu mare finețe limbajul. Curtea lui Dinu Murguleț, cu căruțe dejugate și cumpănă puțului scîrțîind neunsă între furci, odaia coanei Diamandula mirosind a sulfina și a mobile vechi, cimitirul de țară cu morminte sărace, cîtropite de iarbă, satul cu bățăturile țăranilor, unde aleargă cite doi sau trei cai pe vraful de griu, treierîșul, cu învîltorarea de praf și căldură, procesiunea religioasă pentru ploaie, tumultul gării și zăpăceala de pe peron la sosirea lui Matei, drumurile de pămînt care se pierd în zare, marginile de lan, heleșteiele și lacul, diminețile însoțite și nopțile cu bolta ținută de stele, toate își găsesc în Duiliu Zamfirescu un pictor atent și sensibil. Dacă Odobescu zugrăvise o imagine mai ales cinegetică a Bărăganului în *Pseudokynegeticos*, dacă lui G. Călinescu, în *Enigma Otiliei*, aceeași cîmpie îi va sugera un ev revolut al întinsurilor scitice, autorul *Vieții la țară* este impresionat de culoarea și de lumina tremurătoare a orizontului, de peisajul campestru, în care mîna omului făcînd să crească unduitoare lanuri de porumb și să pască albe cirezi, din care se rătăcește cite un bou singuratic, nu reușește să elimine cu totul sentimentul de împietrire și pustietate: „Întinderea cîmpului se desfășura într-o nespusă liniște de vară. De o parte, un lan de porumb își mișca virful foilor nervoase, dînd văzduhului un reflex de culoare verde, ce părea că îngrășe aerul; de partea

cealaltă, Ialomița curgea domoală între două maluri joase, lăsînd să se vadă o margine de Bărăgan, cu pîrloagele sale nestrăbătute, cu suhaturi roase de vite, cu o turmă de oi ce se zărea în fund ca o pată albă și, mai presus de toate, cu orizontul său înșelător, a cărui dungă închipuită juca în arșița soarelui ca oglinda unei ape. Din prundul girlei, cireada se urca pe un vad și se îndruma cu greu la pășune. Cite un bou singuratic sta înfipt în marginea apei, cu capul întins înainte, neclintit, intrupînd în nemișcarea lui pustietatea locului.“

Duiliu Zamfirescu este, în același timp, un excelent portretist, folosind cînd o singură tușă, ca în cazul personajelor episo-dice ca de exemplu, chefliul popă Vasile Buză-tăiată, tipul preo-tului de modă veche „cu pulpana antereului prinsă în briu, cu ciubotele scilciate și cu burta înainte“, cînd însumarea în secvențe, capabile să reliefeze și mai viu dominantele subiectului. Tănase Scatiu era un bădăran în comportare, agramat în vorbire, însă un desăvîrșit călăreț, aproape simpatic, atunci cînd îi face curte Tincuței : „Cu bordul pălăriei răsfrînt pe ochi, cu o batistă fil-fîndu-i la gît, el se ținea pe cal cu mare îndeminare, călărînd pe o rină, în mod ștregăresc“. Aceeași calitate ne va dezvălui mai tirziu caracterul demonic al arendașului (era „înfipt în șea ca un drac“) în confruntarea lui cu țărani, într-o scenă plină de mișcare, demnă de pana a unui mare prozator.

„Secvențele“ reprezintă uneori filmări indirecte, balzaciene, adică a mediului, de pildă, a curții lui Tănase Scatiu, aflată într-o respingătoare dezordine, a echipajelor sale de prost gust, a inter-riorului, în care obiectele parcă ne spun că locatarul e mai de-grabă geambaș, braconier, hoț de cai, aflat într-un refugiu de tranzit, decît un om așezat, ce ar aparține de mai multă vreme locului : „În odaia lui, cu ferestre mititele și cu perdele de stambă roșie, atîrnau de cuie : friie, căpestre și biciuri de tot felul, o jiletă cu mîneci, animată de un coș, vreo două pistoale, o pușcă și o geantă ; pe jos, o pereche de cizme de vînătoare, niște pan-tofi cusuți în canava, și-ncolo, lutul udat ce ținea răcoare“.

Pasionat să scrie romane, însușindu-și într-o bună măsură tehnicile moderne ale veacului al XIX-lea, Duiliu Zamfirescu are

uneori adevărate scilipiri, trecind de la peisaj și portretistică, la incizii psihologice mai profunde, presupunind finețe și putere introspectivă. El surprinde la un moment dat hotarul mișcător dintre ideal și real, dintre iluzie și viața imediată, fiind tentat să constate superioritatea iluziei, deși era conștient de întruchiparea ei într-o existență aievea pe care eroul o iubea cu adevărat. Așa îi apare Sașa lui Matei în portretul miniatural pe care-l făcuse la Paris și pe care i-l dăruise : „El se uita la fereastra creionului, închizînd un ochi și privind cu celălalt chipul încîntător al Sașei, talia ei elegantă. Fără să-și dea seama, îi era mai dragă acolo, în depărtarea iluzorie a unei sticle, decît în realitatea de alături, deși chiar în realitate îi era foarte dragă, așa cum era acolo, semăna parcă mai mult cu aceea din mintea lui, senină și nespus de dulce, pe cîtă vreme cum era aici, era în partea ei omenească și reală.“ Sensibilitatea lui de poet îl ajută pe Duiliu Zamfirescu, de asemenea, să coboare în conștiința îndrăgostitului (care era Matei) și să observe suprapunerea și interferența planurilor gîndirii, deplasarea și apropierea imaginilor într-o pulsație permanentă, un fel de du-te vino al amintirilor, impresiilor vizuale și sentimentelor, care într-un cuvînt se numesc *visare*. Ne întîlnim aici cu una dintre prea rarele pagini de analiză psihologică din *Viața la țară* : „Intră în casă. În odaia lui focul se stînesc. Se așează într-un fotoliu și rămase astfel, cu mîinile duse la gură. Frigul îi șerpuia prin vine, dar parcă nu se simțea în stare să se scoale și să cheme. Își aduse aminte de o cameră rece dintr-un otel de la Pisa și i se păru că vede apa tulburată a Arnului curgîndu-i pe dinainte. Cum trece timpul !... Ce o fi făcînd Sașa ?... Începea să se întunece... O muscă bizii greoaie prin aer și se izbi cu capul de oglindă. El văzu, ca prin vis, un punct negru căzînd, dar dincolo de fața oglinzii, și tot acolo, spațiul din odaie reprodus în slaba lumină a zilei. Ce departe i se părea un cadru de perete văzut în oglindă ! Albul și negrul din el alcătuiau un cap de călugăriță. Dacă închidea ochii mai mult, călugărița se prefăcea într-o biserică gotică ; cînd îi deschidea, biserica redevenea călugăriță. Și așa, un freamăt de memorie îi cînta în minte rugăciunea celor patru popi în mijlocul cîmpului, cînd cu venirea

sfinței. Dar picătura de aghiazmă de pe gîtul Sașei !... Ce încin-tătoare era Sașa în ziua aceea, așteptîndu-l. În clarul obscur al odăii, i se păru că o vede, gingașe și surizătoare, cum era atunci ; vedenia aceea lua forme hotărîte, venea spre dînsul, i se așeza pe brațe și își lîpea capul de umărul lui. Ce fericit se simțea !...“

Deși se pronunțase de atîtea ori împotriva țărănilor de car-
naval din literatura română (vizîndu-i pe Delavrancea și Slavici),
Duiliu Zamfirescu nu poate ocoli nici el pe deplin formula cu-
rentă a epocii, și în persoana baciului Micu creează, cum nota
undeva Pompiliu Constantinescu, un țaran-lemblemă, „voinic, fru-
mos, cu plete lungi sub căciulă, știind să cînte din caval și să
spuie niște minunate de povești de le-ai fi ascultat toată vremea“.
Ceea ce-l salvează pe acesta ca tip literar sînt spiritul său con-
templativ, înțelepciunea și inima lui bătînd cu dragoste și cre-
dință. Ca eroii lui Sadoveanu, baciul Micu se arată a fi un zodier
și un cititor în stele. Pagina memorabilă în care el dezleagă lui
Matei, pe căpița de paie, tainele cerului, va oferi nu o dată sugestii
posterității. Autorul *Baltagului* va fi meditat la ea cu siguranță.
Pasiunea baciului pentru ciinele Corcoduș vrea să ne evoce poezia
gravă a sufletelor năpăstuite de soartă, pentru care animalul repre-
zintă o garanție a dragostei devotate, străină de omenestile fățăr-
nicii. De aceea, moartea ciinelui e primită ca o lovitură tragică.
Autorul discursului *Poporanismul în literatură*, care se va lansa
în ciudate considerații asupra originii folclorului, minimalizînd
psihologia rurală, intuia în baciul Micu o ipostază fundamentală
a țaranului român, ce fusese eternizată în balada *Mioriței*.
Scriitorul nu se împiedică de prima lui contradicție. Privit cu
simpatie și oarecum idilizat, prietenul copilăriei lui Matei Da-
mian supraviețuiește, estetic vorbind, prin filosofia lui ancestrală
și prin limbaj. Una dintre marile calități ale lui Duiliu Zamfirescu
este de a ști să-și asculte personajele. Vorbirea țărănească, aci
eliptică și tărăgănală în sincoape, aci bîrfitoare, aci mînioasă, acu-
mulînd veninul unor străvechi umiliri, ni se relevă de o rară au-
tenticitate. Suferința baciului Micu se comunică greoi, bolovănos,
cu supunere și cuvință în fața stăpînului, dar și cu demnitate în
sfîșierea lui sufletească :

„— M-aş hi rugat la matala de o vorbă.

-- De ce vorbă ? întrebă Matei răstit.

— Păi, eu m-aş hi rugat să-mi dai drumul, Coane.

— Te-ai supărat dumneata ?

— Dară ! să mă supăr, zise baciul domol ; eu ştiu că sînt vinovat.

— Atunci ce vrei de la mine ?

— Nu mai pot sluji, Coane, mi-au omorît ciinele, s-a isprăvit şi cu mine.“

O figură de ţăran tratată în altă cheie, a realismului dur, este Lefter, cel care-l atacă pe Tănase Scatiu şi strigă avocatului angajat de arendaş : „Dă-te jos, tilharule, care vrei să ne sărăceşti !“ Acum romanul îşi schimbă tonalitatea, el intrînd în albia involburată, a epicii sociale, a mişcărilor colective, a înfruntărilor singeroase. Îmbulzirea ţăranilor acasă la Scatiu, ancheta judecătorilor, scena schingiuirilor cu „virtejul“ a celor răzvrătiţi, sînt nuclee pe care le va dezvolta cu alte forţe narative Liviu Rebreanu. Atmosfera apăsătoare de revoltă, protestele ascuţite şi ameninţătoare ce vin din partea unor ţărani îndrăzneţi ca Lefter („Corb la corb nu-şi scoate ochii !“, „Să nu-ţi calce chiciorul pe ogorul meu că te zburătăcesc !“), toată stihia aceasta incendiară, condusă parcă de un inger nevăzut al răzbunării şi al dreptăţii, va trece pe de-a-ntregul în *Răscăla*. Duiliu Zamfirescu ne dă acum un capitol de epică densă, concentrată, cu o siguranţă de linie şi o sobrietate puţin obişnuită : „Lefter aruncă cu ciomagul în el, înjurînd, dar Scatiu se tupilă şi braţul îi trecu peste cap. Calul se mişca cu o nespusă îndemînare : se retrăgea cu cîţiva paşi, sărea într-o parte şi într-alta, se învîrtea printre oameni aşa de repede, încît nimeni nu putea să puie mîna pe el, iar biciul plesnea în dreapta şi în stînga şi pe cine-l ajungea, îi crăpa pielea. Scatiu sta ghemuit, cu căciula îndesată pe ochi, cu dirlogii strînşi în mîna stîngă, înfipt în şa ca un drac. Lefter, cu mîna la cap, se ţinea după el, şi cînd îi veni bine îl lovi o dată cu bita peste tîrloi, de-l secă la inimă.“

Lăsîndu-şi idilismul în veacul care murea, *Viaţa la ţară* purta în atîtea din emblemele ei de tipologie şi de construcţie, de at-

mosferă și de limbaj, o forță prevestitoare : marele roman românesc stătea să apară. Eroi nu au, într-adevăr, putința să mai evolueze de-a lungul ciclului, a cărei idee i-a venit autorului tardiv, și unii dintre ei, ca Matei Damian și chiar ca Sașa, tind să se estompeze din chiar volumul următor. Ceea ce rezistă cu adevărat e aerul pe care-l respiră personajele, uneori mai autentic decât ele însele ; e fluidul acela de lirism adolescent și calmă poezie cîmpească, de atașament față de pămînt și iminența ruinei economice a unei clase obosite, de poezie suavă și realitate vulgară pe care Duiliu Zamfirescu încearcă s-o atace frontal, cu toată vehemența, dar și cu toată vigoarea talentului său. Era gestul unui pionier, dară nu al unui întemeietor, care va avea un rodnic ecou în posteritate.

Tănase Scatiu, al doilea din ciclul Comăneștenilor, este romanul parvenitului, a mojioului și mitocanului. Polemismul lui Duiliu Zamfirescu se accentuează, punîndu-ne față-n față cu un caracter odios, care într-o criză de furie ucide calul de la trăsură, cu un politician versatil, care schimbă de pe o zi pe alta partidele, cu un individ grobian, care-și ofensează în fiecare clipă soția, cu un agramat încrezut, care-și dă la iveală întreaga lui esență grotescă. Celelalte personaje cunoscute din *Viața la țară* nu depășesc prea mult funcția decorativă. Dinu Murguleț e un bătrîn reumatic, sechestrat de către hapsinul ginere dimpreună cu moșia ; Mihai, acum cu studiile terminate, nu se desosebește aproape deloc de adolescentul timid și hipersensibil. Tîncuța a devenit și mai sentimentală, iar în urma anilor de aspră și umilitoare conviețuire cu Scatiu, neurastenică și tuberculoasă, trăind cu vechiul ei vis de dragoste între injurii și leșinuri. Din punct de vedere psihologic, lucrurile sînt prea simplificate, iar din punctul de vedere al construcției epice, grăbite, expediate (de ex. boala și moartea Tîncuței). Cu adevărat notabile ni se par scenele de observație a burgheziei provinciale, care negociază polițe, averi și ipoteci și care intră în panică la sosirea ministrului, primit cu discursuri și gesturi caragialești. Încă din primul roman, Duiliu Zamfirescu făcuse cîteva bune transcriptii de limbaj semidoct, urmărindu-l atît

pe Scatiu, cît și pe mama acestuia, aleoolică și trivială, coana Profira, care nu dezmente ifosele de incult îmbogățit ale feciorului : „Să-i pui sîfestrul, și să-l văd eu venind coala la mine, și tipărindu-mi mîinile și pe o parte și pe alta, și ca să-i spui : nu putem, nu putem. Cioclovina dracului !... Aeuși să te duci și să-i spui «ezecutie».”

Grotescul lui Scatiu transpare de obicei din confruntarea lui cu oamenii bine crescuți ca Matei și Sasa, dar și în ocazii publice, cînd personajul vrea cu orice preț să-și dea importanță. La sosirea ministrului, constatînd că acesta nu e însoțit de șeful de cabinet, *alias* Mihai Comăneșteanu, arendașul exclamă contrariat și fudul, afișînd gradul de rudenie, capabil să-l ridice în ochii înaltului demnitar : „Nu înțeleg de ce n-o fi venit *văru-meu*”. Scena cea mai grotescă e aceea de la catafalcul Tincuței, cînd Tănase arborează o suferință gălăgioasă : „Am pierdut-o, vere Matei, am pierdut-o ! S-a dus de la noi, verișoară Saso ! Demagog și ipocrit, își îndeamnă copila să plîngă : („Plîngi, plîngi, nenorocită orfană ! Mamă ca a ta puțini au avut în lumea asta !”), pentru ca în clipa următoare să dea glas preocupărilor sale mărunte de om rece și calculat, în fond cu totul străin de durerea celor din jur :

„— Mario, rupe feștila de la făclia asta, că pătează covoru” — poruncește el fără jenă, sfidînd parcă sufletele îndoliate ale familiei.

Abia pusă piatra deasupra mormîntului Tincuței, că soțul se și dedă la o „filosofie” de două parale : „S-o ia dracu de viață !”, după care se adresează vizitiului, ca și cînd se încheiase un lucru obișnuit : „Haide, băiete !”

Singurul portret care se rotunjește în acest al doilea roman este al eroului principal, care, ajuns din arendaș mare proprietar și intrat prin căsătorie într-o familie boierească, nu-și ascunde mîndria de a se înrudi cu ea, dar și disprețul față de starea ei de decădere și chiar de superioară compasiune : „Pe lîngă instinctele lui negustorești și ura omului care a muncit și a adunat împotriva celui care risipește, un sentiment ciudat de demnitate, ce-și avea obîrșia în fala lui, îl făcea să-i pară rău de-a binelea de împrumu-

tul lui Mihai. Legătura de rudenie cu conu Dinu și indirect cu Comăneștenii, pe care, ca toți parveniții, o disprețuia față de nevastă-sa, îl măgulea în fundul inimii și o trîmbița pe toate drumurile : o familie mare, cu nume istoric, fără pată, impunea fiului de vătaf, și la umbra ei i se părea că crește propria lui umbră.“ Cînd vine ministrul, nu mai știe cum să fie în primul plan al atenției, agitîndu-se, ambiționînd ca primirea să fie cît mai reușită. Însă ea va fi pe măsura celui care își însemna chiar acum în condicile sale : „Dați (bani) lui Bănică, *itidentul* de la vie...” Îmbogățitul Scatiu nău-și poate depăși condiția lui de spirit rudimentar.

Sînt și în acest roman cîteva momente demne de luare-aminte, în afară de acela al înmormîntării. Să nu uităm criza aproape demențială, cînd Scatiu ucide un cal de la trăsură (Forgaș), pe care-l jelește bătrînul vizitiu Stoica, înfrățit cu animalul, ca și baciul Micu cu cîinele lui. Limbajul este de aceeași exemplară autenticitate : „Calule, sărmanule, te-a mîncat fript stăpînu-tu. Dar-ar Dumnezeu să i se usuce mînușița cu care te-a împușcat !” Apoi, cheful cu fanfara militară, care tulbură somnul ministrului, printr-o stridentă chinuitoare. Scriitorul, că de obicei, dovedește a fi înzestrat cu o bună ureche muzicală : „Cînd însă s-adoarmă, muzica militară începu din nou. Chip, era ea ascunsă într-o odaie de jos, dar te joci cu tromboanele și cu piculina ? !... Mai ales era un afurisit de solist cu cornul, care pusese mîna pe o doină, și ți-o freca, și ți-o învîrtea, de gîndeai că-și dă duhul în trîmbiță. O lua de jos, lung, tărăgănat, și se urca la deal ca un hain, și iar o mai ținea, și iar se urca, pînă prindea două note ascuțite, pe care le sfîrșidea un ceas.“

Romanul se încheie prin uciderea lui Scatiu de către țărani, care, neverosimil, iau apărarea bătrînului Murguleț, întors, în sfîrșit, la moșia lui, scăpat de sub arestul ginerelui. La fel, pierrea ucis sub ploaia de pietre și ciomege eroul romanului *Brazi și putregai* de N. Xenopol, ceea ce ne face să constatăm încă o dată că Duiliu Zamfirescu reprezenta pe această latură o constantă și o continuitate a literaturii române.

Întrucît e vorba de un ciclu și care nu s-a configurat ca atare decît în procesul elaborării, poate că n-ar fi de prisos citeva date în legătură cu geneza *Vieții la țară* și a lui *Tănase Scatiu*, cu atît mai mult, cu cît scriitorul, aflat multă vreme în străinătate ca secretar de legație, a lăsat în corespondența sa un veritabil jurnal de creație, pe care-l deducem în primul rînd din scrisorile adresate mentorului său, Titu Maiorescu, și lui Iacob Negruzzi, directorul *Convorbirilor literare*.

Încă la 31 august 1891, Duiliu Zamfirescu promitea șefului „Junimii“, un roman pe care nici nu-l începuse, dar al cărui subiect îi da tîrcoale, contopit cu ideea că arta trebuie să surprindă pulsul omenescului : „De altfel, vă făgăduiesc un roman (pe care nici nu l-am început), foarte frumos după capul meu, care îl cuprinde vag, întreg, cum noaptea cuprinde toate constelațiunile cerești. Sunt de o lipsă de modestie infamă, dar să spui ceea ce este : eu îl văd foarte interesant, și asta și e, în fond, fericirea de a împînzii nevoi omenesti pe firul fanteziei noastre“ (VII, 263)¹. Între timp, este prins de agitația vieții diplomatice românești din acel moment și autorul nu poate reveni cu o mențiune ceva mai precisă decît la 12 mai 1892 : „O veșnică neliniște mă stăpînește. Întrevăd niște crîmpeie de roman, cu lungi șesuri de țară, dar toate învăluite într-o piclă de Bărăgan.“ (VII, 273.) Abia peste o lună (la 20 iunie 1892), anunța că a început să scrie romanul *Pe arătură*, care-și va schimba titlul în *Viața la țară*. După citava vreme face destăinuiri — importante — asupra temei, declarîndu-și, tot către Maiorescu, intenția monografică, de frescă socială, pe care însă nu va realiza-o decît în parte. Realismul cărții este nu numai declarat, și explicit : „Altul, romanul meu *Pe arătură* (sau altfel), în care voi să încerc a arăta geniul românesc sub toate formele lui, la boier și la țăran, la femeie și bărbat, la cei dinții fără nici o tradițiune, fără gust, fără disciplină, — la cei de al doilea, de asemeni fără gust și fără disciplină, dar cu o violentă năzuință de

¹ Toate indicațiile de acest fel, între paranteze, trimit la ediția noastră, Duiliu Zamfirescu, *Opere*, VII, VIII, Editura Minerva, 1984, 1985.

formă națională, — avind ca inspirație morală un realism strict, o viață uniformă, dar senină a muncitorului de pământ.” (VII, 234.) Autorul este așa de îndrăgostit de subiectul său, atât de absorbit de lumea lui imaginară, încît ar fi tentat să renunțe chiar și la avansare. Creația îl plasează într-un spațiu ideal, de refugiu, unde-l însoțește neconținut „icoana adevărată a cîmpului” sau numai „iluzia lui despre asta”. Ideea de osmoză viață/operă transpare în tot locul, o viață (a copilăriei și adolescenței) pe care o recompune în închipuire, opunind-o celei, tracasante, de fiecare zi : „Acum trăiesc cufundat în atmosfera romanului pe care-l scriu, o atmosferă limpede de țară, în care găsesc scăpare de toate mizeriile vieții. Vă spun drept — i se adresa tot lui Maiorescu la 5/17 iunie 1893, din Bruxelles — că dacă n-aș avea copii și obligațiuni sociale de împlinit, aș rămîne al 2-lea secretar cu plăcere toată viața mea. Parcă nu știu eu cît plătește gradul prin el însuși. La Ciulinței, unde se mișcă lumea mea închipuită, nu e iertat să intre nici miniștrilor plenipotențieri, nici miniștrilor secretari de stat, nici uneia din gloabele anemice și nervoase ce umplu lumea cu vanitatea lor goală.” (VII, 294.) Scriitorul se simte printre personajele sale, ca într-o familie sau ca printre prieteni apropiați și regretă că, fiind pe punctul de a termina romanul, urmează să se despartă de ele. Acest sentiment îl încearcă mai ales față de Sașa, eroina unanim îndrăgită : „Am trăit un an și jumătate cu lumea mea închipuită, în așa bună prietenie, încît acum îmi pare rău că mă despart de dînsa. O să faceți cunoștință — îl avertiza pe Maiorescu la 2/14 ianuarie 1893 — cu o persoană de acolo, Sașa. Eu am trăit cu dînsa în foarte bune raporturi, așa de bune încît mai de nu mă înamorasem de ea. Și ciudat : toate celelalte figuri din încercările mele prezente se legau, ca umbrele, de cîte o ființă reală, văzută sau întrezărită ; aceasta nu are nici un raport cu nișmenii. Ea s-a înfiripat pe paginile albe, cu de la sine putere.” (VII, 282.) Ne găsim în fața unor esențiale mărturisiri de creator, cărora li se adaugă altele, privind-o mereu pe Sașa, idealul său de feminitate. Scriitorul ne dă o primă caracterizare a personajului, a nuanțelor sufletești foarte fine, care îi impun o mare precauție în modul

de a conduce acțiunea și în a o rezolva. Ajuns la un punct de răscruce, el ezită între soluția fericită a căsătoriei Sașei cu Matei și aceea a destrămării dragostei lor. Nehotărît, Duiliu Zamfirescu cere sfatul lui Maiorescu, într-o pagină de scrisoare, absolut remarcabilă pentru înfățișarea raporturilor dintre autor și personajele sale, pentru știința și strategia lui de romancier, de care, din păcate, n-a beneficiat decît în parte ciclul Comăneștenilor : „E vorba de a ști dacă îi înșor sau nu. Împrejurările sînt astfel încît amîndouă soluțiile pot deveni logice. Caracterele sunt rezervate, sufletele întoarse spre ele însele, așa încît o lipsă de explicare completă, *le plus petit froissement*, poate împiedica apropierea lor, — deși ea îl iubește și el nu e departe de a o iubi.“ (VII, 300.) Apoi, adîncește motivația, dezvăluie resorturile interioare ale cuplului, care fac posibile ambele soluții, autorul optînd pentru cea din urmă, dar voină, în același timp, conform preceptului flaubertian, „să se păzească de natura sa în estetică“, adică să fie obiectiv : „Sentimentul dominant este pietatea filială, dorința de a intra adînc în firea noastră românească, atît ca natură, cît și ca psihologie. Femeia care e pe drum de a deveni *femeia iubită* stă și ea la țară, e lipită de pămînt prin tradiții de familie, prin zestre și prin legături de rudenie. Astfel că, înșurîndu-i, nota de pînă aci se păstrează, lucrurile se sfîrșesc cu bine într-o fericire temeinică, serioasă. Dacă nu-i înșor, nota se cernește, firea dă în iarnă și se îmbrumează, sufletele se ascut în durere și prind mai cu înlesnire farmecul trist al vieții noastre românești.“ (VII, 300.) Duiliu Zamfirescu știe foarte bine cum trebuie scris un roman, dar mai puțin bine să-l și scrie. Va renunța destul de repede la strategia obiectivității, prin adoptarea *happy-end*-ului pe care i-l sugerează și Maiorescu în rezolvarea dragostei dintre Matei și Sașa.

Deși *Viața la țară* nu provoacă un prea mare entuziasm la *Convorbiri literare*, în afara unor pasaje vibrante din scrisorile lui Iacob Negruzzi, Duiliu Zamfirescu rămîne mai departe pasionat, în lumea eroilor săi, al căror destin își propune să-l urmărească în alte medii și în alte împrejurări. Așa iau naștere *Tănase Scatiu* și *În război*. Încă la 1/16 iulie 1883, se gîndea la continuarea *Vieții la țară* mutînd centrul de greutate al acțiunii înspre Tănase Scatiu,

mai exact, spre „pătura nouă a arendașilor îmbogățiți“, despre care-i scria lui Iacob Negruzzi, cu o indignare abia stăpînită : „Cu o parte din persoanele de aici, sper să scriu cîndva volumul al 2-lea : *Viața la oraș*. (De vă aduceți aminte, Tincuța, Scatiu și Mihai protagoniști. Scatiu, arendașul îmbogățit și mitocan, izbuște să ia de nevastă pe Tincuța ; se alege senator ; se mută la București ; continuă a fi mitocan mai mult ca oricînd ; își chinuiește nevasta ; votează cu guvernul ; dă sindrofii etc., etc.) Cu alte cuvinte de studiat pătura nouă a arendașilor îmbogățiți de agricultură și de răposatul Brătianu, care vrea să facă din ei clasa mezină a societății românești și sprijinul partidului liberal. Ar putea să fie interesant, nu e așa ?“ (VIII, 129.) Scriitorul avea în vedere un adevărat roman social, teoretizat și altă dată, ca de nimeni altul în epocă, dar nu va reveni asupra intenției sale decît peste un an și mai bine, la 12 oct. 1894, cînd se schițează, deși încă vag, ideea de ciclu : „Cu persoanele din acest roman (cele tinere) îl informa tot pe directorul *Convorbirilor literare* — încep un al doilea, care se va petrece, parte în provincie, parte în război (’77—’78).“ (VIII, 142.) Va trebui să ajungă la mijlocul lui 1895, ca lucrurile să se limpezească, *Viața la oraș* să devină *Tănase Scatiu*, iar alături de el să se contureze al treilea roman, intitulat, deocamdată, *Poetul*. Mai mult, în acest răstimp de activitate febrilă, apare la orizont și piesa de teatru *Lumină nouă*, ce se numește acum *Doctorul Vera*. Sigur că pe primul plan se situează *Tănase Scatiu*, al cărui caracter polemic se anunță apăsător încă din proiect. Ura lui Duiliu Zamfirescu împotriva mitocanilor parveniți, ce nu va putea fi înfrînată de legea obiectivității epice, teoretic asumată de autor, străbate fiecare cuvînt al scrisorii adresate lui Maiorescu la 9/21 iunie 1895 : „...d-nul Negruzzi știe de mult de planurile mele machiavelice de a scrie o urmărire la *V. la ț...*, care, atunci trebuia să se cheme *Viața la oraș*, iar acum se cheamă *Tănase Scatiu*. E vorba tocmai de Tincuța, de Mihai (în parte) și de mitocanul de Scatiu, devenit om grozav. Am să judec pe pîrlîții de arendași, ajunși bogați, deveniți factori politici, falși în întîia și a 2-a generație. Apoi, cu baciul Micu vreau să scriu un al treilea roman : „*Poetul*.“ (VII, 332.) Romanul va fi încheiat destul de repede,

pentru că în toamna aceluiași an, îi răspundea criticului pe marginea observațiilor făcute în privința limbii lui Tănase Scatiu, apărindu-și, la fel de convins, realismul și făcând încă o dată proba viului său instinct de prozator : „E adevărat că limba lui Scatiu e cam bătărană, dar eu socotesc că asta e vina lui Scatiu, nu a limbii.“ (VII, 337.) Duiliu Zamfirescu era, și de astă dată, cu un pas înaintea lui Maiorescu, mai ales a gustului său clasic, nereceptiv la marile inovații ale romanului din secolul al XIX-lea.

Tănase Scatiu abia încheiat, spre masa de lucru a scriitorului înaintează romanul *În război*, deocamdată în stare de proiect, însă cu titlul definitiv și încadrat într-o *serie*, viitorul ciclu al Comăneștenilor. Ce reprezintă el, ce finalitate avea, ne-o explică tot scriitorul în prefața la ediția IV-a a *Vieții la țară*, în decembrie 1914. Accentul cade mai ales asupra ultimelor trei romane, care nu sînt cuprinse în ediția noastră : „*Viața la țară*, *Tănase Scatiu*, *În război*, *Îndreptări*, și *Anna*, care se pot ceti fiecare aparte, dar cari coboară unele din altele, ca rudele aceluiași neam. Firul conducător al acestor cinci lucrări apare astăzi destul de limpede, voiam să întorc dragostea românilor către pămîntul lor din Valea Dunării, și, cu ei să iau Ardealul. Cine a citit *Îndreptări* și *Anna* a înțeles că pregăteam pe tînărul Comăneșteanu pentru acest sfîrșit. Trebuia să vină al 6-lea și cel de pe urmă volum...

Poporul român pare că vrea să scrie el însuși această pagină. Ca patriot, mie nu-mi rămîne decît să mă închin lui și să-i dăruiesc cei doi băieți ce mi i-a dat Dumnezeu.“

Și scriitorul s-a oprit, într-adevăr, aici, posteritatea recunoscînd valoarea intențională a întregului, dar pe cea efectivă, a primelor trei romane, care, în pofida unei viziuni socio-istorice, care contrazice în parte realitatea, ne înfățișează o lume și zilele unui crucial eveniment național : Războiul de Independență. Nici un prozator de la sfîrșitul secolului trecut n-a abordat societatea românească, în principal de la sat și din micul oraș de provincie (boieri, arendași, țărani, intelectuali, funcționari mai mari sau mai mici, militari, negustori, cu alții curaj, cum a făcut-o Duiliu

Zamfirescu și cu un instrumentar artistic, în epocă, atât de modern. El deschidea și mai decis decât predecesorii săi drumul românului, a cărui adevărată ofensivă se va produce după primul război mondial. Cu toate inegalitățile lui, ciclul Comăneștenilor este în literatura noastră, indubitabil, un termen de referință.

AL. SANDULESCU

TABEL CRONOLOGIC

1858, 30 octombrie La Plainești (azi, Dumbrăveni), în fostul județ Rimnicu-Sărat, se naște Duiliu Zamfirescu, în același an cu Barbu Șt. Delavrancea (11 aprilie) și Al. Vlahuță (5 octombrie). Era fiul lui Lascăr Zamfirescu, mic proprietar și mulți ani ajutor de primar al orașului Focșani, și nepotul doctorului în medicină Anastase Lascar, unul dintre cei doi redactori ai primului periodic românesc *Fama Lipschii* (1827). Așazisa origine imperială bizantină pe care și-o revendica scriitorul, în mod intempestiv, în 1909, nu se poate verifica și susține documentar. Bunicul său patern (Ion sau Ion Gheorghe) Zamfir (Blănaru) fusese moșnean din munții Vrancei, care se ocupase cu negoțul, iar cumnații acestuia, din familia Lascar, avuseseră mici ranguri de boierie (vameș, staroste, stolnic) titluri care la începutul secolului al XIX-lea, se confereau (sau chiar se vindeau) de către domnitor, în cazul de față, Ioniță Sandu Sturdza, din anturajul căruia ar fi făcut parte unul dintre frații Lascar. Pe linie maternă, Duiliu Zamfirescu era nepot al ar-

hitectului Ion Mincu și al pictorului Ștefan Mincu, frații mamei sale, Sultana, care alcătuiau o familie cu bogate înzestrări artistice. Se poate vorbi deci mai degrabă de o tradiție și o noblete intelectuală decît de una „de sînge“, care deocamdată, rămîne imaginară.

1865—1873 Duiliu Zamfirescu frecventează cursurile școlii primare și ale gimnaziului, înființat de Al. I. Cuza, în orașul Focșani, unde locuia familia. Elevul nu strălucește la învățătură, însă e pasionat de lecturi și învață în casă limba franceză.

1873—1876 Își continuă studiile la liceul „Matei Basarab“ din București. Acum au loc primele încercări poetice, tînărul autor hazardîndu-se a le trimite la revista *Convorbiri literare*, de unde primește un răspuns negativ.

1877 Debutează cu versuri sentimentale în *Ghimpele*, pe unde trecuse și Caragiale. Războiul pentru Independență, urmărit cu mare interes, și eroismul ostașilor români îi vor inspira scriitorului unele nuvele, ca *Locotenentul Sterie* și romanul *În război*.

1880 Primit și prezentat cu entuziasm de Al. Macedonski, Duiliu Zamfirescu se înscrie, pentru scurtă vreme, pînă în 1882, printre colaboratorii *Literatorului*, debutînd (la 10 februarie) cu poema romantică *Levante și Kalavryta*. În urma absolvirii facultății de Drept și

a susținerii în luna iunie a tezei de licență (*Despre efectul mandatului în privința terțelor persoane*), în septembrie este numit supleant de ocol la Hîrșova. Timpul petrecut aici va fi evocat în amintirile *Din Dobrogea* și în nuvela *Noapte bună*. Începe colaborarea la ziarul *România liberă*, cu nuvela romanițioasă *O pagină din viața lui Strauss*, colaborare care va fi susținută cu regularitate pînă în 1884. Sub semnătură, cu pseudonimul Don Padil și chiar fără semnătură, publică reportaje, foiletoane politice și literare, nuvele, cronică dramatice și muzicale, note polemice. Se declară „dușman neîmpăcat” al „naturalismului obscen”. Din scurta perioadă de la Hîrșova datează bogata corespondență cu Duiliu Ioanid, dominată de melancolia, dacă nu de durerea unei iubiri nerealizate, pentru Eliza Ioanid, căsătorită Dănescu, și apoi de îmbolnăvirea de tuberculoză și de moartea ei. Această profundă dragoste de tinerețe se va răsfrînge asupra chipurilor suave de femei, create mai tîrziu de nuvelist și romancier.

1881 Duiliu Zamfirescu e numit în februarie procuror la Tîrgoviște, funcție din care demisionează în același an.

1882 După o scurtă încercare de a profesa avocatura și de a suplini o catedră de franceză la gimnaziul din Focșani, scriitorul se stabilește la București, ca redactor la ziarul *România liberă*. E coleg de redacție cu Delavrancea, Al. Vlahuță și D. D. Racovitză, cel ce semna Sphinx.

1883 Publică primul volum cuprinzînd poezii și nuvele *Fără titlu*. În urma unor mai vechi neînțelegeri, care au culminat cu nefericita epigramă antieminesciană a lui Macedonski, după îmbolnăvirea poetului, Duiliu Zamfirescu părăsește cercul de la *Literatorul* începînd să frecventeze *Junimea*.

1884 Debutul la *Convorbiri literare* cu poezia *Iarna*. În revista *Junimii*, Duiliu Zamfirescu va publica de-a lungul unui sfert de veac cea mai mare parte a operei sale. Publică în *L'Indépendance roumaine* seria de articole *Le domaine de la couronne*, contra „apanajelor” regale, ceea ce îi va atrage antipatia liberalilor, care alcătuiseră proiectul de lege pentru instituirea domeniilor coroanei.

Apare romanul *În fața vieții*, pe care-l va judeca sever C. Dobrogeanu-Gherea în articolul *Pesimistul de la Soleni*, iar D.C. Ollănescu-Ascanio (prietenul de mai târziu) îl acuză în *Voința națională* pentru un așa-zis plagiat.

O vreme rezervat și distant, Titu Maiorescu începe să-i devină binevoitor, apreciîndu-i prima năvelă citită, *Noapte bună*.

1885 Duiliu Zamfirescu se prezintă la concursul de atașat de legăție, în urma căruia e numit funcționar în Ministerul Afacerilor Străine. În același timp, e profesor de română la liceul „Sf. Gheorghe”.

1888 Apare volumul *Novele* înmănunchind nuvelele *Noapte bună*, *Locotenentul Sterie*, *Spre mare*, *Conu*

Alecu Zăgănescu și Subprefectul, toate publicate mai întâi în *Convorbiri literare*.

Mai. Scriitorul e trimis ca secretar de legatie la Roma, unde cu o întrerupere între anii 1892—1894, când va fi mutat la legatiile din Atena și Bruxelles, va rămîne pînă în 1906. Aici se interesează îndeaproape de istoria Romei antice, cunoaște comorile de artă ale Italiei și se îndrăgostește de peisajul meridional al acestei țări. Traduce din poezii Leopardi și Carducci, fapt care contribuie într-o măsură la definirea neoclasicismului poeziei lui Duiliu Zamfirescu. Mediul diplomatic ceremonios și protocolar începe să-și pună amprenta asupra personalității scriitorului, stimulîndu-i o structurală exacerbare a eului, care îi va face pe mulți dintre contemporani să-l vadă glacial, suficient și distant, cu morgă și ținută aristocratică. Această imagine afișată public va fi modificată în mare măsură de strălucita lui corespondență cu Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Nicolae Petrașcu; care se desfășoară pe parcursul lungului stagiou în străinătate și va fi publicată postum.

1890, martie Se căsătorește cu Henriette Allievi, fiica senatorului Antonio Allievi, figură proeminentă a lumii financiare și politice italiene.

1891 Publică în *Convorbiri literare* romanul *Lume veche și lume nouă*. În august—septembrie este implicat în „drama de la Veneția” sau „afacerea Văcărescu”, suspectat de a fi publicat sub pseudonimul *Lore-*

dano în *Constituționalul* o serie de corespondențe privind-o pe regina Elisabeta care se autoexilase în orașul de pe Adriatica, în semn de protest față de opoziția partidelor politice și mai apoi a regelui Carol, contra căsătoriei prințului Ferdinand cu Elena Văcărescu, nepoată a poetului Iancu Văcărescu. Deși se apără și respinge acuzațiile, tânărul secretar de legație este mutat disciplinar la Atena. Aici scrie poeziile *Către Cleobul* și *Pe Acropole*.

1892 Din noiembrie 1891 este mutat la Bruxelles, unde va rămîne pînă la 1 octombrie 1894. Începe să lucreze la romanul *Viața la țară*. Publică în *Convorbiri literare*, în afară de poezii, fragmente dintr-o monografie închinată lui Tolstoi, față de opera căruia manifestă o constantă prețuire, luîndu-și-l ca model (nerecunoscut).

1894 Publică volumul de poezii *Alte orizonturi*.

1894—1895 Apare în *Convorbiri literare* primul roman din ciclul, gîndit mai tîrziu ca atare, al Comăneștenilor : *Viața la țară*.

În noiembrie începe să publice în *Convorbiri literare* romanul *Tănase Scatiu*. În aceeași lună se tipărește volumul *Novele romane, Frica*.

1896 Continuă să se publice în revistă *Tănase Scatiu*.

1897 Apare volumul de versuri *Imnuri păgîne*. Începe să publice în *Convorbiri literare* romanul *În război*, care se va continua și în 1898.

1898 Duiliu Zamfirescu este ales membru corespondent al Academiei Române. Începe romanul filosofic *Lydda*.

1899 Se tipărește volumul *Poezii nouă*.

1900 Apare romanul *Îndreptări*.

1901—1902 Publică în revista *Literatură și artă română* condusă de N. Petrescu romanul *Îndreptări*. Colaborează aici încă din 1896—1897, fapt care mărește răceala în relațiile cu Titu Maiorescu.

1902 Concurează cu romanul *În război* la premiul Academiei, dar este preferat romanul (mai slab) *Din bătrâni* de Ioan Slavici, un prilej pentru Duiliu Zamfirescu de a-i ataca (nu o dată nedrept și pățimaș) pe scriitorii transilvăneni, ca în articolul *Literatura română și scriitorii transilvăneni*, publicat în 1903 și care anticipează atitudinea negativistă din discursul de recepție la Academie.

1904 Se încheie publicarea în *Convorbiri literare* a romanului *Lydda*.

1906 În august, diplomatul se întoarce în țară, unde este numit secretar general la Ministerul Afacerilor Străine. Începe să apară în *Convorbiri literare* romanul *Anna sau Ceea ce nu se poate*, ultimul din ciclul Comăneștilor.

1908 Duiliu Zamfirescu este ales membru al Academiei Române, cu 24 voturi pentru, 4 contra, în locul fostului său prieten D.C. Ollănescu-Ascanio.

- 1909 Rostește discursul de recepție *Poporanismul în literatură*, care produce aprinse discuții în epocă. Ideile viabile și unele foarte moderne, ca acelea despre realism și despre roman, au fost ignorate, acuzate fiind într-un atac aproape general ideile noului academician cu privire la folclor, la poporanism și opiniile sale derutante referitoare la scriitorii ardeleni. Este momentul, când, lipsit de tact, Duiliu Zamfirescu crede că-și poate birui adversarii prin invocarea unei preținse origini imperiale, argument extraliterar, care i-a atras și mai multe antipatii.
- 1910 Prezintă la Academie comunicarea *Metafizica cuvintelor și estetica literii*, dezvoltând, într-un mod mai nuanțat, unele idei novatoare din discursul de recepție.
- 1911 Publică volumul de nuvele *Furfațo*.
- 1914 După izbucnirea primului război mondial, începe să-și scrie memoriile, neîncheiate, în fapt o serie de portrete corosive ale oamenilor politici pe care-i cunoscuse de aproape : D. A. Sturdza, P. P. Carp, Al. Marghiloman, Vintilă Brătianu.
- 1916 Duiliu Zamfirescu este ales președinte al Societății Scriitorilor Români, funcție pe care n-o va exercita din cauza intrării României în război.
- 1916—1917 Se refugiază la Odesa și apoi la Iași.
- 1918 Scoate la Iași ziarul *Indreptarea*, organ al Partidului Poporului, condus de generalul Averescu. Ia care

aderă și Duiliu Zamfirescu. Ziarul avea și un supliment literar, *Îndreptarea literară*.

1919 Apare volumul de versuri *Pe Marea Neagră*.

1920 Devine ministru de externe pentru câteva luni. În iunie este ales președinte al Camerei deputaților, post în care va rămîne pînă la 24 ianuarie 1922.

1922 Se tipărește volumul de povestiri și amintiri din cariera diplomatică : *O muză*.

La 3 iunie, Duiliu Zamfirescu moare la Agapia. Este înmormîntat la Focșani, în cimitirul sudic al orașului.

1931 Începe să apară corespondența lui Duiliu Zamfirescu adresată lui Iacob Negruzzi, N. Petrașcu și altora în colecția lui I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, vol. I, IV, VII, XI, care va continua să se editeze pînă în 1940.

1934 Mariana Rarincescu începe publicarea unei ediții aproape complete a operei lui Duiliu Zamfirescu la Editura „Scrișul românesc” din Craiova.

1937 Apare corespondența dintre Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu într-o ediție inițiată de Em. Bucuța sub titlul : *Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori (1884—1913)*.

1967 Se editează un nou volum de *Scrișori inedite*, ediție îngrijită, cu note și studiu introductiv de Al. Săndulescu.

1970 La Editura Minerva începe publicarea primei ediții critice a *Operei* lui Duiliu Zamfirescu, ediție îngrijită, prefațată, cronologie, note, glosar de Mihai Gafița, vol. I—IV (care cuprind poezia, proza și teatrul), vol. II (Publicistica), ediție îngrijită de Mihai Gafița și Ioan Adam, argument, note și indici de Ioan Adam, vol. VI (Publicistică), îngrijit de Ioan Adam (aflat sub tipar), vol. VII, VIII (Corespondența), ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și indice de Al. Săndulescu.

AL. S.

VIATA LA ȚARĂ

I

Cum ridici priporul Ciulniței, în pragul dealului, dai de casele boierului Dinu Murguleț, case bătrânești și sănătoase, cum nu se mai întâlnesc astăzi pe la moșiile boierești. De sus, de pe culme, ele văd roată împrejur pînă cine știe unde, la dreapta, spre valea Ialomiței, la stînga, pe desîșul pădurii de Aramă, iar în față pe cotiturile ulițelor strîmbe ale satului.

Toată curtea boierească trăiește liniștită și bogată, cu cîrduri întregi de găște, de curci și de claponi ; cu bibilici țuitoare ; cu căruțe dejugate ; cu argații ce umblă a treabă de colo pînă colo — și seara, cînd vine cireada de la cîmp, cumpăna puțului, scîrțîind neunsă între furci, ține isonul berzelor de pe coșare, ale căror ciocuri, răsturnate pe spate, toacă de-ți iau auzul. Fără a fi risipă și zarvă, curtea boierească pare populată și bogată.

Într-o zi de vară, pe la vremea odihnei, conu Dinu fu sculat din somn de sunetul clopotelor unor poștalioni ce intrau în curte cu strigăte și saltanat. Atît el cît și nevastă-șa Sofița sărind din paturile lor de cit, și se uitară pe fereastră.

— Iii !... e greu de noi ! Tănase Scatiu cu mă-sa !... exclamă boier Dinu.

— Da' nu-i mai zice așa, omule, că te-a auzi a fată... Ia-ți mai bine surtucul și ieși-le înainte.

Coana Sofița trecu repede într-o odaie de alături să se mai directice la cap, iar boier Dinu își trase din fugă cizmele (strângînd din ochi și blestemînd), își luă haina în spinare și ieși să-și întîmpine musafirii.

— Salutare, nene Dinule, zise noul venit, scuturînd pe bătrîn de mină. Iacătă, am venit cu mama.

— Sărut mîna, coană Prohiro ; bre, anul ăsta fac griu mult, zice Murguleț, sărutîndu-i mîna cam din fugă.

— Sărut ochii, mamă ; da' ce se potrivește. ești fodul, coane Dinule ! Uite, zău, maică, zise ea lui fiu-său, parcă văd pe căminarul Tasache Murgu ; uite, leit-poleit cum e conu Dinu : nalt, uscățiv la chip, așa smead ca dumnealui și fodul... Lasă, zău, coane Dinule, că sunteți fodui... Auzi, de atîția mari de ani vecini cu moșiile și să nu lovești dumneata o dată pe la mine !...

— Uite, zău, coană Prohiro, ai dreptate ; da' nu știu cum s-a făcut...

Vorbînd astfel, bătrîna îngălbenea, începea să înghită în sec, se foia fără rost, pînă ce căzu pe o bancă din cerdac.

— Aoleo, coane Dinule, zise ea repede, făcîndu-și vînt cu mîna, îmi vine rău...

— Puțin „coneac“, strigă fiu-său, ori apă de Vals, repede să ne dea ceva...

Murguleț se repezi fuga la cămară și se întoarse imediat cu o sticlă de cogneac, pe care o vărsă mai toată în capul coanei Profira, pe cînd fiu-său o muncea pe la timple să-și vină în fire.

În vremea asta se arată și Sofița Murguleț.

Ea dete pe bărbați la o parte, sărută mîna bătrînei, o mai strînse de un deget, o mai meremetisi, ce-i făcu, că își veni baba în simțiri.

— Doamne, coană Profirițo, cum stai dumneata afară, soro !... Ia să intrăm înăuntru, că pe năbușala asta te bolnăvești chiar din senin, zău.

Și, ținînd pe babă de subsuori, trecură într-o odaie răcoroasă, mare, în care bătrîna păru a se înzdreveni ca prin farmec.

Sofia Murguleț se îngrijea de babă cu un interes nespus. O puse să-și istorisească patima de la descălicătoare, îi dete cafea cu lămîie, pică oțet pe un cărbune sub nasul ei — iar pe de altă parte porunci să aducă tînărului dulceață, cafea, tutun, cu tot dichisul cuvenit.

— Ia spune-ne, coană Profirițe, cum îți vine ?..

Aci, începu bătrîna o lungă șiretenie de vorbă :

— Uite, maică, îmi vine așa un „nixis“ pe la stomah, și parcă numai ia așa mă zgîlție de chiept, și să te ții numa goană la cap, și apoi parcă-mi bate două zbanțuri în tîmple, de mă prăpădesc, maică !..

— Și nu iai nimic dumneata pentru asta ?

— Da' cîte n-am făcut ! N-a cheltuit ghetu băiat o grămadă de bani !.. Ba palianuri, ba consulturi, ba doftoru Draci ba acu cică să iau apă de Vacs...

— De Vals, mamă, ă îndreptă fiu-său.

Pe cînd vorbeau astfel, ușa se deschise de la un iatac din fund, și de sub perdelele albe de țară se ivi un chip rotund de fată, care, dînd de obrazurile nouă ale mușafirilor, se făcu stacojiu.

— Mămucă dragă... avu ea aerul de a începe.

Dar în mijlocul odăii, se opri în loc, făcu o plecăciune după toate-regulele ceremonialului de la pension, și dete năvală să iasă pe cealaltă ușă. Coana Sofița o opri.

— Tîncu ! Da' nu saluți lumea ? Unde te duci ?

Fata se opri din nou, nehotărîtă. Obrazul mame-si luase expresia obișnuită de nemulțumire și descurajare, cînd i se întîmpla cîteodată să se supere, iar conu Dinu se rușinase cu desăvîrșire de stîngăcia ei.

— Sărută mina coanei Profirițe, zise mamă-sa.

Un moment, cît mai trecu pînă să se hotărască fata, coana Profira își înfipse privirile în ochii ei, cu toată răutatea lor bătrînească. Fata auzise vorbindu-se în casă de

neamul îmbogățit al Scatieștilor ca de niște mojiți renumiți, ieșiți dintr-un vechi vătaf al tatălui lui conu Dinu Murguleț, și a-i vedea în casa lor i se părea o adevărată enormitate. Dar, în cele din urmă, se duse să sărute mîna coanei Profire. Bătrîna o sărută pe obraz, uitîndu-se la ea lung și scuturîndu-și valurile de carne de pe trup, de pofta risului.

— Ptiu, să nu fie de deochi ! că frumoasă mîi ești !

Fata se duse după aceea la fiul bătrînei și-i întinse mîna cu aceeași reverență ; el răspunse tare și sigur de sine :

— Salut !

Apoi, fericită că-și isprăvisese complimentele, se retrase în dosul scaunului lui tată-său, și, după un minut, o șterse.

Coana Profira începu iarăși a rîde :

— Cresc, bată-le norocul, ca din apă... Acuma numai bărbat îi lipsește...

Conu Dinu Murguleț își ciugulea unghiile de la o mîină, neîndrăznind să privească în fața bătrînei. În fond îl supăra vorba coanei Profira, fiindcă înțelegea unde vrea s-o ducă. Dar nevastă-sa, cu sensul practic al femeilor, da din cap cu înțelesuri.

— Răul e, zise ea, că nu facem grîu destul.

— Ia lasă, coană Sofița, răspunse bătrîna, conu Dinu să trăiască ! De atîția mari de ani, de cînd are moșia de la Eforie pe nimic, bez moșia dumisale părintească, mărîta pînă acum șapte fete.

Pe conu Dinu nimic nu-l supăra mai rău decît să-i fi zis că are moșia de la Eforie pe nimic. Își mușcă din unghii mai adînc și tăcu.

— Așa e, îngînă coana Sofița, dar avem greutăți : fata la pension, nepotu-meu în străinătate...

— Aracan de mine, maică, da' tot învață ? Ce-a mai ieșit și moda asta cu învățătura pînă la adînci bătrînețe !... Uite, eu pe Tănase al meu l-am pus la treabă de mic copil,

și slavă lui Dumnezeu, băiatul a ieșit bun, treaba treabă, plimbarea plimbare. Acu să-i găsec nevastă cumsecade și m-am liniștit. Anu ăsta trebuie să-l însor, că mi-e c-oi închide ochii fără să apuc să-mi văd nepoții... Ce zici, coane Dinule ?...

Conu Dinu dete din cap, parcă ar fi zis că așa e, dar că asta nu-i treaba lui.

După ce-și isprăviră cafeaua, Tănase Scatiu scoase o pană de gîscă din buzunar, mătură o enormă țigaretă de chihlimbar cu care fuma, puse pana murdară pe farfuriuță, iar țigareta în toc, și se sculară să plece.

Coana Profira dori să vază pe Tinca la plecare, dar fata nu se găsi nicăierea. Cam infiptă, bătrîna sărută pe conu Dinu pe frunte, zicîndu-i :

— Așa sunt fetele, marfă scumpă. Ce zici vecine, ne-ncuscrim ?

— Drum bun, coană Profiro. Ia să ridice coșul de la trăsură. Vătașe Taftă, pune mîna, să nu se dea vizitiul jos.

În sfîrșit, plecară.

În urma lor, coana Sofița umbla domol în jurul lui bărbatu-său, și, cu sfioasă supunere, căuta să-i ghicească gîndurile. Dînsul își răsuci o țigară, fără a zice nimic, și intră s-o aprindă. Fumul din salon îl luă de cap.

— Ah ! Zi, te rog, să deschidă geamurile.

Nevastă-sa stete un moment la indoială.

— Au să intre toate muștele, omule.

Murguleț se îndreptă spre masă să găsească chibriturile, și dete cu ochii de pana de gîscă lăsată de tînărul Scatiu.

— Deschideți ușile, să iasă mirosul de mitocani ! Ia poftim de vezi, zise el făcînd explozie, cu brațele încrucișate înaintea penei, cine-mi cere fata. Eu să-mi dau fata la asemenea moșici ?... Doar dacă mi-o lua Dumnezeu mințile ! Bă-dă-rani !...

Coana Sofița încerca să fie serioasă, deși îi venea să moară de rîs. Bărbatu-său se întoarse din nou către dînsa.

— Am moșie de la Eforie pe nimica, ha ? De ce nu poștește fiu-său să mă urce la mezat, să-l învăț eu minte !

— Nu, zise nevastă-sa, zîmbind, fiindcă speră să-î dăm fata.

— Să-mi dau eu fata unui asemenea mojić !... Ți-am spus : dacă mi-o lua Dumnezeu mințile, poate.

Apoi urmă a face pași mari prin casă și a trage adînc din țigară, ca și cum maximum acesta de fum ar fi putut reduce firea sa la un minimum de supărare. Coana Sofița trecu pe nesimțite într-o odaie vecină, lăsîndu-l să-și potolească singur furia.

Conu Dinu, rămas singur, prinse a înnoda firul vremilor de azi cu lungul șir al celor trecute, și a se întreba, cu disperarea oamenilor bătrîni, cum era cu puțină ca nepotul vătafului Scatiu (pe care vătaf îl văzuse el însuși în spinarea unui țigan și bătut de un alt țigan cu opritorile de la cai, după porunca lui tată-său, căminarul) să ajungă a cere mîna fetei lui ? Și imaginile trecute îi reveneau în minte, slăbite, cu cîte o răsăritură de observație copilărească cum le făcuse : bunăoară că pe atunci ploua mai des și mai la vreme. Șezu jos și fumă mai departe din țigara stinsă, sărînd cu mintea la nepot-său Damian, care nu mai venea din străinătate, la Aeră-sa Diamandula, mama lui Damian, care trăia numai în puterea imaginii fiului său, la una și la alta, pînă ce un pisic, care se strecurase sub scaun, îi atrase luarea-aminte prin îndeminarea cu care se juca cu pana țigaretii lui Tănase Scatiu.

II

Era tocmai să se supere din nou, pe pisic și pe Tănase, cînd bătău cineva la ușe.

— Poftim ! zise el cu glasul tărăgănat al boierilor bătrîni.

Ușa se deschise și o femeie tină ră intră, închizînd-o repede, ca să nu lase muștele înăuntru.

— Sărut mîna, coane Dinule, zise ea, sărutîndu-i mîna cu adevărat.

— Bună ziua, fetiço, îi răspunse el, dîndu-i mîna să i-o sărute. Vino-ncoa să te pup pe obraz.

Și după ce o sărută, se uită la dînsa de aproape, ca și cum o cerceta să o cumpere.

— Ce păcat că nu ești băiat, Sașo.

Ea începu a rîde, mirată.

— De ce, coane Dinule ?

— Ți-aș da pe Tincuța.

— Și eu aș lua-o numaidecît. Numai aș fi cam copt pentru dînsa.

Bătrînul se uită la ea lung, ținîndu-i mîna într-ale lui.

— Uite, Sașo, poți să te superi, dar eu tot n-o să te las în pace : de ce nu vrei să te măriți, fato ?

— Coane Dinule !...

— Bine, bine, nu mai zic nimic, dar să-ți spun drept, nu te pricep.

— Și cu toate astea e așa de ușor ! Ți-am spus de atîtea ori : eu am o familie, fără să mă mărit ; dacă m-aș mărita, aș avea două, și aș fi, desigur, mamă rea, ori pentru unii, ori pentru alții. Dar, coane, Dinule, mi-ai făgăduit să nu mai vorbim despre asta... Acuma am și îmbătrînit, adăugă, parcă nu i-ar fi displăcut, pe cît zicea, să vorbească despre „asta“. Eu am venit să-ți spun că te pofteste coana Diamandula.

Bătrînul se sculă greoi de pe scaun și porni să iasă, cu aceea pe care voia cu orice preț s-o mărite, cînd, ajuns la ușe, o opri din nou.

— A, Sașo, nu știi o comedie ?... Ghicește... Nici nu-ți trăsnește prin cap : avem un ginere pentru Tincuța.

— Serios ?

— Da... un ginere fain : pe amicul meu, domnul Tă-
nase Scatiu.

— Ce ? ! zise cealaltă încremenită locului.

— Da, junele Scatiu, alegător la colegiul întâi, mare proprietar, miine poimiine deputat...

— Biata Tincuță !

— Da, și coana Sofița ar fi gata să i-o dea. Dar pînă n-oi închide eu ochii, Scatiu nu ia pe fata mea, adause, bătîndu-se cu mîna în piept.

Apoi, ducînd un deget la gură, în semn de tăcere, intrară la coana Diamandula.

În fundul unui pat de nuc, cu perne la perete, ședea ghemuită o umbră de femeie, iar pe scaune, împrejurul ei, rude și prieteni. Legată la cap cu o bocceluță de mătase neagră, după moda veche, coana Diamandula își trăgea din cînd în cînd ochelarii de pe frunte, legați la spate cu ață, ca să privească pentru a o suta oară o scrisoare a fiului său. Bătrînă, bolnavă, surdă, ea trăia, spre minunea tuturor, numai prin puterea unei dorințe : aceea de a mai vedea, înainte de a muri, pe unicul ei copil. Tot ce vorbea, tot ce dorea era pentru el, se ducea către el. Cu trupul istovit de puteri, părea a-și hrăni viața din dor. Cîte o rară scrisoare ce venea de la el era citită, recită, învățată pe dinafară de o mie de ori ; plicul descusut și pe o parte și pe alta ; marca de pe plic studiată pînă în firele mustăților regelui Humbert — căci scrisorile veneau din Italia. Cînd bătrîna era singură cu cîte ceva al casei, întreba cu glasul stins :

— Și unde e Neapoli ăsta ?

Răspunsul nu-l auzea niciodată, dar înțelegea că trebuie să fie departe, după mișcarea mînei și a ochilor celui ce-i vorbea.

Cînd intră conu Dinu, ea părea ațipită, cu capul rezezat pe piept. El se apropie de dînsa cu sfială și respect, pe cînd ceilalți se sculară în picioare.

— Ce dorești, lelță ? zise conu Dinu, care-i era frate mai mic.

— Matei nu mai vine... Eu mă duc, Dinule.

- Doamne, cum vorbești dumneata !...:
- Mă duc... Dacă mai întârziează două zile, nu mă mai vede. I-ai telegrafisit ? întrebă ea, uitându-se în ochii lui.
- I-am telegrafisit.
- I-ai spus să nu întârzie ?
- I-am spus.
- Și ce crezi, c-o să vie ?
- Cum, Doamne, să nu vie !

Bătrîna începu a plînge, încet, cu suspine înecate. Lui conu Dinu îi deteră lacrimile.

— Mă rog la Dumnezeu să mă mai ție cu zile, pînă l-oi vedea... zise ea cu greu și gîfîind, dar să nu întârzieze, Dinule.

După aceea ațipi iarăși. Sașa și cu Tincuța îi ridicară pernele la spate, și ea păru că doarme. Atunci, unul cîte unul, ieșiră binișor și trecură în odaia de alături, unde subprefectul, Mihai, fratele Sașei — un băiețandru de vreo 20 de ani — coana Sofița, soră-sa Elena, de la o moșie vecină, cu copiii ei, stau grămădiți deasupra unui atlas, căutînd care este drumul cel mai scurt de la Neapoli la Ciulnița.

— Zău, nenea Matei ăla, zise Tincuța supărată, parcă nu-mi mai e drag.

Subprefectul, un vechi prieten al casei, se uită la ea rîzînd :

- Lasă, c-am să te spui cînd o veni.
- Da' poți să mă spui, zise fata roșindu-se ; pentru ee nu mai vine ?
- Ba vine. N-a telegrafiat că pleacă ?
- Sunt trei zile de cînd a telegrafiat ; pînă acuma venea și de la Han Tătar.
- Așa faci ?
- Așa, răspunse Tincuța răstit ; dumneata nu vezi că tușa nu mai poate ?

Mihai desprinsese o oglindă din cui, fără a fi băgat de seamă, și o aduse înaintea Tincuței. Aceasta, roșie deja,

se făcu stacojie pe cînd toți cei de față rîdeau. Fata se-ncercă să rîdă și ea, dar o podidi plînsul, și repede, ieși și se ascunse la dînsa în odaie. Sașa se uită lung la frate-său, nemulțumită de gluma lui.

— Mihai, astea sunt glume nesărate. Te rog să nu mai faci asemenea lucruri.

— Da' ce-am făcut, maman dragă ? Am glumit, zise el, nenorocit că fusese pricina unei asemenea scene.

Sașa ieși și se duse după Tincuța. Cînd se-ntoarse, îi găsi pe toți tăcînd, parcă cine știe ce se-ntîmplase : atîta înriurire au lacrămile asupra oamenilor. Numai subprelectul, holtei bătrîn, călit în ale istericalelor femeiești, cum zicea el, încerca să mai glumească. Sașa luă pe băiat și-l duse, cam vrînd-nevrînd, la Tincuța, să-i ceară iertare.

— Bine, maman, ce-am făcut, ca să cer iertare ? zicea băiatul mergînd cam cu sila.

El și cu toți frații chemau pe Sașa „maman“.

— Ai supărat pe Tincuța. Eu nu vreau să am copii rău crescuți.

Băiatul se uită lung la soră-sa și se opri în loc.

— Maman, nu mă umili. Viu eu singur să cer iertare.

Soră-sa se gîndi o clipă și, parcă mișcată de vorba băiatului, îi îndreptă legătura la gît și porni singură înainte. După cîteva minute, el intră în urma ei la Tincuța, și, foarte firesc, îi luă mîna și o rugă să-l ierte. Fata se uita în jos, fără a zice o vorbă.

— Îl ierți, Tincuțo, dragă, nu-i așa ? o întrebă Sașa.

Tincuța își ridică ochii spre el, bufnînd încet, de rîs sau de plîns, nu se știa bine.

Astfel se împăcară lucrurile.

Către seară veni o depeșe de la Predeal. În sfîrșit, Matei sosea...

Mare gălăgie și bucurie pe toți. Mihai și Tincuța și copiii Elenei voiau să meargă a doua zi la gară. Care mai de care sărea mai sus, țipa mai tare, cum îl iertau puterile. Vestea fu împărtășită coanei Diamandula de către frate-

său. Bătrina, cu lacrimile înnodate în barbă, se puse să descoase telegrama, literă cu literă, parcă ar fi cine știe ce document. Se hotărî ca a doua zi toată suflarea să se reverse la gară. Se făcu socoteala trăsurilor și se văzu că nu era loc pentru toți. Mihai voia să se ducă pe jos ; Tincuța călare. Subprefectul le puse trăsura la dispoziție. Sășa pe a sa ; dar tot era prea multă lume. Elena se gîndi să-și lase copiii acasă, dar o protestatie universală se ridică din piepturile gălăgioase ale „țincăriei“, care nu vrea s-audă de o asemenea poznă. Conu Dinu îi împacă pe toți, fâgăduindu-le să puie caii la o cloșcărie de brașoveancă, în care intra toată corabia lui Noe.

Era vorba acum să se știe cine rămîne cu coana Diamandula. Elena, fire veselă, se lepădă, rîzînd pe sub ascuns ca să n-o vadă cumnatu-său ; coana Sofița trebuia să meargă : Tincuța ținea să meargă ; conu Dinu se cuvenea să meargă. Subprefectul propusese Elenei să rămînă el, și făcură mare haz amîndoi, spre părerea de rău a celorlalți, cari voiau să știe de ce rîd, că să ridă și ei.

— De ce rideți ? întrebă coana Sofița.

Subprefectul o luă la o parte cu mare taină și-i zise la ureche în gura mare : „arde Iașul“, ceea ce provocă o ilaritate generală și făcu pe coana Sofița să cărăbănească subprefectului o însemnată cantitate de pumni.

Toată lumea adormi în seara aceea fericită. Pentru cei bătrîni revenea un om iubit ; pentru tineri, nenea Matei, pe care-l așteptau tot așa de vesel și caraghios precum plecase : pentru copii, un necunoscut, care însă nu mai puțin era nenea Matei, vorbă plină de farmec și noutate.

III

Se legăna ciocirlia în răcoarea dimineții, însoțind de-a lungul Ialomîței trăsurile ce mergeau la gară. Copiii, grămădiți cîte trei pe capră, se bucurau, tăcuți, de priveliștea cailor. Mihai mîna poștalionul de la trăsura lor, curată.

lustruită, în care trebuia să se întoarcă Matei. Pe chipurile tuturor se zugrăvea sănătatea și fericirea.

Întinderea cîmpului se desfășura într-o nespusă liniște de vară. De o parte, un lan de porumb își mișca virful foilor nervoase, dînd văzduhului un reflex de culoare verde, ce părea că îngrășe aerul ; de partea cealaltă, lalomița curgea domoală între două maluri joase, lăsînd să se vadă o margine de Bărăgan, cu pirloagele sale nestrăbătute, cu suhaturi roase de vite, cu o turmă de oi ce se zărea în fund ca o pată albă, și, mai presus de toate, cu orizontul său înșelător, a cărui dungă închipuită juca în arșița soarelui ca oglinda unei ape. Din prundul girlei, cireada se urca pe un vad și se îndruma cu greu la pășune. Cîte un bou singuratec sta înfipt în marginea apei, cu capul întins înainte, neclintit, întrupînd în nemișcarea lui pustietatea locului.

Cînd trăsurile ajunseră la capătul porumbului, trebuiră să se oprească. Jitarul sări din colibă, cu căciula în mînă, și deschise poarta de nuiiele ce tăia drumul. Un ciine slăbănog se repezi la picioarele cailor, lătrînd din toate puterile și gata parcă să-i înghită.

Toți trecură dincolo, iar jitarul închise poarta și rămase singur ca mai-nainte, în mijlocul cîmpului.

După un sfert de ceas ajungeau la gară.

Tot norodul acesta se revărsă în unica săliță de așteptare ce se găsea, rîzînd și sărînd, spre marea mirare a țăranilor cărauși. Mihai cu surorile lui mai mici și cu Tincuța ; Elena cu patru copii împrejur ; coana Sofița, conu Dinu și subprefectul ; Berlă, jidanul de la han ; Tănase Scatiu, care venise călare. Numai Sașa lipsea : ea rămăsese la Ciulniței, să ție de urît coanei Diamandula. Toată lumea se uita la ceasornic cu neastîmpăr : mai sunt zece minute, mai sunt șapte minute. Copiii, neavînd voie să iasă pe peron, pînă la sosirea trenului, țișeau în sala de așteptare ca într-o menajerie. Mai sunt trei minute. Clopotul sună. În fundul zării se vede locomotiva devenind

din ce în ce mai mare, pînă se arată întreagă. „Dați-vă la o parte, domnilor !” strigă lampistul gării.

Trenul sosește cu repeziciune și se oprește deodată locului, că un cal dresat. Toate inimile bat cu putere. Copiii, cu mîna dusă la gură, se retrag cu un pas, speriați de zgomot. Toți întreabă : „Unde-i, unde-i ?”

La o fereastră a trenului un chip nerăbdător cheamă pe conductor din toate puterile. Pînă să vie acesta, cei de pe peron au recunoscut pe Matei al lor și s-au grămădit la ușa vagonului.

— Matei ! nene ! conductor ! vin de deschide, domnule ! Ioane, ia bagajele...

În încurcătura și-n larma asta, călătorul sare din tren în brațele celor ce-l așteptau, sărutînd și îmbrățișînd în dreapta și în stînga ; „Nene, Matei, dragă”, s-aude din toate părțile. Mihai se repede în vagon și apucă geamantanele altor domni, cari protestează. Taftă, vâtaful, ridică el singur două cufere, pe care le așează cu îngrijire într-o căruță cu boi. Matei urmează a îmbrățișa pojidicul, oprindu-se la fiecare și întrebînd „dar tu cine ești, bre ?” în hohote de rîs ale respectivelor mame. În cele din urmă se duce cu brațele întinse către un biet creștin, avînd aerul de a voi să-l sărute, spre marea mirare a acestuia și spre desăvîrșita topenie de rîs a celorlalți.

— Mai sunt, frate ? întrebă el, gata să îmbrățișeze toată suflarea.

În cele din urmă, conu Dinu, ștergîndu-și lacrimile de rîs, îl luă de braț :

— Hai, băiete, hai să mergem.

Pe același drum porniră trăsurile din nou, înșirîndu-se în goană, unele după altele. De îndată ce Damian rămase singur cu conu Dinu, veselia de pînă aci dispăru.

— Ce face mama ? întrebă el cu nerăbdare.

— E mai binișor, răspunse bătrînul dînd din cap. Acuma, că ai venit, are să se însuflească din nou.

Tăcură amîndoi.

— Bre, zise conu Dinu, credeam că nu mai vii ! De șapte ani să nu te mai întorci tu pe acasă !...

— Așa e nene Dinule, dar vream să sfîrșesc odată... Acuma sper să nu mă mai mișc. Sunt sătul de străinătate. Vreau să trăiesc cu mama, liniștit.

— O să ai puțin de trăit cu dînsa.

Damian se uită la unchiu-său. Bătrînului îi dedeau lacrămile și nu mai zise nimic. El, de asemeni, își simți pieptul umplîndu-i-se de durere și lacrămile urcîndu-i-se în ochi. Tăcură din nou amîndoi.

— Noi ne ducem, zise tot bătrînul după cîteva minute, bătîndu-l cu mîna pe genunchi ; e rîndul vostru să trăiți. Ca buruienile astea uscate, noi am crescut și ne-am făcut datoria ! acu veniți voi. Să fiți sănătoși !...

Un avînt puternic de simpatie făcu pe tînăr să apuce mîna lui unchiu-său și să i-o sărute. Bătrînul, mai mișcat decît dînsul, bufnea ușor pe nări, privind spre cîmp.

— Uite pămîntul ăsta : m-a făcut să asud ; am muncit toată viața pentru el, de cele mai multe ori fără să mă răsplătească ; m-am supărat și l-am blestemat, — dar nu m-aș duce de pe el pentru nimic în lume. Nădăjduiesc că tot așa o să faci și tu și că n-o să mai pleci. Aci suntem născuți și eu și maică-ta și părinții noștri și părinții părinților noștri....

O tăcere de cîteva minute înlesni bătrînului să-și înghită nodul de emoție, ce-l îneca, și să urmeze :

— Tu ești singurul băiat din familia noastră. Să rămii aici, pe pămîntul ăsta, să nu te miști și să nu-l dai nimă-nui să ți-l îngrijească, să nu-l arendezi, că arendașii sunt molii — m-ai înțeles ?

— Da, nene.

— Și ai să fii fericit, pe răspunderoa mea. N-o să ai cafenelele voastre de la Paris și „mazagrănurile“ lor, nici neramzi ca la „bella Italia“, dar o să fii om întreg, n-o să-ți cînte nimeni cu flașneta la ureche, nici n-o

s-ajungi să calci pe turească... M-ai înțeles ? întrebă din nou zîmbind și ridicînd glasul.

— Ei, acum ia uită-te ce frumusețe de porumb.

— Da.

În adevăr, ajungeau la poarta jitarului, în marginea de porumb. Soarele se ridicase pe cer, și zăpușeala începea să învâluie cîmpul în adierele sale fierbinți. O coloare egală, de un cenușiu trist, vopsea iarba, pămîntul, semănăturile și numai cîte o garofiță sălbatică răsărea, sprintară, din dungile de nisip pe cari le lăsaseră inundațiile Ialomiței. Damian se simți deodată reîntors cu zece ani în urmă. Întinderea uniformă a cîmpiei, cu gîrla placidă alături, i se păru de un farmec nespus ; nimic din ce văzuse pînă aci nu se putea asemăna cu ele. Jitarul deschise poarta în tăcere, urîndu-i din fugă „un bine-ai venit, cucoane“, și rămase în picioare cu căciula în mîină, pînă ce trecură toate strășurile. Damian își întoarse capul după el.

— Mă rog, nu-i Toader Croitoru ?

— Ba-i el, zise conu Dinu mulțumit, ți-l mai aduci aminte ?

— Cum să nu mi-l aduc aminte : nu s-a schimbat deloc. Tot jitar e ?

— Da' ce-ai vrea să fie ? întrebă unchiu-său zîmbind.

— Așa e... Cariera de jitar e cam ingrată : nu se prea înaintează repede într-însa.

Bătrînul rîdea.

— Fii liniștit, băiete. E mai fericit decît tine. Are tot ce-i trebuie și nici o grije.

— Se vede că-i trebuie prea puțin lucru ca să ne fericit.

— Asta-i filozofia cea mare, răspunde bătrînul, parcă i-ar fi zis „aicea vream să te-aduc“.

— Ba zău, ia spune, cît îi plătești ?

— Are zece galbeni pe an simbrerie ; două păpuși de tutun pe săptămîină ; o pereche de ȋțari ; o glugă și o căciulă, și de mîncare.

— Pește și brînză, zise Damian, aducîndu-și aminte.
— Da' ce vrei să-i dau ? baclavale ?
— Ba nu...
— La el acasă mîncă mămăligă goală... cînd o are.
Matei se uită la unchi-său cu părere de rău.
— Am uitat să-ți spun : și opinci cîte poștește.
— Da' de ce luxul ăsta de opinci ? întrebă tînărul cu oarecare răutate ironică.

— Fiindcă trebuie s-alerge pe jos. Țsta îi este meș-teșugul.

Apoi, vîzînd că nepotu-său nu prea părea încredințat de fericirea regimului jitarilor, adause :

— Fii pe pace, el este adevăratul om fericit, nu tu, nici eu. De altfel te vei încredința prin tine însuți. Nu te grăbi să judeci lucrurile, că altfel se vîd de departe și altfel sunt. Avem fel de fel de vagabonzi, care vin să le umple capul cu nerozii ; dar pînă acuma, la mine, ni-meni nu-i ascultă.

— Socialiști ?

— Păi dar cum.

Damian începu să rîdă.

— Ia-nchipuiește-ți !... Dacă-aș prinde pe unul odată, ce mai probă de bătaie i-aș da !

Damian rîdea din ce în ce mai tare, mulțumit de a vedea pe bătrîn verde ca mai înainte.

— Bătaie ? !

— Bătaie la scară, și să poftească să reclame.

Tînărul urma a rîde și a da din cap cu neîncredere.

— Pre legea mea : bătaie. Tu rîzi, da' eu îți spun lucrurile cum sunt. Lasă c-o să vezi. Ai partea ta de pămînt de la maică-ta : de ți-o plăcea să te ții de el, o să ai ocazia să le vezi toate astea.

Pe cînd vorbeau, un călăreț trecu pe lîngă trăsură, ca o săgeată. Era Tănase Scatiu, care făcea curte Tincuței prin talentul calului său, al cărui „umbler“ era o ade-vărată minune. Cu borul pălăriei răsfrînt pe ochi, cu o

batistă filfiindu-i la gît, el se ținea pe cal cu mare îndemînare, călărînd pe o rină, în mod ștremgăresc. Era cam ridicul, fiindcă era înalt din cale-afară și prea copt pentru berbantlicurile astea.

— Bravo, Tănase, zise Damian zîmbind.

— Îți mai aduci aminte de mitocanul ăsta ? întrebă conu Dinu.

— Da' cum să nu-mi aduc aminte : eram buni prieteni. Nu-i prost.

— Nu-i prost, dar e un țărănoi îmbogățit, șiret cît poțști. Ar vrea să-i dau pe Tincuța.

Damian se uita la unchiul său nedumerit. Nu vrea să rănească pe bătrîn și de aceea se mulțumi a zice :

— E cam bătrînior pentru Tincuța ; e mai mare decît mine.

— E bătrîn și bătăran, adăugă conu Dinu, uitîndu-se cu anevoință peste apă. Tu vezi mai bine : zărești ceva, colo în fund ?

— Da, cred că sunt oi.

— Nu, zise bătrînul mulțumit : uite-te bine, vezi ?

— Da... colo la stînga...

— Așa. Ce sunt ? oi ?

— Așa îmi pare.

— Nu ; sunt dropii.

Era mulțumit conu Dinu că putea dezvălui comorile moșiei sale. În adevăr, în fund, pe o vilcică singuratică, o turmă de dropii sta tăbărită, parcă-ar fi fost o turmă de oi. Dragostea de singurătate, atît de nețărîmurită la mai toți vinătorii, umplea pieptul tînărului de un nespus sentiment de libertate, de recunoaștere de sine, sentiment care în lumea populară se pierde sau se preface în egoism. El tăcu, rătăcindu-și mintea în dungile străvezii ale orizontului. Unchiu-său de aserîenea.

Nu se auzea pe tot lungul drumului decît roatele trăsurei tocînd și copitele cailor lovînd pămîntul. O pace desăvîrșită se coborise din înălțimile albastre ale cerului.

Natura, fecundată de razele soarelui, părea că se odihnește. Frunzele porumbului, vii și tremurătoare ca niște lame de oțel, în zori, acum se muiau și începeau să se răsucescă. Ialomița curgea, încropită și înceată.

Cînd ajunseră în vadul Ciulniței, pe care nu mai era nici un strop de apă, Damian văzu satul aninat pe vîrfurile dealului, pe sub care se scurgea pîrîul și mergea de se vărsa în Ialomița, cînd putea, deoarece de cele mai multe ori nu se vărsa nicăieri, fiind sec ; văzu curtea boierească cum o știa, așezată pe deal, fără gard dinspre gîrlă, și toate slugile, toți argații ieșiți să-l vadă venind : în dreapta și în stînga, curți țărănești, unde mai peste tot doi sau trei cai, legați de cite un ȏtgon, se-nvîrteau pe un vraf de grîu, bătînd din cap și din coadă ; în vadul gîrlei, copii în scutece, lăsați în paza altora ce de-abia umblau în picioare.

— Suntem pe vremea treierîșului, nu-i așa ? întrebă Damian.

— Da. Vii cu belșug.

— Ai făcut grîu mult ?

— Tot am făcut, dar nu cît trăgeam nădejde. Țăranii au făcut mult, orz mai cu seamă : îi vede Dumnezeu anul ăsta.

La urcușul priporului, toată lumea se coborî din trăsurile și urcă dealul pe jos.

IV

Cînd ajunseră acasă, toți deteră năvală la coana Diamandula. Bătrîna îi aștepta, stînd grecește în fundul patului, cu ochelarii ridicați pe vițele rare de păr și cu o pereche de mătîni în mînă. Alături, Sașa lucra la o horbotă.

Cînd trecură prin coridor, pe dinaintea ferestrelor bătrînei, statura puternică a lui Damian luă toată lumina geamurilor. Sașa zise încet, strîngîndu-și lucrul :

— Au sosit.

Însă bătrîna, pe jumătate oarbă, ghici numaidecît că cel ce venea întîi era fiu-său, fiindcă nimeni din ai casei nu trecea cu capul mai sus de fereastră. Începu a tremura fără putere și a plinge. Damian se duse drept la ea și-i apucă amîndouă mîinile, pe cari i le sărută cu toată căldura sufletului, mișcat de a o revedea și mai ales de a o revedea într-o asemenea stare : i se părea că scăzuse, se redusese la jumătate din ceea ce era cînd o lăsase. Lacrimile-i veneau în ochi fără să și le poată opri și se plecă din nou pe mîinile bătrînei. Ea se uită la el, dînd încet din cap și de-abia vorbind :

— Bine-ai venit mamă... Ești ostenit ?

— Nu sunt ostenit.

— Dacă ești ostenit, du-te de te culcă.

— Sărut mîna, mamă, nu sunt ostenit.

— Acuma, că te știu aici, mă simt mai bine. Poți să te odihnești dacă vrei...

— Mai pe urmă. Acum lasă-mă să stau lingă d-ta.

Ea îl sărută din nou și-l lipi de sufletul ei călător, parcă ar fi vrut să-și anine cugetul de corpul puternic al fiului său spre a nu se mai despărți niciodată de el. Se uita la dînsul lung și-l mîngîia pe păr și pe umeri, într-o nedumerire de fericire fără înțeles pentru alții, în care regăsea icoana bărbatului ei, mort de demult, icoana lui Matei, copil și pe aceea a tînărului plecat în străinătate de ani întregi. Nimic nu i se părea mai frumos, mai nobil, mai dulce, decît chipul aceluia om, idealizat prin 7 ani de depărtare. Cînd el se scula, ochii ei îl urmăreau prin casă ; cînd îl vedea rîzînd, rîdea și ea, fără să știe de ce ; cînd ieșea cîte un moment să mai respire, întreba încet și cu sfială „unde e Matei ? dacă vrea să fumeze, să fumeze aici, că nu mă supără“, deși în realitate fumul de țigară o îneca. Conu Dinu veni la dînsa, vesel, și o întrebă tare, ca să-l audă :

— Ești mulțumită ?
— Tare mulțumită, mamă.
— Ei, atunci fă-te bine și scoală-te, să ieși la plimbare cu el.

Ea dete din cap :

— Eu bine nu mă mai fac... dar sunt fericită. Măcar câteva zile dacă aș mai trăi să-l mai văd...

Matei strînse mîna, în tăcere, Sașei, care se dase într-o parte. Vorbind amîndoi încet, el vroi să facă o țigară, ca apoi să iasă s-o fumeze ; însă, negăsind tutunul în buzunar, rugă pe unul din copii să i-l aducă dintr-o haină rămasă afară.

— Nu te-ai schimbat de loc, zise el Sașei.

— Am mai îmbătrînit ceva, răspunse ea, rîzînd ; dar dumneata cu adevărat nu te-ai schimbat de loc.

— Am cam albit, dar altfel cred că nu m-am schimbat.

— Dacă e vorba de asta, eu ar trebui să am 50 de ani.

El se uită la dînsa zîmbind, gata să zică o răutate. Sașa înțelese și, roșindu-se, începu a rîde :

— Știu ce vrei să zici, dar 50 de ani încă nu am.

Subprefectul se amestecă în vorbă.

— Da, zise el, foarte serios, mata erai abia născută cînd conu Costică Comăneșteanu a fugit la Constantinople.

— În '48 ? întrebă Sașa indignată.

— Apoi ce : să tot fie 40—50 de ani de atunci.

— Tata nici nu se însurase la '48.

— Nu-i așa, coane Dinule ? întrebă subprefectul cli-pînd dintr-un ochi.

— Ce ? zise conu Dinu.

— Domnul Dumitrescu spune prostii, întrerupse Sașa.

Conu Dinu se apropie de ei.

— Nu vă legați de fata mea, zise el, bătînd-o pe umeri. Asta e înger, nu femeie.

— Vai de noi !... adăogă subprefectul, clătînînd din cap.

Șașa rîdea cu voioșie.

— Vezi cum ești, d-le Dumitrescu... Să știi că nu-ți mai fac halva.

— Vai de mine, cuconiță, zise el, sărînd de unde se afla și venînd să sărute mîna Șașei, matale ești un înger, doi, trei îngeri. Vorbă e !...

Ea îi dete binișor peste obraz.

— Cînd veniți să mîncăți la mine ? întrebă ea pe toți.

— Cînd poruncești, se grăbi a răspunde subprefectul. Șașa, cum sta jos, se uită în ochii lui conu Dinu și a lui Matei. Copilul care se dusese să caute tutunul venea cu un vraf de hîrtii în mînă, pe care le găsise la un loc cu tabachera.

— Zilele astea mîncăm cu toții la noi, zise conu Dinu.

Matei răsfoia hîrțiile aduse de copil să vadă ce erau. Printre ele se afla un mic carnet de buzunar, pe care îl deschise și, cetînd, începu a rîde. Șașa se uita la dînsul, curioasă.

— Ce vrea să zică străinătatea !... Mă temeam să nu mor în vreun colț de pămînt, necunoscut de nimeni, mai ales la Neapoli și la Capri, unde se ivise holera din nou...

În același timp întinse carnetul, pe a cărui primă filă sta scris în franțuzește : „Mă numesc Matei Damian, sunt român, familia mea e în România, districtul Ialomița, gara Ciulniței“.

Subprefectul, care sub aparența lui caraghioasă, era o fire sentimentală, se uita lung la Matei.

— I-auzi domnule ! Apoi să n-o dai dracului, străinătatea, zise el, cu glasul strîns de emoțiune.

— Bine, mă băietе, tu n-aveai pe nimeni, vreun prieten, vreun franțuz de-ai tăi ?... întrebă conu Dinu.

— Or vreo franțuzoaică, îi zise subprefectul la ureche.

— Ba aveam, dar fiecare își vedea de ale sale, și numai seara ne întruneam cu toții. De altfel, eu nici nu aș fi putut să umblu veșnic cu dînșii, fiindcă ei își aveau treburile lor : unul era arhitect și altul numismat. Se în-

fundau la Pompei or la Poestum, și nu-i mai scoteai de acolo. Eu voiam să mă bucur de toate câte firea și oamenii au grămădit în golful Neapoli. Rămîneam adesea singur, și, de frică să nu mor necunoscut de nimeni, mi-am dat signalmente.

El rîse încet, privind înaintea ochilor, preocupat. Ceilalți se uitau la el, fără a zice o vorbă. În cîteva minute trecu peste capetele acelor natuiri statornice vedenia străinătății, cu toate grozăviile ei închipuite, și carnetul, adus în vorbă de întîmplare, avu darul de a coborî pe fiecare în sine. Sașa părea mai cu seamă înrîurită de fila din catastif.

— Cînd mă gîndesc, zise ea, că trebuie să trimit pe Mihai în străinătate, m-apucă groaza.

— E !... ce exagerație ! Zilele dintîi sunt grele, dar un tînăr le biruiește și pe acelea. În urmă se deprinde atît de bine că nu-i venise să se mai despartă de străinătate.

— Se poate, zise Sașa repede, dar eu nu înțeleg lucrurile astfel : Mihai trebuie să vie în toți anii acasă, aci unde s-a născut, unde suntem noi.

Matei nu mai zise nimic, ci plecă ochii în pămînt. Sașa simți că vorba ei avea un înțeles pentru el, se opri deodată, mișcîndu-se pe scaun fără voie-i. Ochii ei se făcură mititei, blînzi, și ea adăogă :

— O să mă ajuți, nu-i așa, să caut ceva pentru Mihai. Aș vrea să nu-l trimit la Paris... Ce crezi ?

— De ce nu ?... Cui nu-i aminte de treabă, găsește mijloace de a petrece oriunde.

Ea rămase locului, îngrijorată pareă chiar de pe acum de soarta băiatului, și, fără să se gîndească, văzînd că Matei caută chibriturile, i le dă de pe masă. El ieși să fumeze.

Cînd se întoarse, mai toată lumea se retrăsese din odaie. Numai Sașa rămase lîngă patul cucoanei Diamandula. Bătrîna adormise din nou, ghemuită în perne, cu capul pe piept.

Matei se apropie binișor de Sașa și îi zise încet :

— Nu ești ostenită ?

— Nu, deloc.

— A adormit din nou...

— Da.

El se uita la chipul mame-sei, căutînd bine să-și aducă aminte de dînsa, cum era cînd o lăsase, și parcă nu-i venea să creadă că obrazul acela slab, zbîrcit, înfundat în colțurile unui guler de pînză descheiat, să fie al ei.

Și cu toate astea așa era. Orbitale mari, deasupra cărora se-ntindeau acum firele rare ale sprîncenelor, rămăseseră tot astfel, iar globul ochiului, mai plin ca ori-cînd, părea că se desprinde din forma lui. Vinele, umflăte peste măsură, brăzdau pielea întunecată, pe care, în loc de a hrăni cu sîngele ce purtau, păreau a o arde. Era oarecum o lipsă de interes al organelor unele pentru altele, ceea ce aducea o sleire de vitalitate aproape completă. Mai vedea cîte ceva, cînd trebuia să vadă ; mai scotea cîte un sunet, cînd trebuia să vorbească ; chiar auzea pe ici pe colo — dar nu mai avea vibrarea multiplă și completă a senzațiilor.

Sașa ieșise pe nesimțite. El, rămase în fața bătrînei adormite, i se păru că-nțelege, în toată adîncimea sa, puterea de statornicie a acelor naturi simple, vesele, ce trăiau numai din devotament, lipite de pămîtul ce le văzuse născîndu-se. O suavitate nespusă se răspîndea în odaie din niște crăci de sulfină, aruncate în firida sobei. Un aer bătrînesc, dar primitiv și prietenos, se desprindea din mobilele vechi de nuc. Aceleași calendare ale lui Nichipercea, pe cari le apucase de cînd lumea, stău teanc pe un colț al scrinului ; aceiași îngerași de porțelan, sub sticle ; aceiași papuc bătut în perete, cu ceasornicul smălțat ; aceleași covoare pe jos — nimic nu se schimbase. Numai mamă-sa se ducea. Mișcat pînă la lacrimi, luă binișor mîna bătrînei și își lipi obrazul de dînsa. I se părea că atinge un lucru sfînt. O dureroasă și dulce amin-

tire îi răsări în minte, de cînd mamă-sa îl mîngîia pe obraz, copil, și o revăzu, ca atunci, plecată pe marginea patului lui privindu-l în tăcere. Bătrîna deschise ochii cu greutate, se uită la dinsul lung și iar îi închise.

— Dorești ceva, mamă ?

Ea nu răspunse. După mișcarea capului, căzut pe piept, se vedea că respiră încă.

Tincuța intră pe ușa binișor, cu un șorț pe dinainte, roșie la față ca un măr pîrguit. Ea venea veselă să-l poftască la masă, dar, văzîndu-l atît de turburat, se opri lîngă el, uitîndu-se de aproape la bătrînă.

— Ce face ? întrebă ea încet.

— Îmi pare că doarme.

— Doarme. Vrei să vii la masă ?

— Cu cine o lăsăm ?

— Vine numaidecît Safta.

Matei se sculă, ștergîndu-și o lacrimă furișc. După aceea luă pe fată de mijloc și ieșiră. În sală, Tincuța îi aruncă brațele de gît, de-abia ajungînd pînă la el, iar Matei o strînse la piept, sărutîndu-i părul nebunatic. Se înțelegeau ca doi frați asupra durerii amîndorora.

Cu fondul de seriozitate ce se întîlnește la mai toate fetele de seama sa, ea înțelesese într-o clipă cît de puternică trebuie să fi fost simțirea ce făcea pe Matei să-și ascundă lacrămile, și într-un avînt de generozitate, îi veni și ei să plîngă.

El se duse să-și schimbe îmbrăcămîntea, și apoi șezură la masă.

V

Sașa cu Mihai și cele două surori mai mici, Victoria și Mary, se-ntorceau acasă.

Moșia lor, Comăneștii, era la o jumătate de ceas de Ciulniței. De-abia ajunși, grija lui Mihai fu să întrebe de

dejun. Mama Manda, fosta lui doică, iar acum vătășița casei, îi pofti numaidecît la masă. Dar abia coborîtă din trăsură, Sașa fu întîmpinată de vâtaful de la arman, care venea să întrebe dacă noua șiră de grîu trebuia s-o facă tot în stînga mașinei sau în dreapta.

— Ți-am spus, Ioane, s-o faci în stînga, ca să vie bine oamenilor de aruncat snopii.

— Dară, cuconiță, da' ne temeam de vînt, că duce scînteile tot în partea aia.

— N-ai decît să fii cu băgare de seamă... Tot așa aruncă scînteii mașina ?

— Să-l bată Dumnezeu de neamț, ce ne-a stricat-o de ispravă... De cînd am apucat-o, tot bine a mers. Acu, păcătosul ăsta i-a venit de hac : tot focu iese pe coș.

— Ce-i de făcut ?

— Păi eu știu...

El sta lîngă ușa, cu pălăria mototol în mînă. Sașa rămase și ea locului, gîndindu-se.

— N-avem ce face, Ioane : trebuie să răbdăm, că suntem în toiul trebei. Dacă-l dăm afară, unde găsim altul ?

— Păi chiar așa...

— Dumneata fă șira în stînga, și lasă, că mă gîndesc eu.

Ion ieși, blestemînd pe nemți și pe toate liftele străine. După părerea lui, era mai bun Stoica fochistu, un țigan din sat, pe care și-l luase neamțul de ajutor.

După ce ieși Ion, Sașa se gătea să intre la dînsa spre a-și scoate pălăria, cînd un țăran, care o așteptase reze-mat pe vine de peretele casei, intră în sală, cu o puică în mînă.

— Bună vremea, cuconiță.

Sașa se întoarce spre el.

— Ce-i povestea, bade Lungule ?

— Ce să fie...

Saşa îşi scoase acul din pălărie şi pălăria însăşi, fără să se mai uite în oglindă.

— Ei, ce-i ?

— Păi, ce să fie... uite am adus puica asta.

— Dă-o la Manda şi spune ce-i pricina.

— Venisem după vorba noastră...

— Ei...

— Păi, cum ai zice şi matale.

— Eu, ce să zic ! Ți-am dat-o pînă acuma de nu mai ştiu cîte ori. Acu să plăteşti stricăciunile şi ți-o dau ; altfel, nu. Eu n-am semănat pentru vitele dumitale, bade Lungule.

— Păi, adevărat, cuconiță. Da' ghită nu-i ? N-am prionit-o !... n-am legat-o cu cornu de un chicior !... se duce după talanul de buhai, şi n-ai ce-i face.

Saşa se-ndreaptă spre sofragerie, de unde venea un miros de pîine proaspătă, foarte plăcut. Mihai cu fetele erau deja la masă. Saşa se așează la locul ei.

— Maman, ne lași să mîncăm mămăliguță ?

— Eu vă las, dar ce zice miss Sharp ?

— Miss Sharp nu-i aici.

— Dar cînd o veni...

— Parcă noi o să-i spunem ce-am mîncat.

Mama Manda n-aștepta altceva. După cîteva minute o minunată fălie de mămăliguță, ca aurul, aburea în mijlocul mesei. Mary înghițea cu nespusă plăcere, rîzînd de art. 8 din cele „zece porunci“ ce le lăsase miss Sharp plecînd, şi care suna foarte limpede : „*Not eat mamligutz*“.

În vremea asta, capul lui badea Lungu se prelinse pe lîngă ușori şi el se ivi întreg, cu găina la subțioară.

— Masă bună.

Saşa se supără şi-şi plecă ochii în farfurie. Mihai şi fetele se uitară unii la alții, zîmbînd, mai ales de creasta găinei, care atîrna pe o ureche, ca un fes.

— Ești neagră rea, bade Lungule.

— Moare de foame la obor, cuconiță.

Sașa se sculă de la masă și se duse să-i dea un bilet de liberare de gloabă. Dar pe cînd badea Lungu ieșea, intra Hermann mașinistul, murdar și uns de untdelemn pînă și pe urechi. Era ca de obicei beat.

— Ce vrei, domnule Hermann ?

— Mă rog de iertare, eu nu poți să slujești pe d-voastră.

— De ce nu poți să slujești ?

— Nu dai să manunci, nu dai să bei, tot sa lucrăm, sa lucrăm.

— Du-te, du-te, că are să-ți dea de toate.

— Mo rog de iertare, nu poți sa mai slujești.

— Foarte bine, du-te de te odihnește și vino mai pe urmă să vorbim.

Și astfel îl lăasă bolborosind și se-ntoarse la masă.

Neamțul se duse înapoi la arman, unde adormi în paie, pe cînd Stoica țiganul făcea să meargă mașina. După ce se trezi, nu se mai gîndi să plece.

Astfel se petrecea ziua ei, cu preocupările cele mai deosebite între ele, ce alcătuiesc viața unui proprietar de moșie.

Tată-său murise de vreo trei ani, iar mamă-sa cu mult înainte, lăsînd-o cu trei frați mai mici. Părinții ei trăiseră la țară, ea era născută acolo, crescută pe lîngă tată-său în idei statornice de iubire a pămîntului strămoșesc. Comăneștenii jucaseră un rol însemnat în toate mișcările naționale. Conu Costică, tată-său, fusese exilat la '48. Doi frați ai lui mai mari, Iancu și Neculai, trăiseră mult timp în surghiun. Astfel că, printr-o înlănțuire firească a lucrurilor, Sașa, orfană, devenise mama fraților ei orfani și păzitoarea numelui și averei ce-i rămăseseră de la părinți. Numai citeodată, iarna, se ducea la București, unde casa lor se păstra cum fusese pe vremea cînd trăiau

bătrînii. Starea ei socială de fată mare ar fi fost foarte greu de ținut, de nu ar fi urmat în mod natural din nenorocirile ce o loviseră și devotamentul cu care își crescuse frații mai mici. Numai conu Dinu Murguleț, vechi prieten al lui tăta-său, îndrăzneă cîteodată s-o întrebe de ce nu se mărită.

După-masă, vara, se odihneau cîte puțin. După odihnă, Victoria și Mary cîntau la piano, iar Sașa cînta și ea sau citea. Miss Sharp, englezoaica ce aveau în casă, era dusă pentru cîtva timp în străinătate, și fetele răsufiau mai liber.

Într-o odaie țărănească, acoperită toată cu lungi fișii brodate de pînză de casă, Sașa, singură, se uita la un cadru din perete, pe care cu toate astea îl cunoștea așa de bine. Ea părea a căuta în perspectiva lui un orizont nețărmut, către care se duceau gîndurile nehotărîte. Era mai întotdeauna așa de ocupată de lucruri reale imediate, încît rar mai avea vreme să viseze. Dar, oricît de rar, o prindea și pe ea dorul de o lume caldă, senină, în care inima i se revărsa în comori de tinerețe. Nimic nu aștepta, nimic nu cerea de la soartă ; setea de ideal, în formele ei cele mai neînțelese, se da pe față prin trebuința de singurătate. Așa cum sta, singură, uitîndu-se în fundul cadrului de pe perete, îi veni să cînte, și, de-abia deschizînd gura, mai mult în gînd, zise o strofă. Apoi, trecînd la piano, îl deschise :

*La izvor ședea copilul.
El cunune împletea
Și privea la floricele
Cum izvorul le ducea.*

*Astfel curg a mele zile
Ca și apa de ușor,
Tinerețea mea se stinge
Ca cununa din izvor.*

Însoțite de muzică, vorbele lui Schiller căpătau un farmec adinc. Înțelesul lor se mărea poetizîndu-se. „Tine-rețea mea se stinge“ lua o expresie de durere sfișietoare, care, pornită din sufletul ei, se răsfrîngea asupra-i, miș-cînd-o pînă la lacrimi.

Pe cînd ea cînta, fetele cu Mihai se apropiaseră bini-șor de ușă să asculte. Cînd încetă din cîntec, ei izbucniră în aplauze, și, rîzînd, deteră năvală înăuntru. Sașa se uită la ei cu ochi buni. Mihai o rugă să mai cînte. Ea mai făcu cîteva acorduri, apoi, sculîndu-se, veni să șază pe sofa ca mai înainte cu brațele încrucișate pe genunchi. Copiii nu mai îndrăzniră să zică nimic.

VI

La Ciulniței, bătrîna mergea din ce în ce mai rău. Istoveala puterilor devenea pe fiecare zi mai mare.

Matei nu se dezlipea de la capul ei. El însuși era într-o stare de plîns; pe de o parte osteneala, pe de alta durerea de-a pierde pe mamă-sa îl doborău. Coana Dia-mandula numai cînd și cînd deschidea ochii spre a se uita lung la el, și iar îi închidea. Cîteodată întindea mîna cu anevoință pînă la marginea patului, parcă l-ar fi cău-tat, și dacă el nu era acolo, s-o întrebe ce dorește, ea îl chema încet : „Matei, Matei !“.

Cîteva zile după sosirea lui, pe cînd el sta cu toți ai casei, cu Sașa, Mihai și ceilalți, fumînd — mătușe-sa, coana Sofița, care rămăsese să-l înlocuiască lîngă bătrînă, veni repede și cam speriată la el, spunîndu-i că-l cheamă mamă-sa: Toți se sculară în picioare, tăcuți.

Bătrîna sta cu anevoință pe un cot, așteptîndu-l. După ce Matei se așeză lîngă pat, ea spuse coanei Sofița că dorește să rămînă singură cu el.

Cînd ceilalți se retraseră, ea își rezemă capul din nou pe perne și luă binișor mîna tînărului într-ale ei. Pe cînd el

credea că doarme, dînsa deschise ochii, se uită lung la el, apoi în podele, și oftă adînc.

— Dorești ceva, mamă ?

Ea făcu semn că da. Apoi, cu fața udă de lacrimi, se întoarse spre el și zise :

— Aș dori să nu mor așa repede. Nici nu tî-am văzut bine...

— Doamnă, mamă, ce vorbești ! Ai să te îndreptezi și-o să trăim amîndoi...

Ea făcu o ușoară mișcare din cap, iar pe gura ei pun-gită reveni pentru o clipă un zîmbet fin de neîncredere, din care Matei recunoscă pe mamă-sa de demult, mai bine decît din tot restul persoanei ei de astăzi.

— Mă duc, dragu mamei... Deseară, miine, cînd mi-o suna ceasul... Voiam să te rog să nu mă uiți de tot, să-ți aduci aminte de mamă-ta, că tare mi-ai fost drag... Aș fi vrut să mai trăiesc două-trei zile... Nu se poate să mai chemi vreun doctor ?

El era înecat de plîns. Îi zise cum putu, că se duce să telegrafieze la București pentru doctori. Ea însă îl opri.

— Îmi vine dor de viață, așa, copilărește... Aș vrea să te mai văd, dar nu se poate... De-acuma, numai pe ceea lume... în voia Domnului...

Păru iar că adoarme. După cîtva timp, deschise ochii din nou și se uită iar lung la el.

— Matei !...

— Ce dorești, mamă ?

— Aș vrea să te însori după moartea mea. M-am gîndit în toate felurile pentru tine, și socot că tot mai bine e să fii înșurat. Am cîteva dorințe, pe care te rog să le împlinești. Iacută cheia asta de la lada de fier, de acasă, care-i dată în seama lui Neculai : într-însa sunt toate hîr-tiile și banii rămași de la tată-său. Eu n-am putut să-ți agonisesc nimic, ba cu boala mea, ba cu nevoile, ba cu... multe de toate.

După ce se odihni puțin, urmă :

— Ai bonurile de la improprietărire neatinsse, ba și cupoanele lor de vreo doi ani... Tu ești bărbat... Ți ră-mîne moșia de la mine, pe care să dea Dumnezeu s-o stăpînești ani mulți cu bine. Dinu e cam încurcat, cu moșia de la Eforie. A avut ani răi... Trebuie să-ți spun că adesea Dinu ți-a trimis bani, fiindcă eu de cînd sunt bolnavă nu mai pot ține socoteli. Neculai știe rostul trebii... Te-aș ruga să ajuți pe Dinu...

— Da, mamă, tot ce-i dori.

— Tincuța se face mare. Am auzit c-o cere Scatiu... Ajută pe Dinu s-o mărite. Tincuța e pentru tine ca o soră... Nu-i așa ?

— Da, mamă.

Ea se întoarse cu capul spre partea cealaltă, strînse din ochi cu o vădită durere și, tot ținîndu-i mîna, fără a-l vedea, urmă.

— S-o înzestrezi... cu cît vei vrea și vei putea.

Apoi tăcu. El aștepta, cu capul plecat spre dînsa. După cîteva minute o văzu întinzînd degetele de la mîna ră-masă liberă, către perna de la perete și culegînd un mic fulg, pe care îl suflă în aer. În mintea amîndorora tre-ceau lucruri ciudate, străine de solemnitatea tristă a momentului. Gîndul bătrînei, liberat deocamdată de du-rerea fizică ce o stăpînea, rămînea plutitor în aer și se anina de fulgul de pe pernă ; gîndul lui, încremenit de apropierea morții, se destindea prin curiozitate și urmărirea pe acela al mame-sei, ocupat de un fulg.

— Așa este : nici atît nu facem.

El o asculta, nedumirit.

— Ce zici, mamă ?

— Nimic. Îmi făgăduiești ?

— Tot, mamă dragă. Te simți mai bine ?

Ea își întoarse chipul din nou către el, cu o nespusă expresie de blîndețe și de milă.

— Tare îmi pare rău că mor.

Un val de durere se urca din piept în gîtul lui, și-i veni să plîngă cu hohot. Ea îl privea lung și limpede, parcă ar fi redobîndit într-o clipă vederea tinereței.

— Doresc să rămii aici, pe pămîntul ăsta... să nu te duci departe de mine. Ce-ai învățat să-ți fie de sprijin sufletesc, iar viața să ți-o petreci pe locurile astea. Apucă-te de moșie. Îngroapă-mă lângă tată-tău... și apoi însoară-te.

El, neputînd vorbi, făcu un semn cu mîna, ca și cum ar fi zis că nu se gîndește la asta. Dînsa stăruie.

— Nu, băiete. Trebuie să te însori. Așa e șartul vieții... Caută împrejurul tău fericirea. Aș dori să mă ascuți.

— Da, mamă.

— Însoară-te cu cine vrei, numai însoară-te.

Apoi, parcă ar fi vrut să spuie ceva mai de-aproape, se lăsă cu capul jos pe pernă.

— Aș vrea să te rog să faci o încercare ; caută de cunoaște bine pe Sașa. Ce drag mi-ar fi fost s-o am noră !... Nu-ți zic numaidecît s-o iei. Tu ai poate simpatiile tale... Ești bărbat și trebuie să fii liber s-alegi. Dar gîndește-te la vorba mea. Îmi făgăduiești ?

— Da.

— Acuma Dumnezeu să te binecuvînteze...

Și încet, prelung, ochii i se închiseră. Pînă seara nu mai dăde semne de viață. Noaptea trecu, lungă cît un veac pentru toți. Matei nu se putea dezlipi de lîngă pat, fiindcă bătrîna, care nu mai înțelegea nimic, părea că avea o vedere sufletească pentru fiul său și îl simțea cînd era lîngă dînsa sau cînd se depărta.

Despre zori, o mișcare neobișnuită se produse. Păru a se întinde sub așternut, își răsturnă capul pe spate și oftă adînc. Matei se sculă de lîngă pat și deșteptă pe unchiu-său, care dormea într-un colț de canapea.

— Ce-i ?

— Nene Dinule, ia vino...

Bătrînul se apropie cu grabă de patul surore-săi, și

văzînd-o țeapănă, cu gura pe jumătate deschisă, înțelese. El se întoarse către Matei, domol, și îi zise :

— A luat-o Dumnezeu.

Apoi îi destinase brațele și i le așeză de-a lungul trupului. După aceea se plecă cu greutate pe una din mîinile moartei și o sărută, gîlgîind de înecăciunea plînsului.

— Surioară, surioară, te-ai dus și d-ta !

Și cu mîna la gură, încovoiat de durere, rămase în picioare lîngă pat, clătînînd din cap.

Matei căzuse în genunchi lîngă căpătîiul moartei, și nu se mișcă de acolo pînă ce unchiu-său nu-l ridică de jos, ducîndu-l într-o odaie de alături. Bătrînul, în vremea asta, desprinsese o iconiță din perete și o pusese pe pieptul soră-sei. Lumina candeliei se îngîna cu lumina zorilor. Pe fereastră se vedea cum se ridică din pămînt aburul voriu al dimineții. Din dunga orizontului năvăleau raze roșiatice, ca niște sulițe de foc, umplînd cerul de căldură. Revenea viața, se redecștepta firea indiferentă, pentru a împlini menirea legilor sale.

VII

A treia zi un lung șir de lume se ducea tăcută după moartă, la groapă. Tot satul era de față, fiind „sora boierului“ un suflet blagoslovit.

Deși de dimineată, era cald. Cei patru flăcăi ce duceau năsilnia se schimbau cu alți patru, și, fiindcă urcau la deal, cu alții și iar cu alții. Astfel, mai toți bărbații ajutară la urcuș. După ce-și făceau rîndul, treceau în urma convoiului, ștergîndu-se pe frunte de nădușeală, cu mîneca albă a cămășii. Unii tăceau, mergînd lăturalnic, alții vorbeau între ei de lucruri serioase și fără nici o legătură cu împrejurarea de față. Femeile, cu marama albe pe cap, acoperite pînă la gură, își arătau pe Matei cu degetul.

- A venit, fă ?
- Dară, a venit. Tu nu-l vezi colo ?
- Care, ăla naltu ?
- Păi cum : ăla de merge lingă boier.
- A apucat-o barem s-o vază pe mă-sa ?
- A apucat-o. A venit s-o îngroape și iar își ia tăl-pășița. Cică are muiere și copchii la țara lui.
- Tacă-ți fleanca, fă Paraschivo, zise un bărbat dinaintea ei.
- Păi cum, că mi-o fi frică de dumneata, nea Pîrvule.
- Minca-ți-ar coțofenele gura, că numai pămîntul o să-ți-o astupe.
- Ia vezi-ți de treabă, mă nea Pîrvule.

Omul o înjură între dinți și-și căută de drum.

Matei, cu comu Dinu, coana Sofița, Sașa, subprefectul, Tănase Scatiu și mai mulți vecini de prinprejur, mergeau în urma năsilniei, pe jos, cu gulerul cămășii în negru, cu capul gol la soare. Cînd și cînd se auzea glasul popei, ori al diaconului, bombănind. Prapurii străluceau la lumină, cu marginile lor aurite. Două luminărele, aprinse în niște felinare prăfuite, tremurau din flăcările lor palide. Colacii umpleau o masă întreagă. Coliva, cu zahărul vopsit, care încerca să dea chipul răposatei, se topea.

Cu greu și zăpușală se ajunsese în culmea dealului, unde era țințirimul. De cînd legile nu mai iertau să se îngroape în curtea bisericeii, murise dintre ei numai tatăl lui Matei și mai în urmă Comăneșteanu. Un zăplaz înalt înconjura țințirimul de toate părțile și se-ncheia într-o poartă acoperită cu șite, peste care era o cruce de lemn.

Cînd intrară înăuntru, o instinctivă neliniste cuprinsese pe cei mai mulți. Drumul, cu uniformitatea lui, lăsase timp minților să se desprindă și să alerge după alte lucruri, fără raport cu împrejurarea de față. Aci însă, mărturia zădărniceii chema pe fiecare întru sine. Pe întinderea pămîntului, nenumărate cruci de lemn, acoperite

de două stîngii, arătau locul de odihnă al țăranilor. Morminte vechi, acoperite de iarbă ; morminte noi, peste care țărina uscată se albise ; bălării luate din fugă cu coasa și căzute alături, pe drumuri. Peste tot, aer de singurătate și de sărăcie. Cîteva flori : stînjenei, busuioc ori nemțoiuțe, răsădite pe morminte de copii, se răsuceau neudate, și cădeau. Mormîntul lui Comăneșteanu era înconjurat cu zăbrele de fier și acoperit cu o lespede albă ; al lui Damian de asemenea. O mîină milostivă le acoperise cu trandafiri.

Groapa bătrînei era alături de a bărbatului său. Slujba se urmă domoală.

Mirosul de tămîie, lacrămile celor de față, vorbele psalmului „la loc de odihnă, la loc de verdeață“, căldura, măreau atît de mult teroarea morței că Matei crezu de mai multe ori că n-o să mai poată sta în picioare. Cînd puseră mîina pe sicriu, ca să-l coboare în groapă, chipul mame-sei, acoperit cu ramuri de rozmarin pînă peste gură, îi apăru pentru cea din urmă oară. Voină să îl ia de acolo. El însă se rugă să-l lase pînă la urmă. Dar cînd văzu coșciugul în fundul groapei și auzi cea dintîi mîină de pămînt căzînd peste scînduri, își acoperi ochii și izbucni în plîns, căci atîta mai rămîne firei noastre calde și suferitoare, față cu măreața cruzime a legilor naturei.

După ce totul se sfîrși, porniră înapoi la vale, spre casă. O țărancă tînără, care își îngropase copilul de cîteva zile, sta în genunchi pe marginea mormîntului, îndreptînd niște tufe de busuioc și jelindu-se cu glas mare, lung și tărăgănat.

Astfel se despărți el de mamă-sa, pentru totdeauna.

VIII

După o săptămîină petrecută în liniște la unchiul său, Matei se mută în casele părintești.

Moșia Ciulniței rămăsese de la bătrini celor doi frați, conu Dinu și coana Diamandula. La măritarea acesteia, părinții îi zidiseră o casă în marginea cealaltă a satului și-i daseră zestre o parte din moșie. Aci trăia ea cu bărbatul ei ; aci se născuse și crescuse Matei, copil. Însă în vremurile din urmă, coana Diamandula, bătrână și tot bolnavă, se mutase la frate-său, unde am găsit-o, iar în casa ei venise să locuiască o rudă a coanei Sofițe, Nae Eftimiu, care era însărcinată să îngrijească și de pământ.

Matei găsi casa ținută bine, curată, lustruită, de ți-ar fi fost drag să stai în ea, chiar nefiind a ta. Odaia mame-sei se păstra neatinsă. El se așeză într-o alta, vecină, fără a strîmtora pe Eftimiu și pe femeia lui. Aceasta era o persoană politicoasă, îngrijită în îmbrăcăminte, cocheta chiar, cu unghii lungi, cu pieptănătura la modă, umblînd toată ziua cu cite un roman la subsi-oară. Era oarecare nepotriveală între starea lor de familie scăpatată, ajunsă a îngriji de averea altuia, și pretențiunile doamnei Eftimiu ; dar lucrul se putea explica prin aceea că nu aveau copii și că erau rude de aproape cu coana Sofița.

Nae Eftimiu părea omul cel mai smerit din lume. Nu sta niciodată jos înaintea lui Matei, nu fuma față cu el, nu-l chema pe nume, — dar în schimb ținea toate soco-telile moșiei într-un hal de încurcătură de nu le mai da nimeni de capăt. Cu o frunte mare, pe jumătate albă, iar jumătate neagră de soare, cu niște ochi spălăciți, cu o barbă roșcovană, îmbicsită de praf și de fum de tutun, el era numai cu nunele capul familiei, fiindcă de fapt nevastă-sa, Aglaia, ducea toată treaba.

■Era însă trist halul în care se găseau celelalte acare-turi ale moșiei. Hambarul de la arman, de zid puternic, se dărăpăna ; leșile se povîrniseră într-o parte ; finăria era vraiste, așa că toate vitele din sat se hrăneau iarna din clăile lor, cari, roase la rădăcină, rămăseseră ca niște imense ciuperci ; numai lăptăria era mai cu îngrijire

ținută, fiindcă văcărița Florea și baciul Micu, amîndoi de pe locurile Făgărașului, se aveau bine împreună. Bărbatul Floarei, Stîngă, era herghelie și, așa, petrecea toată viața pe cal, pe cînd baciul se înfrupta din bunurile lui. Își aduse aminte că baciul era încurcat cu Floarea încă de cînd plecase el în străinătate, și că răposată coana Diamandula vrea chiar să-l dea afară, dar că el, Matei se rugase să-l lase în pace, fiindcă îi era drag baciul, voinic, frumos, cu plete lungi sub căciulă, și mai cu seamă fiindcă știa să cînte din caval și să spuie niște minunate de povești, de l-ai fi ascultat toată vremea. Dar și aci, lețurile de la țarcul oilor erau înlocuite cu nuiele necojite ; casa lăptăriei era lipită cu îngrijire, dar nevărută ; stuful de pe coșare înlocuit cu rogoz. Părea că un arendaș lacom lăsase totul în părăginire, numai să se îmbogățească.

Încetul cu încetul, Matei se puse să îndrepteze lucrurile. La început vorbi-~~lui~~ unchiu-său, dar înțeles~~se~~ repede că din partea ceea nu era nimic de sperat. Conu Dinu înălță din umeri, ca și cum ar fi zis „n-am ce să-ți fac, din pricina mătuși-tei“.

— Am avut toți ani răi, adăugă el cu glas tare, parcă s-ar fi temut să nu fi zis prea mult cu umerii.

Apoi, după un minut de tăcere, se plecă spre el :

— Acuma ești stăpîn : fă ce vrei.

El se gîndi să se ducă la proprietarii vecini să vadă cum merg lucrurile.

În adevăr, după vreo cîteva zile ieși pe jos să mcargă la Sașa. Se lăsă drumului, așa cum îl știa odinioară, și ajunse pe culmea dealului. Dincolo, pe vâlcea, se vedea satul Comăneștii, a cărui biserică, acoperită cu tinichea, strălucea la soare.

Cu umbrela în mînă, el mergea domol, trecînd cu capul plecat pe lîngă cimitir, unde mamă-sa odihnea pentru vecie. Ce lucru neînțeles mai e și viața asta ! Pînă ieri dus de vîrtejul lumci pe țarmuri depărtate,

vesel, fericit și nedorind alta decât a se întoarce la vatra părintească. Acum, aci, la casa lui, dar rămas singur, cu umbrele sălciilor în cale, cu întinderea miriștelor de griu, pe cari stau la linie clăile de snopi necărate, întrebându-se ce avea de făcut ca să-și împlinească rolul pe pământ și făgăduința dată răposatei mamă-sei. Cîmpul ars de soare, locuințele sărace ale țăranilor, starea lucrurilor de pe moșia lui nu-l puteau lumina asupra modului cum se poate cineva îmbogăți din agricultură și, mai cu seamă, cum poate trăi o viață întreagă în asemenea lungă și tristă uniformitate. Astfel gîndind, își aduse aminte de vorba mamei-sei de a lua pe Sașa, și, instinctiv, se opri locului, ca și cum mergerea lui la dînsa ar fi putut fi socotită ca un început de punere în lucrare a acestei idei. Înainte de ce-i zisese bătrîna, nici prin minte nu-i trecea de înșurătoare. Și chiar acum se simțea foarte departe de un asemenea proiect. Dorea să trăiască liber, să alcătuiască averea la loc, să ajute pe țărani a ieși din mizerie, se gîndea să le facă școală și să-i vadă înflorind ; apoi, iarna, ar fi mers s-o petrească în străinătate. Însă Sașa era simpatică, o cunoștea de atîta vreme, și ar fi fost păcat să rupă o relație atît de plăcută. Merse prin urmare mai departe.

Un perete întreg de iederă se înfățișa ochiului, pierzîndu-se într-un șir de ploi, cari întindeau linia de verdeață pe tot lungul grădinei. O curte imensă, înconjurată de garduri vii, se încheia în două porți de lemn, cu niște tumurugi de stejar cît buțile. O îndoită alee de tei ducea de la poartă la scară. Aci se vedea numaidecît că un stăpîn harnic cheltuisese bani cu gust. Matei cunoștea casa Comăneștenilor, dar acum se părea a avea un aer mai tînăr, mai elegant ; găsea brazde de flori, iar printre brazde pietriș, toate ținute cu îngrijire și udate.

Cînd intră înăuntru, un om îi ieși înainte zîmbindu-i cu bunătate :

— Sărut mina, coane Matei.

- Mulțumim duminică, Turică.
- Tot mă cunoaște boieru.
- Cum să nu te cunosc. Ești în slujbă la conia ?
- Dară, conașule.
- Da' acasă-i dumneaei ?
- Acasă, poftiți.

Turică fusese fecior la ei mulți ani. Matei se opri în cerdac la umbră.

- Ce-ți face femeia ? Știi că mi-a fost doică ?
- A murit, sărmana. Da' pînă a închis ochii v-a tot pomenit.

— Sărmana !... Dar copiii ?

— Unul l-am așezat la Călărași, ciubotar, că așa s-a tras el la „manufactura“ asta ; Ilie e vizitiu la domnu prefect, iar Pascu l-a luat la „lecrutație“... Da' să mă duc să chem pe duduca.

Pe cînd el vrea să plece, Sașa venea să vadă cu cine stă Turică de vorbă. Cînd dete cu ochii de Matei, rămase un moment nedumerită, apoi veni către el repede cu mîna întinsă.

— Ce plăcută surpriză ! Nu mă așteptam de loc... Am ieșit să văd cu cine vorbește Turică, fiindcă trebuia să vie morarul, căruia aveam să-i dau o gură bună. Era s-o primești dumneata.

Pe cînd vorbea, își strîngea părul la temple, rîzînd.

— Vrei să intrăm înăuntru ? ori stai mai bucuros afară ? Fetele s-au dus să se scalde, cu Tincuța, iar Mihai e pe moșie.

— Să stăm mai bine afară, dacă se poate.

— Cum nu. Viu numaidecît. Vrei să chem pe Turică să-ți mai spuie radicale ?

După cîteva minute se întoarse cu o cutie de „table“ la subsioară și cu un borcanel de tutun. Se vedea că trecuse în fugă pe la oglindă, spre a-și strînge șuvițele de pe frunte.

— Joci tablele ?
— Îmi pare rău ,dar n-am nici idee.
— Trebuie să le înveți. Fără table, viața la țară duce la suicid. Vrei să-ți arăt cum se joacă ?
— Cu plăcere. Dar mai întâi trebuie să-ți spun scopul vizitei mele.

Ea mișcă ușor din cap, parcă ar fi zis „aștept“. Obrajii ei, cari se coloraseră mai mult ca de obicei, reluau încetul cu încetul seninătatea lor obișnuită.

— Aș vrea să mă înveți cum să caut de moșie, fiindcă de la d-l Nae slabă nădejde...

— Bietul om ! e cam simplu, dar cucoana dumnealui e foarte isteată.

— Prea...

— Și vrei serios să-ți cauți de moșie singur ? zise ea, ridicînd spre el ochii ei limpezi.

— Foarte serios. Vreau să m-așez la țară, să trăiesc în pace... Îmi pare c-ar fi mult de făcut.

— E mult de făcut, în adevăr. Însă crezi c-o să ai curajul, dumneata, deprins în lume, să te îngropi la țară?

— De ce nu ?

— Eu nu știu : întreb numai. Viața de agricultor are părți frumoase, dar are și atîtea urîte !... Afară de asta, cum o să te ocupi de interesele dumitale de doctor în pustietatea asta ?

— O ! doctoria o las la o parte. Dacă voi putea să fiu de vreun folos cuiva pe aici, bine ; dacă nu, nu-i nici o pagubă. Vreau să trăiesc la țară. Am făgăduit să nu mă mai duc de pe locurile astea.

Sasa se uită în jos, înțelegînd cui făgăduise. Ridică încet ochii din pămînt :

— Bine, zise ea. Nu crezi însă că ai promis mai mult decît poți ține ?

— Nu ; și chiar dacă îmi va veni greu, trebuie să-mi împlinesc vorba... De altfel, omul se deprinde cu toate.

O scurtă tăcere păru a îneca pornirea fiecăruia către destăinuire.

— Bine, zise Saşa din nou ; eu nu ştiu multe lucruri ; din puţinul ce ştiu cu dragă inimă îţi spun. Cu ce să începem ?

— Cu ce vrei.

— Să începem deocamdată cu dulceaţa.

Turică îşi pusese o pereche de mănuşi albe şi aducea tava cu dulceaţă şi cafea.

— Foarte bine, pînă aici înţeleg minunat, şi sunt cu totul de părerea dumitale.

Ea, servindu-l, părea a se gândi la ceea ce vrea să-i spuie.

— Ar trebui să începi prin a lua socotelile moşiei.

— Mersi. La aşa muncă nu mă vir.

— Cu toate astea, aşa ar fi regulat.

El îşi aprinse o ţigară, uitindu-se la chibritul ce se stingea.

— Aşa ar fi regulat, dar cred că e mai bine să nu cercetez lucrurile prea de aproape.

— Pentru ce ?

— Aşa.

— A !... Atunci ce să-ţi spun ?

— Să lăsăm trecutul ; ce-a fost s-a dus. Cît a trăit mama, l-a lăsat să facă ce a vrut. Unchiu-meu de asemenea, fiindcă e rudă cu mătuşe-mea. De acum încolo ce-i de făcut...

— Eu nu ştiu care sînt intenţiile dumitale în privinţa lui Eftimiu ; fiindcă, altfel, ar trebui să începi prin a-l da afară.

— Aşa este. Dar la ideea asta iar trebuie să nu ne oprim — cel puţin deocamdată.

— Atunci să-i iei administraţia din mînă.

— Da.

— Ai să vezi însă că o să fii silit să te ocupi și de socotelile lui, fiindcă ai să găsești contracte făcute, bani dați pe muncă, datorii la țărani.

— O să închid ochii.

— Dacă e așa, cel mai cuminte lucru e să chemi pe oameni într-o duminică la dumneata, să le spui că te-ai hotărât să-ți îngrijești singur de treburi ; că, după dorința răposatei, ierți toate datoriile, rupi toate contractele, dezlegi toate învoielile ; că ai să faci contracte noi (și să le faci în regulă, fiindcă azi nu mai merge ca în trecut) ; că oricine ar avea ceva de cerut sau de spus te găsește gata de vorbă. Apoi să le dai de băut și, dacă vrei, să le pui și lăutari...

— Cam greu, acuma.

— Și după toate astea să nu te aștepti la lucru mare. Țăranul are să-ți bea vinul, să joace la horă, să nu-ți plătească datoria, și când îl vei chema la muncă, să nu vie.

— Pentru ce ?

— Pentru că așa sunt încă lucrurile la noi. Cauzele sunt foarte multe. Mai întâi modul cum a fost tratat țăranul până acuma ; toți din toate părțile l-au mîncat și l-au înșelat cît au putut. Arendașul, fie grec, fie bulgar, fie român, e același peste tot : el nu caută decît să se îmbogățească ; dovadă Scatiu și cîți ca el. Așa că boierul este socotit de țăran ca dușmanul lui firesc. Mai pune opoziția naturală a intereselor : cînd se coace grîul nostru, se coace și al lui, și, cu toate că a primit bani ca să vie la seceră la cea dintîi chemare, el se duce la grîul lui. În fine, disproporția dintre sol și populație : noi n-avem decît 40 de indivizi pe kilometru pătrat, pe cînd raportul firesc e de 70...

— A !... zise el, zîbind.

— De ce rîzi ? întrebă ea.

— Vorbești ca o carte.

Saşa îşi întoarse încet privirile către miinile ei. Apoi cu greutate, adăugă :

— Ai dreptate : e prost şi pedant ceea ce spun ; dar cum să explic asemenea lucruri fără să întrebuiţezi vorba de „kilometru pătrat“ şi alte expresii tehnice, care ar unge la inimă pe Turică dacă ar putea să le rostască ? Căci, în realitate, aşa e : plugăria se întinde pe fiecare zi mai mult, iar populaţia nu creşte, aşa că acelaşi număr de braţe trebuie să producă îndoit.

— Dar maşinile ?

— Tocmai asta vream să spui, dacă nu rîzi de mine. Vream să spun că, pentru a nu se expune cineva să piarză prea mult şi spre a nu jefui pe ţăran, nu-i rămîne decît : pe de o parte să se poarte bine cu el, iar pe de alta să aibe la îndemînă maşini, şi să ştie să lucreze cu ele, la vreme de nevoie. Am isprăvit. Iară dacă te-ai plictisit, e vina dumitale că m-ai pus să vorbesc.

Ea se sculă de pe scaun, zîmbind, cu bustul drept, încheiat în linii armonice, plin la piept şi în umeri, iar la briu subţire, legat într-o largă panglică de mătase. Era aşa de sigură de sine, atît de fireşte vorbea şi se mişca, încît înriurea pe toată lumea dimprejurul ei.

— Vrei să-ţi mai dau ceva ? întrebă ea.

— Nu, mulţumesc, îmi ajunge.

— Lasă să-ţi dau ceva... dulce, dulce.

El se uită la ea lung, zîmbind.

Saşa surîse uşor, mişcînd din cap ca un copil alintat.

— De la flori şi albine.

— Miere ?

— Da, miere. Am nişte faguri cum e aurul.

— Foarte bine.

Ea se duse înăuntru şi după un minut se întoarse cu o farfurie de faguri aşa de frumoşi că păreau zugrăviţi. La subsioară avea un teanc de jurnale şi de reviste, pe care le puse dinaintea lui Matei.

— Iată, să nu crezi că sunt așa de spăimoasă în învățături de agricultură. Astea toate sunt reviste speciale, de cele mai multe ori plicticoase, dar bune de trecut vremea la țară. Dacă vrei să le duci Aglaiei !... zise ea rîzînd.

— Taman !... Romanuri, *Cimpoiul*, da. E curios cîte fleacuri se traduc astăzi. Și creștina asta le citește pe toate cu sfîințenie.

— Dar la mine în sat să vezi pe „domnișoara“, pe dascăl, pe o soră a lui ; toate calendarele, toate comédiile de romane și de romanuri cu ilustrații teribile sunt în mîinile lor. Și ce e mai rău e faptul că nu sunt traduceri, ci produceri originale. S-a născut o întreagă literatură de bilciuri. Revizorul școlar de aici spunea că sunt la București editori și tipografi speciali pentru asemenea lucruri.

— Ar fi un semn bun dacă literatura aceea n-ar fi primejdioasă ; s-ar dezvolta gustul de a ceti.

— În fine, ia revistele mele și nu le da Aglaiei dacă nu vrei ; eu le am de la tata, care era abonat la toate ; am urmat și eu abonamentele mai departe, pentru Mihai mai mult, care tocmai îmi pare că vine.

În adevăr, se vedea, dincolo de gardul viu, capul băiatului călare.

— Mă rog, vream să te întreb ceva, zise Matei, mai cînti ?

— Cîteodată.

— Mi-aduc aminte că aveai un glas așa de plăcut.

— Da ? îți aduci aminte ?... Cînd mi se urăște de tot, sau sunt prea singură, mai deschid gura, ca să-mi treacă de dorul lumii.

În vremea asta trăsura cu fetele și Mihai călare intrau pe poartă.

Soarele se pleca spre apus, într-o limpeziciune de aer așa de transparentă că parcă vedeai lumina cum se cerne

din înaltul cerului. La umbra caselor, zorelele începau să-și ridice florile catifelate, ce se agățau ștregărește pînă și de ulucii streșinelor. Cîte o barză grăbită zbura pe jos, întorcîndu-se devreme la cuib.

Mihai sări de pe cal, sprinten, și alergă să ajute fetelor să se coboare din trăsură. Matei se uita la el cu plăcere, cît era de îndemînat cu femeile, cum se mișcă elegant și firesc. D-abia îi mîjea mustața deasupra gurei, mică, ce semăna atît de mult cu a Sașei. Ea părea că ghicește gîndul lui Matei, fiindcă se uita la băiat cu mulțumire. Băiatul dete mîna Tincuței, cînd se coborî din trăsură, iar ea i-o întinse pe a ei, tremurînd. O ușoară roșeață se urcă în obrajii fetei. Ele veniră cîteșitrele la Matei, rizîndu-i, vesele ca niște lăstuni, îl scuturară de mînă și fugiră înăuntru să-și usuce cele din urmă vițe de păr udate de apă. Mihai șezu lîngă dînsul.

— De ce vii așa de rar, zău, nene ?

— N-am putut, dragă, pînă acuma.

— Așa e... zise Mihai, cuprîns de respect la ideea morții coanei Diamandula. Dar de acuma o să vii mai des, nu-i așa ? Eu am atît de puțin de stat aici !...

— Sper, dacă... sora d-tale îmi dă voie...

— Auzi colo ! cum să nu-ți dau voie.

El se sculă să plece.

— Dar, mă rog, adăugă el, ținînd pe Sașa de mînă, cum să-ți zic eu dîmîtăle ?

— Cum îmi ziceai înainte ?

— A ! înainte eram doi copii, dumneata mai cu seamă. Îți ziceam Sașa, pe nume. Acum ne-am făcut două persoane respectabile...

— Vrei să zici bătrîne... mulțumesc de compliment.

— Pentru mine aș putea să zic chiar bătrîne.

Ea rămase locului, nedomirîta, pîrînd a se gîndi.

— În adevăr, vremea trece ; dar cred că tot poți să-mi zici Sașa, ca-nainte.

— Foarte bine. La revedere.

— La revedere : tablele !...

IX

Pornind de la Sașa, Matei se gândi să se ducă acasă, drept la arie, unde se treiera încă.

De departe se auzea zgomotul mașinei, care, nehrănită de snopi, se învîrtea cu o repeziciune strașnică, huind în gol. El știa încă de mult că cu chipul acesta și locomotiva și treierătoarea se strică. Grăbi pasul și ajunse aproape alergînd. Se duse drept la mașinist și începu a striga la el. Acesta, spoit pe ochi de cărbuni și plictisit de căldură, înțelese că domnul acela trebuie să aibă vreun drept, de vreme ce poruncea cu atîta autoritate, și, fără vorbă, apucă minierul regulatorului și micșoră puterea locomotivei. Fetele de la paie stau rezemate în furcă sau își scuturau testemelele ; oamenii erau răzleți, unii punîndu-și cărbuni în lulele, alții stînd pe vine la umbra mașinei ; trei perechi de boi, înjugați la tînjelo, se uitau liniștiți în amurgul serei ; numai o „tragă“ lucra, ducînd cotoarele snopilor către șira de paie, ce pare se-nălța în amfiteatru, iar parte erau împrăștiate pe arie. Nici o regulă, nici o autoritate, fiecare umbla de capul lui, cărucioarele ce duceau griul de la treierătoare la hambar erau sparte și lăsau diră pe urmă.

Matei, furios, puse mîna în pieptul flăcăului care risipea griul.

— Măi creștine, nu-i păcat de Dumnezeu să arunci piinea pe drum ? Nu vezi că mă sărăcești ?

Omul își întoarse capul domol către diră de grîu :

— Păi de, cucoane, așa ni le-a dat de la curte.

— Da, tu n-ai ochi să vezi ? N-ai gură să spui ?

— Ba avem.

— Atunci pentru ce nu vorbești ? Unde-i domnul Nae ?

Flăcăul înțelese că acesta trebuie să fie „cel cu punga“ și alergă să cheme pe Eftimiu, care fuma liniștit la umbra hambarului.

— Bine, domnule, ce este asta ?

Eftimiu venise în fugă și giffia.

— Păi... mai aveau puțin și isprăveau. Treaba merge bine...

— Ce fel de bine ! Nu vezi cum se risipește grîul ? Asta chemi dumneata bine ? Paiele astea așa trebuie să stea, împrăștiate pe cîmp ? Mașina hiuie goală de un ceas, iar oamenii beau tutun ?

Eftimiu se depărtă, alergînd, și se duse la flăcăii cari aruncau snopii :

— Ia dă, măi vere, dă, că ne-apucă noaptea.

Vestea se răspîndi numaidecît printre oameni că a venit boierul și fiecare se puse să-și vadă de treabă.

Matei păru a-și aduce aminte de obiceiurile din trecut, cînd venea în vacanță acasă. Teoreticește i se părea că nu știe nimic, dar cînd dăte cu ochii de arie, recunoscu o mulțime de lucruri. Astfel, puse pe mașinist să fluiera încetarea și lăsă doi oameni să scuture treierătoarea, iar pe ceilalți îi duse la paie. Ei se așezară unul lîngă altul, pe toată întinderea șirei, pînă-n vîrf, și furcile începură a urca firul auriu și a-l așeza la locul lui. Alți cițiva strîngeau cu mătura boabele de grîu căzute în urma cărucioarelor, iar alții, cu lopețile, aruncau gozul de la mașină pe vîrfurile unui vraf. Amurgul se coborîse bine cînd se opriră din lucru. Neamțul tot țifnea pe nările mașinei și sfîrși prin a fluiera încet și a mișca roata locomotivei. Treierătoarea începu și ea a dudui, și un nor de praf se desprinse din toate încheieturile ei. Muncitorii își băteau mîinile unele de altele sau se duceau la căruța în care era buriul cu apă și se spălau ; alții luau

apă în gură din bote și, făcînd gura ciuciur, se clăteau pe mîni.

La căsoaia de la arie, masa era pusă. \

Pe trei scînduri de leșe, așezate cap la cap, stau vreo 15 străchini cu fasole, cu linguri de lemn în dreapta și în stînga, așteptînd pe muncitori. Femeia care făcea de mîncare se aținea cu un băț împotriva a doi cotei ce dau tircoale mesei. Cu picioarele goale, cu catrința sumeasă în briu, iar pe cap un ștergar alb, ale cărui colțuri erau aruncate pe spate, ea făcea pași mărunței, îndoită de mijloc, și tot bombănea mereu, ocărînd pe un om ce-și cocea un știulete de porumb în spuză.

— Arză-te-ar focul de ticălos, c-așa te-am apucat ș-așa o să te las... To, cotei ! dare-ar boala-n voi. Așa o să te las : tot de rîsul lumii. Că de unde pui mîna pe para, la grec... Băutura o să-ți știe de cap, vai de tine.

Omul răscolea cenușa cu un gătej, mormăind printre dinți :

*Cine bate la fereastră,
Nevastă, nevastă...*

Ea părea că turbează la auzul cîntecului și se repezea la el :

— Unde-s banii de pe cărat, mă, bețivule ?

— Am plătit ghiru.

— Bată-ți Dumnezeu ghiru !... Da n-a venit să-ți vîndă vaca din bătătură, mă, stricatul.

— Dacă-i „priciptorul bagabont“.

— Dare-ar Dumnezeu să ți se usuce gîtul !...

— Pușchia pe limbă-ți.

Oamenii veneau unul cîte unul și se așezau jos pe pămînt. Femeia le aducea bucăți mari de mămăligă rece, pe care ei o îmbucau cu poftă. Nu se auzi, în vreme de mai multe minute, nici un alt zgomot decît al sorbitu-

rilor. O rădăcină cioturoasă pîlîia pe foc sub scaun. Noaptea venea de-a binele.

Matei și Eftimiu mergeau spre casă tăcuți. Eftimiu credea că Matei era supărat și astfel nu deschise gura.

X

Tincuța rămăsese la Comănești, ca de obicei, pînă după masă. Pe la zece ceasuri, fetele și Mihai porniră s-o însoțească. Ele stau cîteștrele în fundul trăsurei, îndesîndu-se una într-alta și rizînd. Mihai luase locul vizitiului, pe cînd acesta sta lîngă el pe capră.

Drumul era scurt, de vro jumătate de ceas, dar plin de hopuri și de șanțuri, fiind croit de amîndouă familiile prin marginea arăturii ca să fie mai de-a dreptul. De îndată ce ieșiră din sat, trăsura începu să umble ca o corabie. Fetele, aruncate cînd într-un colț, cînd într-altul, se prăpădeau de rîs, și numai cîteodată cînd hopul era mai nemilostiv, se auzea cîte un glas plîngător :

— Mihai ! lasă mai încet.

— Lăsați încet conașule, că se rup harcurile, zise vizitiul.

Băiatul mai ținea caii cîte puțin, dar fiindcă atunci fetele nu mai țipau, el iar le da limbă. Trăsura parc-ar fi fost beată, începea iar să se legene. Așa merseră cîteva minute, pînă ce deteră într-un șanț, săpat întradins de oamenii de la plug, ca să nu încalce lumea prea mult pe arătură. Arcurile se izbiră de osie și plesniră. Vizitiul sări numaidecît, scoase un felinar de la capră și se puse să lege foile ce mai rămăseseră întregi. El declară că nimeni nu se mai putea urca în trăsură. Fetele rideau, dar numai cu gura pe jumătate. Victoria, cea mai blindă, dar și cea mai fricoasă, se supără.

— Doamne, Mihai, că zău, numai de prostii te ții ;

ți-am zis să te astîmperi. Vezi ? acumă ce spunem noi, acasă la mămă ?

— Eu nu sînt de vină. Drumul e rău, trăsura veche. Nu vezi ce hîrtoape ?

— Acumă ce ne facem ?

Se sfătuiră cu toții și, după părerea vizitiului, hotărîră să meargă înainte pe jos, cu trăsura goală după dîșii, iar la Ciulniței să lase pe cea stricată și să ia alta, bună, pînă a doua zi. Așa și făcură. Mihai luă unul din felinarele trăsurei, spre a lumina drumul și dîndu-și brațul unul altuia, lant, porniră. După cîțiva pași, Victoria, care era la una din laturi, se desprinsă și veni lîngă Mihai, zicînd că-i e frică. Tincuța se strînse și ea mai mult de brațul băiatului. Mary de asemenea. El le împacă, rugîndu-le să se schimbe, cu deplină încredere că lîngă el toate primejdiile încetau.

— Întindeți pasul, fetelor. Mary, nu ții regula ; stîngul, stîngul.

Mary sări de cîteva ori în loc, pînă prinse pasul cumsecade. Meraseră astfel, tăcuți, o bucată bună. Fiecare căuta să străbată cu vederea întunericul dar lumina felinarului descria o roată galbenă, dincolo de care nu se putea vedea nimic. Trăsura toca în urma lor, împiedîndu-i de a auzi ce se petrecea împrejur. Deodată se ivi în roata de lumină-un cap de cal, care îi încremenî de frică. Nimeni nu zise nimic, deși inima le bătea cu putere la toți. Era brișca unui circiumar de la un sat vecin.

— Un biet creștin ce vine de la tîrg, zise Mihai, voină să pară nepăsător.

— Tare mi-a fost frică, zise Tincuța.

El își întoarse capul spre ea, cu un zîmbet de milă, dar fata nu-l văzu.

După cîțva timp ajungeau pe deal, în fața țintirii-mului. Un fior prelung trecu prin aer și-i făcu să vibreze pe toți pînă la rădăcina părului.

— Acuma ne iese-n cale strigoiul, zise Victoria.
Mihai se făcu că n-aude.

— Fetelor, hai să cîntăm !... Să cîntăm *Oștile stau față-n față*.

Deschiseră gura cîteșipatru și începură a răcni. Ochiul însă le erau țintiți fără voie de zăplazul cimitirului, parcă primejdia de acolo trebuia să vie. Un ciine trecu de-a curmezișul drumului, cu coada-ntre picioare. Mihai se puse să strige la ei, ho! ho! dar propriul lui glas îl înfiora mai mult decît ciinele.

În sfîrșit, intrară în sat la Ciulniței. Cîteva minute nu mai ziseră nimic. Parcă trecuseră peste un mare pericol și aveau acum dreptul să se odihnească. La cîrciuma grecului, țaraba era încă întinsă, iar dinăutru se strecura, printre ciucurii de hîrtie creată, lumina unei lămpi. Se crezură astfel mai siguri, și parcă fiecare reveni cu bine în propria sa fire. Mihai simți din nou brațul Tincuței sub al său; Tincuța păru a-și aduce aminte că se lipise prea mult de băiat și se dete puțin în lături. El însă se întoarse spre ea, și cu glas dulce îi zise :

— Te-am supărat?... uite că ajungem acasă. Da ?...

Ea făcu un semn că nu e supărată și se apropie din nou de el, lăsîndu-și mîna în mîna lui.

După o jumătate de ceas, Mihai și fetele se întorceau la Comănești, cu o trăsură de-a lui conu Dinu, și pe alt drum, ceva mai lung, dar mai bun. Băiatul se uita spre cer la un luceafăr strălucitor, și se gîndea la Tincuța. Poate și dînsa se uita tot la aceeași stea... Ce dulce i se părea Tincuța ! Cînd îi ținea mîna în mîna lui, îi venea s-o mîngîie și s-o sărute ca pe un lucru sfînt. Ce fericit ar fi fost să se poată duce cu ea într-o lume rătăcită pe ocean, ori undeva în aer, într-o stea, unde nu se aude nimic de jos de pe pămînt.

Victoria și Mary căscau de somn și se rugau de vizitiu să mîne mai iute ca să ajungă mai repede acasă.

— Ce proaste eram adineaorea, zise Victoria, de ne era frică.

— Mihai, oare să fi existînd strigoi ?

— Ce întrebare !...

— De ce ?... Ție nu-ți era frică pe la cimitir ?

— Mie ?... frică !...

— Da, da, ție. Nu te mai lăuda.

— Dacă așa crezi tu, bine.

Și astfel, tăcuți, ajunseră acasă.

XI

Căldura era nesuferită. Noaptele erau mai greu de trecut decît zilele, fiindcă nu se putea dormi. Cu toată grija ce punea Aglaia în ținerea casei, zăpușeala era nesuferită.

Matei, deprins acum cu mersul trebilor, luase mai tot din mină lui Eftimiu. Baciul Micu redobîndise încrederea de mai-nainte, și în toate serile venea la curte de lua ordinele stăpînului său. Din cauza asta, Eftimiu și mai cu seamă nevastă-sa nu-l puteau suferi. El spunea lucrurile cum erau, pe cînd d-l Nae le spunea cum îi venea la socoteală. Astfel, ceasurile de muncă, la arie, nu începeau niciodată ca la lumea cealaltă. Zadarnic istorisea baciul :

— Soarele era sus, coane, cînd s-au luat la treabă. D-l Nae vine la arie tîrziu, neamțu așijderea, iar lumea stă și bea titiun, că dacă nu umblă damfu...

Matei hotărî să se culce într-o noapte la arman.

După ce prinzi, își luă o pernă și o manta de drum și se duse de se culcă pe vîrfurile șirei de paie, cu fața către cer și cu baciul Micu la picioare.

— Ce făceau oile, Micule ?

— Ce să facă, coane, dormeau.

— Dar Floarea ?

— Da' cine-o vede !... Ia, doar cînd îmi spală cite-o cămașe.

— Te spală cam des, Micule, după vorba cucoanei Aglae.

— Unde se pomeneste, coane ! Dacă te-ai potrivi matala la gura coanei Aglae, e vai de noi.

— Vorbește lumea. Ai să-ți găsești beleaua cu Stîngă.

— D-apoi nea Stîngă, știe el.

— Bine... Eu atîta-ți spui : să-ți cauți de treabă, Cine-a rămas la oi ?

— A rămas Ion și cu Panțu.

— Cine-i Panțu ăsta ?

— E dintr-un sat cu mine, coane. Om bun e el, da' cam bea cînd are cu ce.

— Rea treabă. Atunci oile rămîn în plata lui Dumnezeu.

— Nu coane, că eu sînt acilea. Te servesc pe matala de unsprezece ani, pînă acum n-am dat greș și cu voia lui Dumnezeu m-oî purta bine și de-acu-ncolo. Numai ciinii să-mi trăiască.

— Ce ciini mai ai ?

— Apoi am unu, coane, de plătește cît toți ciobanii.

— Cum îl cheamă ?

— Corcoduș.

— Voinic ?

— Pii !... Voinic nevoie mare. Omoară lupu cu chieptaru.

— Cu ce ?

— Cu chieptaru, coane. I-am bătut niște cuie într-o curea și i-am căptușit-o c-o țir' de lînă, și numai i-am prins-o de gît, ca o gură de ham, că de se repede-n lup, îl doboară cu cuile.

— Să mi-l arăți și mie.

— Bine, cucoane.

— Acuma, noapte bună.

— Noapte bună.

Liniștea singurătății cuprinsese din temelii toate celea. Întinericul se coborîse din fundul depărtărilor, parcă s-ar fi deschis zăgazurile vremilor trecute, și haosul ar fi inundat lumea. Rar, cite un zgomot din sat venea să turbure pașnica tăcere a cîmpului. Un ciine lătra în somn, înăbușit, or un buhai mugea cu glas adînc; cîcovele de baltă țipau cîteodată în marginea trestiiilor, or rîncezatul vreunui minz venea ascuțit despre pădure. Tîrîitul bălăriilor părea a face parte el însuși din tăcere.

În farmecul încîntător al seasului acela, în loc de a adormi, mintea se simțea și mai mult, și, ca o rază de lumină, năzuia să curgă în spațiu. Unde? În lina întindere a dorurilor propriului suflet, ce atît de bine se unește cu aceea a cerului. Cine ești tu, călător de o clipă pe pămîntul tău, trăitor de o zi, cînd atîtea pămînturi umplu veșnicia deasupra?

O blîndă descurajare păru că învăluie sufletul lui Matei, care, cu trupul rămas pe paieile uscate, plutea în văzduh cu întreaga sa ființă nematerială. Ca la toți oamenii echilibrați, dar cu fantezia caldă, nimicnicia făpturei noastre față cu natura uriașe, era o cauză statornică de melancolie, iar pe de altă parte, scînteia ce arde în noi, facultățile noastre sufletești, un continuu îndemn de a trăi. A pricepe că nu poți pricepe și că nu ești în stare de-ă împiedica împlinirea legilor firei, este deja interesant; dar a pricepe pentru ce nu poți pricepe, e minunat, fiindcă dacă ai putea înlătura pricina pentru care nu poți pricepe și care e parte în tine, parte afară din tine, ai pricepe totul! Viața e plină de durere și de farmec. Ce somn adînc doarme spațiul dintre stele! Între fiecare stropitură de lumină din Calea Lactee sînt milioane de poște de singurătate. Și unde ne ducem noi, după moarte? noi, partea aceasta ce se desprinde din tiparul de acum? Nicăiri. Murim în noi înșine, cum mor făpturile unui vis, în vis. Un car trecea pe drum,

iar căruțașul călăta din fluier, singur. Închide ochii și dormi sub straja stelelor. Sașa e-naltă. Ca ce ? Ca nimic...

Cînd deschise ochii din nou, cerul, scînteia din luceferii săi ca din diamante.

— Micule, dormi ?

— Nu, cucoane.

— Tîrziu să fie oare ?

— Păi... cam pe la miezul nopții.

El se gîndi întru sine de ce oare nu doarme baciul. Cine știe ce-l muncеște și pe el. Poate vorba cu Floarea.

— De unde știi tu că e miezul nopții ?

— Da' cum, Doamne, să nu știu ! că doar am petrecut o tinerețe întreagă la munte.

— Ei, după ce cunoști ?

— După cer, coane. Că ajungi să citești în zodie mai ghine ca-n carte.

— Taci bre !... Ia spune cum citești.

— Păi ce dorești matale să știi ?

— În ce zodie suntem acum ?

— Păi suntem în luna lui captor — în zodia Leului.

— Poți să mi-o arăți pe cer ?

Baciul își adînci ochii în-stele și tăcu.

— O să fie cam greu, coane, că mergem spre sfîrșitul lunei. Luna și zodia : a trecut una, trece și alta. Eu acum văd zodia Fecioarei, a Cumpenei, a Scorpiei, a Arcașului și a Capricornului. Toate sunt de față. Dar a Leului a apus, bat-o vina ei... A ha, ha, uite-o coane !

— Unde-i, Micule ? întrebă Matei, ridicîndu-se cu grabă pe un cot, parc-ar fi fost vorba de cine știe ce minune trecătoare.

— Păi cum să-ți spun eu matale... Uite coțea, la mîna mea stîngă, lucefărul ăla de scapără scînteii...

— Da, îl văd. ăla de merge în pretungirea oiștei carului.

— Fă-te mai la stînga. jos spre marginea cerului, și

ai să dai de altă stea, care strălucește parcă și mai și. O vezi, coane ? E gata să apuie și ea.

— Da.

— Primăvara e ea minunată. În luna lui mai, gîndești, Doamne, că se sfărîmă în sufletul ei fecioresc de tare ce arde.

— O văd.

— Aceea e steaua holdelor cînd dau în schic, iar cu cele dimprejurul ei alcătuiesc zodia Fecioarei. Acu de te lași matală și mai la vale, dai de patru stele de parcă nici nu se mai văd.

— Așa este.

— Acolo e zodia Leului. Cea mai mîndră, pe care ciobanii o cheamă „inima Leului“, nu se vede de loc. Halal de cine se naște sub steaua aceea !

— De ce, Micule ?

— Ajunge împărat.

— Da ?... O fi „Regulus“...

— O fi. Cine se naște în zodia asta e plin de noroc.

Matei se gîndi, fără voie, la steaua și la zodia lui și-i veni pînă-n gură să-ntrebe pe baciul ce știe. Însă o temere ascunsă să nu-l audă vorbind rău despre ele, îl făcu să tacă. Era cerul de o frumusețe nespusă ; ceasul era tîrziu ; vorbele baciului aveau o gravitate profetică. Dar biruind înriurirea această, se hotărî să întrebe.

— Cu mine ce-i, Micule ?

— În ce lună ești născut matală ?

— În septembrie.

— Sărăcan de mine !

— Ce este ? întrebă Matei mișcat.

— Părinții matală s-au cununat în postul Crăciunului ! Matei începu a ride :

— Fii liniștit, omule, s-au cununat în cișlegi, dar eu m-am grăbit să viu în lume.

— Păi matală ești născut în zodia Cumpenei... Și așa

este, coane, cu zodia nu te poți pune : îți este scris su hii om drept.

— Iar bine, zise Matei rîzînd. Dar acum să-mi spui cum cunoști ceasul.

— Apoi lesne. Uite matale deasupra capului nostru, spre crivăț. Vezi un ghiduș de luceafăr, de tremură subțiratic și nu se mișcă niciodată de la locul lui ?

— Da.

— Acu, pe stînga lui, vine Caru, iar pe dreapta Chirostriile. Amîndouă se învîrtesc toată noaptea împrejurul luceafărului din mijloc, din mîna stîngă spre mîna dreaptă. Și dacă am zice, așa de-o probă, că bunăoară iarna nu mai este, vară nu mai este, cum cică ar fi pentru corăghieri pe ape, tot poate omul să știe dacă-i postul Crăciunului, or al Sîntei-Mării că de-i în postul Crăciunului, Carul răsare dedesubtul luceafărului și e cu tînjala-n jos, și apune deasupra, cu tînjala-n sus ; iar de-i în postul Sîntei-Mării, răsare din stînga cu tînjala în sus, și apune la dreapta cu tînjala în jos. Și Chirostriile tot așa se învîrtesc și ele, pe partea cealaltă. Acu, de vrei matale să știi ceasurile, iar la Car te uiți, că de-i vară, el răsare tot în mîna mea stîngă, cu tînjala drept în sus ; la miezul nopței e cu tînjala de-a curmezișul, iar despre zori se întoarce-n jos. Iarna ne mai luăm și după Cloșca cu pui.

Matei se uită rătăcit pe bolta senină. O adevărată ploaie de stele căzînd venea din cer. Calea robilor sticlea ca o pîrtie de zăpadă. Constelația Lebedei și a Acvilei păreau a se deschide și a lăsa ochiului drumul liber spre regiuni mai înalte. Aceeași taină fermecătoare peste tot ! Un gînd rătăcitor despre mamă-sa îi adie prin minte și parcă îi fu milă de stelutele ce alunecau în haos. Despre ziuă, un aer rece îl făcu să se ghemuiască în manta și să-și strîngă împrejur o mîna de paie mai mult, ca să nu-l pătrundă umezeala. Și astfel adormi.

Cînd deschise ochii a doua zi, soarele era sus. Un senin încintător se desfășura privirei, pînă în slava cerului. Singur, străveziu, un nourăș ca de bumbac plutea prin aer. Oamenii erau deja în arie ; mașina treiera, iar duba, încărcată prea mult cu snopi, huia ca o vijelie. Din cînd în cînd se auzea vocea lui Nae : „Încet, măă ! că rupi mașina !“ Se făcuse de o hărnicie nespusă d. Nae, fiindcă, precum ziceau țaranii, bîja era pe vîrfu șirei.

Cam rușinat că-l apucase soarele dormind, Matei se dete jos și se amestecă printre muncitori, cari, foarte firesc, se făceau că nu-l văd, și lucrau nevoie mare.

XII

Duminica viitoare se sculă de dimineată și se dușe în deal la cimitir. Nu era nimeni înăuntru. Cîteva vrăbii zglobii se coborau din sălciile singuraticе și se scăldau în țărina de pe morminte. Liniștea verei părea că înconjură locul acela de odihnă, cu respectul datorit morților. Pe mormintele lui Matei se vedeau : pe unul florile vii, sădite de Sașa ; pe cel proaspăt un mănunchi de nemuritoare de cîmp, flori albastre, ce mîngîiau pămîntul, aruncate cu prisos peste tot. Trebuie să fi fost tot ea, prietena tînără, care nu uita pe cei ce nu mai sunt. El rămase în picioare cu mîna dusă la gură, între tatăl său și mamă-sa, și, neputînd gîndi nici hotări nimic, își șterse ochii și se depărtă.

Din poarta cimitirului se vedea dincolo, pe vale, satul Comănești. Îi veni dor de Sașa. Porni într-acolo, să-i mulțumească. Dar oare nu era prea de dimineată ? Ba da, dar întrebarea lui rămase fără răspuns. Mergînd, se gîndea la fondul de statornicie ce trebuie să fie într-o fire ca a Sașei. Mamă-sa o cunoștea bine, se vede, deoa-rece atîta îi vorbise de ea. Ce păcat că era hotărit să nu se însoare !...

Cînd ajunse la Comănești, dete de un argat care a da florile.

— Doarme cuconița, măi flăcăule ?

— Da' cum o să doarmă pe vremea asta !...

— Dar cuconașul Mihai ?

— A ieșit. Dumneaei e la biserică, iară cuconașu... e pesemne la cîmp.

Omul îi arată drumul către biserică, unde ajunse după cîteva minute. De departe se vedea strălucind acoperișul de tinichea, iar în clopotnițe lemnăria schelelor și clopotele înșile. În curte se jucau copii în iminei și cu cămășuța albă trasă peste ȋtari, iar la briu cu bete. La ușe, săraci incovoiați pe cîte un băț ; babe ghemuite pe pardoseala de cărămidă ; copii mici ce se jucau cu cîte un măr. Biserica era de zid, încăpătoare, zugrăvită cam de mult, dar încă cuviincioasă. Catapeteazma, înnegrită de fum, era garnisită, la icoanele mari, cu perdeluțe albe ; iconostasul era îmbrăcat cu fir ; pe măsuta din mijloc se vedeau farfurioare cu colivă, străchini cu mere și prune, ce propteau la rădăcină o lumînărică ; prescuri, gărăfi de vin, mănunchi de gălbioare și indrișaim. În strana din stînga, cînta un dascăl, iar cea din dreapta era goală, fiindcă acolo șezuse Comăneșteanu, tatăl Sașei. În dreapta altarului sta în picioare un hagi, îmbrăcat în antieriu, cu lanțul ceasornicului după git, cu un inel strașnic în deget, făcînd cruci peste cruci, cu mîna roată prin aer, iar capul veșnic în mișcare. El izbucnea din cînd în cînd în rugăciuni : „binecuvîntează stăpîne“, ori „Doamne miluiește. 'oamne miluiește, 'mne miluiește !“. ori punea pe nas spre a ține isonul, cîte un „imn !...“ se zbirnîia minute întregi. El ducea cădelnița de la o ușe la alta a altarului ; el zicea *Tatăl nostru* ; el era în sfîrșit, stilpul bisericei. Și toate astea, gratis, doar numai fiindcă tată-său fusese la Ierusalim.

Lumea în biserică sta împărțită în două : femeile singure, deoparte, în coadă, de la ușe pînă la jumătatea lo-

cului, iar bărbații, singuri, în frunte. Femeile măritate, cu pieptănătura cu concii roșu și peste cap cu năframă albă, stau mai toate în genunchi ; fetele mari cu flori de tîrg la cap, cu obrații dați cu roșu, cu fuste de stambă cu puchetei ce le veneau pînă la glezne, stau mai mult în picioare, cînd veneau. Bărbații cu căciulile mițoase trîntite jos, cei mai mulți cu plete lungi pe spate, unii rași pe frunte, stau drepti, ascultînd slujba cu smerenie. Ei se dau la o parte cu respect din mijlocul bisericei, făcînd roată împrejurul Sasei și al fetelor.

Matei rămase lîngă ușa. În primele momente mirosul de tămîie îi aduse aminte de înmormîntarea mame-sei și parcă i se urcă la cap, făcîndu-l să sufere. Puțin cite puțin, însă, se deprinse cu el și sfîrși prin a asculta cu plăcere toată liturghia.

După biserică, Sasa se înclină ușor către oameni :

— Bună dimineată.

— Sărutăm mînele

Apoi se opri să mai întrebe pe una de un copil bolnav, pe alta dacă a melițat cînepa, pe o a treia s-o cheme la curte, pînă ce, spre ușa, dete cu ochii de Matei.

— *Tiens ! c'est vous ?*

— *C'est moi.*

Acest fel de a vorbi în gura ei era nefiresc, și se vedea bine că ascundea o stîngăcie. Fetele îl scuturară de mîna, cu cotul în sus, după cum scria la pravila guvernantei miss Sharp. Ieșiră cu toții din curtea bisericei, cu lumea după ei, și se îndreptară spre casă. Sasa se făcuse roșie, rîdea, se-ntrepucea în vorbă, plecîndu-se spre Matei, care era de partea cealaltă.

— Stai să dejunezi cu noi, nu-i așa ?

— Nu se poate.

— Da' de ce nu se poate ?

— Fiindcă n-am lăsat vorbă acasă.

— Ce-i mai lesne, trimit eu un om să spuie... dulcei Aglaie să nu vii.

— Nu... azi e duminică, nu şade bine să-i las singuri.

— Vine şi prefectul.

— Un cuvînt mai mult că să nu rămîi.

— De ce ?

— Aşa. Pe mine mă aşteaptă dulcea Aglaie, la dumeata vine dulcele prefect...

Saşa bufni în rîs :

— Zău aşa, vecine : n-ai nici un haz.

— Ba nicidecum, zise Matei, pe jumătate glumind şi pe jumătate serios.

— Ba nu, zău, nu vrei să rămii ?

— Nu pot astăzi. Pofteste-mă altă dată, şi viu cu plăcere. Bineînţeles, fără prefecti.

— Nici vorbă, zise Saşa, trecînd înspre partea lui şi luîndu-l de braţ. Da' cafeaua stai s-o iei cu noi ?

— Am luat-o deja, însă stau. O să m-apuce soarele...

— Nu-i nimic : te trimitem cu trăsura.

În cerdac, la umbră, Turică aduse cafeaua, zîmbind bucuros lui Matei.

— Poftiţi cafea, cuconaşule ?

— Nu, mulţumesc.

— Că doar e făcută de cuconiţa noastră „în prisoană“.

— Ştie cuconaşu, zise Saşa iritată ; lasă tava pe masă şi du-te de-ţi caută de treabă.

Turică zîmbi cu supunere şi se retrase.

— E supărător cu prostiile lui ; toată ziua îndrugă la radicale. Alaltăieri era furios pe bucătăreasă că nu ştie să facă „ardevruri“ tocate. De unde i-o fi intrat în cap că pătlăgelile tocate sunt *hors-d'oeuvre*.

Apoi întorcîndu-se spre Matei, cu graţia ei senină :

— Zău, nu vrei să iei nimic ?

— Bişe, să iau ceva, ca să-ţi fac plăcere, dar ce ?

— Orice vrei.

— Doar poate miere, zise el.

Rideau amândoi, aducându-și aminte de data trecută. Matei se uită la ea încântat de îndemânarea cu care se mișca. Ea purta o rochie de fular alb cu o cingătoare de panglică, ce-i cădea pe o parte, în două lungi capete. Când trecea pe lângă dînsul, stofa îl atîngea peste genunchi, cu mlădieri parfumate. I se părea că nu văzuse nici o rochie mai bine croită și mai simpatcă. Ar fi vrut să puie mîna pe capătul panglicei și s-o mîngîie. Săsa se așeză jos în fața lui.

— Mary, adu tablele, te rog.

Fetele se repeziră amîndouă s-aducă cutia cu tablele.

— Nu știi cît semeni cu o floare !... zise Matei deodată.

— Vai, vecine, ce compliment !

— Adevărat : ar fi fost mai bine să tac, însă mi-a venit așa de firesc ! Semeni în adevăr cu o floare. Hainele păr astăzi că au crescut pe dumneata, cum cresc foile crinului pe el însuși.

Ea se făcu roșie de plăcere, și se opri dîn pregătirea cafelei, împingînd ușor ceașca departe de dînsa. Apoi se plecă în jos și se uită la rochie.

— Îți place ? E simplă, nu-i așa ?...

— Minunată !

Fetele se întoarseră cu cutia de table și se puseră să-și bea cafeaua în liniște.

Săsa întinse tablele pe masă și-i arătă cum se așează pietrele, cum se aruncă zarul, cum umblă jocul, cu înlesnirea unui adevărat stilp de cafenea. Dar ochii ei adînci aveau o privire atît de preocupată, încît se vedea, din genele lor, ce se mișcau gînditoare, că mintea e în altă parte. Gura zîmbea, umedă de fericire. Mîna stingă, cu care arunca zarul, tremura. Cuburile săltau afară din cutie, iar Matei se pleca să le adune. Ea le trecea în mîna dreaptă, dar nici cu aceasta nu izbutea mai mult.

— Pardon !... Nu știu să mai arunc...

După un minut iar sări zarul, căzînd pe scînduri.

— Da' ce faci, maman? zise Mary, uitându-se la ea cu mirare.

Ea, disperată, își duse mâinile la ochi, roșie și respirând cu greutate. Părea că rîde, însă batista-i se udase de lacrimi. Fetele se uitau una la alta, neliniștite, iar Matei zîmbea, fără să priceapă ce e. Sașa se sculă de pe scaun și, grăbită, intră înăuntru. Surorile ei se luară după dînsa. Ea intră în odaia ei, unde căzu pe o sofa, cu batista tot la ochi, pîngînd.

— Maman dragă, ce ai? Victorio, adu flaconul de pe masa mea. Maman, ți-e poate prea cald?... ce ai?...

Binișor, ea își luă mîinile de la ochi și respiră din plin.

— N-am nimic, dragă... Am amețit. Poate că mi-e prea cald. Du-te, te rog, de stai cu Matei. Victoria o să mă ajute să mă schimb.

— Să chem pe Manda?

— Nu, fetișo.

Mary ieși, nesigură, și veni în cerdac, la Matei. În urma ei, Victoria intră repede la Sașa, gîfîind și gata să plîngă și ea. Sașa sta tot jos, uitându-se drept înaintea ochilor.

— Ți-a trecut, maman dragă?

Glasul fetei era atît de mișcat, încît soră-sa păru a reveni la cele dimprejur.

— Mi-a trecut, fetișo. Vîno-neoace.

Victoria se așeză în genunchi lîngă sofa, iar Sașa îi luă capul în mîini și i-l sărută cu o adevărată frenezie. O putere nețărmurită de simpatie, de iubire de lumea întreagă îi răsări în suflet, și parcă, strîngînd în brațe capul fetei, mulțumea o nevoie fizică de a mîngîia pe cineva. După cîteva momente se sculă veselă rîzînd:

— Mi-a trecut, haidem.

În fugă, își netezi părul la tîmple, muie o batistă în apă și-și răcori obrazul, apoi ieși. Se duse, zîmbînd, drept la locul ei de mai-nainte. Matei se uită la ea, mirat și oare-

cum nedomirit de ceea ce se întâmplase. Ea nu îndrăznea să-și ridice ochii spre el.

— Sper că nu eu sînt cauza...

— Nu, nu, nu : mi-a venit un fel de amețală... de care nici eu nu-mi dau seama. Poate fumul din biserică... căldura... În sfîrșit, a trecut.

Pe cînd ea vorbea, un docar cu doi cai frumoși intră pe poartă.

— Haiti ! Prefectul, zise Damian, sculîndu-se și voind să fugă.

Sașa se întoarse cu privirea către poartă.

— Nu te speria, nu-i prefectul, zise ea rîzînd. Fetelor, ștergeți-o !... cît mai e vreme.

Fetele înțelesesă și se făcură nevăzute.

— Tănase Scatiu, cu caii luați de la Otopeanu.

Trăsura se opri înaintea scării și, în adevăr, Tănase Scatiu se coborî, dădu hăturile în mîna vizitiului. Caii erau minunați : cu picioarele dinainte înfipte departe în nisip ; cu capul sus, mușcînd din zăbale ; cu hamurile de argint, înhămați la o trăsură elegantă ; erau de un stil desăvîrșit. În coada trăsurii însă, sta un țărănoi, încălțat cu ciubote, în spinare cu un palton de-a stăpinu-său, ros și ieșit de soare, iar în cap cu o pălărie înaltă, ce-i venea pînă peste urechi, soioasă și zdruncinată ca o veche brașoveancă. Aceasta da de gol totul : se vedea că trăsura și caii trebuiau să fie cumpărați la mezat, ori luați amanet, de la vreun om cumsecade — altfel n-ar fi fost așa de corecți la un stăpîn care avea o asemenea probă de vizitiu.

Scatiu era îmbrăcat cu un soi de halat de dril, care, în gîndul lui, era făcut ca să-l apere de praf și totodată să răpuie lumea de ghidușie. Matei înțelese dintr-o aruncătură de ochi pentru ce unchiu-său îl găsea mitocan.

Tănase se așeză pe un scaun, picior peste picior, și începu a se freca pe frunte cu batista.

— Ptiu !... da' cald e, nenisorule !... Că i-am zis lui Iorgulescu : nu te duce. Guță... ce să ne ostenim noi caii

pentru o rablă ca Panaitopulo ! Dar e de un antetman, domnule !...

— Ei, l-ați ales ? întrebă Sașa.

— L-am alesă ră.

— Bine-ați făcut.

— Eu unul nu eram de idee, Panaitopulo, dipotat ! Un prost, un ăla ! Să mai lase locul și la alții, că acum e vremea tinerilor. Uite, d-nul Matei, bunăoară ; eu, un altul ca mine...

— O să-ți vie vremea și dumitale, zise Sașa, zîmbind. Da' frumoși cai ai.

— Vă place ?

— Îmi plac mult.

— O mie cinci sute de franci. Numai hamurile fac mai mult, zise el, îngîmfat de mulțumire.

— Adevărat.

— Ei, așa-i cu boicrimea noastră : ia bani cu dobîndă ca să petreacă la străinătate, și cînd la plată, tufă. Noi stăm colea și ne roadem din unghii, ca să le plătim arenzile, iar creditorii dumnealor le vînd averile la mezat.

— Ia lasă, d-le Tănase, că tot dumneavoastră sunteți creditorii.

— Coană Sașo, să mă bată Dumnezeu dacă aveam să iau un ban. Cît am ținut moșia lui, da... nu mă dau la o parte. Aveam un samsar la București, care, numai ce-mi da o depeșă : „Tănase Sotirescu, Vlădeni. În curînd apa la moară“. Emediat mă porneam la gară, și numai așa, ca din întîmplare, treceam pe la Fialcowsky, unde Costică Otopeanu șopăia prin toate colțurile cu cămătarii. Cum mă vedea, îmi sărea de gît. „Ce noroc ! cită plăcere !“ Eu mă făceam nîznăi. Numai ce mă scotea afară, mă urca în muscăi și haide ! N-avea lescaie în buzunar, dar muscalul, muscal. Și numai începe vorba : „că, nene Tănase, să-mi dai cinci mii de franci“. „N-am, coane Costică !“ „De, găsești dumneata la un bancher, și să ți-i oprești din cișt...“ „Doar așa“. Și numai rămînea la Bolivard iar eu, nentule,

vira prin Lipscani cu trăsura boierului, cumpăram mamei cele de trebuință, și peste o jumăt' de ceas mă-ntorceam. „Ei, ai găsit ?” — „Chipurile am găsit, dar mi-e rușine să vă spun cu cât”. — „Cu cât o fi”. — „Un afurisit de jidan din Hanul cu Tei : cere 17 la sută și zice că la un boier ca d-voastră nu dă mai puțin de zece mii de lei...” In sfârșit, ce să mai încurc vorba, cind îi eram arendaș, îl ciupeam ; dar de astă dată, nimic.

După aceea tăcu și păru a se gândi. Matei și Sașa se uitau la el.

— Îmi pare rău.

— De ce ? îl întrebă Sașa.

— Trebuia să-l lucrez mai bine.

— Nu ești mulțumit ?

— Bine, coană Sașo, nu vezi că l-au mîncat alții... Nu era mai bine să-l pui eu în pungă, că mi-am trecut o viață întreagă muncind pe pămîntul lui ?

— Tocmai de aceea, eu credeam că ar trebui să ai milă de el, tocmai fiindcă ai făcut stare pe moșia lui.

Tănase Scatiu plesni din degete și șuieră ca un șarpe :

— Boierii, boierii, cum se apără !... Ehe ! s-au dus vremurile alea. Acuma chimiru ! Ai bani ? ești boier ; n-ai bani ? poți să fii coborît cu hîrzobul din cer, tot degeaba ? Este ?

Matei, căruia era adresată întrebarea, dete din cap, parc-ar fi zis „mai încape vorbă”.

— Eu, neaca să-mi trăiască, urmă Scatiu, că de lume puțin îmi pasă. Moșia mea, caii mei. Cînd îmi vine gust de lume, pune, Costeo, caii la trăsură și la gară, băiete. Este ?

— Este.

— Ba Brăila vrei ? iote-o Brăila ; ba Drăgaica Buzăului vrei ? iacăt-o colea : ba București să zicem că vrei ? du-te, băiete, la București. Parale să ai, că distracții se găsesc ele. Este ?

Matei pufni de rîs, dar se încercă să pară firesc, neascunzîndu-se de Scatiu.

— Eu nu-i spui dumneaei tot așa ?

Sașa se uită la el cu mirare, gata s-o umfle rîsul și pe ea.

— Îmi spuneai mie ? !...

— Se-nțelege. Brăila vrei ? uite Brăila ; Bucureștii să zicem că vrei ? poftim la București. Cu atîta jale fiindcă Otopeanu și-a vîndut trăsura la mezat ! Cel puțin acuma a intrat în mîna unui om care știe ce vrea să zică trăsură și cai.

— Este ? întrebă Tănase mulțumit.

Sașa rîdea, cu mîna la gură, parcă se temea să nu supere pe Scatiu. Acesta, încîntat de succesul ce avea, vroi să urmeze :

— Ba poate o să mă-ntrebi de ce i-am cumpărat.

— Da' nu te-ntreb, frate, zise Matei foarte serios.

Scatiu rămase un moment cam nedumerit. Apoi, înțelegînd că celălalt vrea să ridă de dînsul, se făcu roșu.

— Adică cum vine vorba asta ? mîrii el.

— Ei, hai să zicem că te-ntreb.

— Am înțeles. Adică dumneata vrei să m-aduci peripizon... parcă eu sînt prost și nu-nțeleg.

Matei se prăpădea de rîs.

— Să te-aduc... ce ?

— Lasă că știu eu.

Apoi vroi s-o întoarcă și el pe glumă :

— Poftim de vezi ce-nvață dumnealor în străinătate. Diploma, domnule, să-ți văd diploma !... Ce-mi umbli dumneata cu fanfleuri de astea.

Matei rîdea din ce în ce mai tare, iar Scatiu de asemeni, pîrînd că are și el dreptul la rîs. Sașa își mușcă buzele, ca să nu aibă aerul că ține parte lui Matei.

— Domnule Tănase, vrei să iei ceva ?

— O dulceață, cuconiță, cu plăcere.

Își luă dulceața și voi să plece. Matei îl rugă să-l ducă și pe el acasă, ceea ce Scatiu primi bucuros, fiindcă putea astfel să-i arate caii.

Cînd își luă adio de la Sașa, acesta îi zise încet :

— Mihai nici nu te-a văzut... Puteam să te trimitem cu trăsura noastră...

— E prea cald, și-ți ostenesc caii degeaba.

— Cînd mai vii pe la noi ?

— Cînd vrei ; dacă nu e prea curînd, și diseară pot veni.

— Foarte bine, te așteptăm diseară.

XIII

Cînd Tănase Scatiu ajunsese acasă, trase cu trăsura drept la grajd și proptii caii în fața unui morman de gunoi. El însuși stete față la deshămarea „harmăsarilor“.

Într-o curte mare, se întindeau șiraguri de case de nuiele lipite cu lut ; șandramale de scînduri ; cotinețe de găini ; hambare ; două puțuri cu furcile strîmbe și cu jgheaburile sparte, așa că noroiul era de-a pururi în ființă ; o bucătărie povîrnită pe o rină ; grajdul cailor, de nuiele nelipite, acoperit cu stuf ; o porumbărie într-un picior — în fine, tot felul de acarete, făcute în pripă și pe ieftin.

În mijlocul curții, două perechi de boi stau cap la cap ; la umbra hambarului un buhai bătrîn rumega ; pe virful gunoiului rîcea o turmă de găini, cu un cocoș moțat ; în noroiul de la puțuri se tăvăleau trei porci ; la ușa bucătăriei, o țarancă da de mîncare la curci. Argatîi umblau alene, de-abia trăgîndu-și ciubotele după ei. Căldura și un ciocan, două de rachiul mai mult îi moleșea cu desăvîrșire.

Tănase intră în casă. Un miros de crîsmă îl luă de la ușă. Într-adevăr, într-o cămăruță lipită cu lut pe jos, mamă-sa „boteza“ rachiul. Un argat scotea spirt dintr-un poloboc și-l vărsa într-o curătoare, amestecîndu-l cu două

părți apă. Coana Prohia,, cu un tistimel dezbrobodit pe creștetul capului, cu o rochie de stambă murdară, stă pe un scăunel de lemn, ca nu cumva argatul să guste vreo picătură de băutură. Dumneaei însă se credea obligată „a-și face o idee“ de fiecare hîrdău de rachiu. La fiecare gustăreală strîmba din naș și scutura din umeri.

— Măăă !... că tare mai e cătrănit, bată-l Dumnezeu !

— Să mai punem oleacă de apă, coană.

— Păi vorbă-i : pune apă ; că le face rău dacă o fi prea tare.

Țăranul mustăcea și vărsa mereu la apă.

— Eu zic, coană, să le dăm mai bine apă proaspătă, că-i mai sănătoasă.

Coana Prohia rîdea :

— Bată-te Dumnezeu de bețiv, că tot catran ai vrea să bei...

— Păi cine-i ăla să lase lucru bun. Măcar și matală, cînd te apucă betșugul, tot la lucru tare te tragi.

— Ba vezi că m-oi lăsa să mă doboare boala.

— D-apoi boala matală aș vrea s-o am eu...

— Pedepsi-te-ar Dumnezeu, dacă-i așa...

— Ba că chiar așa, numa leacurile să mi le dea.

— Da' ce, mă, vrei să beau drăcoveniile ce aduce pro-copsitu de fii-meu ?... Apă de vacs, apă de Buda, apă de naiba, tot apă și iar apă.

— Ba ca să zici !

— Eu îmi știu leacul : buruienile mele... Să nu-ți uiți vorba, ia du-te de mi le adu... Știi unde sunt : sub pat, la perete. Sunt două sticlișoare, una mai mare, și una mai mică. Pe cea mai mică s-o aduci.

Argatul ieși.

— Mă, mă !

Omul își întoarse capul spre ea.

— Să nu te împingă aghiută să-ți vîri plîscul în sticlă.

— Păzească sfîntu !

— Eu atîta îți spui.

Dînsul se duse drept la clondir, și, cum ședea în genunchi lingă pat, cu fața spre perete, puse sticla la gură și spuse cît ce putu. Apoi își șterse mustățile cu dosul mîinei, puse dopul de cocean de porumb la loc și se întoarse.

Coana Profira se uită în zare la sticlă și apoi la argat.
— O să te fure sfinții, Eremio.

El se făcea că n-aude. Dînsa duce sticla la gură și dete ochii peste cap.

— Parcă-mi merge la inimă, maică.

— O hi pelin, coană ?

— Ce pelin ! Rachieu de drojdii curat, cu oțecă de izmă, de-ți ia durerea de la lingurică cu mina.

Omul nu mai zise nimic, deoarece opinia lui era deja formată, ci așteptă să ducă sticla la loc, cu nădejde de a se întări și mai mult în opinia de mai sus.

Aceasta era starea lucrurilor în cămară, cînd intră Scatiu. El se rezemă cu mîinile de ușorii chilerului și se uită înăuntru.

— Da' ce faci, mamă, azi, duminica ? de ce nu te odihnești ?

— Apoi da, să mă odihnesc... Da' de m-oi odihni eu, cine o să muncească ? bagabonții ăștia ? că dumneata acuma de politică te ții, pentru stricatul de Panaiotopulo...

— E, e, destul. Vezi mai bine că te dă de gol sticla aia.

— Care sticlă, ce sticlă ?... sticla cu doctoriile ?

— Ia mai slăbește-o cu doctoriile, că te-ai buhăvit.

— M-am buhăvit eu ?... Nu ți-e rușine obrazului, potca lumei, să-mi vorbești mie așa ! Da' de aia te-am făcut și te-am crescut eu, mă ?

— Da' eu îți zic pentru binele d-tale.

— Să te ia dracu, că mai bine te făceam mort, păcătosule.

O ploaie de ocări triviale se prăbuși din gura ei asupra lui. El înălță din umeri și intră la el în odaie.

— Iar s-a îmbătat.

Dînsa ieși în curte și începu să strige împotriva lui, că a pus mîna pe averea de la dumnealui, că o ține ca pe o slugă, că ea se duce în lume, și cîte de toate. Cîțiva băieți se uitau la ea de la poartă, și rîdeau. Ea scuipa spre ei.

După ce batjocori pe toată lumea, intră în casă, mătăhăind, și se culcă.

Scatiu se dezbrăcase și el și se aruncase în pat.

În odaia lui, cu ferestre mititele și cu perdelețe de stambă roșie, atîrnau de cuie : frîe, căpestre și biciuri de tot felul, o jiletcă cu mîneci, aninată de un colț, vreo două pistoale, o pușcă și o geantă ; pe jos o pereche de cizme de vînătoare, niște pantofi cusuți în canavă — și-ncolo, lutul udat, ce ținea răcoare.

Întins în pat, Scatiu se gîdea la Tincuța. Tinerețea și frăgezimea fetei aprindea mintea flăcăului bătrîn. Ce n-ar fi dat s-o poată lua de nevastă ! Conu Dinu Murguleț îi datora 30 de mii de lei și părea a nu se grăbi să-i înapoieze. La ideea banului, entuziasmul lui pentru fată părea a mai scădea. Lucrul de căpetenie era : să pună mîna pe bani și pe fată. O tuse seacă îl făcu să se ridice pe un cot și să injure. Răsuci o țigare, vorbind singur, și luă o pană după sfeșnic și-și frecă țigaretă ; apoi se răsturnă din nou în pat, sorbind fumul cu lăcomie.

Afară pe prispă, se auzeau glasurile mai multor țărani, ce vorbeau tărăgănat.

— Că nu-i, măi, hîne Petreo ; de la hotărnicia veche, a lui Mavru. El se scoală cu pritențele după hotărnicia cea nouă.

— A'nginerului județului, naș Gheorghe ?

— Păi cum.

— Da'ăla nici nu știe să măsoare.

— Păi cică aia-i măsurătoare dreaptă.

— O hi, mă, dracu-i meșter.

Tănase Scatiu îi auzea din pat și turba de mînie. I-ar fi împușcat ca pe niște ciini, dacă nu i-ar fi fost frică de jacați. Se sculă binișor și se duse să se uite la ei de pe

fereastră. Erau cei mai dârji din sat. El își îmbracă laibă-
rul de dril și ieși la ei. Clocotea de minie, dar se stă-
pînea.

Țăranii se sculară cu toți în picioare, cu căciula în
mînă.

— Bună vremea, oameni buni.

— Sărutăm mîinile, boierule.

— D-apoi, ce doriți de v-ați sculat pe vremea asta să
veniți la mine ?

— Apoi ce să dorim, coane ? sănătate dorim.

— Sănătate să dea Dumnezeu. Alta ?

— Păi ia, hîrțiile astea...

Unul din ei scoase din sinul cămășii un mototol de
basma și, desfășurîndu-l cu mîinile lui crăpăcioase, dete
de o citație.

Tănase se făcu roșu.

— E o „cetație“ zise el. Nu știți dumneavoastră că așa
am vorbit : să ne căutăm fiecare dreptatea la judecată.

— Păi ghine, coane, așa ne-a fost vorba ?... zise cel
mai bătrîn dintre țărani. Noi ți-am spus că la judecată
nu mergem. Mai ghine-ți facem vo povară...

— Păi ce povară să-mi faceți, oameni buni ?... că dum-
neavoastră nu le împliniți nici pe cele vechi.

— He ! păcatele noastre, d-apoi cine-ți muncește pă-
mîntul, coane ?...

— Banii mei, bade.

— I-auzi, zise unul, eu pînă azi n-am pomenit ban de
la el.

— Tacă-ți gura, mă, Leftere, ziseră cu toții.

Scatiu se uita la el pe sub sprînceană. Îndoi hîrtia și
vru s-o dea înapoi țăranului de la care o luase.

— În sfîrșit, luați-vă „cetația“, și mai bine așa : la
judecată nici eu nu vă-nșel, nici dumneavoastră nu vă
înșelați.

Țăranul nu vru să-și ia citația înapoi.

— D-apoi parcă n-o să ne judece tot boierii.

— Corb la corb nu-și scoate ochii, adăugă Lefter.
— Ci tacă-ți gura, mă nea Leftere.
— A băut un păhăruț la grec.
— Ba n-am băut nici un fel, dai ce umblă să ne ia pământul !...

— Așa este, ziseră mai multe glasuri.
Cei din frunte, mai bătrâni, căutau s-o ia mai pe domol.

— Noi, de la hotărnicia veche n-am fost supărați de nimeni, strigă Lefter, în mijlocul țăranilor ; ce vine el acum să ne ia pământul !

— Mă, da' iute te-ai făcut, bade Leftere, zise Scatiu, roșu de minie, dar tot căutînd să se stăpînească.

— Iute m-am făcut, că umbli să ne furi pământul, tilharule !

Vreo cîțiva țărani îl luară de spate și-l deteră la o parte.

— Să nu-ți calce chiciorul pe ogorul meu, că te zburătuiesc ! strigă Lefter.

— E băut, coane, să nu-ți fie cu supărare.

— Lasă c-o să-l învăț eu minte !... Ei, ce mai vreți de la mine ?

— Apoi să nu ne iai pămînturile, sărac de maica noastră, că ne lași copchiii pe drumuri, coane.

— Ce-o să vă fac eu, moș Stoico ! Pe planurile mele de hotărnicie stă, că grindul de la Cucuieți pînă la heleșteu este al statului ; eu sunt dator să apăr avera statului, că altfel o plătesc din buzunarul meu.

— D-apoi statul de ce nu s-a mai sculat pînă acușica ?... el nu ia de la noi, el ne dă, că de aia-i stat.

— O fi... Cine v-a mai băgat în cap și asta ?

— Apoi cică o să vie poruncă de la guvern să ne împartă toate alea.

— S-o aștepți, moș Stoico.

— Păi noi nu știm, coane : omul fără carte e ca vai

de el ; da' așa s-a zvonit, a venit cică de la Rosia poruncă să ne împartă pământuri.

— Să vă împartă pământuri !... Grele vremuri am ajuns, să-ți spui drept ! Da' dumneata ai primi, moș Stoico, să-ți împartă pământul ? ai primi să-ți ia fata și muierea ; să-ți împartă așternutul ; să-ți ia oala de la foc ; să-ți împartă boii de la jug, că dumneata ai patru iar bețivul ăla care mă-njură n-are nici unul, fiindcă i-a băut.

— Da, or am băut banii tăi, mă calicule, zise Lefter de la o parte.

— Să-ți tacă gura, hoțule, că te împușc ! răcni Tănase la el.

— Ia mai ține-ți gura, mă Leftere, ziseră mai mulți. Lefter tăcu. Scatiu, simțindu-se ascultat, urmă :

— Ți-ai împărți boii cu el, ha ?... Dă-i și lui doi boi, că el n-are și „mneata“ ai patru, ha ?

Scatiu se uita la el și cu coada ochiului la cei de prim-prejur, mulțumit de efectul ce făcea. Stoica își trecea cu dosul palmei pe cotoarele de mustăți :

— Păi dacă să-i dăm doi lui Lefter, coane, eu nu am decât patru, iar matale ai o cireadă întreagă : dă-i și lui, săracul.

Bătrînul Stoica, mustăci, pe cînd ceilalți se foiau între ei, neîndrăznind să rîdă.

— Eu, lui Lefter, boi ?... șoricioaică, zise Tănase, avînd aerul de a glumi. Mergeți cu Dumnezeu, oameni buri, și la ziua înfățișării veniți la judecată, că-i numai de formă, ca să nu m-apuce statul.

— Mai rămîneți sănătoși, coane, da' noi la judecată nu venim, și nici judecata să nu calce pe la noi, că nu e bine.

Tănase intră înăuntru, cu citația în mînă, iar ei se despărțară, vorbind și dînd din mîini.

— Ai dracului, mi-au lăsat „cetația“... Bre ! a ajuns țărâmul mai șiret ca boierul, zise el, ca morală.

Şezu pe marginea patului şi se gândi fumînd. După cîţva timp intră mamă-sa, spăşită şi necăjită, şi merse de se așeză pe un colţ de scaun, fără a zice nimic. El se uită la ea mişcat. Cît putea bătăria lui să îngăduie sentimentele înalte, ele erau pentru babă. Îi ierta toate celea, pînă şi beţia, fiindcă, de, „o mamă are omul“.

— Ei, ce ai de te-ai supărat așa ?

Ea da din cap şi-şi frîngea mîinile, zbîrcind din gură ca un copil ce stă să plîngă.

— L-am auzit... pe Lefter... nu l-ar mai răbda pămîntul...

— El !... şi de asta te-ai necăjit atîta ?

— Cum să nu mă necăjesc, maică !... Auzi dumneata, fără obraznic !

— Era beat.

— Beat, ha ?

— Apoi beţia o să puie capăt la multă lume; zise el cu înţelesuri.

— Aşa zău, beţia. Beau, bată-i mama lui Dumnezeu, de sting pămîntul.

După aceea se sculă în picioare şi se apropie de el cu mare taină.

— Tănase !...

— Ei, ce-i ?

— Oare să nu-şi vîre coada şi „fodulul“ ?

Aceasta era porecla lui conu Dînu.

— Ia tacă-ţi gura, maică.

— Iaca tac, zise ea repede, ducîndu-se din nou pe colţul scaunului.

— „Fodolu“ dacă ar putea şi-ar plăti datoria.

— La sfîntu aşteaptă. Te-a găsit pe dumneata prost şi-ţi joacă calul cum îi place.

— Ce face ?

— Chiar așa. Te ține cu vorba să-ți dea fata. Parcă cine știe ce mai sculă. Fete pentru dumneata cîte poști.

— Oleo !... să nu mă facă, că-i vînd și cenușa din vatră.

— Să i-o vinzi, procopsitului, că-i cu coada în sus ca o capră rîioasă... Acu a mai venit și lingoarea de nepotu-său și nu mai încapi de ei.

— Doftorul cel mare !

— Doftor, ăla ?... Nici pe Cotei din curte nu i l-aș da în seamă. Eu zic să-i pui „sifestru“.

— Ba vezi că nu.

— Să-i pui „sifestru“, și să-l văd eu venind coala la mine, și tipărindu-mi mîinile și pe o parte și pe alta, și eu să-i spui : „Nu putem, nu putem“. Cioclovina dracului !... Că d-aia mi-am ros eu palmele, muncind cu răposatu tată-tău, ca să strîngem bani, să le dăm lor, și ei să ne facă mutre... Acuși să te duci și să-i pui „ezeceție“.

— Ei, încet, încet.

— Ba nici un încet.

— Zi să-mi dea de spălat.

— Bate-i-ar Dumnezeu de calici înfumurați.

După cîteva minute, jupîneasa Lița, o dudună de muieră cit un munte. Ea aducea un lighean de aramă, cu ibricu de apă în mijloc, o cutie de tinichea cu o coajă de săpun, și, pe umăr, un ștergar de țară. După ce așeză totul pe un scaun, îl aduse dinaintea lui Scatiu și-i turnă să se spele.

XIV

Matei se ducea la Comănești mai în toate zilele. Se obișnuise așa de mult cu drumul acesta, încît, cînd își mai aducea aminte de vorbele mame-sei și încerca să mai puie friu plăcerii de a vedea pe Sașa, i se părea că-i lipsește ceva. Dar atunci își zicea că e dator să se ducă, tocmai s-o cunoască mai bine.

Într-una din aceste zile de cumințenie, pe cînd rătăcea singur, călare, pe marginea moșiei, se opri la bostă-năria unui lipovean.

Așezată în mijlocul cîmpului, pe malul unui iaz de moară, coliba străjuia un drum mare, întinzîndu-și umbrarul deasupra grămezilor de pepeni. Lipoveanul cu femeia și cu două fete încărcau un car cu fîn. Îndată ce-l văzură, veniră la el. Omul cu capul gol și cu cămașa roșie peste pantaloni, se apropie de el și-i sărută mîna ; femeile de asemenea. Apoi una din ele alergă înăuntrul colibei și veni cu un fund curat și un ștergar, pe cînd lipoveanul scotea dintr-o groapă un pepene enorm, pe care-l tăie pe fund. Pepenele era minunat. Cu custura înfiptă în miez, lipoveanul i-l așază dinainte, și apoi se dete la o parte.

El rămase singur, uitîndu-se pe cîmp. Soarele apunea în dosul colibei, luminînd pieziș miriștele roase. Cît vedea cu ochii, nu întîlnea decît pete gălbui de oarze seccrate, ori suhaturi bătăturite, pe care ici și colo rămăseseră în picioare curnuți zgribuliți și tufe de tîrtani. Departe, pe drum, un vălătuc de praf părea că vine spre colibă, cu cine știe ce cărauși în mijloc.

Un sentiment de pace nețărmută, de oarbă supunere vremii ce trece și îngălbenește pustiurile, da priveliștea locului. Parcă așa trebuia să fie. Deprins acum cu firea țaranilor, înțelegea mai lesne natura după oameni, decît pe oameni după natură. Fluierul drumețului ce noaptea se întoarce acasă, și în cîteva note chinuite spune înduioșarea omului, era harfa pustităței aceleia ; chipurile liniștite ale cosașilor răsfrîngeau lumina oarecum tîrzie a soarelui apunînd. Și se simți el însuși cuprins de descurajare, uitîndu-se înainte. „O fi“, această vorbă atît de românească îi veni în minte. Și de la vorbă îl prinse gîndul soartei țaranilor : ce buni erau că o primeau așa cum era !... Își aduse aminte de hotărîrea de a le face școală, pe care era departe de a o aduce la îndeplinire. Infipse cuțitul într-o felie de pepene și se puse a scoate semințele

din alveolele lor înbrumate de zahăr ; ia, așa te ia viața, cum ia o apă adîncă un pai și-l poartă domol de la un cot al malului la un alt cot : apa curge, înceată, și tu curgi cu ea, fără să poți face ceva.

Vălătucul de praf se apropia, iar el se uita liniștit la drum. Era o trăsură cu doi cai. Cînd ajunse în dreptul colibei, i se păru că recunoaște trăsura Sașei, și, fără să se mai gîndească, sări de unde se afla și făcu semn vizitiului să oprească. În același timp, de sub coșul trăsurii se ivi capul Sașei, care nu-l vedea și, mirată, părea că vrea să cunoască cauza pentru care se oprea. Cînd însă recunoscu pe Matei, se dete jos repede și veni la el cu mîna întinsă.

— Ce te faci pe aicea, omule ?

El dete din cap, neștiind ce să răspundă.

— Uite, mîncam un pepene.

— Ce bună idee ! Mî-e așa de sete...

Și, fără să mai aștepte altă poftire, se așeză pe bancă, își ridică pînă pe vîrful nasului vâlul des cu care era acoperită, și se puse să taie bucăți mici de pepene și să mănînce. Era încîntătoare. Ochii, privind spre el, rîdeau de fericire. Mina, strînsă în mînușe, apăsa ușor și elegant pe mînerul bieteii custure.

— Cum ai ajuns pe locurile astea ?

— Uite așa. Da' vezi ce bun pepene ? nu mai mănînci ?

— Mulțumesc, am luat numai ca să-mi treacă de sete... Da, ia spune, cum te găsești pe aici ?

— Apoi, cum să mă găsesc... îmi era urît și am ieșit să mă mai plimb.

— Așa ?... Va să zică la noi nu vii, fiindcă ești ocupat, și pe altă parte umbli singur pe cîmp, să-ți treacă de urît.

— Umblu să-mi treacă de urît și să-mi cunoască binecunoștin.

— Da ?

— Da. Apoi, „să-mi treacă de urît“ e o vorbă. Eu, ca mulți oameni, fug de urît, dar în același timp am nevoie cîteodată de singurătate.

Ea se uita la el, clipind des și pîrind că vrea să pătrundă înțelesul vorbei.

— Asta e adevărat, zise ea, după un moment de tăcere.

— Nu-i așa ?

— Da. Dar tot ar trebui să vii la noi mai des.

— O să vii. Îți spun drept că aș veni și mai des, însă mă tem să nu fiu supărător cu vizitele mele.

— Matei !

El ridică repede ochii spre dînsa, surprins de a o auzi chemîndu-l pe nume, Sașa se-nroșise și se uita în pămînt.

— Mihai o să plece în curînd, și dorește mult să te vadă, adăugă ea cu anevoință.

— Pleacă ?... O să-l însoțești și dumneata ?

— Păi ce să fac ?...

El rămase cu minile încrucișate pe genunchi, gîndindu-se. Sașa plecă !... Era pentru el o vorbă nouă și aproape fără înțeles. Se uita la dînsa lung. Ea, cu vîrfurile umbreluței, mișca un pai, jos, pe pămînt.

— Nu iei niște pepeni să-i duci acasă ? tot ești cu trăsura.

— Ba da.

Lipoveanul alese ce avea mai bun în groapă. Matei îi așeză cu grije la picioarele trăsurei, apoi se duse să-și dezlege calul.

— Vin după dumneata.

— Cum ! vii cu mine, sper.

El stete un moment la îndoială.

— Vin, dacă vrei, dar aș fi aprins o țigară.

— Aprinde ; mie-mi face plăcere. Leagă-ți calul lîngă ai mei și hai să mergem, că apune soarele.

Matei voia să urmeze povețele ei, dar nu izbutea cu nici un preț să dezlege căpăstrul de la gîtul calului. Șasa se uita la el cum făcea lucruri pe care nu le învățase și o bufni rîsul.

— De ce rîzi ?

— Tare mai ești stîngaci !...

Lipoveanul se repezi de unde era, și într-o clipă desfăcu căpăstrul și legă calul lîngă ceilalți

El, cu miinile în vînt, a treabă, se urcă în trăsură rîzînd.

— Dacă n-am făcut niciodată meșteșugul ăsta !...

— Știu... de aia m-am mirat și mă mir de hotărîrea dumitale de a rămîne la țară... Dar, în sfîrșit, bine faci, zise ea, așezîndu-se comod în colțul trăsuri.

De la o bucată de vreme drumul mare fu lăsat, și roatele tocară mai departe pămîntul țelinos al cîmpului. Îmbrăcase umbra toată zarea, pregătînd calea amurgului. Departe, în marginea orizontului, soarele dispăruse, aruncîndu-se într-un ocean de purpură. Raze ca de opal se ridicau pe fundul liliachiu al cerului, părăind niște stropituri enorme. Se simțea cum vine noaptea. O geană vînată de lumină se închidea prelung spre apus. Dunga dealului, pe care era satul, se îneca încetul cu încetul în clarul obscur al amurgului.

— Ce moment încîntător !... zise el. Vezi ? te miri de ce am rămas la țară... Iată de ce.

Ea tăcea, pierdută cu ochii în pînza orizontului.

— Ce frumos e !... Nu-i așa ?

— Da, răspunse ea cu glasul tremurător.

— E așa de frumos, că te răsplătește de toate ostenele zilei. Nimeni nu poate prinde ceasul trecător. Numai soarele, în răsărit și-n apus, pare a-l însemna pe cer.

— Mai cu seamă în apus.

El tăcu un moment. După aceea, înțelegînd ce gîndea ea, o întrebă :

— De ce ?

— Așa. În răsărit e veselie, se amestecă o idee vagă de speranță. Și în fericire nu se numără ceasurile. Pe cîtă vreme în apus, sufletul întrevade un sfîrșit, clipele cele din urmă ale unui foc ce se stinge... Nu-i așa ?

— Da... În sfîrșit, mi se întîmplă un lucru ce rar se împlinește în viață.

— Care ?

— Acela de a vedea schimbîndu-se o dorință puternică, în realitate, și de a fi tot așa de încîntat de realitate cît eram de dorință.

— Adică, vorbind în proză ?

— Nu-i destul de limpede ?

— Ba da... dar ce vrei să zici ?

— Vreau să zic că, în general, nimic nu trece din lumea ideală în cea fenomenală fără să nu piardă din farmec. Astăzi mi se-ntîmplă contrariul, pentru întîiași dată.

Ea începuse să rîdă.

— Din ce în ce mai limpede. Închipuiește-ți că sînt foarte proastă... De ce nu vrei să spui lucrurile în bună și curată limbă românească ?

— Ba le spui. Vream să zic că de multă vreme visam la scena asta la țară, la cîmpul întins ; de mult vream să mă întorc aici, să trăiesc în pămîntul nostru, să răsufli din plin și să mă arză soarele... Mi s-a împlinit dorința, și sînt tot așa de fericit acum, precum eram înainte de împlinirea ei.

— Îmi pare că e natural să fie așa.

— E o părere. Noi, nu suntem deplin fericiți decît numai în iluzia fericirii noastre.

Ea tăcu un moment. După aceea adause timid și încet :

— Cu toate astea mie îmi pare că sunt fericită în realitate.

— Da, se poate. Dar mă prind că dumneata ești persoana cea mai visătoare...

— Eu ?!...

— Da, dumneata. Nu visătoare în înțelesul vulgar, ci meditativă, răsfrântă înlăuntru, trăind prin propriile forțe ale sufletului dumitale și cerind foarte puțin de la lumea din afară.

— Eu nu știu ; știu atîta, că viața îmi pare interesantă, lumea în general bună și, cu un ideal în suflet, aș trăi un veac fără să mă plîng.

— A !... va să zică ai un ideal ?

— Năgreșit... Cine nu are un ideal ?

— Cine nu are... Foarte multă lume.

Ea dete din cap și nu mai răspunde.

Începea să se cam întunece. Se auzea ropăitul cailor pe întinderea cîmpului, și nu se vedea decît linia dealului ce se apropia.

— Aș putea oare să te întreb ce ideal ai ?

Ea mișcă ușor din vârful unui picior, zîmbind.

— Mă așteptam să mă întrebi.

— De ce ?

— Așa.

— Atunci răspunde-mi.

— Nu pot să-ți răspund.

Acum îi veni rîndul lui să tacă.

— Ai dreptate, adăugă după un moment, nu aș fi îndrăznit să te întreb, dacă te-aș vedea bine.

Ea începu să rîdă.

— De ce rizi ?... Îmi pare rău că rizi.

Dar ea rîdea și mai tare. El tăcu cu totul. După cîtva timp tăcu și ea, și iarăși nu se mai auzi decît mersul trăsurii.

- Iartă-mă, zise dînsa, atingîndu-l ușor cu mîna.
- De ce să te iert ? Nu mi-ai făcut nimic.
- Da, dar am rîs prosteste... Mă ierți ?
- Cum să nu te iert.

El îi luă binișor mîna într-ale lui și nu mai zise nimic. Erau atît de fericiți amîndoi, în amurgul vremii, încît ar fi dorit să se ducă trăsura mai departe și tot mai departe fără țel.

— Eram pe drumul arzător al confidențelor, zise el încet și parcă s-ar fi gîndit la lumea din mintea lui. Alături de dorul meu de țară, sta dorul de cineva, iubit, dar necunoscut. Îmi părea că trebuie să te întîlnesc. M-ai însoțit întotdeauna și peste tot și, cu toate astea, nu știam cine ești.

Ea se lipise de umărul lui, tăcută și tremurătoare.

— Și acum, cunoscîndu-te, îmi pare că ești aceea pe care o doream, întocmai, aievea, mai dulce și mai bună decît cum o visam...

O lungă tăcere urmă vorbelor acestora. Pînă acasă nu mai ziseră nimic. Plecată cu capul pe umărul lui, Sașa închidea ochii pe jumătate și vedea linia dealului, întunecată, pierdută, parcă ar fi fost o dungă pe cer. În ultima tremurare a luminei apuse înota o stea. Ea părea că iese din adîncul timpului și vine, vine spre orizonturile noastre, purtătoare de vești bune.

Trăsura se opri la poarta lui Matei. El se dete jos, încet.

— Ce rău îmi pare !...

Sașa îl strînse ușor de mîină.

— Vii mîine ?

— Da.

— Vrei să-mi spui, cînd vei veni, ce stea e aceea ?...

Ea îi arătă cu mîna spre cer.

— E a speranței și a fericirii.

— Știu... pentru noi.

— Pentru noi.

- Da, pentru noi. Dar pentru lumea cealaltă ?
— În apusul soarelui, în august, îmi pare că se ivește constelația Fecioarei. Ți spun miine cum se cheamă...
Noapte bună.
— Noapte bună.

XV

El intră acasă, senin, fericit, cu o puternică notă de idealitate, ce răsuna pînă în straturile cele mai depărtate ale sufletului.

Sașa se dete jos din trăsură ca o păsărică. Fetele și Mihai care o așteptau, stau în balcon cam plouați, fiindcă era tîrziu și le era foame.

— Da' ce ți s-a întîmplat, maman ? o întrebă Mihai.

— Nu mai puteți de foame, nu-i așa ? Am plecat tîrziu de la Vlădeni, și pe drum am întîlnit pe Damian, la coliba unui lipovean, de unde v-aduc și pepeni. Hai să mîncăm.

Ei se duseră la masă și Sașa intră un moment la ea să se scuture, și după cinci minute veni în sofragerie cîntînd.

— Maman, nu știi un lucru ?... miine ne vine sfînta de la Agapia.

— Da ?

— A trecut subprefectul pe aici, și ne-a spus că miine, la zece, să-i ieșim înainte cu tot satul.

Turică, feciorul, cu obicinuita lui înlesnire de a se amesteca în vorbă, zise :

— D-apoi că „premarele“ este chiar afară cu popa Buză-tăiată.

— Așa ?... Zi-i să vină înăuntru.

Nu trecu mult și un țăran voinic intră pe ușă binișor, călcînd pe vîrfurile degetelor. Era un om zdravăn, care, după îmbrăcăminte, se vedea a fi chiabur.

— Sărut mîinile, cuconiță.

— Mulțumim dumitale, primarule. Ce aud, că ne vine sfînta ?

— Apoi, cică vine... Că încă a trecut d-l subprefect pe la primărie și a lăsat poruncă să scoatem lumea înaintea sfîntei, cu mic cu mare, doar s-o îndura Dumnezeu cu nițică ploaie, că s-a răsucit porumbul de toată isprava.

Sașa păru că se gîndește un moment.

— Ia ascultă, Vîlsane, da' oare trebuie ploaie cu adevărat ?

— Trebuie, cuconiță, la porumb.

— Știu. Da' ce face lumea care a rămas cu vrafurile în arie ?

— Păi, ce să facă ? Că și Dumnezeu nu ne poate mulțumi pe toți.

— Cei ce n-au cai au rămas în urmă.

— Cei ce n-au cai or mai treiera cu chicioarele, zise primarul.

— Da' dacă vine ploaia ?

— Păi măcar de-ar da Dumnezeu... Da' știi ; pînă se mai pregătește, pînă una alta, și-a sfîrșit rumînul țira de orz.

— Bine, Vîlsane. O să trebuiască vreo masă...

— Păi chiar de aia venisem, să mă rog să ne dai cele de trebuință.

Pe cînd el vorbea, se ivi în spatele lui potcapiul popei.

Popa Vasile Buză-tăiată era cunoscut la o poștă împrejur. Cu pulpana antereului prinsă în briu, cu ciobotele scîlciate și cu burta înainte, era tipul preotului de modă veche. Glumet, lacom la mîncare, scurt la slujbă, se ținea de popie prin obicei și fiindcă „dacă nu curge, tot pică“, dar altfel era arendaș și el : lua o sfoară de pămînt de la unul, cumpăra lina de la altul, mai da cite un ban, doi, cu camătă, și astfel își ridica spuza de copii ce avea. Sașa nu-l putea suferi, și-l îngăduia numai fiindcă rămăsese moș-

tenire de la tată-său ; dar adusesese un al doilea preot, om cumsecade, care ducea tot greu bisericei.

— Masă bună, taică.

— Mulțumim, părinte. D-apoi, ne vine sfînta, hai ?

Popa nu răspunse nimic deocamdată, ci, unindu-și degetele de la mîna dreaptă, boscorodi cîteva cuvinte deasupra mesei, aruncînd ochii lacomi la niște pătlăgele împănate ; după aceea luă un scaun și șezu, cu ochii țintă la pătlăgele.

— Hm !... zise el, astea pe turcește se cheamă „Imam baialdî“... Știi, coană Alexandrino ?... cîcă un preot de ăia de-ai lor a mîncat într-o zi pînă a crăpat... și de aia s-a chemat așa : „Imam baialdî“, adicătelea a crăpat Imamul.

Mihai și fetele rideau să se topească.

— Nu poștești, părinte ? zise băiatul, întinzîndu-i o farfurie.

Sașa se uită la el, încruntînd din sprîncene.

— *Maman, je t'en prie.*

Pînă să răspundă ea, popa își trăsese pe taler două pătlăgele, și se uita curmeziș spre fecior, parcă ar fi vrut să-i ceară ceva.

— Ce dorești, părinte ? îl întrebă Sașa.

— M-aș ruga de un păhărel de rachiu... să le fac oleacă de drum, că precum zice sfînta scriptură : „frunză verde de dai n-ai, iar mîelu blînd sugă la două oi“.

Turică îi aduse un păhăruț de rachiu, pe care popa îl azvîrli pe gît, de era cît p-aci să-l înghită cu pahar cu tot. Primarul se uita la el și zîmbea.

— Dumneata nu vrei ceva, Vilsane ?

— Sărutăm mîinile, cuconiță.

Turică îi dete numaidecît rachiu, dar omul, foarte cuviincios, nu vru să primească. Sașa se uită la el cît era de întreg și de cuminte, și vru să-și urmeze cu dînsul vorba mai departe.

— Va să zică ce crezi că trebuie ?

— Apoi să vedem ce zice părintele.

Popa înghițea duminicaturile cît pumnul, și n-avea vreme să vorbească.

— Ce zici, părinte ? îl întrebă Sașa.

— O masă, o față de masă, luminări și tămîie.

— Bine. Alta nu mai trebuie ?

Popa ridică din sprinceană că nu.

— Să dăm gazdă la preot și la maici, zise Vilsan, și să vedem de cai, că poate vine sfînta cu droșca.

— Bine, taică, să-i dați, mormăie popa, că cine dă cu miinile, aleargă cu picioarele, iar cel ce plînge pe sărac să-i poarte traista.

Primarul rîdea, dar văzînd pe popă că-și dezleagă sacul cu proverbele, îi făcu semn să se scoale.

— Hai părinte, că te așteaptă coană preoteasă.

— Să mergem, taică.

Mai dete dușcă un pahar cu vin și se sculă.

După ce plecară, Mihai se puse să facă și el ca popa. Vasile, zicînd proverbele pe vîrfurile degetelor : „Frunză verde de dai n-ai“.

— Maman, îmi dai voie să-mi rup un dinte, ca să semăn mai bine cu el ?

— Ia nu mai vorbi prostii, zise Sașa rîzînd.

— Zău așa, maman.

— Rupeți-l, dacă vrei.

Ei urmară hazul mai departe, după masă, pe cînd Sașa se duse la ea să scrie.

Cînd se așeză jos și luă condeiul, singură, scena din trăsură îi reveni în minte cu atîta putere, încît se rezimă de spatele fotoliului și privi drept înainte. Oare era adevărat ? Ea fusese ? sau o dulce închipuire de sine o făcea să urmeze, deșteaptă, un vis fericit ?

Serise două rînduri lui Matei, rugîndu-l să vină a doua zi și să vestească și pe conu Dinu de sosirea sfîntei.

Pe la nouă ceasuri dimineața tot satul era la cîmp, pe marginea drumului mare. Tăbăriți pe șanțul șoselei, tărani vorbeau liniștiți, ștergîndu-și sudoarea cu dosul pal-

mei, iar nevestele și fetele, cu rochii de stămbi întinse roată împrejur ca să nu le păteze, își istoriseau păsurile lor zilnice, parcă nici vorbă n-ar fi fost de venirea sfintei.

La Comănești, Mihai și fetele așteptau nerăbdători pe Sașa, care nu se mai isprăvea de gătit. Victoria îi bătu în geam.

— Maman, se-ntîrziază prea mult.

— Dacă sunteți așa de nerăbdători, luați trăsura și duceți-vă.

— Să ți-o trimetem înapoi ?

— Negreșit.

Ei plecară. În urma lor, Sașa se găti repede și ieși în balcon, așteptînd pe conu Dinu și Matei. La ideea de a-l revedea, simțea inima bălîndu-i-se cu putere și un vâl de căldură urcîndu-i-se în obraji. Intră înăuntru cu neastîmpăr ; își așază pălăria mai pe frunte ; își scoase o mînușă, ca iar s-o poie după un minut.

Un zgomot de trăsură, în curte, o făcu să se repeadă la fereastră. Dar era numai subprefectul. Cu toate că-i era simpatic, de astă dată Sașa îl găsi venit la nevreme, și nu ieși. Un argat, care văzuse trăsura ei plecînd, spuse subprefectului că toată lumea era la cîmp, și-l făcu astfel să se ducă. După puțin timp veni și Matei. Sașa îl văzu de pe fereastră, și se repezi la ușă să-i iasă înainte, însă inima îi bătea așa de tare, încît fu silită să se oprească un moment pe scaun. Argatul care vorbise cu subprefectul era gata să-l trimeată și pe el după ceilalți, cînd Sașa ieși repede, tocmai pe cînd trăsura lui Matei întorcea, și-l strigă.

Cu capul plecat în pămînt, din pricina soarelui, el urcă treptele, și cînd dete cu ochii de dînsa, rămase locului. Ea se făcuse și mai roșie de cît era, și, rîzînd, îl întrebă pe jumătate supărată :

— Ce-i ?

— Nu te supăra, zise el. Ești astăzi o minune încîntătoare !

— Da ?... Sunt bine ?...

— Grozav de bine.

Ea făcu un pas înapoi, simțind parcă nevoia de a se depărta de complimente.

Apoi se învîrti împrejurul ei însăși.

— Îți zic bună dimineța după ce mi-oi scoate mînușa.

Rămăseseră astfel locului, uitîndu-se unul la altul zîmbind.

— Acuma, bună dimineța.

— *Bonjour*.

— Mergem ? e tîrziu, știi ?

— A cui e vina ?

— A mea, fiindcă n-am venit la vreme, și a dumitale fiindcă te-ai grăbit prea mult.

Ea își punea mînușa la loc, uitîndu-se pe sub gene.

— Vream să te aștept, zise ea încet. Să mergem.

Se urcaseră amîndoi în trăsură și porniră la cîmp.

O dată cu ei ajunse și sfînta.

Într-o birjă cu patru cai osteniți, veneau, în mijlocul unui vâlătuc de praf, patru persoane : doi popi în fund, care țineau icoana, și două călugărițe dinainte. Popii se deteră jos, sprijinind icoana cu o mîină dedesubt și cu alta de deasupra, și începură a rosti rugăciuni. Poporul îngenunchease, pe cînd călugărițele ștergeau chipul sfintei de praf. Preoții voiau să treacă șanțul șoselei, ca să intre pe cîmp, dar tocmai în partea aceea el era curățit de curînd și deci cam adînc.

— Pe unde trecem, părinte Opreo ? zise unul din ei, încet.

— Da' eu știu, părinte Ioane ?

— Dă-i sfîntia-ta din *Ohtoih*, că eu nu mai am glas nici cît un pui de curcă.

Se duseră astfel în sus, se lăsară în jos și iar se întoarseră în sus, nădăjduind să găsească un loc mai lesne de trecut. În cele din urmă se coborîră în șanț, cum dete

Dumnezeu, dar cînd fu la ridicat, pace... Unul se încurcă în anteriu, altul în patrafir, și dacă nu venea lumea să-i ajute, ar fi rămas acolo, fiindcă, după regulile lor, nu puteau să lase icoana pe mîini străine.

În vremea asta, popa Buză-tăiată își pusese odăjdiiile și venea înaintea icoanei, legănîndu-se ca o corabie. Preoții care însoțeau sfînta încruntară din sprîncene, cînd văzură că aveau de împărțit plata cu alți doi confrăți. De aceea, primiră destul de rău pe fratele lor.

— Așteaptă, așteaptă părinte, să punem sfînta pe masă.

— Iaca taică, aștept.

— Nu-i treaba sfîntiei-tale să te amesteci aici.

— Pă-i vorbă-i !

— Ba chiar așa. Dă-te la o parte.

Popa Buză-tăiată se dete la o parte, mormăind :

— Mă !... moldovenii dracului.

Apoi își ceru iertăciune de la Dumnezeu că pomeni pe dracul :

— Ptiu, Doamne iartă-mă...

Celalt preot de la Comănești, care nu îndrăznise pînă aci să se amestece, văzînd icoana pe masă, își puse și el patrafirul, dar fu primit cu aceeași lipsă de ceremonie de cei doi popi străini. Atunci, conu Dinu, care îi privea de un sfert de ceas cum își dau arama pe față, pofti pe citeșipatru preoți să înceapă slujba, că șade rușine, fiecăruia fiindu-i păstrată plata ce i se cuvine. Hagiul era deja înființat, cu cădelnița gata și isonul la îndemină, așteptînd fericitul moment cînd să-i dea drumul.

Cîmpul se întindea crăpăcios și ros de vite, pînă de parte în pinza orizontului. Deși acum era pe la sfîrșitul lui august, zăpușeala părea mai nesuferită ca în iulie.

Cu capetele goale în soare, citeșipatru la linie, preoții se rugau, ingenunchindu-se și sculindu-se neconținut. Tătanii făceau cruci mari, zicind din cînd în cînd „dă, Doamne, ploaie“ ; femeile stau plecate la pămînt. Lăcustele subțiratece săltau în pulpanele răsfrînte ale popilor, pe cînd rîndunelele întîrziate treceau ca săgeata printre rîndurile oamenilor. Era semn de vreme bună și senină. O saca de apă de la curte era înconjurată de flăcăi și băieți, care își treceau cofa de la gură la gură.

Sașa, fetele, conu Dînu și toți ceilalți stau în genunchi ; Matei, cu capul gol, sta și el respectuos, dar în picioare. Sașa îi făcu semn să ingenuncheze. El se supuse și șezu lîngă dînsa.

— Trebuie să dai exemple bune, zise ea zîmbind.

Pe la sfîrșitul slujbei, cînd apa fu sfințită, preotul stropi, cu mănunchiul său de busuioc, în patru părți, rugînd pe Dumnezeu să păzească locurile acelea de cutremure, de gîndaci, de secetă etc. Stropitura ajunsese pînă la Sașa, muindu-i rochia pe umeri. Apa făcu să i se lipească stofa subțire de piele. Ea încercă să se șteargă, dar nu se putea ajunge singură. Matei îi luă batista din mîină și căută picătura s-o usuce.

— Ce loc bun și-a ales, zise el încet, rîzînd.

Ea sta cu capul în pămînt și părea cufundată în smedenie, dar îi răspunse, fără a se uita la el și rîzînd :

— Nu mai spune prostii și stai binișor.

— Zău așa...

După ce se isprăvi slujba, Sașa se apropie de preoții și de călugărițe, să-i poștească la masă. Intrară în vorbă mai lungă : „Cînd ați plecat de la Agapia“, „Cine-i dumnealui, dar dumneaei“, pînă veni rîndul lui Matei.

— Dumnealui e boierul matale ? întrebă unul din preoți pe Sașa, arătînd pe Matei.

Ea nu pricepu deocamdată. Conu Dînu rîdea de întea-

lesul moldovenesc al frazei și spuse preotului cine era unul și cine era altul. Sașa se făcuse roșie și se uita la vârful mânușelor, pe cînd preotul, încurcat, zimbea cu bunătate, înțelegînd parcă ce se petrece în mințile tuturor.

XVI

Preoții și călugărițele se duseră la Comănești, iar ceilalți pe la casele lor. Conu Dinu spusese în treacăt lui Matei că avea ceva de vorbit cu el, și-l rugă să-l aștepte spre seară.

Ajuns acasă, Damian prinse a se gîndi la cele petrecute la cîmp. Întrebarea preotului, pe care el o înțelesese foarte bine, da pe față o stare de lucruri firească dar nelămurită. Sașa nu mai era o copilă, pe care un tînăr o poate „compromite“, cum se zice, dar era totuși o fată tînără. Starea lui sufletească față de dînsa nu avea limpeziciunea pasiunilor mari. Nici vîrsta lui, nici vîrsta ei, precum nici temperamentul omului nu erau de natură a înflăcăra dulcea admirare ce avea pentru Sașa, pînă la mărimea unei hotărîtoare pasiuni. Cînd îi zicea că e „încîntătoare“, spunea un adevăr față de ea și mai cu seamă față de el însuși. Firea liniștită, cumpănită întru toate, cu trebuința vădită de a se devota, a Sașei, răspundea minunat la aspirațiunea ideală, ce se găsește la mai toți oamenii meditativi, către o asemenea femeie. Dacă la această stare, pornită din cauze personale, se mai adăuga dorința răposatei, se poate lesne ajunge la hotărîrea calmă la care ajunsese Matei, de a vorbi lui unchiu-său, conu Dinu, despre gîndurile lui de a lua pe Sașa. Însă lipsa de entuziasm făcea să nu fie hotărîrea cu totul desfăcută de orice părere de rău. Cînd un om a trăit atîta vreme singur, cu greu își schimbă viața. Trecuse așa de puțin timp de cînd se întorsese acasă și, cu toate astea, atîtea întîmplări însemnate se desfășuraseră ! Dar tocmai

În ele se găsea urmarea logică a noii lui vieți. Trebuia să se lege o dată mai mult de pământ, și să se lege pentru totdeauna.

Conu Dinu veni, precum zise, către seară. Matei îl aștepta, cu o vagă neliniște în suflet. Simțea că se petrece ceva neobișnuit, că unchiu-său avea nemulțumiri. Această neliniște a lui, pe care conu Dinu o băgă de seamă, făcu pe bătrîn să înceapă stîngaci :

— Ce mai faci, băiete ? Cum îți merge casa și Aglaia?...

— Bine, nene — mai cu seamă Aglaia.

— Lucru subțire, bre !... Bietu Nae, îl legi la gard. Tot cu Caramzulea trăiește ?

— Cine ?

— Iote frate ; știu că n-o să trăiască Nae cu Caramzulea ; îți vorbesc de dînsa. E o frișcă de muiere de n-are pereche. Să te păzești...

— Nu-i nici o primejdie.

— Mai bine.

După aceea își scoase o tabachere în care intra o boccea de tutun, și-și făcu o țigară. Matei îi dăde chibriturile. Bătrînul își aprinse țigara, și se duse la geam.

— N-are gînd de ploaie.

— Nu prea.

— Și sfînta ce-o să-ți facă ? Trebuie s-o chemi la vreme, zise el, uitîndu-se cu înțeles la nepotu-său.

Matei rîdea făcîndu-și și el o țigară.

— Anume cînd barometrul se coboară ?

— Ei !

— Aș vrea să știu de ce n-a venit Scatiu, întrebă Matei.

— E o halima întreagă. N-a venit din mai multe cuvinte : întîi, fiindcă e mitocan ; apoi, fiindcă zice că pe el nu l-a întrebât nimeni cînd s-a hotărît aducerea sfîntei, fiindcă s-ar fi opus : are toată pîinea pe cîmp.

— De ce ?

— Trăiește rău cu țăranii. Îi jupoaie cu dobînzile și procesele. Înțelegeți tu că dacă ar începe ploile, îi putrezește griul pe cîmp.

— În fond, nici eu nu știu cine a adus sfînta.

— A adus-o lumea dimprejur, și țăranii de la Comănești au cerut Sașei să o treacă și pe la dinșii.

— Atunci ce încapă supărare ?

— Se înțelege. Da' ce-i faci prostului ? Apoi i-a intrat în cap că, de cînd ai venit tu, toată lumea rîde de el, fiindcă-l iei peste picior față de Sașa.

— Eu ?

— Da, a venit la mine să se jeluiască.

— Ce e drept, eu am rîs într-o zi cu Sașa — dar el era de față. E băiat bun, dar cam ridicul.

— E ridicul, dar nu e bun. Are gură rea și să te păzești, și tu și Sașa, că e om primejdios.

Matei se uită îngrijat la bătrîn, parcă-ar fi vrut să-l întrebe lămurit despre ce e vorba.

— A venit ieri pe la mine, urmă conu Dinu ; a fost de o îndrăzneală rară, și eu, Dinu Murguleț, care am văzut pe tată-său slugă la noi, bătut cu opritorile la scară, n-am putut nici cel puțin să-l dau afară !

Matei îl ascultă posomorît.

— Trebuia să-l dai !

— Trebuia !... Cui o spui ? Eu știu bine ce trebuie să fac, dar cînd te strînge curelele, o lași mai domol.

Tînărul se uita la unchiu-său nedumerit.

— Tu poate nu mă-nțelegei.

Matei mișcă din umeri. Bătrînul păru a se gîndi un moment.

— E mai bine să-ți spui. Eu sunt bătrîn și poate mîine mor. Tu rămîi părintele fetei mele. Eu am luat bani cu dobîndă de la Scatiu. Îi sunt dator trei mii de galbeni, pe care nu i-am putut plăti la timp. Te miri, și ai dreptul să te miri...

— Nu...

— Ba da. E de mirare, cum un om ca mine să nu poată plăti treizeci de mii de franci la termen. Dar cînd vei cunoaște mai bine lucrurile, cînd vei vedea ce produce o moșie unui proprietar, ce se cheltuiește în casă la mine, cum se trăiește la București — poate vei înțelege mai ușor. Nu zic că nu aș fi putut să găsesc bani, numaidecît; dar nu i-am căutat, fiindcă ți-u să las moșia fetei fără ipotecă. În sfîrșit, ca să nu mai lungesc vorba, sunt dator lui Scatiu bani și mojicul crede că pentru asta îmi poate porunci. Asta e una. A doua : ți-am spus, îmi pare, că tot acest bătăran și-a pus în gînd să ia pe Tincuța. Mătușă-ta ar fi gata să i-o dea. Dar e cap de femeie, care nu vede dincolo de vîrfurile nasului. El vrea să ia fata ca să pună mîna pe moșie. Tot pentru asta nu primește niciodată dobînda la bani, ci o adaugă la capete, și-mi face niște socoteli cu dobîndă la dobîndă, de te sperii. Unde și-a vîrit coada, nici praful de pe tobă nu s-a ales, și dacă nu m-oi scăpa de el, îmi mănîncă moșia.

Bătrînul se sculase în picioare și se plimba neliniștit prin casă. Nepotu-său se uita la el, pîrînd el însuși preocupat.

— Nene Dinule, cît ești dator în tot ?

— Da' cine mai știe !

Matei zîmbi fără voie.

— Cu chipul ăsta ajungi departe.

— Știu, dar așa e : mi-am ținut totdeauna rău socotelile ; însă, cum am făcut, cum am dres, nu eram dator nimănui un ban. A venit un șir de ani răi, și m-am încurcat. Trebuie să fie peste patruzeci de mii de lei.

— În cîți ani ?

— Într-un an și jumătate.

— Atunci îți ia mai mult de zece la sută.

— Se-nțelege.

— E un mișel ; trebuie să ne scăpăm de dînsul.

— Știu, — dar cum ?

— Eu am niște bani rămași de la mama și ți-i dau, zise el, zimbându-i cu bunătațe.

Bătrînul se opri în fața lui și se uita la el țință. Apoi, încet, zise :

— Eu știu, băiete, că ai bani și ce bani ai, fiindcă soră-mea îi ținea la mine. Dar nu pentru asta îți vorbesc de nevoile mele. Aceia sunt bani rămași de la tatăl-tău, în bonuri, și nu poți să-i atingi.

— Da' de ce nu pot să-i ating ?

— Fiindcă asemenea hîrtii sunt mai bune ca o moșie.

— Le depun undeva și iau bani.

— Poți s-o faci, dar nu pentru mine.

— De ce, nene ?

— Îi pare rău că ți-am vorbit, zise bătrînul trist. Dacă m-aș fi gîndit la una ca asta, puteam să iau bani de la biata mamă-ta, fără să mai umblu prin străini ; însă aceea e averea rămasă de la tată-tău.

— Bine, dar astăzi e averea mea.

— Așa e...

— Nene Dinule, zise Matei domol, te rog să primești. Eu știu ce ai făcut pentru mine. Acești bani erau meniți să meargă în zestrea Tincuței. Asta a fost dorința mamei înainte de a muri.

Bătrînul se rezemase cu un cot de masă și se uita trist înaintea ochilor.

— Nu ai nici un drept să primești sau să nu primești. Așa a vrut mama, și eu voi face așa.

— Sărmana soră-mea !... zise bătrînul încet, cu lacrimi în ochi.

Matei îl privea, mișcat, simțind toată curățenia de suflet cu care nu voia să primească banii, și fiindcă unchiu-său părea descurajat și fără nici o voință, el îl atinse binișor peste mîină, încercînd să glumească, dar în realitate foarte emoționat :

— Și fiindcă vorbim de voințele din urmă ale mamei, mai am să-ți împărtășesc una, mai veselă.

Conu Dinu se șterse la ochi, așteptînd.

— Dumneaei mi-a zis, înainte de a muri, să mă înșor. Vreau să-i împlinesc dorința și o să te rog să m-ajuti.

Conu Dinu se uită la el serios, dar cam mirat.

— Te-aș ruga să vorbești Sașei despre asta.

— Da' pe cine vrei să iei ?

— Pe Sașa.

Bătrînul urmă a-l privi din ce în ce mai mirat.

— Va să zică era adevărat ?...

— Da, întări Matei. Apoi se grăbi să adauge : Eu îți răspund „da“ fără să știu ce mă întrebî.

— Scatiu a scos de mult vorba prin lume că vrei s-o iei : înnimerește și prostul cîteodată.

Tînărul se uita în pămînt, jenat.

— Mă mir cum a putut să vorbească de un asemenea lucru. Eu nu am făcut nimic care să îndreptățească pe Scatiu să vorbească astfel, și nici el, nici nimeni nu știa ce s-a petrecut între mine și mama.

— Ba eu știam, că asta era de mult dorința bieteii maică-ta. Și faci bine : Sașa e un înger. Pentru mine nu e nici o deosebire între Tincuța și Sașa...

Conu Dinu se uita lung la Matei, părăind că vrea să pătrundă în sufletul lui.

— Ești bine încredințat că nu urmezi numai dorința răposatei, și inima ta te îndeamnă să faci pasul acesta ?... Fiindcă trebuie să-ți spun cum sunt lucrurile și cum de altminteri le vezi și tu : Sașa și-a legat viața de creșterea fraților ei. Știu că pînă acum nu vrea să se mărite ; dacă și-o fi schimbat părerea-pentru tine, eu o să fiu încîntat, dar tu o să devii deodată cumnatul, tatăl a trei copii, dintre care două fete de măritat.

— Știu.

— Încă o dată, Sașa e cea mai bună, cea mai dulce făptură — atît de bună, încît, dacă ar fi fost un bărbat, i-aș fi dat pe Tincuța. Asta însă nu împiedică adevărul celorlalte lucruri. Viața ta se schimbă cu totul. Ai fost

deprins să trăiești singur în lume multă ; aici viața noastră e restrînsă. Ai pentru tine avere destulă și poți face ce vrei... După aceea, trebuie să nu uiți că Sașa e aproape de vîrsta ta, ceea ce pentru un tînăr, merge, dar pentru c fată... nu prea.

Tăcură un minut amîndoi. Conu Dinu se sculă și-întinse mîna :

— Ți-am spus toate părțile îndoioase, mai negre decît sunt. Acuma închei, zicîndu-ți, că dacă ești hotărît s-o iei și dacă dînsa te ia, ai să fii un om fericit. Numai să cauți să fie și ea fericită... Vino să te sărut.

Bătrînul îl îmbrățișe și ieși. Pe pragul ușei se opri :

— Bagă de seamă, eu mîine mă duc să-i vorbesc... Ești bine hotărît ?

— Da, da.

— Foarte bine. Adio.

XVII

Preocupat și nerăbdător, conu Dinu nu lăsă lucrurile pentru a doua zi, ci se duse drept la Comănești. Sașa era la dînsa în odaie, și-l făcu să aștepte. Bătrînul se plimba în lung și-n larg prin casă, deschizînd din cînd în cînd ușa și întrebînd dacă vine. Se puse să-și răsucească o țigare, dînd din cap și zîmbind.

Sașa intră ca o vijelie, stringînd în mînă o batistă ce o scosese în fugă din cutie :

— Ce e, coane Dinule ? ce s-a întîmplat ? întrebă ea cu temere.

El, cam teatral, făcu un pas spre dînsa și o luă de mînă, ducînd-o spre fereastră. Aci se virî în sufletul ei, privind-o cu niște ochi teribili, de o comicitate nespusă.

— Da' ce-ți este, coane Dinule ? întrebă ea, din ce în ce mai mirată și începînd să se roșească.

— Vino încoace, vinovato. Șezi ici lîngă mine.

— Iacă şed.

Ea se așează lângă dînsul, pe o canapea. Bătrînul se uită din nou în ochii ei, dînd din cap.

— Așa te porți ?

— Da' zău, nu mă mai chinui și spune-mi ce este ?..

— Este... Este... Să-ți spui ?

— Te rog.

— Nu-i nimic.

— Ei asta-i !

— Dă-mi întii o dulceață, tratează-mă bine, că viu împețit.

Sașa, care se sculase să poruncească dulceața, se opri.

— Dacă vii pentru asta, nu-ți dau nimic.

Conu Dinu urma a se uita la dînsa :

— Ce șireată ești !..

— Eu, șireată ? zise ea tare, dar roșindu-se.

— Ei, de ce te roșești ? Ia șezi, lasă dulceața.

Ea veni din nou lângă dînsul.

— Ascultă, Sașo : viu de-a binelea împețit.

— Se poate, coane Dinule, dar o să te duci cum ai venit. Îmi pare că ne înțelesesem asupra pețiturilor, zise ea, redobîndindu-și tot sîngele rece.

Bătrînul urma a o privi, zîmbind cu bunătate.

— De ce mă privești ? întrebă ea.

— Fiindcă aș vrea să pătrund bine în inima ta, și să știu tot ce se petrece acolo.

— Ei, vrei cam mult, zise Sașa, rîzînd.

El tăcu un moment, uitîndu-se în jos și gîndindu-se. Sașa îl privea, la rîndul ei, vroind parcă să înțeleagă jocul ascuns al bătrînului. El își ridică ochii din nou către dînsa.

— Ascultă, Sașo : mă gîndesc cum e mai bine să-ți vorbesc. Eu știu că tu nu vrei să te măriți și ții să nu te supăr cu vorbele mele, fiindcă te iubesc ca pe copilul meu, ca pe Tincuța ; pe de altă parte, persoana care mă

trimite îmi este tot așa de dragă ca și tine. Socot prin urmare că e mai bine să-ți spun lucrurile cum sunt. Tină-rul care te cere este nepotul meu, Matei, zise bătrînul, ridicîndu-și încet ochii spre dînsa.

În timpul cît rosti el cuvintele acestea, obrajii Sașei se înroșiră ca purpura și lăcrămile i se urcaseră în ochi. Printr-o puternică încordare a voinței, ea căută să rămînă liniștită, cel puțin în aparență, și răspunse :

— Asta e altă vorbă.

Conu Dinu sări în sus, parcă întinerise cu patruzeci de ani, și strigă pocnind din degete.

— A, strengărito ! de-astea mi-ai fost dumneata !

Apoi îi luă capul în mîini și i-l sărută cu o adevărată dragoste părintească.

— Ah, cîtă bucurie îmi faci, Sașo !

Dînsa rîdea printre lacrimi, sărutînd mîna bătrînului. El se uita la ea, neștiind ce să admire mai mult : ochii adînci cu gene scăldate în lacrimi, sau puterea de caracter cu care știuse să tacă o viață întreagă.

— Ei, cum te-ai hotărît tu, așa deodată ?...

— Deodată ?...

— Va să zică e afacere veche...

— Nu-i nici veche, nici nouă : e de totdeauna.

— Cum așa ?... Ia spune-mi, zău.

Și fiindcă văzu că Sașa își plecase capul pe o parte și se uita în pămînt, cum avea de obicei să facă ori de cîte ori era încurcată de ceva, dînsul o mîngîie pe umeri :

— Spune-mi, fetișo, aibi încredere în mine : vreau să te văd fericită.

— Ce să-ți spun, coane Dinule ? întrebă ea cu voce dulce.

— Spune-mi, de unde înțelegerea asta așa de desă-vîrșită între voi ?

— Nu e nici o înțelegere. Din partea mea e o veche și copilărească credință că noi eram meniți de părinții

noștri să... ne luăm. Cel puțin asta era dorința cea mare a bieteii răposate.

— A soră-mi ?

— Da.

— De unde știi ? Ți-a spus-o ?

— Nu mi-a spus-o niciodată, dar am înțeles-o așa de bine...

— Ai dreptate : asta se vedea cât de colo... Și prin urmare tu ai așteptat pe Matei, cu credință și statornicie, totdeauna ? Erai sigură de el ?

— Eu ?... Niciodată nu mi-a vorbit serios de asemenea lucruri. De altminteri sunt șapte ani de când mi-ar fi fost cu neputință să-i vorbesc.

— Dar înainte ?

— Nici înainte. Cât eram copii, ne jucam : când ne-am mai mărit, ne certam, și astfel ne-am despărțit.

— Și pe asta te întemeiai tu ?

Dînsa își ridică ochii spre bătrîn, ca cineva care nu știe cum să spună un lucru tainic.

— Eu nu mă întemeiam pe nimic, zise rar, eu îl iubeam.

Bătrînul se uita la dînsa, întinerit parcă el însuși de suavitatea acelor vorbe și, ținîndu-i o mîna, da din cap, gînditor :

— Dar dacă el te uita ?... Știi : străinătatea și depărtarea sunt dușmanii jurămintelor de dragoste.

Sașa înălță din umeri și închise din ochi, cu supunere către soartă :

— Nu sta în puterile mele să fie altfel. Fiecare își are steaua sa, și ce-i e scris i se împlinește.

— Dar el ?

— El ?... văd că dumneata știi mai mult decît mine.

— Așa este... Adică eu știu atît, că m-a însărcinat să viu să-ți cer mîna. Mai mult, nimic. Mi-a zis că împlinește o dorință a răposatei maică-si...

Bătrînul se opri parcă într-adins, căutînd să prindă efectul acestor cuvinte pe chipul fetei. Ea își privi vîrfurile degetelor în tăcere.

— Ce-i răspund ?... că primești, da ?

Dînsa zîmbea cu frică.

— Da, zise ea sfioasă. Dar dacă face pasul ăsta numai din pietate către coana Diamandula ?

— Și eu m-am gîndit la asta, și i-am zis. El m-a încredințat că nu.

— Dumneata ce crezi, coane Dinule ?

— Îmi faci o întrebare grea, fetițo. Eu cred că și da și nu. Ce ciudat lucru ! de unde mă temeam că tu n-o să primești, iată-ne acum temîndu-ne de el.

Se opri bătrînul și se gîndi. Sașa se uita la el cu frică, parcă soarta i-ar fi atîrnat de vorbele lui.

— Eu cred că el este sincer, că te iubește, dar că vorba răposatei îl înrîurește de asemenea foarte mult.

— Atunci ce-i de făcut ? întrebă ea, descurajată.

— Un lucru foarte simplu : să vă luați. Dar nu îndată. Tu trebuia să te duci cu Mihai la Paris, nu-i așa ?

— Da.

— Eu socot că e bine să pleci numaidecît și să spui lui Matei că răspunsul i-l vei da cînd te vei întoarce.

— Da ?... Dar dacă se supără ?

— O să se supere și-o să-i treacă. Cu mijlocul ăsta însă o să poată vedea mai limpede și mai adînc în inima lui. Înțeleg foarte bine îndoiala ta și împărtășesc sentimentul de la care pornești. Îmi făgăduiești că ai să urmezi astfel și că n-ai să dai semn de viață pînă la întoarcere ?

— Îți făgăduiesc.

— Da ?

— Da.

— Atunci să pleci cît mai curînd. Cu restul mă însărcinez eu.

Bătrînul porni de la dînsa grozav de mulțumit. I se

părea că a pus la cale fericirea a doi inși, care erau amîndoi neștiutori de sentimentele lor unul pentru altul.

A doua zi dimineța se duse la nepotu-său. Frecîndu-și mîinile, îi istorisi cum stau lucrurile : că Sașa primește, dar se teme să nu fie mai tîrziu o sarcină pentru el ; că e bine să nu se grăbească ; că poate el e înrîurit numai de vorbele mame-sei ; că o despărțire de cîtăva vreme le va fi folositoare la amîndoi ; în sfîrșit, că Sașa, trebuind să însoțească pe Mihai în străinătate, era hotărîtă să plece cît de curînd, și, dacă la întoarcere dînsul ar fi stăruit în ideile de astăzi, să se facă lucrul. Matei îl asculta liniștit.

— Asta e dorința Sașei ? întrebă el

— Da. Ba ceva mai mult : te roagă ca pînă la plecare să nu mai încerci a o vedea.

Matei se uită lung la unchiu-său, pîrîndu-i greu a-l înțelege. Se făcuse palid.

— Nene Dinule, să-mi dai voie să nu te cred.

— Faci rău că nu mă crezi ; e așa, cu toate astea.

— Cum ! zise el cu putere. Sașa dorește să n-o mai văd pînă la plecare !... Atunci viața și sentimentele nu mai au logică.

— Nu știu ce vrei să zici, — știu atîta numai, că asta e dorința fetei.

— Vreau să zic că astea sunt lucruri de pus în romane. În viața reală, cînd cineva îți este drag, te duci să-l vezi, dacă poți. Și mie Sașa mi-e dragă.

— Dar dacă nu poți ?

— Atunci răstorni pămîntul, te bați cu lumea, cumperi, vinzi, faci tot ce-ți stă prin putință ca s-ajungi pînă la ea.

Bătrînul îl privea cu o ușoară nuanță de ironie.

— Ce aprindere ! parc-ai fi de 20 de ani.

— Nu sunt de 20 de ani, dar nu sunt nici de o sută.

Tonul acru cu care fură zise vorbele din urmă îi miră pe amîndoi, pe conu Dinu mai cu seamă, care nu avea în gînd decît fericirea lor. Dar egoismul omenesc e așa de

orb în toate apucăturile lui, încît bătrînul, care în realitate lucra spre împlinirea mai sigură, după cum credea el, a dorințelor lui Matei, nu vru să priceapă că, din momentul ce sentimentele lui se dau pe față cu atîta putere, nu mai era nevoie a-l supune la probe. Planul lui, de a-i despărți pentru cîtăva vreme, i se părea tot cel mai bun.

— Bine, fătu meu, zise el zîbind, încearcă și du-te de-o vezi.

Zise vorbele acestea ieșind. Matei rămase singur, lovit parcă de o desăvîrșită paralizie a voinței. Conu Dinu se ducea spre casă, trist și el și mirat de întorsătura ce o lua lucrurile. Îi părea rău că se arătase așa de crud față de nepotu-său, care fusese așa de bun cu el, dar, cu toate astea, nu se putea împiedica de a găsi că el avea dreptate.

Îndoiala bătrînului se strecurase în sufletul tînărului. Rămase pe scaun cu o nehotărîtă idee de a se supune dorinței lui unchiu-său. De pe fereastră se vedea un șir de care trecînd pe drum încărcate din greu. O impresie fugară de urît îi răsări în suflet. Dar uitîndu-se lung spre care și gîndindu-se, imaginea lor îi dispăru din conștiință, unghiul vizual se scurtă și, în loc de a străbate prin geamuri, se opri în ele, și, ca într-o oglindă, el se privi pe sine și lucrurile din casă. Atunci îi răsări în minte Sasa, punîndu-și o mănuse. Chipul ei, chemat astfel de împrejurări, avu darul de a-l reînsufleți. Era oare cu puțință ca dînsa să plece fără să vrea să-l vadă? Pentru ce această încercare la care voiau să-l supună? Oare nu era el o fire destul de statornică?

Îmbărbătîndu-se astfel singur, ajunsese la hotărîrea firească de a da ochi cu dînsa și zise să-i puie caii.

Cînd fu la Comănești, Turică feciorul îi spuse că toți ai casei erau la Ciulniței.

— Cuconășul nostru pleacă în străinătate, zise Turică.

— Da?

— Cu cuconița.

— Cînd pleacă ?

— Apoi cît de curînd.

Matei rămase locului gîndindu-se.

— Ia ascultă, Turică : aş vrea să scriu două rînduri cuconiței, pentru o afacere — poți să-mi dai un petec de hîrtie ?

— Vai de mine, cuconașule, cum să nu se poată ! poștiți sus în „berău“.

Matei se puse să scrie Sașei, arătîndu-i mirarea sa de cele ce se petreceau și rugînd-o să nu plece înainte de a-l vedea. Era atît de adîncit în cele ce îi spunea, încît făcea mișcări cu mîinile prin aer, întorcea pagina neuscătă, exclama singur cîte un cuvînt incoherent, parcă cine știe ce luptă uriașe se petrecea în fantezia lui. Pe cînd scria, o ușe din spatele lui se deschise binișor și Sașa înaintă în vîrfurile degetelor, încetinel, pînă ce se apropie la un pas. Dînsul nu simțea nimic, absorbit, în scrisoare. Ea mai făcu un pas și-l atinse ușor peste umăr. El se întoarse repede, și, vîzînd-o, nu putu zice decît un „Aaa !...“. Apoi se sculă de la birou și veni la ea, luîndu-i mîinile și uitîndu-se lung la dînsa.

— Va să zică nu te-ai dus la Ciulniței cu ceilalți ?

Ea ridică ochii spre el, zîmbînd :

— Vezi bine că nu, deoarece sunt aici.

— Așa este, dar mă așteptam atît de puțin să te văd, încît nu sunt încă sigur de ești dumneata sau altcineva.

Sașa rîdea :

— Da, da, sunt eu.

— Ce fericit mă simt de a te vedea aici, aproape lîngă mine !

— Da ?... zise ea, ridicînd capul spre el, cu ochii luminați de bucurie.

— Da, sînt fericit, sunt omul cel mai fericit, nu simți că sunt fericit ?

— Ba da, zise ea.

Și purtată ca de o forță străină, își retrase mîinile din

ale lui și-i aruncă brațele de gît, lipindu-se cu capul de pieptul lui. Dînsul o strînsese în brațe, sărutîndu-i părul și respirînd lung parfumul șuvițelor moi și bogate, ce sfîrșeau, împletindu-se, într-o cunună de bucle.

Nici el, nici ea nu se gîndeau cîm de ajunseseră așa de repede unul în brațele altuia : saturația sufletească era atît de desăvîrșită, încît simplul fapt de a se găsi față în față trebuia să-i aducă aici.

— Tare mi-ești dragă !... dragă, ca sufletul !... Știi !...

— Da...

— Cît se poate de mult și de tare !...

— Da...

— Și ești de acum a mea... toată, întreagă, cu păr, cu ochi, cu suflet și cu tot.

— Cu tot.

— Și nu mai pleci.

Ea își ridică privirile spre el :

— Dacă vrei, nu mai plec.

Dar era ceva în ochii ei, atît de adînc, atîta mîngîiere se revărsase pe chipul ei întreg, încît ideea plecării era cu neputință să incolțească într-un suflet așa de fericit.

— Acuma că ești Sașa mea pentru totdeauna, zezi colo, să vorbim. Dă-mi mîna și spune-mi pentru ce voiai să pleci ? și mai cu seamă fără ca eu să te mai văd ?...

Ea șezu lingă dînsul și tăcu, uitîndu-se în pămînt.

— Îți făcusem ceva ?...

— Nu mi-ai făcut niciodată nimic... decît bine.

— Pot zice numai atît, că nu ți-am făcut rău, — atunci de ce voiai să pleci ?

Ea tăcu din nou.

— Ai ceva care te supără ?

— N-am nimic... Voiam să plec, ca să duc pe Mihai la Paris.

— Nenea Dinu a fost pe la dumneata ?

— Da...

— Și ce ți-a spus ?

— Numai lucruri bune și drepte.

— Da ?... Și nu se poate să le știu și eu ?

Ea zîmbea, neîndrăznind parcă să ridice ochii spre el.

— Eu mă prind că ideea de a pleca, fără să mă mai vezi, vine de la dumnealui...

— Da, răspunse ea, rîzînd și arătîndu-și dinții albi, ideea vine de la dumnealui...

— Vezi ! și găsești că ți-a spus numai lucruri bune și drepte ?

— Nu în înțelesul ăsta, zise ea cam jenată. Conu Dinu știa că eu trebuie să plec, fiindcă Mihai nu poate să meargă pentru întiași dată singur în străinătate ; dumnealui m-a povățuit numai să plec cît mai curînd și... fără să te mai văd.

— Pentru ce ?

Ea tăcu. Dînsul se uită la raza de soare ce se oglindea în luciul părului ei, și-i veni s-o mîngîie pe cap, cu un sentiment aproape părintesc — atîta sfială era în ținuta ei.

— Și ai fi plecat ?

— Da.

— Fără să te mai văd ?

— Fără... dacă nu veneai.

— Da' de unde știai că am să viu ?

— Eram sigură... și ca dovadă iată că te-am așteptat.

El urma a se uita la dînsa în tăcere și parcă pentru întiași dată pătrunse în conștiința lui convingerea adîncă de statornicia și toată frumusețea sufletului acelei femei. A o întreba și a o descoase mai mult i se păru crud, și, emoționat de însăși simțirile sale, îi luă o mînă și i-o sărută cu lacrămile în ochi.

După un moment de tăcere, tot el reîncepu :

— Cînd pleci ?

— Cît de curînd... poimîine poate.

— Și ai să-mi scrii ?

— Da, în toate zilele... dar fără să știe conu Dinu, adăugă ea zîmbind.

- Înțeleg.
— Nu-i așa ? dăm satisfacere politicei sale (fiindcă asta era politica cu care conu Dinu vrea să ajungă acolo unde noi am ajuns singuri) și totodată ne și scrim, da ?
— Foarte bine.

Ea se sculase în picioare, veselă, și se uita la el, plecată în jos și parcă așteptînd ceva. El îi întinse mîinile, și, sculîndu-se el însuși de unde ședea, îi trecu un braț sub brațul ei, și făcură astfel cîțiva pași prin odaie, vorbind de viitor, fericiți, înclinați unul spre altul, ca doi copaci deasupra unui izvor.

XVIII

La Ciulniței, de cînd plecarea lui Mihai era hotărîtă, lumea de pîmprejur se aduna regulat în toate zilele. Victoria și Mary își aduceau, unul cîte unul, toate lucrurile de dormit, fiindcă, pe cît timp Sașa avea să lipsească, ele trebuiau să stea în casă la conu Dinu.

Cu cît vremea plecării se apropia mai mult, cu atît Mihai devenea mai tăcut. De dimineața pînă seara umbla la vînat, pe lac, mîncînd în luntre sau pe iarba îmbrumată a pămîntului.

Primele zile ale lui septembrie erau minunate. După ce soarele risipea cele dintîi negure ale dimineții, valea lacului se iveaua în limpezițiunea cerului de toamnă, singură, locuită numai de păsări de apă, cu căpițe de fin pe margini și cu cîte un bou rătăcit, ce păștea pe miriște. De la Comănești pînă la Ciulniței „balta” (cum o numeau sătenii) ținea o poștă. Heleșteul de la Comănești, plin de pește, se infunda într-o perdeă de verdeață, unde apa părea că încetează. În realitate însă, ea urma mai departe, ascunsă de stuf, de foi de nufăr și de trestii. Aici se pierdea Mihai, care, de mic copil, învășase toate cotiturile, toate cărările, și acum se strecura cu luntrea lui

peste tot, bătînd coturile, oprindu-se la limpezişuri, de unde zburau, speriate, cîrduri de raţe sălbătice, lişite şirete, găinuşi de baltă, cucove, gişte şi cîteodată chiar lebede, ce veneau de prin bălţile Dunării.

De-abia împrăştiase soarele negura, cînd Mihai îşi așeza în ziua aceea puşca şi geanta în fundul luntrei. Apucînd lopeţile cu putere, se îndepărtă de la mal într-o clipă şi trase cu siguranţă drept la cărăruia din stuf, în care intra, pierzîndu-se. Dar, în loc de a înainta cu grijă, ca totdeauna, oprindu-se în marginea limpezişurilor sau făcînd ocolul ochiurilor, de astă dată merse tot mai departe, fără a se preocupa de trestiile ce se rupeau cu zgomot sub luntre, ori de lopeţile ce loveau apa. Cîrduri întregi de păsări se sculau în drumul lui, umplînd văzduhul cu răpăiala aripelor şi fulgii albi ce căneau domol în aer. El nici nu se uita la ele. Dus de o putere nouă, mîna tot înainte, lăsînd cîteodată lopata, spre a se şterge pe frunte.

După două ceasuri de muncă, ajunsese într-un limpeziş, unde nu mai creşteau trestii. Lacul părea a se înfunda aci, fiindcă împrejurul lui valea se închidea de toate părţile, ca un amfiteatru. Ieşise de mult din pămînturile lui şi intrase pe moşia lui Conu Dinu.

Oprit în marginea stufului, băiatul se sculase în picioare şi se uita pe maluri, parcă ar fi aşteptat pe cineva. În adevăr, o batistă albă filfiia în aer, chemîndu-l. Apucă lopeţile în grabă şi vîsli cu putere în partea aceea.

Cînd ajunsese la izvor, Tincuţa (fiindcă ea era) sta în picioare cu mîinile întinse.

— Vino mai curînd că nu mai pot de frică. Ce singurătate e pe valea asta !

Mihai o ajută să se urce în luntre, şi, apucînd din nou lopeţile, îşi făcu vînt înapoi, spre stuf. Fata se uita în apă, roşie, mulţumită că se găseşte alături de o altă fiinţă vie, îmbătată de viaţa soarelui, de viaţa ei, de leagănul luntrei. Ajunseră astfel în stufiş, unde Mihai intră de astă dată cu mare băgare de seamă. Tincuţa se uita la trestiile

Înalte cu frică, tupilîndu-se cu cotul în dreptul ochilor. Trecură repede prin două ghioluri și se opriră în cel de al treilea.

— Știi că am văzut un iepure ? zise Tincuța.

— Sînt !... șezi jos, dacă vrei... am pus o scoarță într-ainsa pentru dumneata.

Fata se așază în fundul luntrei, ascultătoare ca un copil, cu ochii sticlind de frică și de emoțiune. Mihai luă pușca și rămase cu privirile ațintite spre limpeziș. Cîteva rînduri de trestii îi ascundea de minune. Se făcu o tăcere adîncă. Fata îl trase de pulpana hainei, arătîndu-i cu degetul în aer : un bîltan trecea pe deasupra, cu zborul lui greoi, mișcîndu-și ciocul ca o cîrmă de corabie. În același timp, un roi de grauri tăbări pe vîrfurile înspicate ale trestiiilor, făcîndu-le să se legene în toate părțile. Iar tăcere. Tincuța văzu un pește sîrind din apă, și făcu o mișcare către el. Tot într-un timp se ivi dinlăuntrul stufișului un cîrd de răuște, mișcînd din cap, parc-ar fi fost trase de o sfoară, urmate de o lișită vînată. Fata își duse un deget la gură, căutînd să întindă mîna cealaltă către Mihai, dar rămînînd cu ea în aer. Băiatul le văzuse și-i făcu semn că nu trage în ele.

— Sunt lișițe, zise el, plecîndu-se spre dînsa, nu-s bune la mîncare.

Un sunet ușor, ca de aripă ce-ți trece pe la ureche, se auzi în aer, și tot atunci apa din ghiolul din față fu bătută de piepturile mai multor păsări. Tincuța văzu pe Mihai ridicînd pușca. Încremenită, ea se tupilase cu totul în fundul luntrei. O nespusă mulțumire se putea citi pe chipul băiatului : plăcerea de a o simți alături de el, dorința de a-i arăta îndemînarea lui de vîntor, emoțiunea ei, toate erau de natură a-l îmbărbăta și mai mult. Vroiu să întinză pușca, dar o trestie ruptă îi sta de-a curmezișul. Nerăbdător, el vru să frîngă cu totul trestia, și, în mișcarea lui, făcu zgomot. Cele trei rațe ridicară capul în sus. Mihai încremenise în poziția în care se afla, fără

măcar să îndrăznească a-și strînge brațul. Speriate, rațele bătură apa cu aripile și o porniră în zbor. Tincuța, cu ochii mari, palidă, cu sufletul la gură, se ridicase pe un genunchi, parcă ar fi vrut să zboare și ea după păsări — cînd o detunătură de pușcă o făcu să tresară. Pentru un moment nu se văzu nimic, din cauza fumului, dar, după o clipă, Mihai o auzi strigînd :

— A căzut, a căzut, uite-o colo !...

În adevăr o rață căzuse. Băiatul scoase luntrea dintre trestii și se duseră să ia rața. El a aruncă cu nepăsare într-un colț al luntrei și căută să se întoarcă cît mai curînd în ascunzătoarea de trestii. Tincuța mîngîia penele păsării, neîndrăznind parcă să-și arate mai pe față toată dragostea și mila ei pentru biata rață, de teamă să nu pară prea copilăroasă unui vînător așa de extraordinar. Mihai se așeză și el în fundul luntrei, cu pușca pe brațul stîng, și se puse din nou să aștepte, uitîndu-se în sus, spre cer.

Nu se mai auzea nici o mișcare. Un sunet răgușit de talangă răsuna a spart la gîtul unui bou, pe care-l gonea departe, pe deal, un văcar, strigînd cît ce putea : „Nea, haram, mînca-te-ar lupchii !“. O încîntătoare tăcere se întindea peste întreaga vale. Aerul era străveziu. Cerul se vedea pînă în straturile sale albastre cele mai depărtate. Fire albe pluteau prin cer și cădeau pe vîrfurile roșietice ale trestiilor.

— Cine știe cînd mai văd eu toate astea, zise băiatul, uitîndu-se fără scop înainte.

Tincuța plecase ochii în jos, răsucind între degete un fir de papură.

— Poate chiar te găsesc măritată cînd m-oi întoarce... Ea dete din cap că nu.

După cîteva minute de nouă tăcere, el oftă din adînc.

— Așa e viața ! zise cu un accent de nespusă durere, parcă ar fi trăit de ani și ar fi cunoscut toate amărăciunile ei. În același timp ochii lui înotau în lacrimi, pe

cînd de pe obrajii fetei cădeau picături mari pe firul de papură.

El tuși într-aiuri, aducîndu-și aminte de demnitatea lui de vînător și căutînd să-și stăpînească nodul de emoțiune ce i se urca în piept.

— Uite un fir alb și se lasă pe frunte.

Fata ridică mîna domol, netezindu-și părul. Capătul firului se opri de pălăria lui.

— A ajuns și la dumneata, zise ea încet.

Mihai își luă pălăria și se uită la firul ce se aninase de ea.

— Ce subțire și moale e : parcă-i de mătase.

Apoi, desprinzîndu-l cu mîna de pe pălărie, și-l lipi de frunte, zîmbind și uitîndu-se la Tincuța.

Ea prinse a suride, uitîndu-se la el pe sub genele plîse.

După aceea căută să înnoade firul ce se rupsesese și se apropie de el așa de mult încît barca era gata să se răstoarne. El se mișcă de unde era și rezemat de bancă, în lungul luntrei, se lăsă să-i scarmene tot părul, ca să înnoade firul.

— Șezi ici lîngă mine, zise el, cuprinzînd-o cu brațul de mijloc.

Ea șezu lîngă dînsul, lipindu-și capul de umărul lui.

— De ce nu vii și dumneata la Paris, zău așa ?

— Ba viu, dacă m-o lăsa de acasă.

— Ce bine am petrece !... Ne-am vedea în toate duminicile.

— Da' Victoria și Mary vin ?

— La anul viitor... Eu aș fi corespondentul d-tale... Am ieși împreună să ne plimbăm.

Ea găsi foarte firesc ca un om care ia pasărea din zbor să-i fie corespondent. Se uita înainte fără scop, și parcă se vedea la plimbare în mijlocul Parisului, rezemată de brațul lui, cum sta acum. Și cum se uita, pierdută pe gînduri, văzu ieșind dintre trestii o găinușă de baltă,

neagră la pene, cu niște picioare arămii, subțiri, mișcându-se așa de elegant că părea o femeie cochetă. În partea aceea nomolul se ridica pînă în fața apei. Tincuța îl atinse ușor pe mină, ca să-i atragă luarea-aminte. El o văzuse, dar părea că nu vrea să tragă în biata pasăre. Se apropie de urechea fetei și-i zise încet :

— E păcat s-o omor... mai bine să ne uităm la dînsa.

Apoi rămase cu obrazul lipit de obrazul ei, și, șiret din instinct, urmă a-i vorbi de găinușă, ca să nu prindă de veste că o sărutase :

— Vezi ce frumos se mișcă ?... Parcă ești dumneata cîteodată...

Fata începu a rîde cu hohot. El îi astupă gura cu mîna, rîzînd și el :

— Sit !... Na ! ai gonit găinușă cu rîsul d-tale.

— Cum să nu rîd dacă zici că seamănă cu mine.

În același timp se desfăcu ușor din brațul lui și vru să se dea mai la o parte ; dar soarele ajungea tocmai acolo. El întinse umbreluța ei și o rugă să vină din nou lîngă dînsul.

— Vino lîngă mine, că cine știe cînd te mai văd.

Ea îl privi lung, și după aceea veni iar.

— Dacă n-o să mai uiți, îi zice, mîngîindu-l pe mîna ce ținea umbrela, eu am să-ți dau ceva.

— Da ?

— Ceva de la mine... Da' să nu te desparți de el...

Și pe cînd vorbea astfel, scoase din sîn o bucătică de hîrtie îndoită, în care era o șuviță de păr, legat cu o panglicuță roșie.

— Vai, ce bună ești !... zise el, sărutînd părul cu înduioșare.

— Vezi ?... Da' n-o să te desparți de el, nu-i așa ?... întrebă ea tremurînd.

— Niciodată !... am să-l port cu mine cît oi trăi, oriunde oi fi și n-am să mă despart de el niciodată !...

— Și astfel vorbind, o strîngea la piept mîngîind-o cu mîna pe obraz și tînguindu-se că pleacă.

— Ce trist am să fiu, Tincuțo !... N-am să mă împrietenesc cu nimeni. Am să trăiesc cu gîndul numai la dumneata... și am să mă silesc să învăț, ca să sfîrșesc mai curînd... și cînd oi fi sfîrșit, o să ne luăm... Da' o să m-aștepti ?...

Ea da din cap că „da“.

— N-ai să te măriți, pînă m-oi întoarce eu ?

Fata răspunse încet :

— Nu.

— Îmi juri ?

— Da...

— Și eu îți jur...

Umbreluța îi căzuse din mînă și soarele de toamnă ardea puternic deasupra lor. El îi făgădui să-i trimeată cărți și jurnale, ca să știe și ea ce face și cum trăiește el.

— Și să-mi scrii, zise fata, ridicînd ochii spre el.

— O să-ți scriu... dar cum ?

— În vacanța Crăciunului să-mi scrii de-a binelea, acasă la noi, că tata îmi dă scrisorile...

— Da' pînă atunci !...

— Nu știu : o să-ți scriu numai eu, și dumneata să-mi răspunzi prin Victoria că ai primit și ești sănătos... Are să-mi pară vremea așa de lungă ! De ce nu se poate să fac aripi și să zbor către locurile depărtate unde te duci ?

După aceea, uitîndu-se la pușcă, adause zîmbind tristă :

— Ai trage în mine ?...

El dete din cap supărat :

— Ce idee ciudată îți trece prin minte !

— Nu, nu, spune-mi, ai trage în mine ?

— Cum vrei să-ți spui ?

— Să-mi spui curat, dacă ai avea curajul să tragi în mine...

Băiatul înțelese, cu intuițiunea lui bărbătească, că era o ciudățenie de femeie, la care îi trebuia găsit un răspuns.

— Depinde.

— Ce fel : depinde...

— Da... Dacă ai să fi o rață sau... o gîscă sălbatecă, aș trage.

— Merci, răspunse ea, supărată, desfăcîndu-se de el : adineaorea eram găinușă ; acum sînt rață... ba gîscă !...

Mihai se uita la ea, serios, cu o ușoară mișcare a sprîncenei, care arăta sentimentul lui de părere de rău, față cu o copilărie așa de nepotrivită. În substratul firei ei, fata suferea : o trebuință de a plînge, sau de a-l face pe el să sufere, sau de a-l săruta se încheiase în această ciudată întrebare.

— Eu mă duc, zise ea, strîngîndu-și pălăria și umbrela.

El se uita mereu la dînsa, trist și nedumerit :

— Și de astă dată trebuie să ne despărțim așa ?

— Te rog să mă duci la mal...

El nu mai zise nimic, ci își puse pușca binișor jos și luă lopețile. Merseră în tăcere pînă ce ajunseră în dreptul izvorului.

— Te rog să-mi dai șuvița de păr înapoi..:

— Ți-o dau, răspunse el, scoțîndu-și batista și ștergîndu-se pe frunte : cu de-a sila nu se poate păstra un așa frumos lucru.

— Dacă nu ții s-o păstrezi, mai bine să mi-o dai înapoi.

— Eu nu țin s-o păstrez !...

— Se vede.

Băiatul înălță din umeri și rămase pe bancă, lîngă lopeți, cu batista pe genunchi. Ea se uita cu coada ochiului la el. Se vedea că era ostenit și supărat.

— Ești ostenit ?

— Cam ostenit. Dar n-ar fi nimic dacă n-aș avea încă două ceasuri de-acum încolo.

— Da ? E așa departe ?

— Da.

Tincuța înduioșată de vorbele lui și gîndindu-se la drumul ce făcuse ca să vie s-o vadă, se apropie din nou de el.

— Ești supărat pe mine ?

— Eu ? Nu. Văd că dumneata ești supărată. Dacă ți-am greșit cu ceva, te rog să mă ierți...

Ea se uită la dînsul, zîmbind, și, într-un avînt de generozitate, îl luă de gît și-l sărută.

— Nu mai ești supărat pe mine, nu-i așa ?

— N-am fost niciodată.

— Acum mă duc.

— Mai stai puțin.

— Nu, că-i tîrziu. Adio.

— Dacă nu vrei să mai stai, adio.

Ea îi întinse mîna, pe care el o strînse într-ale lui.

După aceea, dînsa sări pe uscat, și, după ce-i trimise o sărutare pe vîrfurile degetelor, porni la deal. El apucă lopețile și se depărtă de mal, ca s-o vadă mai bine. Se uită după dînsa lung, pînă ce pieri dincolo de culme, făcîndu-i semne cu batista.

Rămas singur, în mijlocul lacului, băiatul se simți cuprins din ce în ce mai mult de ideea unei atotputernice deșertăciuni, ce înfășură deopotrivă lucrurile materiale ca și pe ceea ce nemateriale, lacul, cîmpia, amorul, și, cu o neșpusă jale în suflet, îi veni să plîngă. Își rezemă mîinile pe genunchi și se uită lung pe culmea dealului, iar de acolo mai sus, pe cer... Nu era nici o nădejde, nicăieri. Atunci își reluă lopețile și se întoarse înapoi, în stuf, unde se opri din nou, la pîndă. Se întinse în luntre, ostent, și se puse să privească vîrfurile trestiiilor. Păsăruici mititele sfîrșiau din aripi, gonind cîte un gîndac zburător, ori albine răzlețe își îndoiau trupul pe spicul de papură. Un cîrd de rațe îi trecu peste cap și se lăsă în limpezișul de alături înspumînd apa cu aripile. El se sculă repede și-și pregăti pușca. Le vedea foarte bine, dar nu putea trage, fiindcă se coborîseră pieziș, într-un colț. Aștepta să se miște și să vină în bătaia puștei. Privindu-le, se gîndi la vorba ciudată a

Tincuței... Socotind bine, erau mai fericite rațele. Dar ele tocmai veneau spre el. Întinse pușca, cu eterna emoție a vânătorului ; dar pe cînd ochea îi trecu prin gînd ideea că și rațele se pot socoti nenorocite, de vreme ce omul le aținea drumul să le omoare. Pentru un moment își dezlipi capul de patul puștii și se uită la ele, să vadă ce mină fac în fața morții. Ele se mișcau liniștite, venind mereu spre el. Atunci își alegea un grup, în mijlocul căruia boierea un rățoi smălțat cu albastru, și trase... Luă rățoiul din apă și după aceea se puse să gonească o rață ce era numai rănită, și s-o lovească cu lopata, ca s-o poată prinde. Apoi, mulțumit, își scoase din geantă strugurii și cașcavalul ce avea cu el, și se așeză să mănînce. Tincuța era departe... Toată melancolia lui dispăruse. Tinerețea și natura dimprejur dărimau necazurile clădite de iubirea lor copilărească.

XIX

După plecarea Sașei, Matei își întoarse privirile din nou către treburile moșiei, pe care le părăsise de citva timp. Pe de o parte culesul porumbului, pe de alta arăturile de toamnă, apoi pregătirile la baltă pentru pescuit, în vederea creșterii apelor, erau lucruri aproape noi pentru el

Baciul Micu era tot mîna dreaptă, cu toate că Aglaia îl ura mai mult ca oricînd. Gîndindu-se la dușmănia ei contra baciului, își zicea adesea că era ciudat ca el, stăpînul, să sufere o asemenea stare de lucruri. Cu toate astea nu se putea hotărî să se despartă de Eftimiu și de nevastă-sa.

Raporturile lui cu țărani erau bune, deși începuse să se zvonească prin sat de jelburi către guvern, spre a li se da pămînt, și de răscoale. Unchiu-său, conu Dinu, era mai furios ca oricînd contra socialiștilor, și în aceasta, se înțelegea de minune cu Tănase Scatiu ; dar numai în

aceasta. Încolo, nu putea să-l vadă. Mulțumită lui Matei, bătrînul se liberă de datoria ce o avea către vecinul lui, și de atunci se uita la el de sus. Tocmai pentru asta Scatiu ținea mai mult să ia pe Tincuța. Coana Sofița îl ajuta pe sub mînă, din socotelile ei femeiești : fiindcă era bogat și pentru că, luîndu-l, Tincuța ar fi rămas lîngă dînsa :

— Ei, nu-l iubește ; da' parcă ce, numai din iubire se iau oamenii ! zicea ea lui Matei, pe care voia să-l atragă de partea ei.

Matei, e drept, nu s-ar fi opus din răspuțeri, dacă ar fi fost întrebă. Scatiu era incult și cam bătăran, dar era harnic, deștept la treabă, și, mai cu seamă, pentru el, avea o mare calitate, de a nu fi om de oraș. Ca toți tinerii cari au trăit mult în mijlocul lumii de studenți sterpi, de funcționari, de lume neproducătoare, fără aspirații, Matei prefera un om de țară, simplu, celui mai șiret avocat.

Mai nedomirită era coana Sofița de opoziția ce o făcea Aglaia. Ea n-o mai slăbea cu „familia“.

— Auzi dumneata, să între în familia noastră feciorul unui vâtaf !... Să dai dumneata, țacă, bunătate de fată, avută, cu educație, unui asemenea om !...

Coana Sofița nu mai putea de ciudă.

— Ei, păi să nu-ți vie să mori : ei n-au după ce bea apă, și tot cu nasul pe sus.

Luarea-aminte a lui Matei fu mai cu seamă atrasă asupra Aglaiei, din ziua în care dînsa îi vorbi cu ponturi despre Tincuța și Mihai.

— Așa partidă zic și eu.

— Ce partidă ? întrebă Matei.

— Mihai.

— Dumneata glumești, Mihai este un copil.

— Ei, copil, dar nu prea...

— Cum : nu prea ?

— Se înțelege... Dacă-i pe aia, Tincuța nu-i o copilă ? Da așa copii cum sunt, ei se aveau bine.

— Ce spui, cucoană Aglaio ?

— Zău, domnule. Înainte de a pleca, s-au întâlnit la lac. s-au îmbrățișat și s-au sărutat ca doi porumbei. Întrebați și pe baciul Micu, dacă vreți, că i-a văzut un văcar din sat...

Matei se uita la dînsa, ca încremenit. Apoi se porni pe un rîs strașnic.

— Dumneavoastră rîdeți, zise Aglaia, roșindu-se, dar e așa.

— Și chiar dacă ar fi așa, ce-ți pasă dumitale ?

— Mie ? ce să-mi pese ?... Facă despre mine borș dacă-or vrea.

Și astfel zicînd, ieși, închizînd ușa cu zgomot. Matei se uită în urma ei, din ce în ce mai mirat de îndrăzneala Aglaiei. Dar își zise că trebuie să fie ceva la mijloc, ca să ajungă ea, atît de șireată de regulă, să facă ceea ce se numește o scenă. Hotărî să vorbească baciului.

Trimise chiar în seara aceea să-l cheme. Matei era în odaia pe care țăranii o numesc cantălară boierului. Micu intră, lăsîndu-și căciula în sală și rămase în picioare lingă ușa.

— Am trimis să te cheme, fiindcă am de vorbit cu tine.

— Porunciți, coane.

— Ia vezi cine rîciie la ușa.

Baciul deschise de-abia ușa, vrînd să se strecoare afară, dar în același timp un dulău de cîine, cît un urs, dete năvală înăuntru. După pieptarul cu cuie, Matei recunoscu pe Corcoduș.

— Țsta e cîinele despre care îmi vorbeai ?

— Țsta. Se ține de mine ca scaiul, bată-l vina lui.

— Frumos e, baciule !...

— Ar hi el cum ar hi, dacă nu i-ar hi aruncat apă hiartă în cap.

— Cine ?

— D-apoi... cine, coane ? ia, aici la curte...

Matei se uită lung la el, fără a-i răspunde. Se putea lesne pricepe că era treabă de-a lui Eftimiu.

— Baciule, ce-ai auzit vorbindu-se despre cuconița Tincuța ?

Micu se uită la el cam mirat.

— N-am auzit nimic, coane.

— Nimic, nimic ?

— Nimic, zău așa. D-apoi ce s-auzi, că e numai o copilă. S-a zvonit cică ar hi vrînd s-o ia alde Scatiu ; da' dor nu și-o face vreun păcat boieru ăl bătrîn să i-o dea...

— Da' altceva n-ai mai auzit, cu Mihai ?

— Nu, coane.

— Că s-ar fi plimbat pe lac amîndoi...

— Ba despre asta am auzit. Da' ce minune e că s-au primblat amîndoi ?... Conu Mihai toată ziua era pe baltă.

După aceea el tăcu și se uită șiret pe sub sprîncene la Matei. Parcă amîndoi simțeau că voiau să vorbească despre altceva.

— Mă !... a dracului muierușcă !... zise baciul, parcă ar fi fost singur. Da' cine ți-a spus matală de coana Tincuța, coane ?

— Coana Aglaia.

Baciul dete din cap, mișcîndu-și pletele voinicește.

— I-e frică să nu scape chilipiru din mînă.

— Ce chilipir ?

— Da' parcă matală nu știi, coane ?

— Nu știu.

— Atunci să punem că a fost o vorbă degeaba.

— Ba nicidecum : să faci bunătate să-mi spui tot : ce chilipir ?

— Scatiu, coane.

— Ce e cu Scatiu ?

— Apoi nu se are ghine coana Aglaia cu el ?...

Matei se uită țintă la el. Îi venea să rîză, dar se stăpîni și-și luă un aer grozav.

— Baciule, bagă de seamă la ce spui... Știi, că și de tine zice lumea că te ții cu Floarea lui Stîngă.

Foarte stingaci și cu ochii în pământ el tăcu un moment. Apoi ridică fruntea senină în sus.

— Gura lumii cine o poate înțepeni, coane ?... Eu de-oi hi fost vinovat, m-am pocăit ; da' eu n-am birfit pe nimeni... Dumneaei vine acuma să se lege de-o copchiliță... E păcat de Dumnezeu...

Matei tăcea ; își scoase tabacherea să-și facă o țigară, dar nu mai avea tutun. Se sculă să se ducă în odaie la el, spre a-și lua tutun din cutie.

— Da' parcă auzisem că trăia cu Caramzulea...

— Păi dar cum : trăia cu amîndoi.

— De unde știi tu ?

— Da' cum, Doamne iartă-mă, să nu știu. Cît ai fost matala dus, ei veneau cu schimbu, ca la „concintrație“.

— Da' prostul ăla de Nae ce făcea ?

— Domnul Nae tot pe la Brăila... Îi făcea cucoana vînt.

Matei nu mai zise nimic. Aprinse o lumînare și rămase cu ea în mînă, gîndindu-se.

— Așteaptă-mă : mă duc să iau niște tutun.

Pe cînd el intra, ușa de la odaia lui, ce da în sală, se închidea cu grabă. Dar oricît de cu grabă se închise, Matei recunoscu pe Aglaia. Nu mai încăpea îndoială că ascultase la ușă...

Fără a rosti un cuvînt, el se întoarse înapoi și se puse să-și facă o țigară. O aprinse și se uită în ochii baciului.

— Și cine crezi că a aruncat cu apă fiartă în ciîne ?

— Bucătărița, coane.

— De ce ?

— Cine știe ?... Ce să-mi facă rău : eu fără ciînele ăsta nu sunt om.

Simpatia lui pentru baciul își avea izvorul în vechile lor raporturi de băiețandri, dar mai cu seamă în fondul de poezie ce cuprindea în sine natura caldă a ciobanului. Ciinele era în adevăr pentru el ca un frate.

Matei se uită la baciul, parcă ar fi vrut să-i spună

vorbe. bune, ca să-l mîngîie de nenorocirea întîmplată lui Corcoduș.

— Și va să zică te-ai lăsat de Floarea.

Micu dete cu mîna în vînt, parcă ar fi zis : „Cine se mai gîndește la ea !“

-- Dacă te vei lăsa de Floarea, am să te căpătuiesc. Să-ți găsești o fată bună și să te însori. Îți port eu grija : te cunun, îți dau loc de casă și toate înlesnirile putincioase.

— Sărut mîinile, coane... Că m-am săturat de burlăcie.

— Atunci e lucru înțeles. Mergi cu Dumnezeu, și să vii mîine seară. Ioniță a plecat la baltă ?

— Dară.

— Omul de la Călărași s-a întors, ori nu ?

— Trebuie să sosească acu, că-i dus de azi dimineața...

Rămas singur, Matei se plimbă în lung și în larg prin odaie, gîndindu-se la cele ce avea de făcut. Aglaia trebuia cu orice preț înlăturată din casa lui. Dar în ce chip ? Să vorbească lui unchiu-său nu se putea, fiindcă ar fi trebuit să-i istorisească dragostea lui Scatiu cu dînsa și astfel să îndirjească pe bătrîn și mai mult împotriva lui Tănase. Pe de altă parte coana Sofița era rudă cu ea... Dar își aduse aminte de necazul mătușei în contra Aglaiei, cînd aceasta se împotriva la căsătoria lui Scatiu cu Tincuța, în numele „familiei“, și-și zise că poate să găsească un prieten de luptă împotriva Aglaiei tocmai în protectoarea ei firească. Dar cu ciinele ciobanului ce avea ?... Nimic alta decît că era ciinele baciului, omul lui de încredere.

Astfel gîndindu-se, se revolta din ce în ce mai mult împotriva ei, și într-un moment de supărare, sună și zise unei femei să cheme pe Aglaia. Femeia aduse răspuns că vine numaidecît. În adevăr, peste vreo zece minute, se auzi bătînd la ușă. El îi zise să intre, dar cu vocea pe jumătate, și simțindu-se mișcat, parcă ar fi fost el vinovatul. Aglaia intră foarte încet. Era galbenă de emoțiune și aproape nu putea să vorbească. În sfîrșit, izbuti să articuleze trei cuvinte :

— M-ați chemat ?

El se găsi foarte încurcat, față mai cu seamă cu umilința cu care se prezenta ea.

— Da... aș fi vrut să mai vorbim câte ceva — da' ia, te rog, șezi. Vreau să sîm să ne dea câte un ceai.

— Mă duc eu să vi-l fac.

— Nu, nu, nu primesc.

— Ba, vă rog, să mă lăsați să vi-l fac eu.

— Nu se poate.

Și cum se primbla prin casă, se așează în dreptul ușii. Ea voia să iasă ; el o împiedică. În această luptă de amabilitate falsă, Aglaia vru să apuce ivorul de la ușă, pe care îl apucase mai dinainte Matei, și astfel îl luă de mîna rugîndu-se s-o lase să iasă.

— Vă rog, zise ea încet, nimeni nu știe cît ceai trebuie, ce rom să vă dea... Vin numaidecît.

Trebuie s-o lase. Cînd rămase singur, își simți pe mîna pe care i-o atinsese ea, o impresie așa de ciudată, plăcută și neliniștitoare, parcă o suflare caldă îi trecuse pe deasupra. Mai făcu cîțiva pași și se opri în fața lămpii, gîndindu-se : iată cum se explicau izbînzile ei, care nu mai era nici frumoasă și nici nu mai era destul de tînără, ca să întoarcă mințile la flăcăi tomnatici ca Scatiu și alții.

Peste cîteva minute Aglaia reveni însoțită de femeia cu ceaiul. Matei băgă de seamă că dînsa simțise impresia ce o produsese asupra lui, și se întorcea altfel de cum ieșise. Obrajii ei, albi de emoțiune cînd intrase la început, acum se coloraseră de sînge, și un zîmbet provocător îi rătăcea pe gură. Servi ceaiul cu îndemînare, mișcîndu-se în sus și în jos, ca o fată mare. Sînurile pline păreau că vor să facă explozie, atît erau de strînse în rochie. După ce îi dădă ceaiul, se opri în mijlocul odăii și duse la ochi șorțul de mătase cu care era întotdeauna încinsă. Matei se uita la dînsa nedumerit.

— Ce ai ?

— Ea își luă mîinile binișor de la ochi, se uită la el lung, cu capul plecat pe umăr, și zise încet :

— Nu știu nici eu...

În aceste patru vorbe era atîta alintătură șireată, iar în modul cum își mușca buzele atîta senzualitate falsă, încît Matei, care trecuse o clipă printr-o ispită primejdioasă, își reveni în sine.

— Ia șezi, îi zise el, zîmbind. Ce se mai face d-l Nae ?

— Tot după treabă, răspunse ea, spășită.

— Pînă la ceasul ăsta ?...

— Da' unde se pomeneste să intre el vreodată înainte de zece !...

Matei dete din cap plin de admirare, deși știa că Eftimiu își trecea vremea jucînd table cu învățătorul.

— Și cînd mîinîcă ?

— Cînd poate.

— Ce fel de vorbă !... nu-l aștepți cu masa ?

Ea se întoarse cu capul într-o parte, pîrînd foarte scandalizată de o asemenea bănuială.

— Eu să-l aștept cu masa !... Da' se poate să fac eu o asemenea risipă !... Să ții focul și slugile pînă la ceasul ăsta !

Vorba de slugă îi păru de minune și se acăță de dînsa.

— A propos de slugi, coană Aglaio ; sunt foarte nemulțumit de ele — mai cu seamă de bucătăreasă : are bunul obicei de a asculta pe la uși...

Ea clipi din ochi, des, parcă ar fi stat să-i dea lăcrămile. Dar avu puterea să se stăpînească și să zică :

— Auzi dumneata !...

— Da, te rog să-i dai drumul chiar mîine ; nu vreau să am în casă persoane cari mă spionează. Eu sînt stăpîn la mine și ții să facă cum vreau eu, nu cum voiesc alții.

— Așa e și drept.

— Așa.

El sorbi din ceai și făcu o mișcare din cap plină de con-

vingere, parcă ar fi vrut să întărească și mai mult hotărârea luată.

După câteva minute de tăcere, ea se sculă.

— Nu mai aveți nimic cu mine ?

— Nu... Dar ia-ți ceaiul.

— Vă mulțumesc, eu seara nu iau nimic.

Astfel ieși. După foarte puțin timp, Matei o auzi bătînd din nou la ușă. Aducea un pachet de jurnale și scrisori, pe cari i le dase vătășelul ce se-ntorcea de la Călărași. Avea un aer cu totul natural, parcă nimic nu se întîmplase.

— Vă rog să-mi dați voie să mă duc mîine la oraș, ca să caut altă bucătăreasă.

El se uita la scrisori preocupat, căutînd pe cea de la Sașa. O auzi cam tîrziu. La gîndul Sașei, toate nimicurile astea se retrăseseră departe, în conștiință, și-i răspunse fără nici un interes, parcă scena de mai sus s-ar fi petrecut cu un an înainte :

— Mai încape vorbă...

După aceea Aglaia ieși, iar el rămase să-și citească corespondența.

XX

Trecuseră mai multe săptămîni de cînd plecase Sașa și mai multe zile de cînd Matei primise scrisoarea din urmă. Lucrurile luau o întorsătură ciudată, care îl împiedica să urmeze mai departe planului de a se scăpa de Aglaia.

În adevăr ultima scrisoare a Sașei cuprindea o destăinuire din cele mai mișcătoare ; ea surprinsese amorul băiatului pentru Tincuța, și, în loc de a-l privi ca pe un sentiment copilăresc și trecător, dînsa, cu firea ei caldă, îl socotea trainic și primejdios. Zicea scrisoarea :

„Am ajuns la Paris, după o călătorie destul de ostenitoare. Mihai era tot trist. Se lupta cît putea să biruie jalea ce-l cuprinsese chiar de la plecare, dar nu izbutea. Eu îl

observam pe tăcute și îmi venea să plîng de mila lui : n-a închis ochii un minut. Credeam că despărțirea de țară și de surori îl enervase prea mult, dar speram că, o dată ajuns în mijlocul lumii dintr-un oraș mare, o să-și redobîndească veselia naturală a vîrstei lui. Ne-am oprit la Viena două zile. Părea că se interesează de toate, dar mai mult decît orice se interesa de mine. A-ți spune îngrijirea fină și delicată cu care mă înconjura expresia cu care mă privea, iubirea cu care îmi lua mîinile într-ale lui, mă chema «maman dragă», îmi e cu neputință. Începusem să cred că știe ceva despre proiectele noastre... și-mi era rușine. Se uita la mine cu atîta înțelegere, încît mă făcea să roșesc. Vedeam că are pe buze o întrebare, că se luptă s-o rostească și că nu îndrăznește. De multe ori aducea vorba despre d-ta, dar totdeauna cu temere, parcă i-ar fi fost frică să nu mă supere. În sfîrșit, mă întrebă... Am crezut că se cufundă pămîntul cu mine. Îmi bătea inima de nu mai puteam să respir. Ori de cîte ori mă gîndesc la momentul acela simt că mă roșesc... Dar să-ți spun cum m-a întreat. Treceam printr-o cîmpie lungă, între Colonia și Strassburg ; el se uita pe geam, preocupat. — «Maman, îmi zise din nou, înainte de a ajunge la Paris, aș vrea să te întreb ceva.» — «Întreabă-mă», îi răspunsei eu, cu glasul jumătate. Simțeam că mor. — «Aș vrea să te întreb ceva, dacă mi-ai făgădui mai întîi că nu te superi.» — «Nu mă supăr»... El mișcă din cap cu nehotărîre. — «Maman, adevărat că nenea Matei are pentru dumneata o admirație așa de mare ?... că te iubește ?» — «Ce prostii spui, Mihai !» îi răspunsei, încercînd să zîmbesc. El nu rîdea de loc. — «Iartă-mă, maman dragă, că îndrăznesc să te întreb un asemenea lucru ; dar, dacă ar fi adevărat, eu aș fi așa de fericit !... Mi s-ar părea că te las mai puțin singură...» Ce era de răspuns la o întrebare care arăta atîta bunătate sufletească ? Nu știu ce i-am răspuns. Cred că îmi venea să-l sărut ca pe copilul meu.

De multe ori m-am gîndit la soarta ce aşteaptă pe Mihai : tremur de frică să nu fie nenorocit...

De-abia ajunşi la Paris, l-am rugat să se culce. El nu prea vrea, zicînd că ţine să m-ajute să deschid cuferele. Dar osteneala îi biruia. Şi, cum eram în cameră la mine, îl văd că se întinde pe pat, de-a curmezişul, şi rămîne rezemat pe un cot, fără a mai zice un cuvînt... După cîteva minute îl aud vorbind : «Tare îmi eşti dragă». — «Ştiu că îi sunt dragă, fiindcă esti un copil bun.» — Atunci îl văd că se ridică : «Ce-am zis, maman ?» — «Ai zis că-ţi sunt dragă...» Era aprins la faţă cum e focul. — «Maman, sunt foarte ostentit»; şi, fără ca eu să-l mai rog, trecu în camera lui şi se culcă. Din acel minut a început să aiureze. Două zile şi două nopţi eu n-am închis ochii. Am chemat numaidecît un doctor care a stat lingă dînsul o jumătate de oră fără să se rostească. Temperatura era de la 40 de grade ; delirul nu se mai oprea. După o jumătate de oră doctorul îmi zise că nu poate diagnostica cu siguranţă ; era sau tifos, sau friguri efemere, ce se nasc de prea multă osteneală şi în care temperatura se ridică foarte repede. Dacă delirul continua era semn rău, dacă, dimpotrivă, înceta, era speranţă că bolnavul să adoarmă, şi după o bună odihnă să se scoale sănătos. Din fericire, delirul încetă, somnul veni, iar Mihai al meu dormi 30 de ceasuri fără întrerupere. Doctorul era încîntat, eu fericită. Se părea că cel mai nenorocit dintre noi era tocmai Mihai. Şi, aici vine explicarea acestei lungi scrisori, precum şi a cauzei pentru care mă ocup atîta de fratele meu : în delir venea adesea un nume pe care la început nu puteam să-l înţeleg, dar pe care apoi îl ghicii : numele Tincuţei. Mihai o iubeşte. Eu, proasta, nu m-am gîndit niciodată la putîna unui sentiment între Mihai şi Tincuţa. Ei erau pentru mine doi copii, deşi Tincuţa are astăzi peţitori. E o nenorocire că sunt prea apropiaţi cu vîrsta şi Mihai e prea tînăr. Tincuţa are să se mărite, iar el are să sufere. Are să sufere, fiindcă noi suntem o familie atinsă de o

infirmiitate ciudată, aceea a statorniciei sentimentale : ceea ce o dată a intrat în sufletele noastre, rămîne acolo. Dar unde și cum a început iubirea lor ?... Nu știu. Probabil peste tot și nicăieri. Ochii mei egoiști vedeau numai pentru mine. Întîmplările din zilele din urmă îmi umpleau închipuirea de un singur lucru : fericirea mea. Eram atît de fericită, sunt încă atît de fericită, încît îmi pare că, dacă aş putea vorbi lui Mihai, i-aş încălzi și inima lui...

Acum e bine. Incepe să se intereseze de noua lui viață. I-am găsit o familie unde să-l așez deocamdată, un librar, la a cărei mamă șezuse și tată-meu în pensiune. Cred că are să fie îngrijit bine. Iubirea lui o să rămîie în suflet neștearsă. Are să fie pentru dînsul o cauză de tristeță zilnică, dar poate și un refugiu de partea urită a acestui oraș. El a înțeles foarte bine că eu am surprins secretul lui, dar nu mi-a zis niciodată nimic. Ba, dimpotrivă, aducînd eu vorba de Tincuța, dîndu-i o foaie ce căzuse din portofelul lui, și pe care era o poezie, el a plecat ochii în pămînt și a luat foaia, zicînd încet : «prostii, maman». Eu însă l-am rugat să-mi dea foaia, și ți-o trimit aci :

*„S-aud pîraiele cum curg
În pacea palidei lumine ;
Și umple valea de amurg,
Iar eu mă duc, gîndind la tine.*

*S-aude clopotul la schit,
Merg pustnicii să se închine ;
Luceafărul a răsărit,
Iar eu mă duc, gîndind la tine.*

*S-aude buciumul în munți
Înfiorînd cu lungi suspine
Tăcerea codrilor cărunți :
Eu mă tot duc, gîndind la tine...”*

Astfel urma mai departe scrisoarea.

Mișcat și singur, fără să poată cere povețe de la nimeni, Matei rămase pe gânduri. Mihai, care întotdeauna îi fusese simpatic, îi deveni deodată drag, atât pentru amorul lui, cât și mai cu seamă pentru vorbele ce zisese Săsei.

Dar starea lucrurilor cu Aglaia se complica. El nu mai putea vorbi mătușei despre relațiunile Aglaiei cu Scatiu, fără să dea naștere la tot felul de explicații și mai cu seamă fără să amestece pe Tincuța în intrigile lor. Se hotărî să aștepte.

Era într-o duminică de octomvrie. Timpul se schimba : ploua și noroiul umplea drumurile de la un capăt la altul. Matei avea la dînsul pe Scatiu, cu care era în vorbă să-i cumpere caii și cabrioleta de la Otopeniu — cînd, uitîndu-se pe fereastră, i se păru că vede pe Micu, legănîndu-se beat mort. Nu zise nimic către Scatiu, care ședea în fotoliul lui de la birou, luîndu-și cafeaua, ci se uită la omul de pe drum ca să se încredințeze de era în adevăr baciul ori nu. El era. Matei își mușcă buzele de ciudă și așteptă să plece Scatiu ca să poată da ochii cu Micu : îi venea să-l bată. Auzi ! să se îmbete, el, omul în care își pusese toată încrederea !...

De îndată ce Scatiu plecă, își trase o pereche de cizme lungi, își luă căciulița și desprinsе din cui un haramnic, cu care tată-său, în tinerețe, bătea caii năvăliți. Astfel, se duse la arman, drept la lăptărie. Aci, nimeni : ușa era închisă cu lacăt. Trecu alături, la casa văcăriței. Și aci părea că nu-i nimeni, dar ușa nu era închisă. Se uită pe fereastră și văzu pe Floarea, care se pieptăna. Ea, îndată ce-l văzu, se acoperi pe cap cu un ștergar și-i ieși înainte.

— Da' nu-i nimeni la lăptărie ?

— Sărutăm mîinile, cuconașule, nu-i nimeni, că flăcăii sunt la oi.

— Unde-i baciul ?

— Da' cine-l vede, vai de mine !

Matei era încredințat că Micu era înăuntru.

— Cine-l vede ! L-am văzut eu, beat mort. Am să-l dau afară, și pe el și pe tine, să sparg gașca asta de țiitori și de țiitoare !

— Să nu-ți faci păcatul ăsta, cuconașule, că dacă o hi băut o țiră mai mult e din supărare, că i-au otrăvit cîinele, nu i-ar răbda Dumnezeu !

— Care cîine ?

— Cîinele ăl mare, cuconașule.

— Pe Corcoduș ?

— Păi dar cum.

Și Floarea își duse mîna la gură, dînd din cap și căindu-se.

Matei, care venise furios împotriva baciului, se întoarse acasă tăcut, întrebîndu-se de nu cumva era și aci mîna Aglaiei. Acasă îl așteptau alte isprăvi de-ale baciului. Rezemați de stilpul porții, doi țigani rîcîiau cu bățul în noroi. Dumitrache Brabovete, fierarul, și cu fiul său Stoica, ieșit proaspăt din armată, venea să se plîngă că-i bătușe Micu la cîrciumă. Țiganii îndrugau o istorie fără de sfîrșit, dîndu-se la o parte unul pe altul și zicîndu-și „taci tu, să spui eu“. Matei îi trimise acasă, făgăduindu-le că are să le facă dreptate. Era nerăbdător să afle cum se petrecuseră lucrurile, și chemă numaidecît pe grecul de la han.

Grecu istorisi că Micu venise de dimineață la cîrciumă, vătîndu-se că i-au omorît cîinele hoții. Era bun teafăr, dar plîngea ca o muiere și striga în gura mare că de-acuma moare și el. După aceea se puse să bea rachiu, și bău pînă se îmbătă turtă. În vremea ăsta se afla la cîrciumă și Dumitrache țiganul. Cum și ce fel, nu se știe, Micu dete o palmă țiganului de-l ameți.

— Așa faci, mă, nea Micule ?... zise țiganul ieșind. Lumea rîdea de bietul țigan, care, furios, se duse la fiu-său, să se tînguiască. Fiu-său, Stoica, se întorsese numai de puțină vreme de la oaste, și era fodul de nu-l mai încăpea pămîntul. Cînd auzi el că s-a găsit un „rumân“ care să îndrăznească să dea în tatăl lui, al lui, soldat întors toc-

mai atunci de la regiment, se făcu foc. Luă pe bătrîn de mîneacă și-l aduse din nou cu el la cîrciumă.

— Care-i ăla, mă, care a dat în tata ?

Oamenii rîdeau și făcură cu ochii la baci. Stoica veni la el.

— Mă nea... ăsta, tu ai dat în tata, mă ?

— Păi !

— Ia mai dă una, mă ? zise el rînjind, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă îndrăznește un așa lucru în fața lui.

Micu se sculă în picioare cît era de lung, și cînd aduse din nou o palmă lui Dumitrache, văzu țiganul stele verzi. Stoica se dase la o parte, încruntat.

— Ia mai dă una, mă !

Micu era gata : cîrpi din nou pe Dumitrache. Atunci Stoica, supărat, luă pe tată-său de mînică și-l scoase afară, zicîndu-i :

— Hai, tată, acasă ; nu vezi că-i beat mort ?

În urma lor era un hohot în tot hanul. Huiduielile și cîrîieturile însoțiră pe bieții țigani pînă pieriră din ochii lumii.

„Și-așa a muncatu trei scatolți în locu de una“, zice grecul, ca morală.

Matei făcu haz de istorisirea grecului, pe care o auzise de prin snoave. Dar asta nu explica pentru ce baciul, care nu bea niciodată, se îmbătase, și, mai cu seamă, cine-i omorîse ciinele. Așteptă cu nerăbdare pînă a doua zi, să dea ochii cu el.

În adevăr, a doua zi, prima persoană pe care o văzuse, ridicînd perdeaua, fu Micu. El aștepta în curte, rezemat de scară. Matei îi bătu în geam și-l chemă sus la el. După cîteva minute, ușa se deschise și baciul intră înăuntru.

— Cu multă plecăciune, bade Micule. Te-ai trezit ?

El plecă ochii în pămînt, lipit de ușă, și nu răspunse nimic.

— Frumoase lucruri faci dumneata ! te îmbeți ca cel din urmă ticălos, și te pui să bați oamenii, ha ? !

Micu tăcea.

— Bine mi-am ales eu în cine să-mi pui încrederea !...
Da' n-ai gură să răspunzi ?

— Ce să răspund, coane ?

— Să răspunzi pentru ce te-ai îmbătat.

El tăcu din nou. Matei, supărat, îl dete afară :

— Hai, lipsești din ochii mei.

Baciu se întoarse încet și puse mîna pe ivor să iasă.
Dar, pe cînd ieșea, zise încet, parcă-i era frică :

— M-aș hi rugat la matală de o vorbă.

— De ce vorbă ? întrebă Matei răstit.

— Păi, eu, m-aș hi rugat să-mi dați drumul, coane.

— Te-ai supărat dumneata ?

— Dară ! să mă supăr, zise baciul domol : eu știu că
sunt vinovat.

— Atunci ce vrei de la mine ?

— Nu mai pot sluji, mi-au omorît ciinele, s-a isprăvit
și cu mine.

Era un accent de așa adîncă descurajare în vorbele
acele, încît Matei se uită lung la el.

— Închide ușa, îi zise. Cîne ți-a omorît ciinele ?

— Nu pot să știu.

— Pe cine bănuiești ?

— Nu bănuiesc pe nimeni : nu pot să-mi vir sufletul
în păcate.

— Unde l-au omorît ?

— L-am găsit mort la ușa, coane. A venit de la tîrlă
pînă la lăptărie, ca să mă caute, săracu de el și a murit
la ușa mea...

Aici Micu își înghiți nodul de supărare ce i se urca în
gît și-și trecu mîneca sumanului peste ochi. Matei se uita
la el, mișcat.

— Și unde-i ciinele ? Aș vrea să-l văd și eu.

— D-apoi l-am îngropat, coane... L-am îngropat la ca-
pătul tîrlei, că măcar că nu-i suflet de creștin, da-i fîp-
tura lui Dumnezeu și el.

— Era împuşcat ori lovit cu ceva ?

— Nu, coane, eu zic că era otrăvit, că se umflase săracu cît nişte foale...:

Şi tot chipul lui, de om cu mintea întreagă, era parcă întors pe dos, de milă şi durere. Matei se îmblinzi de tot.

— E foarte cu putinţă să fi fost otrăvit : să cercetăm cine a putut să-l omoare şi-ţi făgăduiesc să răzbun pe bietul Corcoduş.

Micu da din cap, tăcut. Părea sceptic, cum sunt toţi ţăranii, cînd e vorba de dreptatea boierului.

— Ce fel, n-ai încredere în vorba mea ?

— Ba am, coane — da' de-acuma pentru mine totuna este.

— De ce ?

— Aşa ; mi-a murit ciinele, mor şi eu.

Matei se uită lung în ochii lui : era treaz şi tocmai de aceea expresia de durere şi descurajare ce se citea în ei îl atinse mai mult.

— Micule, vino-ţi în simţiri. Ce are a face moartea unui ciine cu viaţa ta ?

— Coane, are a face, că eu îl crescusem de mititel. Mi-l adusese bietul boier, Dumnezeu să-l ierte, de la nişte mocani din Bărăgan, de cînd n-avea nici ochi... Şi eu m-am trudit cu el, l-am hrănit cu lingura ca pe un copil, l-am tămăduit de cîte alea toate, şi-l făcusem hiară sălbatecă, nu ciine. Cînd l-am dat la lup, alergam cu el în urma hăiticolui, ca să-l deprind, pînă cine ştie unde, de era să ne mănince într-o iarnă, pe mine şi pe el. Apoi, cînd i-am pus cheptarul, piii... omora lupul din fugă, coane ; că de se izghea cu cheptarul în el, îl da la pămînt şi îl umplea de sînge cu cuiele... Mare lucru am cherdut, coane, mare lucru !... Încaltea despre mine, ce să mai zic ?... Că eu mă duceam cu el şi-n gură de şearpe, şi cînd era Corcoduş la oi, nu mai aveam grije de nimic. Că de m-aş hi culcat în mijlocul pădurii, ori cu uşa vraişte, eu habar n-aveam, că el, crişu, făcea de patraulă.

Își ridicase fruntea în sus, ca un om care istorisește izbînzile unui erou. Cînd se opri, gîfîia de osteneală și de inimă rea :

— Acu, făr' de cîine, ce mă fac eu ?...

— Crești un altul.

— Dară !... să mai găsesc eu un cîine ca el !...

Și vorba „ca el“ părea că se raportă la un căpitan mare sau la un frate iubit.

— Da' cum să nu găsești ! Îți port eu de grijă : o să mă duc la Irimia Mocanu, la Șindrilita ; și ți-aduc unul, c-am auzit că are o prăsilă de cîini, de s-a dus vestea.

Baciu da din cap nemîngîiat.

— Crede-mă, Micule. Să vii cu mine să ți-l alegi tu singur.

— S-a sfîrșit cu mine, coane : mi-a omorît cîinele, mă duc și eu.

Ideea asta fixă nu i-o scotea nimeni din cap. El părea că se supune unei fatalități oarbe, care legase soarta lui de viața cîinelui.

— Bine, baciule, da' începi să fii copil : gîndește-te că chiar de ar fi îmbătrînit la ușa ta, tot el era să moară înainte și tu pe urmă, că așa e lăsat de Dumnezeu, ca omul să trăiască mai mult și cîinele mai puțin.

Micu nu mai zise nimic, ci rămase tăcut lîngă ușă, ca mai-nainte. Matei se gîdea în ce chip să-i vorbească mai bine ca să-l convingă că nu are dreptate. Se uită la el mai lung, dar trebui să se încredințeze că nu era de scos la cale cu baciul.

— Și ce vrei de la mine, Micule ?

— Apoi m-aș ruga de matală să-mi dai drumul, coane.

— De ce, măi băiete ?

El își mototolea o pulpană a sucmanului, parcă i-ar fi venit mai greu decît orice să se despartă de stăpînul lui.

— Eu știu c-o să mor în curînd, coane, și aș vrea să-nchid ochii în bîrlogul nostru.

Matei se foi pe scaun, nemulțumit, și după aceea se sculă în picioare și începu să se plimbe prin casă. Apoi s-apropie de el și-l atinse cu degetul de braț.

— Ia ascultă, Micule : eu poate m-oi fi iuțit vreodată la vorbă și te-am supărat fără să vreau. Dar socot că tu mă cunoști bine, și de acum și de altădată. Suntem tovarăși vechi, bre, și mi-ar veni greu să mă despart de tine... Mai gîndește-te pînă mîine. De ți-o fi de ducă cu hotărîre, vino de mă vezi și-om pune lucrurile la cale cum e bine.

XXI

După ce baciul ieși, Matei se gîndi să se ducă la Irimia Mocanul și să aducă un cățel lui Micu, ca să-l îmbuneze. Așa și făcu. Zise să-i puie caii și, cu tot noroiul ce era, porni la Șindrilita. Pe drum se gîndea la vorbele baciului ; ce înrîurire aveau chiar asupra lui !... Oare ce să fi fost la mijloc ? O simplă rătăcire a unui suflet plin de credințe greșite, sau intuițiunea unui fapt posibil, a cărui împlinire se lega de oarecare împrejurări din viața reală ?... Oare să nu fi fost vreo temere ascunsă de Stîngă, bărbatul Floarei, sau de niscaiva ciobani, sau de Eftimiu ?... Atîtea întrebări ce rămîneau fără răspuns. Poate din toate era cîte ceva adevărat. Moartea cîinelui părea că aproape împlinirea unei nenorociri inevitabile.

Dar timpul trecea fără ca bănuielile baciului să se îplinească. Tăcut și tot cu inima rea, Micu se înduplecase să rămîie la Matei ; dar parcă nu mai era omul de mai-nainte : petrecea serile de iarnă în tinda lăptăriei, la un foc de vreascuri și tizic, rezemat de perete și cîntînd alene din fluier. Cățelul adus de Matei, pe care negreșit că-l chema tot Corcoduș, dormea pe o mîină de fin, lîngă el. Începea să-i fie drag, ce-i drept, dar nici nu se încerca să-l apropie în minte de celălalt : „departe-i griva de iepure“,

zicea molcom, celui ce l-ar fi întrebat. Copilăria lui Corcoduș, răposatul era plină de legende extraordinare : Corcoduș nr. 1 mușcase de deget pe un cioban încă de cînd n-avea dinți : Corcoduș nr. 2 era un cățel liniștit, cam tontolog, cu labe late, care nu se zdruncina cu firea decît cînd vedea strachina cu lapte. În toate zilele îi deschidea botul, ca să vadă dacă are negru sub cerul gurei ; avea negru, dar ce folos, că nu era rău de loc...

Cu Floarea, lucrurile mergeau mai greu ; i se făcuse silă de ea, și nu-i mai vorbea decît cînd avea cîte ceva de cusut ori de dres. Ea ofta, cînd mai avea vreme și smîntînea putineele cîntînd cu viersul ei pițigăiat : „las' să vie, domnul știe, calea-n trandafiri să-i fie“, și oprindu-se în mijlocul vorbei ca să dea într-un ciîne : „to, cotei, 'ză-te focu !“

În împrejurările astea trimise Matei pe baciul la Călărași să cumpere niște lețuri, ca să facă din nou perdeaua oilor.

Baciul plecase cu carul cu patru boi, de cu noaptea, ca să aibă vreme să se întoarcă chiar în seara aceea. Matei, ca să nu-l trimită singur, poruncise ca unul din argații din curte să-l însoțească.

Pînă a doua zi dimineața, carul nu se întorsese. Neliștit, Matei întreabă de numele argatului care era la drum cu Micu, dar nu-l putu afla.

Tocmai atunci îi aduseră o scrisoare de la Sașa, prin care dînsa se ruga de el să nu se supere că întîrziează atîta : Mihai se deprindea greu cu Parisul și ea nu putea să-l lase singur așa de repede. Și în această scrisoare, ca în toate, îi vorbea de fericirea ei, deplină, desăvîrșită, de planurile ei, cum avea să schimbe casa ; îl întreba, glumind, de dulcea Aglaia, de conu Dinu, de surori, și, mai cu seamă, de Tincuța ; ce zicea Tincuța ? cum trăia Tincuța ? era tristă ?... Matei își mărturisise că nu prea se gîndise la asta, și își făgădui să observe pe fată mai de aproape. Se puse să răspundă Sașei, și astfel veni vremea

namiezului, fără să se mai ocupe de baci și de carul cu lețuri. Dar, cu toate că mintea lui era prinsă de imaginea Săsei și de viața lor viitoare, pe al doilea plan al conștiinței tremura de grija de ceea ce se putuse întâmpla lui Micu. Când se uită la ceasornic și văzu că era aproape unu, sări de pe scaun și se duse singur să întrebe de sosise baciul. Aglaia părea și ea foarte mirată de această întîrziere, pe care nu și-o putea explica.

— Să fi băut undeva, la vreo cîrciumă... parcă nu-mi vine să cred, zise dînsa.

— Da' de unde ! baciul nu bea, răspunse Matei preocupat.

Dînsa îl privi pe sub sprincene, zîmbind ironic. El pricepu înțelesul rîsului ei, dar îi fu silă să mai lungească vorba. Chemă pe un vătaf și îi zise să încalece numaidecît și să plece spre Călărași, înaintea baciului. Omul pleacă pe loc, iar el, neliniștit ieși pe jos și se duse la arman.

Printr-o pornire firească se gîndi la Floarea. O găsi trebăluind prin casă, îmbrăcată cu un cojoc fără mînci, sprintenă și parcă chiar cam înghimpată. De îndată ce-l văzu se spăși și-i ieși înainte.

— Floareo, s-a întors baciul ?

— Da' gîndesc că s-a întors, coane, că-i plecat de ieri de dimineață. Nu-i la curte ?

— Nu-i.

— D-apoi o veni el.

— Trebuia să se-ntoarcă de aseară.

— I-auzi, bată-l crucea ; i-a abătut' de dirdora înșurătorii...

Vorbele astea fură zise într-un chip așa de ciudat, în-cît dezvăluiră în mintea lui Matei o întregă stare de lucruri : cum baciul prinsese vorba lui de a-l înșura în nume de bine, cum, sătul de Floarea, îi zisese se vede să-l lase în pace, cum femeia îl cicălise și îi spusese că boierul vrea să-l însoare, și așa mai departe, o mulțime de secrete sufletești se dau pe față printr-o vorbă. Matei se uită la

dinsa, cum se rezemase de un stîlp al prispei și privea într-aiuri pe cîmp.

— Ei, și dacă s-o-nsura, ce-ți pasă ție... ?

— Da' însoară-se, dare-ar dracu-n el, că doar nu i-oi mai coase zdrențele...

— Vezi bine, tu ai bărbatul tău și nu se cade să coși zdrențele la alții.

— Da' gîndeam să-i fac un pustiu de bine.

— Prea mult bine nici lui Dumnezeu nu-i place, Floarea.

— Păi, adevărat, coane.

Tocmai atunci trecea pe drum un cioban străin, călare pe un măgăruș atît de mic, încît omul lovea cu picioarele de pămînt. El se opri în dreptul porții și făcu semn cu bîta că vine cineva spre dînsul. Floarea alergă la poartă. Matei, nerăbdător, se luă după dinsa. Ciobanul istorisea că a întîlnit pe drumul Călărașilor o căruță cu lețuri, dejugată, ce sta acolo din zori de ziuă, cînd trecuse el de la stăpînu-său, și pînă acum, cînd se întorcea. Îl întrebă dacă n-a văzut și pe baciul Micu, pe care trebuia să-l cunoască. Ciobanul răspunse că n-a văzut pe nimeni. Și își căută de drum.

Matei se duse în grabă acasă și zise să-i puie caii. Sări în trăsură chiar de la grajd și porni pe drumul Călărașilor. Deși caii se duceau în goană, lui i se părea că nu se mișcă. Fel de fel de gînduri îi veneau în minte : ba că l-au omorît hoții ; ba că s-a întîlnit cu Stîngă, bărbatul Floarei, care-i purta de mult simbetetele ; ba că prepusurile lui asupra Aglaiei și a lui Nae se împlineau tocmai acum... În sfîrșit, după vreo trei sferturi de ceas, ajunse la căruță. Aci toate lucrurile erau în șartul lor ; lețurile legate cu două frînghii, aduse pînă la inima carului, erau la loc, fără să lipsească unul ; boii, dejugați, avuseseră cîte o mină de fîn ; nu lipsea nimic, nu se vedea nici o urmă de luptă... Atunci, ce se întîmplase ? Toți înălțau din umeri. Vătaful, care venise călare, căina bieții boi, că nu fuseseră

adăpați de o zi și jumătate, și îi înjugă să pornească înainte : de om nici un interes.

— A fugit, bată-l Dumnezeu...

Părerea asta o împărtăși și vizitiul și în curînd toată lumea din curte nu mai vorbea decît de asta. Unii istoriseau că a furat bani de la boier, alții că se apucase de beție, iar alții că înnebunise :

— Vezi dumneata, ceasul rău : de nu-i murea cîinele, el nu-și lua lumea în cap, zicea o țarancă din bucătărie.

Matei era cel mai impresionat dintre toți. El știa bine că nici bani nu-i furase baciul, nici nebun nu era, ci că sufletul lui, înzestrat de natură cu o putere de simțire ce trecea peste starea lui umilă de slugă, fusese zdruncinat din temelii prin moartea cîinelui. Firea lui meditativă, fatalistă, ca a tuturor ciobanilor ce au copilărit cu oile pe vîrfurile munților, văzuse, în moartea celui mai bun al lui prieten, un semn rău, și, ca să scape de urmărirea gîndurilor triste, plecase în lume. El era sigur că, dacă nu murea undeva, era să se întoarcă.

După cîteva zile de așteptare și de căutare, fără vreun spor, se puse să scrie toate acestea Sașei, istorisindu-i de demult, cum venise baciul la dîșii ; cum trăiseră ei, băiețandri, împreună ; cîte amintiri îi legau ; cît era de cinstit ; ce suflet de mare poet pusese natura în forma aceea umilă. Și, scriind, îi curgeau lacrimile șiroaie, și trebuia să-și ție batista deasupra scrisorii ca să nu o umple de picături. După moartea mame-sei, aceasta era a doua mare durere a lui. Chipul cum plecase Micu, fără o vorbă, fără un semn de părere de rău, îl indigna ca pe un copil ; dar tot el singur se îmbuna, zicîndu-și că poate nu avușese curaj să-i vorbească despre asta. Și cu cît se gîndea mai mult, cu atît mai dragă îi era firea baciului, modestă, blîndă, cu aplecare către tot ce era tainic și depărtat în natură. Își aduse aminte de noaptea ce petrecuse cu dînsul, pe vîrfurile șirei de paie, precum și de vorbele lor rostite cu fața la cerul stelat, și rămase cu condeiul în mînă, prins

de iluzia depărtării luceafărului, pe care baciul i-l arată înecat în fundul spațiului. Apoi își aminti de musttrarea ce i-o făcuse din pricina legăturii lui cu Floarea, și îi veni un dor ciudat de a vedea pe văcăriță. Încheie scrisoarea rugînd pe Sașa să se întoarcă mai curînd, fiindcă el se simțea singur, din cale afară trist. După aceea ieși și se duse să vadă pe Floarea.

Cînd ajunse la arman, ea tocmai puneia lacătul la lăptărie.

— Ce faci, Floareo ?

— Sărutăm mîinile, coane, ia, cu treabă.

— Ai zor mare ?

— Ba n-am nici un zor.

— Ia deschide, te rog.

Ea deschise din nou și intră cu el înăuntru. Matei știa foarte bine ce rămăsese pe urma baciului, dar, ca să mai vorbească de el, și ca să vorbească cu ea, se uită cu de-amănuntul la toate. În tindă încăpătoare stau de-a lungul pereților puținici cu brînză și teancuri de cașcavaluri, peste care erau aruncate scurgători, șervete de pînză groasă, un căuș, niște teascuri...

— Floareo, da' asta nu îngheață iarna aici ?

— Ba or îngheața, coane...

— Unde le ținea Micu ?

— Apoi, știi matală, cînd îi om viu în casă, mai dezgheață pereții ; dar într-o casă pustie, ce-i faci ?... El le mai ținea și în girliciul beciului.

— Să le punem și noi tot acolo.

— Cum îi porunci matală.

Matei se mai învîrți prin tindă și apoi rămase locului, încrucișîndu-și brațele, dînd din cap :

— Cum m-a lăsat el pe mine !

Floarea își găsisese de treabă și se puse să răsucească o puțină, ca s-o ducă la loc.

— Tu n-ai auzit nimic de el ?

Ea, cu ochii în fundul putinei, răspunse :

— Să-l ia dracu !...

Dînsul, mirat de vorbele ei, o întrebă din nou :

— Da' parcă voi erați dintr-un sat — de ce vorbești așa de el ?

— Dintr-un sat suntem noi, d-apăi...

— D-apăi, ce ?

— Ia, îi abătuse de înșurătoare, coane, se îmbuibase de ghine, și s-a dus să-și vîre capul la stăpîn. Las' c-o vedea el pe dracu !...

— Și-a luat lucrurile ce le-avea la mine ?

— D-apăi parcă ce avea ! Două, trei zdrențe și ițarii de pe el.

— Da' ce făcea cu banii ?

— Banii, mult puțin ce avea, îi trimetea la alde mai-că-sa, să-i plătească dările pămîntului și să trăiască și ea.

— Are pămînt ?

— Avea o corhană stearpă și vreo cinci iede, d-apăi cine știe ce s-o hi ales de ele.

Toate acestea erau zise cu căutătura în pămînt și cu un aer serios și trist. Matei ar fi vrut s-o vază mai sentimentală, mai aprinsă, cum citise el în cărțile ce se ocupă de țărani noștri.

— Bine, ție nu-ți pare rău c-a plecat ?

— Și de-mi pare și de nu-mi pare, tot atîta-i.

Și mai mult nu fu cu putință să scoată de la dînsa.

„Ce ființe ciudate și totuși interesante ! gîndi el, și cît sunt de departe de felul cum le-au zugrăvit nuve-liștii noștri !“...

Se întoarce de la Floarea înapoi cu un sentiment de descurajare sufletască, de gol, pe care vremea de-afară, cu pomii desfrunziți și cerul împodobit de nori, îl mărea și mai mult. Intră acasă. În odaia lui, focul se stinsese. Se așază într-un fotoliu, și rămase astfel cu mîinile duse la gură. Frigul îi șerpuia prin vine, dar parcă nu se sim-

tea în stare să se scoale și să cheme. Își aduse aminte de o cameră rece dintr-un otel de la Pisa și i se păru că vede apa turburată a Arnului curgându-i pe dinainte. Cum trece timpul !... Ce-o fi făcînd Sașa !... Începea să se întunece... O muscă bîzii greoaie prin aer și se izbi cu capul de oglindă. El văzu, ca prin vis, un punct negru căzînd, dar dincolo de fața oglinzii, și tot acolo, spațiul din odaie, reprodus în slaba lumină a zilei. Ce departe i se părea un cadru de perete văzut în oglindă ! Albul și negrul din el alcătuiau un cap de călugăriță. Dacă închidea ochii mai mult, călugărița se prefăcea într-o biserică gotică ; cînd îi deschidea, biserica redevenea călugăriță. Și așa, un freamăt de memorie îi cînta în minte rugăciunea celor patru popi, în mijlocul cîmpului, cînd cu venirea sfintei. Dar picătura de aghiazmă de pe gîtul Sașei !... Ce încîntătoare era Sașa în ziua aceea, așteptîndu-l. În clarulobscur al odăii, i se păru că o vede, gingașe și surîzătoare cum era atunci ; vedenia aceea lua forme hotărîte, venea spre dînsul, i se așeza pe brațe și își lîpea capul pe umărul lui. Ce fericit se simțea !...

O femeie intră cu o lampă aprinsă și cu o depeșă. Sașa se întorcea.

XXII

De la plecarea țăranilor din bătătura lui Tănase Scatiu, cînd cu citația, se urmaseră mai multe înfățișări la tribunal, în care obștea sătenilor se apăra cu disperare împotriva pretențiilor arendașului. Dar judecata procesului se amîna mereu. Tribunalul hotărîse „o descîndere la fața locului“ ; ea fu fixată, la-nceput, mai pe vară, dar fusese amînată din cauza morții unui judecător. Acum, în fine, venise vremea să se împlinească „descînderea“.

Tănase Scatiu trecuse prin multe judecăți ; el știa rostul proceselor pe dinafară. Nu-i dase Dumnezeu „gură“,

zicea el, că altfel nu-i mai trebuia lui advocați. Dar, ca oamenii cari nu au încredere în doctori cînd sunt sănătoși, iar cînd îi doare un deget cheamă patru, Scatiu aștepta pe judecători cu avocatul lîngă el.

— Nu doar că el știe mai mult decît mine, da'ia așa, de-o parigorie.

Advocatul lui venise de cu seară și trăsese în gazdă la el, aducîndu-i în același timp și o trăsură încărcată cu mezeluri, icre negre, salamuri, șunci, limbi, țuică, făină, un vin... mă rog, un vin de Golul Drîncei, și s-a isprăvit. Advocatul, cam mirat, aduse toată băcănia asta dar îi spunea că nu crede că judecătorii să tragă în gazdă la el și mai cu seamă să întindă masă mare, în împrejurările în care veneau. Tănase îl privi spanchiu, ca cineva care ar zice : „Cîți am păscut eu ca d-ta !“, apoi trimise de chemă pe primar.

Advocatul fu foarte mirat cînd văzu intrînd un fel de omușor păros, scund, pițigăiat, cu o barbă neagră tăiată roată împrejur, îmbrăcat nemțește, cu tocuri duble la încălțăminte, ca să pară mai înalt, și vorbăreț, și isteț...

— Bună seara, d-le Aronovici.

— Bună seara, d-le Tănase.

— Ce mai e nou ?

— Apăi... tot alea și iar alea : noroi, ploaie, — mizerie goală.

— Ce se mai petrece prin Europa ?...

Scatiu, care trata pe Aronovici cam peste picior, făcu din ochi către avocat.

— Ce să se petreacă ?... Burghezimea se îngrașe pe spinarea săracilor. Am citit că irlandezii vor să înzestreze pe Parnell al lor ; așa martir m-aș face și eu.

— Vrei o dulceață ?

— Vă mulțumesc, cu plăcere.

— Știi că d-l primar este socialist, zise Scatiu către avocat, cînd nu se poate duce la Brăila să-și facă chefurile. Ia șezi. Mă duc să zic să-ți aducă o dulceață.

El își puse pălăria în vârful unui baston strîmb și o rezemă de un scaun. Apoi scoase tabachera de tinichea și făcu o țigară.

— Așa mă supără d-l Tănase. D-nul este un „aucat“ în procesul cu obștea ?

— Da.

— Îmi pare bine... A ajuns țaranul să ți se urce în cap. Mă rog, acu eu, că trăiesc cu ei de atîta vreme, pot să-ți spun, că ți se urcă în cap. Ți se urcă în cap, d-le !... Scatiu intră repede, strîngînd din umeri.

— Ia ascultă, primarule, știi că mîine te calcă judecata ?

— Apoi atîta „ni“ mai lipsește... „Ni“-a spus „vătau“ !

D-l Aronovici nu prea se avea bine cu unele cuvinte românești ; mai cu seamă trăia rău cu litera „v“ între două vocale.

Domnia-sa se sculă de unde se afla și veni spre Scatiu înălțînd din umeri.

— N-am sfaț !...

— Asta n-ar fi nimic, că ți-aș da eu : dar socotesc că e prea mare „deranj“ să întinzi masă mare pentru cheful tribunalului.

— Ba de ce ? Numai să am ce le da, că altfel...

El auzise pe Scatiu că i-ar da el parale, și nu știa cum s-o dregă, ca să ciupească ceva.

— Ia ascultă, zise Scatiu, parcă era vorba să te duci la Brăila.

— Cu ce dracu să te duci ?...

— Ce-ți pasă, numai să pleci mîine în zori.

— Plec chiar acu.

Și se sculă, cu un gest comic, parcă ar fi fost gata să se urce în vapor chiar atunci. Scatiu îl chemă într-o odaie alături să-i dea ceva parale, și pe drum îi zise :

— Spune și ajutorului dumitale să nu găzduiască pe tribunal, că nu-i dator... Tribunalul să-și aducă merinde, dacă îi trebuie,

După ce Aronovici plecă, Scatiu se întoarse în odaie la avocat, se apropiu de el, închizînd din ochiul stîng şi zicîndu-i :

— Înţelege dumneata !... Ăsta-i primarul ales de mine. Ce-a băut şi ce-a mîncat !...

Apoi începu să istorisească toată pătărania lui Aronovici : cum fusese sergent în armată, cum se încurcase c-o femeie măritată şi o despărţise de bărbat, cum venise la un peticel de moşie ce-l avea acolo, cum era veşnic fără lesaie etc.

— Mi l-am ales primar... Mă ţine vreo mie de franci pe an, dar halal !... Ehe ! Dumneavoastră gîndiţi că numai aşa se face agricultura !... Trebuie muncă domnule ! Să ştii să chibzuieşti toate, că ţăranul în ziua de azi e mai şiret decît boierul...

Advocatul păru a zice întru sine că e greu, mai ales cu asemenea probă de boier — dar se mulţumi a zîmbi şi a nu răspunde.

După cîteva minute intră şi cîrciumarul, un japlan de om pînă la podele.

— Bună seara, Chirule.

— Sărutăm mîinile, naşule.

— Te chemasem la socoteli, dar văd că astă-seară n-avem vreme. Mai ai din ale băcăniei ?... ori s-a dus tot ?... că parcă primiseşi puţin lucru.

Tănase îi vorbea întors spre el cu spatele, dar finu-său, Chiru, care fusese hoţ de cai (şi se bănuia că şi acum se mai ocupă cu astfel de afaceri), îl plănuia după întrebări şi pricepu unde vrea s-o aducă „alde naşu-său“.

— Apăi, ce să mai am naşule, că o litră două de pastermă, cît am adus, s-a mîncat în casă.

Tănase începu a rîde şi a clipi din ochi avocatului.

— Ad-o mai domol, Chirule, că nu te-ai fi făcut papistaş să mănînci carne în postul Crăciunului.

Chiru mustăci şi se foi în zăbun.

— Da' bate-i-ar Dumnezeu de băcani, că dacă ai căuta ghine, nici nu dai de carne în pastrama lor, așa-i de uscată și de slabă.

Scatiu se prăpădea de râs.

— Zi : pastramă de post ?

— Apăi, ce mi-e caracateța, ce mi-e pastrama lor...

— Zi, nu mai ai...

— Nici o creștătură.

— Da' de-ale mîncării, altmînterea ?

— N-am fir de nimic.

— Zi, de-o veni tribunalul, tufă ?

Chiru înălță din umeri a gol. Tănase păru a-și lua aerul grav și a se gîndi :

— Apoi bine, Chirule. Rămînem înțeleși așa : dumneata n-ai nici de unele... Tribunalul să-și caute de mîncare în altă parte.

Pe cînd deschidea ușa să iasă, Chiru zise :

— Aș avea o vorbă cu matale.

Scatiu se sculă numaidecît și se luă după el în sală.

— Cum te duci matale mîine la cîmp ? îl întrebă încet și misterios cîrciumarul.

— Da' de ce ?

— Apăi... eu aș zice : matale să nu te dai jos de pe cal.

— Da' ce este ?

— Nu-i nimic... da-i mai bine așa.

Scatiu, care știa ce vrea să zică o vorbă de-a lui Chiru, îi făgădui să nu se dea jos.

— Și mai mă rugam de niște belerturi, zise Chiru.

— Da' ce-i ? întrebă Scatiu, a mai căzut ceva ?

Chiru se scărpină în cap.

— Apăi tot mai chică cîte o gloabă. Au venit niște flăcăi despre Rîmnic cu juncani.

— Du-te la primar, pînă nu pleacă, și spune-i că vîi de la mine, să-ți dea trei bilete. Haide !...

Cîrciumarul ieși, iar Tănase se întoarse în casă.

Șiretenia biletelor era următoarea : de cînd Chiru se lăsase de a mai fura vite, în urma unei strașnice bătăi ce mîncase de la țărani, se îndeletnicea cu vînzarea vitelor furate de alții, de prin alte județe. Pentru aceasta însă îi trebuia bilete de la primărie, cu care să poată duce pe la „bîlciuri“ caii furați. Aronovici își avea partea lui de zeciuală, iar Scatiu, care multă vreme luase și el de-a dreptul parte la cîștig, se mulțumea acuma numai cu cîte un cal ori un bou, pe care îl plătea un galben ori doi, îl infiera cu fierul lui și-l trimitea la suhat ori la herghelie.

Astfel se puseră lucrurile la cale pentru a doua zi.

Pe la vreo 11 ceasuri dimineața, sosi, în adevăr, a doua zi, o birjă cu patru cai, în care președintele și supleantul tribunalului, însoțiți de ajutorul de grefier, se transportau la fața locului. Birja se opri în fața primăriei, unde erau deja adunați mulți locuitori, cari, cu căciulile în mînă, stau în prispă în picioare.

Magistrații se deteră jos, zgribuliți de frig, plictisiți de drum și morți de foame. Ajutorul de primar veni în fugă să deschidă „canțelaria“, dar oamenilor legei nu le ardea de formalități. Ei întrebă de „ceva de mîncare“. De mîncare, tufă. Președintele era bărbat în vîrstă, însurat, cu tabieturi, fiu de oameni de rînd, ajuns prin munca lui. Supleantul era tinăr, fost prin străinătate, de familie bună, dar îmbrăcat cam pirpiriu. Pe cînd d-l președinte de-abia se foia într-o șubă de-a lui socru-său, moșier din Călărași — junele supleant strîngea din spete în paltonașul său de bonjurist, și tot întindea o tabachere de argint ajutorului de grefă, care apuca țigara cu vîrfurile unghiilor sale de copist de carieră, sprijinindu-și manșetele în degetele resfirate. După o scurtă chibzuire, președintele spuse țăranilor să plece la cîmp, iar el se sui în trăsură, împreună cu supleantul și ajutorul, și se duseră la cîrciumă să îmbrace ceva. Caii birjarului de-abia mai mișcau trăsura prin noroiul din sat. Birjarul spera să tragă la arendaș, ca de obicei, unde găsea orz degeaba

pentru cai, mîncare și vin bun pentru el ; de aceea bombănea pe capră, înjurînd. La cîrciumă, Chiru primi pe domnii magistrați foarte cu supunere, dar fără fir de mîncare, „că știi matale, în post, noi trăim cu fasole, cu una, cu alta, cum dă Dumnezeu“, dar pofti pe boieri să tragă la curte. Magistrații iar se chibzuiră. Președintele, cu mai multă experiență, n-ar fi vrut să se ducă la arendaș, deoarece era „parte interesată“, dar supleantul, mort de foame, se îndreptă repede spre trăsură :

— Ia lasă, *mon cher* ; ce, o să-mi vînd eu conștiința pentru un dejun ! Hai să mîncăm la el, și dacă n-o avea dreptate, îl radem.

Această argumentare a unei conștiințe curate (și a unui stomac gol) birui frageda rezistență a președintelui. Birjarul se îndreptă spre curtea arendașului (și de astă dată caii dau mai bine în ham) și astfel mezelurile aduse de avocatul lui Scatiu își găsiră fireasca lor întrebuintare.

Magistrații mîncară cu măsură și destul de repede, dar mîncară la Tănase, parte împricinată ; ieșiră la cîmp fără el, dar în trăsura lui și cu avocatul lui. Cît despre Scatiu, el venea în urma trăsurii, călare pe bidiviul cu care făcea curte Tincuței, încălțat cu niște botfori ce-i treceau de genunchi, și pe cap cu o căciuliță de pielică de oaie, foarte tilhărească. Era radios și din cînd în cînd făcea cu ochiul avocatului. Acesta, om de omenie, întorcea capul, fiindcă simțea că judecătorii erau jenați.

Pe drum întîlniră mai multe pîlcuri de țărani, care nu se prea dau la o parte. Vizitiul lui Scatiu mîna bine, dar era noroi și zgomotul trăsurei nu împiedeca glasurile țăranilor de-a ajunge pînă la președinte. Ei, după cum spusese de cu vară, nu voiau să calce judecata pe pămînturile lor. Astfel, între grupuri de săteni nemulțumiți, trăsura ajunse la o viroagă, plină de apă, peste care era un podeț. Aci, la capătul podului, vreo zece oameni stau înaintea cailor. Vizitiul strigă la ei să se dea la o parte.

— Nu se poate, domnilor !... ziceau ei. N-are ce căuta judecata pe locurile noastre.

Președintele se sculase în picioare și căuta să le vorbească ; dar, pe cînd parlamenta din trăsură, Scatiu trecu ca fulgerul pe lângă ei, repezind calul asupra țăranilor cu atîta furie, încît rupse rîndurile și trecu, iar vizitiul dete bici cailor. În urma lor, locuitorii strigau și amenințau, alergînd cît se puteau. Gluma se îngroșea.

Cînd ajunseră la movilă, unde era locul în contestație, îi aștepta jumătate satul. Cei ce alergaseră în urma trăsuri se soseau și ei gîfîind. Președintele se dete jos și se duse în mijlocul țăranilor cu pasul sigur și cu capul sus.

— Bună vreme, oameni buni.

Lumea se dete la o parte, dar nimeni nu răspunse. Președintele se învîrti împrejur, ca un actor, și se uita spre cei sosiți.

— Ce este ? întrebă el ; ori credeți că am venit cu execuție la dumneavoastră ?... Liniștiți-vă : noi venim numai ca să vedem de partea cui este dreptatea.

— Dreptatea o să hie de partea ciocoilor, zise Lefter, cel cu ura împotriva lui Scatiu.

— Păi aia-i știută, adăugară mai multe glasuri deodată.

— Să nu-i calce chiciorul pe locurile noastre ! strigă Lefter.

— Să plece de-aici hoțul ! întăriră alții.

Președintele voi să mai vorbească, însă fu repede înconjurat de toate părțile.

— Domnule judecător, să poftiți în trăsură.

În același timp, mai multe brațe îl luară pe sus.

— Să nu puneți mîna pe mine, strigă președintele. Atunci Scatiu, care sta la o parte, rezezi din nou calul în țărani, dar Lefter dete cu brațul în capul calului, de-l făcu să sară în două picioare. Lumea se dete la o parte, iar președintele putu să se urce în trăsură singur. Scatiu răspunse la lovitura lui Lefter pocnindu-l cu sfîrcul

biciului peste ochi, de-i luă văzul. Lefter aruncă cu cio-
magul în el, înjurînd, dar Scatiu se tupilă și bățul îi trecu
peste cap. Calul se mișca cu o nespusă îndemînare : se
retrăgea cu cîțiva pași, sărea într-o parte și într-alta, se
învîrtea printre oameni așa de repede încît nimeni nu
putea să puie mîna pe el. Iar biciul plesnea în dreapta și
în stînga și pe cine-l ajungea îi crăpa pielea. Scatiu sta
ghemuit, cu căciula îndesată pe ochi, cu dîrlogii strînși în
mîna stîngă, înfipt în șea ca un drac. Lefter, cu mîna la
cap, se ținea după el și, cînd îi veni bine, îl lovi o dată
cu bita peste țîrloi de-l secă la inimă.

Toate acestea se petrecură într-o clipă. Cearta devenea
revoltă pe față. Președintele striga din răspuțeri lui Sca-
tiu să s-astîmpere. Cînd lumea se mai dezmetici, puse
mîna pe pietre, pe bulgări înghețați, și începu să arunce
în Tănase. O piatră îl ajunse în obraz și-l umplu de sînge.
Numai atunci se hotărî s-o rupă la fugă. Întoarse calul
împrejur și-i dete drumul pe cîmp... Săreau bulgării de
pămînt din copite de parcă la fiecare pas cădeau bombe
ca din senin. Un „huideo“ prelung îl urmări pînă se făcu
nevăzut.

În vremea asta domnii din trăsură o vîrîseră pe mî-
necă. Vizitiul voise să dea bici cailor și s-o ștergă și el,
dar președintele se împotrivise. Atunci, vizitiul, profitînd
de un moment de învîlmășeală, sări de pe capră și o
rupse la fugă. Cînd se deșteptară ceilalți, el se făcuse
nevăzut.

După ce Scatiu dispăru, lumea se întoarse către jude-
cători, amenințătoare.

— Acuma, domnule judecător, să vă mai judecăm și
noi o dată ! zise unul dintre țărani ; ați mîncat și ați
băut la ciocoi, ha !...

. Președintele încercă să le mai vorbească :

— Fraților !... Oameni buni !... noi nu suntem vino-
vați...

— Jos ! Ia-l, mă !

Un țăran se ridică pe la spatele trăsurei și puse mîna în părul avocatului. Acesta începu a plînge și a se tînguî că are nevastă și copii, să le fie milă...

De pe movilă se auzi un glas :

— Stați, măi creștini, ce faceți ?

Era bătrînul Stoica, cel ce venise pe vară cu citația la Scatiu.

— Ce vă legați de oameni !... Ce v-a făcut dumnealor ?

— Nu, că de ce au mîncat la hoțu !

— Fraților, zise președintele, ce era să facem ? n-am găsit de mîncare nicăieri...

— Dă-te jos, tilharule, care vrei să ne sărăcești, zise Lefter avocatului.

— Mă, Leftere, pesemne ți s-a făcut de pușcărie, mai zise Stoica.

Gălăgia se ridica pînă în slava cerului. Nimeni nu băgă de seamă că pe drum vinea un șir de vreo trei trăsurî, ce mergeau spre gară, care era la vreo jumătate de oră depărtare. Cum era firesc, cea dintîi trăsură se opri, iar celelalte se opriră după dînsa. Era Matei cu fetele, Tincuța și coana Sofița. Ei mergeau înaintea Sașei, care tocmai venea din străinătate. Matei, care era în trăsura de la Otopeanu, cumpărată de la Scatiu, lăsă hățurile vizitiului și se dete jos. Lumea se mai liniștise. Cîțiva țărani îl cunoșteau, fiindcă, de cînd trăiau rău cu Scatiu, munciau adesea pe moșia lui.

— Da' ce este, oameni buni ? întrebă el, mirat.

Unii își scoaseră căciulile, alții se deteră la o parte.

Matei își aruncă ochii către nenorociții din trăsură.

— Cine sunt dumnealor ?

— Ia, judecătorii sunt, de au venit să ne despoaie, zise unul mai hărtăgos.

Matei nu ştia ce să creadă. Toţi erau încrămeniţi — ţaranii cam ruşinaţi, judecătorii moleşiţi de frică.

Avocatul îşi îndrepta părul în cap şi-şi ştergea ochii. Lui Matei i se făcu milă.

— Oameni buni, dacă înţeleg bine, dumnealor au venit la vreo constatare.

— Au venit cu „izicuţie“, îl întrerupse unul din cei mai răi.

— Nu este adevărat, am venit în „descindere la faţa locului“, zise preşedintele.

— Ei, şi cu ce drept vă legaţi dumneavoastră de nişte judecători, cari vin să-şi împlinească o datorie ?...

— Păi aşa spui şi eu, coane, zise bătrînul Stoica, ce-s vinovaţi dumnealor. Boierul nostru e ciinos, da' dumnealor...

— Cine-i boierul dumneavoastră ?

— Alde Scatiu.

La numele lui Tănase, Matei rămase un moment pe gînduri, fiindcă i se păru că trebuie să fie vreo pehli-vănie la mijloc.

— Căutaţi-vă de treabă, oameni buni, şi lăsaţi pe dumnealor să meargă cu Dumnezeu.

— Parcă ăsta nu-i tot ciocoi, zise unul care nu cunoştea pe Matei.

El se întoarse încet, şi se uită la ţărani liniştit.

— Eu nu sînt ciocoi, bade, dar văd că dumneata eşti obraznic. Nu ţi-e ruşine să te legi de oameni nevinovaţi...

— Haidem, mă, zise Stoica.

Cei mai mulţi se luară după bătrîn, şi se-ndrumară spre sat. Dar Lefter şi cu alţii mai colţaţi stau pe loc.

— Ia ascultă, bade, zise Matei către Lefter, eu te povăţuiesc prieteneşte să-ţi cauţi de treabă că altfel ai să

putrezești în pușcărie. Dumnealor sunt judecători, și fiindcă dumneata te-ai sculat cu putere în contra judecății, ai să vezi mine cum o să te lege călărașii cot la cot...

— Apoi, tot atita e de mine.

Românul era încăpăținat. Atunci Matei se duse drept la el. Era cu un cap mai înalt decît Lefter.

— Și ce poștești ?

Țăranul se muie.

— Apoi să se ducă de pe locurile noastre.

— Aicea aveți dreptate : să se ducă... dar lăsați-i să plece.

— Nouă nu ne trebuie judecată, că la judecăți tot ciocoi ciștigă.

— Așa este : duceți-vă la treaba dumneavoastră, iar dumnealor să se întoarcă de unde au venit.

— Păi așa, cucoane. Iacă, noi ne ducem, da' să nu le mai calce chiciorul pe pământurile noastre, că se întîmplă lucru mare...

Și astfel, și acești din urmă porniră după ceilalți.

Fetele din trăsura se uitau mirate spre grupul în care era Matei, fără să priceapă ce se petrecea acolo. Judecătorii plecau capetele unul pe după altul, să vadă cum se sfîrșea „revolta“. Începuseră să mai prindă curaj, de cînd văzuseră trăsurile pe drum. Ajutorul de grefă ținea hăturile. Cît despre avocat, mîna țăranului ce i se plimbase prin păr îi paralizase orice voință : singura lui aspirație, pentru moment, era de a rămîne pe loc, viu.

Situația, din primejdioasă, devenea comică. Judecătorii nu voiau să se întoarcă acasă la Scatiu, ca să nu mai treacă prin mijlocul sătenilor. Și cu toate astea trebuiau să se întoarcă, fiindcă birja lor era acolo. Avocatul se ruga de Matei să nu-i lase.

Nehotărit, Matei stete un moment la gînduri : îi părea rău să nu se ducă înaintea Sașei, da pe de altă parte nu

putea să părăsească în voia întâmplărilor pe niște neno-rociți. Se duse la mătuși-sa și îi spuse cum stau lucrurile, rugînd-o să meargă cu fetele la gară, că el trebuia să se întoarcă înapoi. Puse pe președintele și pe supleant în trăsura lui, iar el se urcă pe capră, în trăsura lui Scatiu, în care era avocatul și ajutorul de grefă, și astfel porniră înapoi, dar nu la Scatiu, ci acasă la Matei.

Pe cînd aceștia veneau la Ciulniței, Tănase ajungea la tactul subprefecturei, unde starea lui producea cea mai mare impresie. Fără a sta mult la îndoială, subprefectul telegrafie la prefectură că țăranii din comuna Balta se pusese în revoltă în contra autorității judecătorești ; el făgăduia că se duce la fața locului.

Știrea provacă în capitala județului o vie indignare. La tribunal, mai cu seamă, era fierbere mare, fiindcă se știa că președintele era dus în cercetare, în persoană. Depeși peste depeși se urmară, între prefect și procuror pe de o parte și subprefect pe de alta, asupra soartei magistraților. La început, subprefectul răspundea că nu știa ce s-au făcut. Toate inimile erau pline de groază. Procurorul și judecătorul de instrucție hotărîră să plece numaidecît la fața locului, însoțiți de polițai și de vreo 30 de călăreți.

În vremea asta, judecătorii și avocatul se încălzeau la Matei, stînd tăcuți la gura sobei. Supleantul încerca să mai istorisească cîte un caraghioslic, dar nimenea nu-i răspundea. Avocatul mai cu seamă era plouat de tot. El se uita melancolic la cărbunii aprinși, urmărind crîmpeie de gînduri. Cînd femeia îi dote dulceață, bău paharul de apă rece cu o nespusă voluptate, parcă s-ar fi simțit fericit de a fi încă viu, de a putea gusta un lucru bun, de a putea înghiți. Fusese așa de aproape de moarte, sau cel puțin i se părea că fusese aproape, încît cele mai neînsemnate lucruri din viață căpătau importanță.

Ei prinziră și trecură noaptea la Matei, iar a doua zi porniră la Călărași cu aceeași birje cu care veniseră, chemată la Ciulniței de un vâtaf.

În urma lor, Matei aștepta cu nerăbdare să se poată duce la Sașa. În vremea asta văzu trăsura lui unchiu-său intrind în curte. Conu Dinu ieși din șubă cu oarecare anevoință, ajutat de Aglaia, și urcă scările în grabă.

— Ce s-a întâmplat, frate ? Ce-i ? întrebă el pe cînd Matei îi ieșea înainte.

— Nu-i nimic...

— Cum nu-i nimic ? Unde-s judecătorii ?

— Au plecat pe la casele lor.

— Știi bine ?

— Cum să nu știu !... dacă i-am pus eu în trăsură...

— Atunci nu-i adevărat că i-au bătut țaranii de i-au omorît.

Matei explică bătrînului cum se petrecuseră lucrurile cu o zi înainte. Conu Dinu îl ascultă pe gînduri, dînd din cap cu înțelesuri. Cînd nepotu-său isprăvi de istorisit, el rămase cu mîna la gură, neștiind parcă ce să facă.

— Tot tilharu ăla de Scatiu e pricina răutăților !
La mine de ce nu se mai răscoală nimeni, măi frățioare ?

Matei îl rugă să intre înăuntru să se mai încălzească. El nu primi.

— Ia ascultă-mă, hai cu mine la Balta.

Tînărul stete un moment la îndoială.

— Aș fi vrut să văd pe Sașa...

— Ai dreptate... și eu vreau să mă duc s-o văd...

Rămaseră față în față, uitîndu-se amîndoi în pămînt.

— Știi ce ? tu du-te la Comănești, că viu și eu, -zise conu Dinu. Deocamdată vreau să dau o raită pe la Balta, c-am auzit că se petrec grozăvii mari.

— Da ? Atunci merg și eu.

— Haide.

Și săriră amîndoi în trăsură la conu Dinu. Pe drum, bătrînul îi explică ceea ce auzise vorbindu-se printre țărani din sat, că veniseră niște zbiri din Călărași, cari puseseră lumea la chinuri. Drumul desfundat de ploii le păru fără sfîrșit.

Cînd ajunseră la Balta traseră de-a dreptul la primărie. Aici nimeni. Un bătrîn care cunoștea pe Dinu, îi ieși înainte și-l rugă să le vie în ajutor, că tot satul era pus la muncă silnică, la Scatiu acasă. Conu Dinu porunci vizitiului să meargă la Scatiu.

Porțile de la ogradă erau închise, cînd ajunseră ei la curtea boierească, și păzite de un călăraș. Conu Dinu și Matei se deteră jos din trăsură și voră să intre, însă călărașul îi opri. O slugă, care tocmai ieșea, îi recunoscu și zise soldatului să le dea drumul înăuntru.

Pe prispa caselor lui Scatiu stau grămădiți vreo 20 de țărani, unii puși în fiare, alții liberi, păziți de vreo cîțiva călărași. Din fundul curții, unde era o finărie ascunsă între grajdul de nuiete și hambar, se auzeau gemete, pocnete, parcă cine știe ce s-ar fi petrecut acolo.

Conu Dinu se apropie de țărani ; ei se sculară în picioare și-și scoaseră căciulile.

— Bună vreme, oameni buni. Da' ce-i cu dumneavoastră ?

Deocamdată nimeni nu răspunse. Conu Dinu recunoscu pe un bătrîn.

— Ce-i cu tine, Stoico ?

— Ia, rău, cucoane.

— Ce-ați făcut ?

— Păi ce să facem... ia, pustia aia de judecată.

— V-ați pus împotriva stăpînirii. Rău, fătul meu!

Cu toate că ştia de ce fel de judecată era vorba, boierul bătrîn nu putea admite această răzvrătire în contra ordinii.

Matei, nerăbdător, plecase înainte către finăria din care veneau gemetele. Unchiu-său se luă după el.

Aci, privescetea era şi mai tristă. De trei gîrneţe desfrunzite, erau legaţi trei ţărani, supuşi la tortura „vîrtejului“, ca să spuie : pe de o parte unde erau judecătorii, iar pe de alta cine fusese capul revoltei. Fiecare om era legat de braţe şi lipit cu spatele de trunchiul copacului. Un domn numai în cămaşe, cu nişte mustăţi teribile, cu un chip buhav de beţie, trecea un restei de corn între funie şi copac, şi începea să învîrtească. Pieptul şi braţul nenorocitului chinuit pocneau. El urla de durere, pe cînd călăul său injura ca un surugiu, cerîndu-i să mărturisească adevărul. În acelaşi timp doi călăraşi întinseră la pămînt pe un alt ţăran şi-l băteau pe pielea goală cu două opritori.

Era o scenă dezgustătoare. Soldaţii, cari n-aveau nici o ură personală împotriva ţăranilor — din contră — păreau nişte călăi, atît erau de aprinşi de băutură şi excitaţi de propria lor răutate. Cînd, osteniţi, isprăveau de a-l bate, îi mai dau una cu tocul cizmei în coaste ca să-l ajute să se scoale.

Matei rămase înmărmurit. Un sughiţ de indignare îi se urcă în gît. Se rezemă de un stîlp şi-şi duse mina la ochi.

Unul dintre ţăranii legaţi recunoscă pe conu Dinu şi începu a striga :

— Săi, cucoane, că ne-au omorît tilharii !... Fie-ţi milă de zilele noastre şi nu ne lăsa.

Ivirea celor două obraze necunoscute păru că intimidează pe chinuitorul oamenilor ; dar impresiunea aceasta nu fu de lungă durată ; el văzu în cei doi străini doi arendaşi prin urmare doi buni prieteni, şi răspunse la strigătul de desperare al ţăranului, dîndu-i un ghicent în fâlci.

Acesta, tânăr și voinic, încercă să dea cu piciorul în el, dar nu-l ajunse. Atunci bătaușul, furios, se repezi la un gîrbaci. Conu Dinu încercă să-l apuce de o mîneacă :

— Domnule, domnule, ia ascultă...

Înainte de-a găsi vreme să-l asculte, el lovi pe țaran peste obraz de mai multe ori. Flăcăul gemea, îndesîndu-și capul în piept. Conu Dinu îl apucă de braț și-l scutură bine :

— N-auzi ce-ți spui eu ?... Nu mai chinui lumea degeaba, că judecătorii sunt vii, nevătămați la Călărași, ori ești surd ?...

Subcomisarul (fiindcă zbirul acesta era subcomisar) se uită urît la conu Dinu :

— Da' cine ești dumneata ?

— Cine sunt, cine nu sunt, nu e treaba dumitale. Atîta îți spun, să nu mai chinuiești lumea, că ai să înfunzi pușcăria. Uite, dumnealui de colo a scăpat pe d-nii judecători.

Matei se mișcă încet de unde era și veni pînă lîngă subcomisar :

— În adevăr, așa este, zise el domol. Dă drumul oamenilor de unde i-ai legat.

Glasul lui strîns de emoțiune, figura palidă, statura înaltă, avură oarecare înrîurire asupra subcomisarului. Dar, făcîndu-și curaj singur, bețivul se îndrîji :

— Ia slăbește-mă, domnule. Eu sunt agent auxiliar al parchetului.

Fără cea mai mică pauză, o palmă uriașe căzu pe obrazul agentului auxiliar al parchetului. Încremenit, ridicînd mîna să și-o ducă la cap, subcomisarul păru că se dezmeticește din buimăceala furioasă în care se găsea.

— Dă drumul oamenilor și hai cu mine la procuror.

Nimeni nu îndrăzni să zică ceva, nici subcomisarul cel puternic, nici soldații înarmați, — ci cu toții se supuseră :

atita se potrivea de bine actul acesta de autoritate cu propria răspundere din conștiința lor amorțită de vin.

Dezlegară pe țărani de la trunchiuri. Brațele lor erau ca moarte. La unii degetele înțepeniseră. Cel bătut cu biciul peste obraz avea pielea crăpată și plină de sînge. Cel bătut la spate, sta grămadă pe un colț de gunoi ud, fără să se poată mișca.

În culmea indignării, Matei, urmat de unchi-său și de subcomisar, intră în casă la Scatiu.

Aci, în odaia lui Tănase, sta la o masă polițaiul din Călărași, cu o coală de hîrtie și o sticlă de vin dinainte. El luă interogatoriul la trei nenorociți, care trecuseră prin mîinile subcomisarului și acum gemeau rezemați de ziduri. Scatiu, cu capul îmbrobodit în basma, făcea pe victimă și totodată ajuta pe polițai în anchetă. Cînd văzu pe Matei, și mai cu seamă pe conu Dinu, rămase foarte nedumerit. Se sculă stîngaci de unde se afla, încurcîndu-se în scaune și voi să poftească pe noii veniți în odaia de alături :

— Pofțiți, vă rog, dincoace, să fumăm cîte o țigară, că aici se face ancheta.

— Unde-i domnul procuror ? întrebă Matei, fără să-l asculte. Dumneavoastră sunteți d-l polițai ? zise el adresîndu-se domnului de la masă.

— Da, răspunse acesta.

— Unde-i domnul procuror ?

— Dumnealui e la tactul subprefecturii cu domnul jude-instructor.

— Și dumnealor v-au dat ordin să chinuiți lumea așa ?

— Ba nu... Da' cine chinuiește lumea ?

— Cum : cine chinuiește lumea ; da' ăștia ce sunt ? zise el arătînd pe oamenii dinăuntru ; da' ăsta ce e ? da' ăsta ? da' ăsta ?

Și pe măsură ce întreba, apuca pe oamenii ce-l urma-seră pînă în sală și-i vîra înăuntru.

— Aștia sunt capii revoltei.

— Capii revoltei ? ! Da' aștia ce sunt ? dar cei defără ? dar satul întreg ? Judecînd după torturi, toată lumea e cap.

— Păi se înțelege : toți sunt deopotrivă vinovați, pînă ne-or declara pe adevărații instigatori... Da', mă rog, d-voastră cine sunteți ? !

Matei se uită țintă în ochii lui. Era palid și de-abia își putea stăpîni furia.

— Eu cine sunt ?... Ai dreptate, domnule, să mă întrebi. Sunt un nesocotit care am lăsat lumea civilizată și m-am întors în țara mea, ca să văd asemenea sălbătecii... Asta sunt. Și spre deplina d-tale satisfacere, află că mai sunt un martor care am să strig pînă la cer împotriva zbirilor ce chinuiesc lumea, și că n-o să m-astîmpăr, pînă nu vă voi vedea, pe dumneata și pe bețivanul acela de colo, cu lanțurile de gît, în locul lor...

Polițaiul muiase nasul în pămînt. Matei urma a se uita la el cu scîrbă.

— Asta sunt !

— Ia du-te de-ți vezi de treabă, domnule, zise el în cele din urmă. Călăraș, pentru ce ai lăsat să intre lume străină aici ?

— Porunciți, d-le polițai.

— Să nu mai lași pe nimeni să intre în curte. Ai înțeles ?

— Am înțeles, să trăiți...

Și pe cînd Matei și cu unchiu-său se urcau în trăsură, ca să caute pe procuror la tactul subprefecturii, polițaiul se așeza placid la masă ; aprindea din nou o țigară și-și mai vărsa o picătură de vin, părăind a-și urma procesul-verbal mai departe. După ce Scatiu însoți pînă la trăsură pe conu Dinu, se întoarse înapoi la polițai și începu să înjure pe Matei și pe toți coconășii, ca un surugiu. Polițaiul îl asculta cam pieziș, lăsîndu-l să-și verse focul în

pace. Cînd isprăvi de înjurat, polițaiul îl luă de braț și trecură într-o odaie vecină.

— Ia ascultă, nene Tănase, m-ai virît în belea...

— Ce belea, „domle“ !... Te sperii 'mneata de vorba unui nebun ? Păi ăsta-i nebun ; nu-l vezi ?

— Ei... nebun, nebun ; dacă m-o da la jurnale, așa-i c-am pățit-o ?...

— Ce „jurnale, domle“ !... Parcă eu nu cunosc „jornaliști“ cîți poștești ! Ia să vezi, cînd mă duc la București, cîți stau împrejurul meu... Dacă-i vorba pe aia, să-l dăm noi pe el.

— Ba, mă rog să-ți cauți de treabă.

— Atunci ce-ți pasă ?

— Îmi pasă, că mă dă afară din slujbă, și mă dă și-n judecată.

— Răspund eu, „domle“, pentru 'mneata.

Polițaiul rămase pe gînduri. După aceea ridică ochii domol spre el.

— Dacă e așa, să-mi dai înscris că dumneata ai poruncit să puie lumea la vîrtej.

— Îți dau și înscris și poliță dacă poștești... Nu fi copil, omule, și vino-ți în fire !

Și Scatiu voi să-l ia de braț și să-l întoarcă la lucru. Polițaiul se desfăcu de el și luă un scaun.

— Ei, neică Tănase, nu merge așa. Ce mi-ai făgăduit ?...

— Gata...

— Scoate.

— Păi n-am asupra mea.

— Du-te la casă...

— Cum o să umblu la casă cu oamenii de față ?

— D-apoi pe oameni îi dăm noi afară.

Tănase dete din cap :

— N-ai 'mneata încredere în mine !...

— Ba am, da' văd că umbli cu momeli.

— Zău, nene Ghiță, îți dau ; pre legea mea...

— Vorbe, Tănase băiete... Eu ți-am dovedit dumițale că-ți sunt prieten ; iacă-tă lumea pusă la regulă. Pe mine poate să mă dea în judecată, poate să mă spînzure, — ce-ți pasă ; la dumneata oamenii au să fie de-acum ca mieii. Dovedește-mi acumă că-mi ești prieten...

Scatiu se scărpină în cap.

— Ei, al dracului !...

În același timp scoase din buzunar o pungă de mătase cu inele și, răsturnînd partea în care era aurul, începu să numere în gînd.

— N-am de ajuns.

— Cît ai ?

— Ia, vreo doisprezece poli.

— Dar în partea cealaltă ?

— Acolo-i argint.

Polițaiul păru că stă la gînduri...

— Dă punga-ncoace, și restul mi l-ai da altă dată.

— Apoi cu argint cu tot ?

— Ei, acumă să mai stai să numeri argintul...

— Ba nu, da' știi că mărunțelele trebuiesc la moșie. Să-ți dau niște bumăști în locul lor.

— Bine, neică, numa scoate mai mulțișoare. Parcă adineaorea n-aveai ?...

Scatiu răsturnă argintul în palmă și numără, după cu după, pînă la cel din urmă ban. Se făceau în tot 68 de lei și niște gologani. Scoase din buzunarul unei jiletce cu mîneci, un plic soios, iar din plic trase binișor trei bilete de cîte 20 de lei și le dete polițaiului.

— Mi-ai mîncat și aici opt lei, neică Tănase.

— Dumneta să fii sănătos, nene Ghiță, că auru are baș.

XXIII

Ieșind de la Scatiu, conu Dinu și Matei luară drumul subprefecturii, tăcuți, amărâți, parcă s-ar fi întors de la o înmormîntare. Începuse să plouă cu zăpadă. Vizitiul opri caii să ridice coșul trăsurii. Un moment, Matei avu percepțiunea limpede a singurătății și pustiului fără capăt, ce se desprindea din întinderea cîmpului. Bulgări negri de arătură ; bălării plouate ; țelina suhaturilor pe care putrezeau tîrtani răsuciți de vînt. El își îndesă pălăria pe ochi și se vîrî și mai adînc în fundul trăsurii.

Bătrînul simți ce se petrece într-însul, și-l atinse cu mîna pe umăr.

— Cam ușurică pălăria ta.

Matei se uită la unchiu-său, preocupat de gînduri. Conu Dinu adăugă :

— Ar fi bine să-ți iei o căciulă.

Matei dete din cap, zîmbînd.

— Da, da. Trebuie să te faci ca noi, om al nevoii. Să te îmbraci de ploaie, să te îmbraci de soare și să-ți oțelești sufletul în necazuri, ca să știi pune preț pe bunurile vieții. Sus inima !... că ești tînăr și te așteaptă norocul... Ei !... Dă-mi anii tăi, și-ți dau tot...

Drumul trecea pe lingă casele lui Matei.

Conu Dinu, în loc s-o ia spre subprefectură, zise vizitiului să între în curte.

— Lasă pe mine, că știu eu cum să le vorbesc. Dumnezeua să mi te gătești ca de ginere — precum și ești — și s-o pornești la Sașa, că nu se cuvine s-o faci să aștepte mai mult.

Și fiindcă Matei vroia să protesteze, bătrînul se făcu serios.

— Aibi încredere în mine. Sunt pînă în suflet scîrbit

de ceea ce am văzut. Intră, băiete, în curte la conu Matei, zise vizitiului.

După ce trăsura se opri la scară, bătrînul adause :

— Ești cam iute din fire. Palma aceea năstrușnică de pe obrazul bețivanului, ce e drept, mi-a răcorit sufletul, dar putea să aibă urmări displăcute... Da, da. Trebuie să te gîndești, că toată mulțimea asta de pușlamale e așa crescută. Tu nu vezi, bre, că toată lumea face politică și toți ăștia de la noi, care țin politica în mînă, fac gheșefturi?... O palmă !... Ce-ai îndreptat cu o palmă ?... Dar du-te că te plouă. Și spune Sașei că viu și eu... Întreab-o ce mi-a adus de la Paris... Haide, băiete...

Matei urcă scările zîmbind. Ce idealist ciudat mai era și unchiu-său în felul lui !... Cu încetul, oroarea celor văzute îi reveni în minte, și se simțea nefericit, mic de suflet, că nu făcuse mai mult pentru bieții nenorociți. Dezbrăcîndu-se de blană, se uita în oglindă și vedea mișcarea ciudată ce o face brațul cînd iese din mîneacă ; dar percepțiunea faptului nu ajungea pînă la conștiință. Oare la ce lucru plăcut se gîndea cînd era în trăsură ? Și, fiindcă nu și-l putea aduce aminte, repetă întru sine toate cele ce vorbise cu unchiu-său, sperînd să poată da peste faptul ce-l interesa.

Intră astfel în odaie la dînsul. Aici îl aștepta o surprindere plăcută : pe o masă din fața ușii, un portret mare al Sașei, rezemat de două sfeșnice, părea că vrea să-i vorbească. El se apropie de masă, se plecă binișor spre portret și se uită lung la dînsul... Ce transparență sufletească în ovalul obrazului acela !... Luă portretul în mînă și veni la fereastră. I se părea că niciodată nu văzuse așa de aproape pe Sașa. Pentru întiași dată băgă de seamă ce păr minunat avea. Fotografia reproducea toate cutele bogate cum se împleteau unele după altele, ca o coroană, împodobindu-i capul cu o găteală naturală.

Aglaia, care de la un cîrd de vreme se hotărîse să pară foarte fericită de căsătoria lui Matei, intră în vîrfurile picioarelor și-i spuse că Sașa venise s-o vadă de dimineață, că-i adusese un dar prea frumos, un „necessaire” de argint, și că tot ea, cu mîna ei, așezase portretul pe masă, pentru el.

Matei zise să-i puie caii, și porni la Comănești.

Deși ploua cînd intră în curte, Victoria și Mary începură a striga în gura mare că vine nenea Matei, și ieșiră înaintea lui în cerdac. Șașa se luase după ele, fără să-și dea seama de ce face.

Matei se coborî din trăsură, și urcă scările repede, ducîndu-se drept la dînsa, cu brațele întinse. Sașa își ridicase mîinile pînă în dreptul gurii și parcă și le ținea strînse una într-alta, ca să le împiedice de a se duce către el cu prea mare grabă : fetele erau de față. Roșie, rîzînd într-aiuri, îl scutură de mîna cu o nespusă emoțiune, pe cînd Mary sărea voioasă înaintea, iar Victoria venea zîmbitoare în urmă.

— Să desham caii, cucoane ? întrebă vizitiul.

— Ba nu, să aștepți.

— Ba nu, să-i deshame, zise Victoria : nu dejunezi la noi ?

— N-am lăsat vorbă acasă, dragă.

— Zi-i să-i deshame, întări Sașa, dînd din cap cu autoritate.

El începu a rîde :

— Deja ?...

— Da, deja.

Apoi cu un aer comic de supărare :

— *Je voudrais bien voir ça...* Sunt aici de ieri, și dumneata vii de-abia după 24 de ore, și chiar atunci ai vrea s-o ștergi numaidecît...

El începu a rîde. Ea părea foarte necăjită.

— De ce rîzi ! îi zise, bătînd din picior.

Victoria tocmai se întorcea.

— Fetițo, fii bună, și spune din capul cerdacului, vizitiului meu, să nu deshame caii, ci să se întoarcă acasă, că eu vin cu nenea Dinu.

Fata ieși, sărînd de bucurie că venea la masă și conu Dinu. Mary se luă după dînsa în vederea gravului eveniment al dejunului.

Ei rămaseră amîndoi, unul în fața altuia. Sașa plecase ochii în pămînt.

— Deja ?... zise el din nou, zîmbînd.

Ea ridică ochii către el, dînd din cap.

— Îmi scriai să vii mai curînd... ca să nu lovești pe la mine decît din an în Paște ?

— N-am putut, zău așa.

— Știu, am auzit că s-a întîmplat o revoltă cu țărani — dar, de țineai la mine cît de puțin, ai fi găsit un minut să vii să mă vezi... Dacă în locul meu soseai dumneata, iar în locul dumitale așteptam eu, desigur că n-ar fi fost putere în lume care să mă împiedice de a veni la gară...

El rămase uitîndu-se la dînsa nedumerit ; îi trecu prin minte, ca un fulger, că toate femeile, chiar și cele mai alese, sunt mici la suflet, cînd amorul lor propriu este în joc. Dar forma și accentul cu care spusese cum ar fi făcut totul ca să-i iasă întru întîmpinare, dacă ar fi venit el, i se părură atît de sincere și de duioase, încît îi luă o mîină într-ale lui și i-o mîngîie, mișcat pînă la suflet.

Sașa părea că aude tot ce se petrece în conștiința lui. Ridică privirile către dînsul și zise zîmbitoare :

— Nu-i așa ?

— Ba-i așa.

— Atuncea zi-mi pardon și te iert.

În același timp ridică mâna pînă-n dreptul gurii lui. Matei îi dete mâna ușor la o parte.

— Cum !... nu te simți fericit de o așa mare cinste ?

Vorba ei purta intențiunea unei mirări comice, iar nu ascundea destul de bine umbra unei păreri de rău adevărate.

— Ia să ne înțelegem, mă rog : au oare eu n-am venit cîndva din străinătate, și era toată lumea la gară, numai... *cineva* nu ? zise el.

Această aducere aminte plăcu Sașei mai mult decît oricare răspuns. Ea rămase în picioare uitîndu-se drept înainte.

— Într-adevăr, zise ea. Dar eu nu puteam veni.

— Ca să nu rămîie biata mamă singură ?

— Ca să nu rămîie singură, da, și ca să nu afli dumneata prea curînd ceea ce vroiam să ascund și ceea ce totuși ai aflat foarte repede.

Zise vorbele acestea în fugă, ca *cineva* care vrea să se descarce deodată de tot ce are pe suflet.

El se uita la ea lung... Fără a mai rosti un cuvînt, îi luă capul în mîini și o mîngîie pe păr, lipind-o de pieptul lui. Ea se desfăcu încet de el :

— Cum ai găsit portretul ?

— Minunat... Nici nu ți-am mulțumit... Unde l-ai făcut ?

— La Nadar, îți place ?

— Foarte mult.

— Da ?...

— Da.

— Atunci stai să-ți arăt unul.

Ieși repede și se întoarse numai decît, cu o cutiuță în mînă.

— Ți-am adus ceva...

În același timp scoase din cutie un lanț de cea-sornic cu două capete. De o parte atârna un creion și o boabă de cristal.

Matei se uită la el cu mare interes, îl admiră cât putu de mult și făgădui să-l poarte toată viața.

— Va să zică îți place ? întrebă ea.

— Foarte mult... Da' boaba de cristal ce e ?

Sașa ridea.

Dacă ajungeai să fixezi într-un anumit mod globușorul de sticlă, se vedea portretul Sașei. De asemenea creionul avea o fereștruire, pe unde se vedea iarăși portretul ei.

— A trebuit să mă duc de trei ori la fotograf, ca să-ți pot aduce lucrurile astea. E cea din urmă modă... pentru logodnici.

El se uita la fereștruirea creionului, închizînd un ochi și privind cu celălalt chipul încîntător al Sașei, talia ei elegantă. Fără să-și dea seama, îi era mai dragă acolo, în depărtarea iluzorie a unei sticle, decît în realitatea de alături, deși chiar în realitate îi era foarte dragă ; așa cum era acolo, semăna parcă mai mult cu acea din mintea lui, senină și nespus de dulce ; pe cîtă vreme cum era aici, era în partea ei omenească și reală.

Sașa pierdu răbdarea și-l atinse binișor peste braț.

— Ce-ai găsit acolo așa de interesant ?

— Tare mai ești frumoasă ! zise el fără a o privi.

— Da ?... Și seamăn`?...

— Foarte mult... Ești încîntătoare !... Îmi pare că ai să te miști acuma și ai să vii către mine, ca într-o feerie... cu o frază din Glück și două versuri din Homer așa crede că te văd sosind din pămîntul fericit al cîmpiilor Elysée, unde primăvara eternă încinge trunchiul copacilor cu iederă verde și...

— Vin fetele !...

El își lăsă mîna în jos cu încetul :

— Ei și ?

— Nu-i nimic, dar... nu mai aiura.

Se făcuse roșie de fericire, îl luă de braț și se lipi cu capul de umărul lui, uitîndu-se pe fereastră :

— O să ningă.

— Da, o să ningă.

— Ce fericiți o să fim după... cînd... mă vei lua. N-o să ne ducem nicăierea, nu-i așa ? Am să-ți cînt cîte ceva, seara, aici în casa noastră, singuri la foc..:

— Da...

— N-are să fie tocmai ca în cîmpiile Elysée, dar o să fim fericiți, nu-i așa ?

— Da...

— Acum să mergem dincolo. Pune lanțul la cea-sornic, și nu uita că mă ai în boaba de cristal, în creion și în... realitate.

Cînd veni conu Dinu, îi găsi jucînd tablele, foarte liniștiți. Bătrînul îmbrățișe pe Sașa din toată inima ; dete mîinile fetelor să i le sărute, ca un mitropolit ; bătu pe Matei pe spate și se așeză jos. Se vedea bine că era preocupat de cele ce auzise de la judecători. I se spusese că țărani se răsculau sistematic în diferite părți ale țării, îndemnați de agenți străini, ce cutreierau satele. El zicea că nu crede în asemenea povești, dar totuși nu era liniștit.

La masă, cu ajutorul lui Dumnezeu și a unui vinișor de Odobesti, începu a i se descreți fruntea. Miss Sharp (care se întorsese de demult) plăti cu amorul său propriu buna dispoziție a lui conu Dinu : ea făcea chestiune personală din toate sosurile și conservele englezești ce o înconjurau și de care rîdea bătrînul.

Pe la sfîrșitul mesei veni coana Sofîța cu Tîncuța, și mai în același timp cu ele sosi și Tănase Scatiu, oblojit la cap. Tîncuța intră în fugă, rîzînd să se topească de mutra lui Scatiu. Acesta ofta și ridica ochii în podele parcă ar fi victima cea mai nevinovată a nedreptății omenești.

— Ce mai faci, domnule Tănase ? îl întrebă Sașa.

— E !... știe Dumnezeu !...

— Da' ce ai la cap ? ce ți s-a întîmplat ?

— Suferim... suferim mult...

Privirile fulgerătoare ale englezoaicei se plimbau de la Mary la Victoria și înapoi, fiindcă erau umflate de rîs la vederea caraghiosului cap al lui Scatiu. Guvernanta avea un dispreț ascuns pentru Tîncuța, fiindcă aceasta nu era pregătită la lupta vieții după principiile din „Vanity Fair“.

După masă, conu Dinu cheamă pe Matei și pe Sașa într-o odaie vecină, unde-i spovedi ca un duhovnic asupra planurilor lor de căsătorie, și, fiindcă amîndoi erau nestrămutați în hotărîrile lor, se întoarse cu ei unde erau ceilalți și, serios, zise către cei de față :

— Ascultați la mine : știți că Sașa este fata mea, fiindcă tată-său, Dumnezeu să-l ierte, m-a lăsat cu limbă de moarte părintele ei sufletesc. Acuma vine dumnealui, Matei Damian, nepotu-meu, și mi-o cere de legiuită soție, — iar eu i-o dau.

Sașa se făcuse roșie ca un măr. Conu Dinu se apropie de ea și, luîndu-i o mîină, o puse într-a lui Matei. Toți se sculară în picioare.

Această solemnitate improvizată făcu pe conu Dinu să nu-și mai găsească cuvintele ce pregătise. Îi veni în minte un psalm al lui David, din psaltirea pe care de atîtea ori o cetise la biserică, și se puse să rostească tinerilor, ținîndu-le mîinile unite :

„Luați aminte norodul meu la legea mea, plecați urechea voastră spre graiurile gurei mele.

Deschide-voi în pilde gura mea ; spune-voi vorbele cele din început.

Și s-au ridicat mărturii întru Iacov, și lege au pus întru Israel.

Cîte au poruncit părinților noștri, ca să le arate pe ele fiilor săi.

Ca să cunoască alt neam : fiii cei ce se vor naște, și se vor scula, și le vor spune fiilor săi.

Ca să-și puie întru Dumnezeu nădejdea lor, și să nu uite lucrurile lui Dumnezeu și poruncile lui să le caute.“

— Asta este : să umblați în poruncile Domnului și să fiți norociți, voi și copiii voștri !... zise bătrînul ca încheiere la cuvîntarea sa.

El sărută pe Sașa și pe nepotu-său, foarte mișcat, și bătîndu-l pe umăr îi mai zise :

— Iar dumneata, logofete, să nu te mai miști de pe pămînturile astea... m-ai înțeles ? că aici ai găsit fericirea cea adevărată !...

Îmbrățișările și sărutările împiedică pe Matei de a răspunde...

*

După cîteva luni, o sanie mergea în fuga cailor, de la Comănești la Ciulniței, pe pîrtia sclipitoare de zăpadă. Matei și Sașa, de cînd fetele plecaseră cu conu Dinu la București, ieșeau în toate zilele, singuri, bătînd cîmpiile întinse, pe luciul căroră orizontul se făcuse parcă mai larg. Amîndoi se uitau departe, în zarea albă, căutînd un înțeles personal firii aceleia mărețe, și amîndoi, se întorceau unul către altul, găsindu-l în sufletele lor. Sașa, roșie de frig, cu o dantelă răsucită deasupra căciuliței, zîmbea din ochii ei de femeie fericită, iar el, serios, îi strîngea mîna într-ale sale. Totul părea așezat pentru o lungă viață, calmă, limpede, căruia naturile lor puțin expansive îi dau o ușoară umbră de ideal.

Cînd trecură pe lingă armanul de la moșia lui, Matei zise vizitiului să oprească și se dete jos să aprindă o țigară la Floarea. Ea veni să sărute mîna Sașei.

— N-ai mai aflat nimic de Micu, Floareo ? o întrebă Matei.

— Dară... Ce să afli boierule... că s-a dus în lume.

— Păcat de el.

— Apăi... cum e scris omului, coane.

TĂNASE SCATIU

I

Pe drumul desfundat de ploi, înainta trăsura cu greu. Cîmpul era totuna de apă. Se lăsa noaptea, și frigul începea să amortească crestele bulgărilor de noroi, iar bălțile prindeau o pojghiță subțire de gheață ceea ce făcea drumul și mai anevoios. Caii, asudați, mergeau prin șleau, sunînd din telencele lor monotone : erau patru înaintași, toți tineri, deprinși cu vremea rea și cu noroaiele, fiindcă erau născuți în herghelie, la țară. Văzuseră ei multe, de cînd erau la grajd : pripoare, zăpezi, ape mari, și mai cu seamă țăpoiul lui Stoica vizi-tiul ; așa că greutățile de acum nu i-ar fi oprit din mers, dacă nu-i opreau hăturile.

În adevăr, Stoica, beat mort, ca să-și țină cumpăna pe capră, se rezema în hături. Atunci trăsura se oprea.

La fiecare popas, se auzea stăpînul înjurînd :

— Mă, bețivule, mă, nu te-ai mai trezit ! ?... Mă !

Și la fiecare „mă“, răsuna cîte un ghiont în spinarea vizitiului, dar fără nici un cîștig : pe dinafară cojocul gros, pe dinăuntru rachiul tare, îl puneau mai presus de pumnii „boierului“.

În cele din urmă, Tănase Scatiu pierdu răbdarea. Cînd se mai opriră caii încă o dată lîngă crîșma din drum, el ieși de sub coșul trăsurii. Scăpărau înjurăturile de minios ce era.

— Dă-te jos, boule, dă-te jos. Trebuie să mă urc eu pe capră, că de-aia am vizitiu...

Stoica se foia să se dea jos, bolborosind printre dinți :

— D-apoi să-mi dai simbria, că eu mă duc...

— Bate-te Dumnezeu, nevoiașule, că de douăzeci de ani te duci și tot nu mai pleci. Măcar de te-ai duce dracului !...

— Parcă-s eu de vină, dacă-s caii stătuți de drum...

În același timp voi să sară în noroi. Stăpînu-său îl apucă de ceafă :

— Ce faci, mă !... Vrei să sări în noroi și apoi să te urci în trăsură, ca un porc ?

— Poi ce să fac ?

— Să te ia dracu, asta să faci. Nu poți să te cobori de pe capră în trăsură ?

Stoica se uită cam urît la priporul ce se întindea din virful caprei. Se simțea în ce hal era și nu-i venea de loc la îndemină să încerce. Pe cînd el se lupta să intre sub coș, caii mișcară trăsura. Vălătuc, Stoica se rostogoli în noroi.

— Na !... avu el vreme să rostească.

Furia lui Scatiu nu mai cunoscuse margini. Crucile, dumnezeii și toți sfinții părinți îi trecură prin gură, ca la un surugiu. Fără a mai sta mult la gînduri, dete bici cailor și plecă, lăsîndu-și vizitiul în noroi.

Cînd ajunsese în oraș, se înnopta de-a binele.

Casele lui erau așezate în mijlocul unei curți mari. Le cumpărase, ca pe tot ce cumpăra, de ocazie, de la un boier scăpătat, Costache Merișescu, și le schimbasesc, astfel că erau acum cele mai frumoase din tîrg.

De îndată ce se auziră clopotele cailor, slugile ieșiră toate, ca de obicei, întru întîmpinarea boierului.

Cînd îl văzură singur, fără vizitiu, cu fața înnorată, nu îndrăzniră să-i zică nici pis, ci se apucară să deshame caii în tăcere și să ia lucrurile din trăsură.

El, cu o șubă pînă în pămînt, peste care era încins cu cureaua de la revolver, urcă scările, intră în sală, unde îl aștepta fetița cu bona, pe care se făcu că nici nu le vede, apoi trecu în seră, unde răsturnă vreo două-trei glastre cu flori, după aceea în sofragerie, apoi iar înapoi, pînă ce dete cu ochii de nevastă-sa :

— Da' ce, nu-i nimeni în casa asta ?

Tincuța se grăbise să-i iasă înainte, dar nu ajunsese la timp.

— Ba cum să nu fie. Uite, suntem toți în pâr. Da' ce ți s-a întîmplat ?...

— Ia nu mă mai descoase. Unde-i Costea ?

Feciorul se ținuse după el de la scară.

— Da' ce-aștepți, măi băiete ? Te-ai făcut și tu boier, ha ? Numai boieri în casa asta. Toată lumea-i boier, numai eu am rămas moșic. Moșicu să care, că de aia-i făcut el. Cum o să te dau afară, păcătosule !...

Feciorul sta înaintea lui smirna.

— Trage de ici, boule, ce te uiți la mine, parcă nu m-ai mai văzut.

Costea îl desfăcu de catarama revolverului, îl ajută să-și scoată șuba și după aceea îl întrebă :

— Pofțiți dulceață ?

— Adu-mi pantofii întii, prostule : tot nu te-ai mai învățat cu slujba ?

Nevastă-sa se apropie de el binișor :

— Tănase, treci la tine că ți-am pregătiti tot ce-ți trebuie, nu te descâlța aici.

— Ia slăbește-mă dumneata cu învățăturile. Să înveți pe cine ai mai învățat, nu pe mine.

Feciorul aștepta.

— Adu-mi, băiete, pantofii.

Tincuța se uită la dînsul, de sus în jos, fără să zică nimic ; apoi luă fata de mină și voi să treacă într-altă odaie. El chemă fata înapoi :

— Zoițico, să stai aici.

Fata nu prea vrea. Mamă-sa o rugă binișor să rămână. Ea rămase, dar fără voie.

— Nu vrei să stai cu tata ? încercă el să zică, cu glas blajin.

— Nu, răspunse fata, gata să plîngă.

— Atunci, hai, marș !

Fetița se întoarse spre ușă, cu mîna la gură, neîn-drăznind să iasă, dar în același timp nevoind să rămînă.

— Marș ! Să nu te mai văd în ochii mei, urîto.

Fata izbucni în plîns. Mamă-sa, care o aștepta la ușă, o luă în brațe și trecură dincolo. Bona dispăruse deja.

— Neam al dracului ! zise Scatiu.

Dar lacrămile fetei părură că răcoresc aerul, ca o ploaie binefăcătoare. Tănase se mai luminează la chip, întrebă pe fecior dacă a venit cineva în lipsa lui, apoi, sub cuvînt că acolo nu era destul loc, ca să nu pară că ascultă de vorba nevastei, se duse la el în odaie să se schimbe. În același timp, Tincuța, mîngîind fata, își revărsă trebuința de a îmbrățișa pe cineva, de a auzi o vorbă bună, ea, care avea atîta nevoie de mîngîiere.

Steteau amîndouă, una lîngă alta, de vreun ceas, cînd intră Scatiu.

— Mă rog, mîncăm astăzi ?

Tincuța urma a spune fetei o istorioară. Se întrerupse un moment și-i zise :

— Sună, te rog.

Apoi continuă mai departe vorba cu fata.

El sta rezemat de șobă, căutînd un mijloc de a se amesteca în vorbă. Își răsuci o țigară și zise fetei să-i dea chibriturile. Fetița îi duse chibritelnița și veni repede la loc.

— Bree !... zise el lung.

Tincuța se uită la dînsul, ca cineva care înțelege ce i se cere, dar stă la îndoială dacă trebuie să dea sau nu. În cele din urmă, se hotărî să-l întrebe.

— Dar ce ți s-a întâmplat ?

— Ce să mi se-ntîmple : ia, vizitiul cel procopsit de la d-voastră.

— De la noi !... Te aud că-l ai de vreo 20 de ani.

— Îl am. Dar cine mi l-a colăcit : tatăl dumitale.

— Se înțelege : tot tatăl meu e de vină...

Ea se sculă să iasă, vrînd să înlăture o nouă furtună ce se pregătea, cînd tocmai intră feciorul și-i pofti la masă.

Era în postul Crăciunului și din întîmplare se potrivea să fie tocmai într-o miercuri. Aburul de la supă se ridica pînă la lumina lămpii, umplînd camera de miros de bucate. Fiecare se așează la locul său, madama, fetița, Tincuța, Tănase în capul mesei și la un colț d-l Nae, care acum devenise îngrijorătorul Ciulnițelor, numai un loc rămase gol.

— Ai chemat pe cocoana mare ? întrebă Tincuța pe fecior.

— Am chemat-o, cuconiță.

Tănase dete dușcă pe gît o sticlută pîntecoasă de țuică, din care ar fi băut trei inși, și după aceea o puse pe masă cu zgomot, pocnind din limbă. Apoi luă cu degetele două măslîne, pe care le aruncă în gură, una după alta.

— Da' nu vine mama, Costeo ?

— Vine, boierule. Chiar acușica am poftit-o.

Tănase se sculă de la masă și vru să iasă, dar tocmai atunci intra coana Profira.

— Haide, bătrîno, haide, că cei tineri nu așteaptă.

Groasă, buhavă, murdară, coana Profira se mișca din greu, cu un testemel înnodat sub barbă, cu buzele tremurînd, cu ochii suri de bătrînețe. Ea veni încet la loc și căzu pe scaun ca o momîie.

— M-ați hi așteptat, maică... Dacă nu m-a chemat nimeni.

Feciorul nu îndrăzni să zică nimic, ci numai dete din cap cu înțelesuri.

Scena aceasta se repeta în toate serile, amărînd sufletul Tincuței, prin aceea că Tănase se scula de cîte două și trei ori ca s-o aducă la masă. Cînd se scula Tincuța s-o cheme, era și mai rău, fiindcă bărbatul său devenea ironic, așa cum știa el.

— Nu vă *deranjarisiți*, vă rog... să nu vă piară pofta de mîncare.

Cînd toți fură la masă, Tănase se uită prin talerele tuturor, să vadă cine mănîncă de post și cine de dulce. După aceea sorbocăi de cîteva ori din supa lui de linte și apoi întinse talerul feciorului.

— Na, mă !... Să spui bucătăresei că o să i-o torn pe gît. Asta ciorbă de linte e ?

Și, întorcîndu-se către bătrînă :

— Dumneata ce mănînci, mamă ?

Baba nu înțelegea și se uita cu ochii stupizi la toți.

— Ce mănînci ? Ai ce mînca ? întrebă el mai tare.

Ea își clătină umerii și zbîrci gura ca de rîs.

— Cum, Doamne iartă-mă, să n-am !... Că doar toate sunt din belșug.

— Și de post și de dulce, ca la otel, zise el. Că de aia nu mai plouă la vreme.

Tincuța tușea din cînd în cînd, o tuse seacă, urîță. La fiecare observație a bărbatu-său, își pleca ochii în farfurie : se ținea cît putea să nu răspundă, ca să nu provoace scene, de față cu lumea, și mai cu seamă cu slugile. Dar toate erau în zadar.

— Băiete, dă-mi niște oloi de in, să pot mînca mazărea asta bătută, că-i făcută de-o săptămînă...

— Tănase, nu mai mînca oloi de in, că iar te îmbolnăvești, zise Tincuța.

El se uită țintă la dînsa, cu o privire rea, gata parcă să-i sară în cap. Ea adăugă liniștită :

— Degeaba te uiți la mine așa : mazărea e făcută de astăzi într-adins pentru dumneata.

— Eu nu sunt păgîn, să mănînc carne miercurea în post. Aşa am trăit toată viaţa şi mi-a mers bine. N-o să mă înveţi d-ta ce să fac.

— Nu te învăţ nimica, te rog numai să nu măninci lucruri care-ţi fac rău.

— Adu-mi oloi, băiete.

Nu mai zise nimeni nimica. Se auzeau furculiţele în farfurii, glasul fetei care vorbea încet cu bona în nemţeşte, tusea Tincuţei şi lingura lui Tănase care bătea mazărea.

La al doilea fel de bucate, Tănase băgă de seamă că şi cucoana Profira mînca de dulce.

— Da' ce faci, bătrîno, zise el zîbind.

Baba scăpă furculiţa din mînă, speriată.

— A, bată-te potca, mai mare spaima îmi fu..?

— Măninci care, ha ?

— Poi de, măicuţiţă, adăugă ea miorlăindu-se din nou, ce să fac, dacă aşa vrea Tincuţa.

— De ce nu laşi lumea în pace, omule, zise Tincuţa. Aşa este, am rugat-o să mănînce carne, fiindcă mi-a zis doctorul.

Lucrul păru că face plăcere lui Tănase. Baba era, ca şi mai înainte, rea, beţivă, nevoiaşe, dar fiindcă tot „o mamă are omul“, îi împlinea toate poftele şi orice atenţiune către dînsa era bine primită. Tincuţa suferise mult din pricina bătrînei, mai ales în primii ani după căsătorie, dar, de la un cîrd de vreme, i se făcuse milă de ea, fiindcă era bolnavă.

Cu această lumină adusă în convorbire de împrejurări, frunţile se mai descreţiră. Tănase istorisi, în fine, ce i se întîmplase pe drum, cum lăsase pe vizitiu în noroi, ce nenorocire mai sunt şi slugile astea pe capul stăpînilor, şi astfel, fără să bage de seamă, o dete şi el prin carne. Nimeni nu zise nimic, fiind toţi deprinşi cu firea lui sucită. Tot ce spusese pînă atunci era numai la adresa Tincuţei, şi cu religia, şi cu economia. Zgîrcit şi fanfaron în acelaşi

timp, îi plăcea să vadă casa bine ținută, ca să se știe că era bogat, iar pe de altă parte îl durea inima de banii risipiți.

Fusese deja deputat în două legislaturi, cu guvernul căzut, și acum era ales pentru a treia oară, cu noul guvern. De-a pururi în majoritate, vorbea de miniștri parcă ar fi fost cel mai de aproape prieten al lor ; tutuia pe toată lumea în convorbirea lui imaginară cu oamenii de la putere ; istorisea cum a îndemnat pe „flecă“ ăla de general să mute regimentul I-iu de la Slobozia, și fleacul l-a satisfăcut ; întrebuinta cuvinte pe care nu le putea rosti ; încurca „bugetul țării“ cu „politica vamală“ și „milioanele de la fortificații“ și „socialism de stat“, într-o frazeologie imposibilă, din care nu se putea înțelege decât un singur lucru : că în țara românească nu mai era de trăit de când mizerabilii de țărani se ridicau cu *pritentii* împotriva „boierilor“.

În cerul lui de provincie era un tiran în politică, cum era tiran în casă, în ale vieții zilnice. Când vorbea lui Nae Eftimiu, ori vreunui alt îngrijitor de la moșie, sau vreunui biet datornic, ori postulant, nu se uita niciodată în fața omului, ci tot pieziș, sau se plimba prin casă cu miinile în buzunar, repetind vorba „mă înțelegei“ de mii de ori și nespunând nimic.

De astă dată era treaba pe greu : în vacanța Crăciunului venea ministrul de interne în inspecție și trebuia primit în gazdă la cineva. Toți deputații și senatorii districtului fuseseră unanimi să lase o asemenea cinste pe seama lui Scatiu : cu acest chip, fiecare se scăpa de răspundere și de cheltuială, și în același timp erau siguri că ministrul era bine primit.

Scatiu se lăsase cam greu la început, dar în cele din urmă înțelese și el că „nimeni nu era în stare să-l primească în mod convenabil“. Se tînguia la toată lumea de beleaua ce-i venea pe cap, iar acum, la masă, era rîndul lui Nae să-l asculte.

— Astea sunt isprăvile domnilor *dipotați* și senatori ai noștri. Le-am zis, mă-nțelegi, să contribuim fiecare cu partea noastră, și să-i oprim odăi la hotel. Nu, că nu se poate la hotel. Ei, atunci să-l primească d-l Alexandru. Ba nu, că nu se poate. Mă-nțelegi ?...

Nae Eftimiu da din cap, zîmbind.

— O să primiți o decorație...

— Taman ! zise Scatiu, rîzînd. Da' prost ești, Nae !... Apoi eu, dacă vream, mă-nțelegi, decorații cît poțestești pentru mine... Da' eu umblu pentru alegători, dacă-i vorba.

— Mai vine cineva cu ministrul ? întrebă Tincuța ; fiindcă știi bine că loc mult nu avem.

— Poate să vie cu flecușorul nostru de Mihai.

— Da' ?...

— Da' ce-i domnu Mihai ? întrebă Nae.

— L-am numitără noi la ministrul de interne șef de cabinet... Un fel de scriitorăș...

Tincuța începu a rîde :

— Ce mai vorbești degeaba, Tănase : tu nici nu te-ai mișcat pentru Mihai.

— Da, nu m-am mișcat ! Pentru rudele dumitale nici-odată nu mă mișc destul...

— Rudele mele !... Slavă ție, Doamne, că n-am nici o o rudă, că altfel mi le-ai scoate pe sub nas de cîte o sută de ori pe zi.

— Adevărat. Puține ai, da' bune.

— Se-nțelege. Sper că pe nenea Matei nu-l pui în slujbă, pe tata de asemeni nu. Astea sunt singurele mele rude adevărate.

— Da !... Nenea Matei al dumitale e cu stea în frunte. N-ai chip, domnule, să te miști în casa ta de neni-su Matei. Parc-ar fi Poriu împărat, mă-nțelegi dumneata. Ia, un zevzec, și nimic mai mult, cum sunt toți ai dumitale...

Tincuța se uită la el lung. Tot sîngele i se suise în obraz de minie. Stete un moment cu gura întredeschisă,

gata să-i spuie că e un modoran fără pereche, dar se stăpini și de astă dată. Îi dăduseră lacrimile și, încet, își scoase batista și se șterse la ochi.

II

Într-o odaie mare, pierdut într-un jilt bătrînesc, stă conu Dinu Murguleț, cu picioarele acoperite într-o șubă. Albise de tot, se micșorase, îi crescuse barba în neregulă, fiindcă nu se mai putea rade singur și nu suferea să-l radă alții. Bolnav de reumatism, petrecea ceasuri întregi singur, în nemișcare, cu capul rezemat de spatele fotoliului, cu ochii pe jumătate închiși, mistuit de durere, de necazuri și de ură.

După ce măritaseră pe Tincuța, coana Sofița murise, lăsîndu-l numai pe el să se bucure de fericirea fetei. Stătuse o bucată de vreme la Ciulniței. Vara o petrecea mai toată la Sașa ; dar iarna, cînd nepoată-sa se muta la București, înnebunea de urît. Cu vremea se bolnăvi și, vrînd-nevrînd, trebui să vină la gineri-său.

Scatiu pîndea de mult ocazia să pună mîna pe moșie.

De la așezarea lui în oraș, conu Dinu nu mai avu zi albă : pe de o parte boala, pe de alta suferințele Tincuței, care în zadar căuta să-i ascundă adevărul, îl doborî. Erau aproape doi ani de cînd nu vrea să mai dea ochi cu gine-re-său. Și cu toate astea, simțea trebuința să-l batjoco-rească, să-l insulte, să-i spuie că e mojic și bătăran, oricît ar fi de deputat. La ideea că Scatiu se făcuse stăpîn pe moșia lui, îi venea să strige, să dea cu pușca. Dar nici nu striga, nici nu împușca pe nimeni, ci își rodea zăbalele singur, mulțumindu-se a-și vărsa focul către Tincuța.

— A venit nebunul ?... Trebuie să fi venit, că am auzit trîntind ușile... Ce ți-a mai făcut ?... Iar ți-a mai zis ceva, iar ne-a ocărît... Spune adevărul, nu te-ascunde de mine, că eu văd toate, văd toate, parcă aș fi de față...

Tincuța se uita la dînsul cum se rezemase cu capul de scaun și închisese ochii, ca și cum ar fi voit să-i dovedească ceea ce afirma. Îi era milă și cîteodată chiar silă de neputința în care se zbătea...

— Ei, și ?... Ce-am cîștigat dacă ți-oi spune ?

Bătrînul deschidea ochii mari, se munea să se scoale.

— Îl împușc !... îl împușc !... Hoțu !... care mi-a mincat averea !... m-a adus în halul ăsta... Aoleu, aoleu !... Îl împușc...

Și iar cădea în fundul fotoliului.

Tincuța căuta să-l liniștească, încredințîndu-l că bărbatu-său nu-i zisese nimic. El se uita lung la dînsa, cu privirea blajină, aproape rugătoare.

— Doctorul nu mai vine... m-a părăsit și el...

— Doamne, tată, cum poți să zici una ca asta... Doctorul a fost ieri ; mîine vine iar...

— De ce ți-s ochii roșii ?

— De nimic.

— Iar ai plîns.

— N-am plîns. Poate de fum... Am vrut s-aprind focul la Zoițica...

Privirea lui se fixă din nou pe obrazul ei palid — lung, îndelungat, — ca și cum ar fi căutat urmele Tincuței de altădată, și, plecîndu-și capul pe o parte, întinse miinile spre ea, o lipi cu fruntea de umărul lui și îi sărută părul. Pieptul i se umplea de un nod de durere, ce-l îneca. El ofta și se tînguia :

— Ce-am făcut !... ce-am făcut !... Cui te-am dat, săracuțo de tine !... Atîț copiii am avut, și ăsta e nenorocit...

După aceea își ridică mîna sus pe frunte și urmă :

— Ia-mă, Doamne !... Stringe-mă, Doamne... Cheamă-mă la tine, să nu mai văd !...

Tincuța rămase un moment cu capul rezemat de umărul lui, parcă s-ar fi simțit bine acolo, ca sub o aripă caldă. Un moment se lăsă și ea pradă descurajării și o podidiră

lacrămile. Își lipi mîna lui tată-său de obraz și tăcură amindoi.

Pe cînd ei se aflau astfel, ușa se deschise încet. Zoița întrebă cu sfială :

— Se poate ? Pot să intru, tată mare ?...

Tincuța își șterse repede ochii, iar conu Dinu se așeză pe scaun ca de obicei. Fata rămase în mijlocul odăii, nedomirită, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul : simțea că se petrece ceva, dar nu înțelegea ce.

— Unde ai fost ? o întrebă Tincuța.

— La madama...

— Și ce-ai făcut ?

— Nimic.

— Cum nimic ? Ai învățat lecția de mîine ?

— Ba nu, că era acolo și Marița...

— Ei, și dacă era ?

— Săraca, plîngea că nu mai vine Stoica...

Tincuța înțelese că fata era gata să istorisească pătăranian vizitiului, și astfel să înfurie din nou pe conu Dinu împotriva lui bărbatu-său.

— Foarte rău face madama că stă de vorbă cu slugile, și d-ta faci și mai rău că ascuți... Stoica e un nărăvaș, și așa i se cuvine.

— Da' ce-i ? ce s-a întîmplat ?... se grăbi să întrebe conu Dinu.

— Niște prostii... Ia mai bine spune lui tata-mare povestea *Cotoiului încălțat*.

Fata se sui pe brațele bătrînului, și începu să istorisească minunile ce cetise de curînd. Tincuța îi lăsă împreună și ieși.

Atîta bucurie avea conu Dinu în iernile cele lungi petrecute în singurătate. Zoița făcea din el ce vrea.

— A !... tată-mare, că tare ești zbîrlit astăzi !

— Dacă sunt zbîrlit, piaptănă-mă.

— Vrei !... Zău așa... Eu am învățat în părul lui Muțili.

— Cine-i Muțili ?

— Așa, că parcă matala nu știi...

— Nu, zău... Uite pieptenii colo.

Fata se dete jos să ia pieptenii.

— Păpușa mea este Muțili.

— Taci, frate ! Și o smulgi bine ?..

Zoițica se uită la el, indignată.

— O pieptăn, nu o smulg. Am învățat să-i fac părul în hîrtie ; știu să-i fac concii ca la cucoane ; știu să-i cos rochii...

— Da ?...

— O grămadă de lucruri...

— Atunci foarte bine. Vino colea și piaptănă-mă.

Fata se sui din nou pe genunchii lui.

— Dacă vrei, fă-mi și mie păru-n hîrtie.

— I... tată-mare !... matala ești domn, doar nu ești cucoană ! Stai mai bine să-ți aleg cărarea. Să nu te miști !

— Nu mă mișc.

Ea începu să dărăcească prin părul lui conu Dinu ; parc-ar fi tras dintr-un caier.

— Vezi tată-mare !... ai zis că nu te miști.

— Bine, fetițo, da' mă cam doare...

— Ei !... Cum se poate ? că eu dau încet... Măcar de-ar da madama așa în cap la mine !

Conu Dinu rîdea pe îndesatele, cu părul tras pe ochi, aproape înăbușit de greutatea corpului fetei, care acum se ridicase în picioare, ca să potrivească și mai bine cărarea.

— Dar ce s-a întîmplat, fetițo, cu Stoica ?...

Zoițica se lăsă pe genunchii bătrînului. Era gata să-i spună ce se întîmplase vizitiului, cînd, deodată, cu priceperea precoce a copiilor crescuți între părinți ce nu se înțeleg, fata schimbă vorba.

— Ai mătreată, tată-mare.

— Am. Da' parcă tu nu ai !...

— N-am, zău. Ia uite-te.

Și Zoîțica se plecă cu capul sub nasul lui conu Dinu, care se făcu că-i răsfiră părul. Bătrînul însă se gîndea cum să descoase pe fată, ca să afle adevărul. El simțea fondul de imoralitate ce se ascundea în fapta lui, dar, cu cruzimea bătrînilor bolnavi, voia să-și ajungă la scop.

— Zoîțico, ia caută colo pe fereastră, sub hîrtii.

Fata se dete jos de pe brațele lui și se duse să caute pe fereastră.

— Aicea, tată-mare ?

— Da. Ai găsit o cutie ?

— Da, am găsit o cutie de rahat.

— Ad-o încoace.

Zoîțica o aduse, conu Dinu o deschise cu greutate, făcînd să izbucnească o pulbere fină de zahăr și un miros plăcut de vanilie. După aceea scoase o bucată de rahat și o rupse în două întinzînd aluatul ca o beltea legată.

— Cască gura.

Zoîțica căscă o gură cît o șură. Ochii ei se aprinseră de pofta lucrului dulce. Conu Dinu se opri.

— Îmi spui ce s-a întîmplat cu Stoica ?

Fetița se uită o clipă în ochii bătrînului, apoi închise gura încet, muie capul în pămînt și se înroși. Dar bucățica de rahat, ce atîrna în aer, birui instinctul moral al fetei. Ea ridică din nou ochii către bătrîn și zise încet :

— Îți spui.

Însă, în clipa aceasta, conu Dinu își reveni în fire. El lăsă rahatul în gura fetei, o sărută pe păr și îi zise să bea apă din paharul de pe masă.

— Șterge-te la gură frumos, să nu te vadă maică-ta, și du-te de te joacă. Mi-i spune altă dată ce s-a întîmplat, cu Stoica. L-a bătut pe tată-tău...

Fata se șterse binișor la gură, și, fericită că nu mai era silită să primească schimbul rușinos de dulciuri și de destăinui, închise din ochi cu taină și dete din cap :

— Nu l-a bătut... L-a lăsat în noroi. La circumă. Era beat mort, și se rezema de hături, când înainte, când înapoi, când înainte, când înapoi.

Și, maimuțărind astfel pe Stoica beat, cum se legăna pe capră, se duse să se joace.

În urma ei, conu Dinu se adînci din nou în gînduri. Stoica era cam betiv, dar lui îi răsărea în minte cum fusese cu 20 de ani înainte : flăcău voinic, supus la vorba stăpînului, harnic la treabă. I se părea că-l vede, pe el, și pe vataful Taftă, alergînd de colo pînă colo în curtea de la Ciulniței, gata să sară la cel mai mic ordin al lui, al lui conu Dinu, adevăratul și singurul proprietar al moșiei. Cu lipsa de însemnătate cu care se înfățișează prezentul pentru bătrîni, lui Dinu Murguleț, toate actele din urmă ale vieții i se păreau vremelnice și neserioase : măritișul Tincuței, importanța ce o luase Tănase în lume, venirea sa la oraș, prefacerea caracterului fie-sei, trecerea moșiei în stăpînirea lui Scatiu, toate acestea îl nelinișteau și-l supărau. Mai cu seamă moșia. Era cu putință să-l fi înșelat toată lumea, cînd cu facerea foii de zestre ? El dăduse Tincuței o parte din venit, păstrîndu-și pentru el, în mod expres și solemn, proprietatea și administrarea moșiei.

Și, ca să încredințeze o dată mai mult că așa grăiau actele, voi să recitească copia contractului dotal, ce era sub perna de la căpătii, cu alte hîrtii vechi. Dete să se scoale și puse un picior în pămînt, fără să se gîndească, că iarna picioarele îi erau umflate și nu se putea mișca. Durerea îl țintui pe fotoliu. Atunci uită deodată hîrțiile și-și aduse aminte de boală. Nimeni nu se îngrijea de el. Trase un scaun de paie ce era alături, își întinse piciorul cel bolnav pe el și, cu mare greutate, își scoase pantoful. După aceea încercă să-și scoată ciorapul, lucru aproape cu neputință pentru dînsul. Gemînd, blestemînd, întinse mîna pe o măsuță, luă o pereche de foarfeci și-l tăie pe de-a-ntregul. Apoi așeză o lămîinare pe scaun și începu să

se pipăie. Carnea, albă și moale, părea dospită. El apăsa cu degetul peste tot, ca să găsească locul unde-l dureau. Dar nu-l dureau nicăierea. Atunci de ce era umflat ? Poate că-l strîngea ciorapul. Încercă astfel să puie piciorul în pămînt, și i se păru că umblă mai ușor. Își aduse aminte de hirtii și întinse mîna sub pernă să le ia. Pe cînd însă le lua, se gîndea mereu la ciorapi : desigur, erau prea strîmți. Așa era adevărata cauză a durerii. Nici nu putea fi altfel : încălțămîntea lui de acum, cînd avea picioarele umflate, era făcută pe măsura de totdeauna. Negreșit. Fieică-sa nu se mai ocupa de el ; nimeni nu se mai gîndea la dînsul, și el le dăduse tot pe mîna, averea lui întreagă !...

În momentul acela, conu Dinu ura pe toată lumea, pe Tincuța deopotrivă cu ceilalți. Furios, se sprijini de pat, de masă, și ajunsese pînă la scrînul cu rufe, pe care îl deschise, îl răscoli, pînă ce dete de teancul de ciorapi, așezați cu îngrijire și legați cu o panglică de mătase. El nu văzu și nu pricepu nimic din dragostea cu care erau toate așezate la locul lor, ci smuci teancul de ciorapi și se puse să-i taie cu foarfecele.

După ce stîrpi toată încălțămîntea din scrin, reveni la loc cum putu, își întinse cu mare greutate piciorul din nou pe scaun, își căută ochelarii, ce-i atîrnau totdeauna peste halat în sîn și se puse să răsfoiască actele...

Cînd intră Tincuța să-și ia noapte bună de la el, îl găsi cu capul ciutură, căzut pe rezemătoarea fotoliului, cu ochelarii intrați în obraz, răsuflînd cu greutate și horcăind cu zgomot, de părea că se îneacă la fiecare înghițitură de aer. De la piciorul gol, la ciorapul căzut jos și tăiat, de la actele răsfoite pe scînduri, la scrînul întredeschis, ea înțelese ce se petrecuse cu bătrînul. O milă nepusă o cuprinse față cu trupul acela doborît de suferință și cu sufletul lui necăjit. Îl acoperi pe picior cu un tartan și neîndrăznind să-l deștepte, luă și ea un scaun și șezu lîngă el. Însă gemetele, horcăitul, greutatea cu care dor-

mea, îi făceau rău. Se hotărî să-i ridice capul mai sus și să-i ia ochelarii de la nas. Conu Dinu se deșteptă.

— Ce este ? zise el sperios, uitându-se roată împrejur și neînțelegînd nimic.

— Nu-i nimic, tată : ai dormit pe scaun cu piciorul gol. Mă tem să nu răcești.

— Am adormit. Dorm rău noaptea.

— Culcă-te de-a binele. Ia să-ți strîng hîrțiile astea și să-ți ajut să te dezbraci. Mîine dimineață vine doctorul...

— Vine ?

— Da. Ți-am cumpărat o duzină de ciorapi noi, de lîină moale, largi, cum îți plac duminale.

La vorba asta, bătrînul își aduse aminte de vandalismul din scrin, și, șezînd pe marginea patului, începu să plîngă. Tîncuța se făcu că nu-l vede. El se uită după dînsa cum se mișcă prin odaie, punînd cu îndemînare la loc tot ce el răsturnase în drumul lui.

— Va să zică ție tot ți-e milă de mine !

— Doamne, tată, ce vorbă !

— Ia vino-ncoa.

Ea se apropie de el și șezu din nou pe scaun.

— Știi ce-am făcut ?...

— Ce ?

— Am tăiat toți ciorapii din scrin.

— Bine-ai făcut : îți erau strîmți.

— Va să zică nu mă ocărești ?

— Eu, să te ocăresc ?!... Da' cu ce drept ?...

El se uită în ochii ei și deocamdată nu zise nimic. Apoi intră cu greutate sub plapomă și se întoarse cu fața spre perete. Fiică-sa îl înveli bine peste tot și se așeză pe scaun lîngă patul lui. După cîteva minute se întoarse către dînsa.

— Am căzut în copilărie, nu-i așa ?

Ea se uită la dînsul, zîmbindu-i cu bunătațe.

— De ce vorbești așa, tată ?

— Eu înțeleg toate, toate le înțeleg, parcă aș fi în gîn-

dul tău... În loc să mă ții de rău, că am făcut o faptă rea, tu găsești că am făcut bine...

— Ei, Doamne ! Apoi nu știu încotro s-o mai dau cu matală.

— Vezi, vezi ! Asta-i am căzut în copilărie.

— Nu, tată dragă ; ai făcut cu lucrul dumitale ce ți-a plăcut.

— Așa ?... De ce nu spui drept ceea ce gîndești ?... Nu era mai bine să dăruiești ciorapii la un om sărman ?

Tincuței i se muiară mîinile, și, neputînd să facă altceva, începu să riză :

— Ei, Doamne !... Bine era și așa.

— Vezi ?

Măgulit că i-a ghicit gîndurile și mai ales văzînd-o că rîde, se îmbună și el, fără măcar să-i treacă prin minte că risul ei era semn de adîncă descurajare. Închise ochii, mulțumit, pe cînd Tincuța se uita la el, cu obrajii aprinși ostenită și singură.

III

De la patru ceasuri, dimineăța, Tănase se deștepta și începea să tușească. Răsuna odaia la glasul lui de trîm-biță răgușită, și toate vietățile de primprejur se mișcau. Îl auzea pînă și conu Dinu din partea cealaltă a caselor, și-i striga prin zid : „Jaba !... Tignafesu !...“

După ce bocăia un ceas două în pat, se scula să se îmbrace, fără nici o grijă de nevastă-sa, care dormea în patul de alături. Printre picături se și închina : făcea o cruce, tușea, înjura și iar se ruga, cu „Doamne, iartă-mă“ la fiecare vorbă urîță cu care cîstea pe Dumnezeu. Cîte-odată, opintirile lui seci erau așa de supărătoare că Tincuța sărea din pat să nu-l mai audă.

— Frate, ia ceva, pentru numele cerului, că-ți prăpădești pieptul.

— Te turbur din somn !... Castelana !... A cetit toată noaptea la romane, și dimineața ar vrea să doarmă... Să te culci ca mine la 9 ceasuri, și să te scoli la 4, după treabă. Așa am fost eu deprins la mama mea, și mi-a mers bine.

Tincuța își pierdea răbdarea :

— Se poate, dar eu n-am fost deprinsă așa, la a mea.

— De aia sînteți plini de brînză.

— Ești un mojić, îi zicea Tincuța între dinți, și se ducea în odaia fetei să-și urmeze somnul în pace.

El trecea în cancelarie, unde și focul și lampa erau aprinse de cu noapte, și începea să se plimbe de colo pînă colo, pînă ce feciorul îi aducea ceaiul. Atunci, cu un mănunchi de chei ce atîrna o oca, deschidea casa de fier și scotea o sticlă de rom, o cutie de tutun și un pămătuț de pene. Din sticla cu rom vărsa în paharul cu ceai cît putea să încapă, și apoi o ducea la gură, gîlîind din fugă, cum făcea și coana Profira cînd gustărea rachiul oamenilor.

Apoi, pocnind din limbă și scrișnind din dinți, își alegea o pană să-și curețe țigareta, mișcînd din cînd în cînd lingurița din pahar. În cele din urmă, începea să soarbă cu zgomot din ceai și-și aprindea țigara, din care trăgea fumul cu o poftă nespusă.

De cum se făcea ziuă, primea lume.

Cel dintii ce se înfățișă fu domnul Bănică. sau mai scurt, „don Nică“, îngrijitorul de la vie, care nu îndrăznea să intre, și se plimba pe la ușa cu geamuri de la biuroul „boierului“. Tănase chemă un fecior.

— Cine-i afară, Costeo ?

— Don Nică, de la vie, boierule.

— Să intre.

Toți îngrijitorii săi de pe la moșii erau aleși pe sprînceană : unul mai pehlivan decît altul: Bănică, în oraș, purta căciulița pe ochi, ștregar nevoie mare, cu o fișcă virită în carîmbul cizmei din dreapta, cu guler de astrahan la scurtătură ; aci, în fața lui Tănase, părea umilit și bleg, sînd

în picioare lângă ușa și așteptându-l să-l întrebe, ca să deschidă gura. Scatiu îl știa că nu era cel mai din urmă *cu talente de administrație* ; de aceea ciuli urechile. Îi dete bună dimineața fără a-l privi, întors pe o parte și făcându-se că cetește *Monitorul Oficial*. După câteva minute își ridică ochelarii de pe nas și se uită la el.

— Ce-i, Bănică ?

— Bine, boierule.

— Ce te-aduce ?

— Păi, ce să m-aducă ; ia, mai venisem după niște parale...

Tănase se sculă de pe scaun și începu să se plimbe, ca de obicei, grav și încruntat, ori de câte ori era vorba de bani.

— Parale ! iar parale !... Am primit cam mult anul ăsta. Bănică.

— Am primit, da' ce-am primit e scris. Doar nu le cer pentru mine, că eu, cum dă Dumnezeu.

— Știu, da' n-am.

Bănică tăcu și se uită în pământ.

— Cît mă costă pîrnoția asta de vie, numai să fie în sufletul lui socru-meu, că el m-a procopsit cu dînsa. De la anul o dau dracului, o arendez, îi fac ce-i fac...

— Arendați-mi-o mie, domnule Tănase.

— Taman ! Te-am și găsit bun de plată !

Bănică rîdea încet, fără să se supere, sceptic în fond, ca unul care știa toate cotiturile vorbei lui Scatiu. După câteva minute adause :

— Veniseră niște oameni de la Gurgueți să ia bani pe muncă.

— Mulți ?

— Păi, gîndesc că tot așa face vrîo 200 de zile. Măcar de-aș găsi cui să dau, să îmbrac toată via.

— Ce le dai pe zi ?

— De pomană, boierule : unu, unu și zece, unu și douăzeci, cînd în primăvară se urcă la trei și la patru.

Scatiu păru că se gîndește. După un minut scoase pumnul de chei și deschise casa de bani.

— Doar să-ți dau din altă parte.

Și, zicînd astfel, luă cinci fișicuri de argint dintr-un coș de sîrmă, și le puse pe masă. Apoi desfăcu o condică lungă de însemnă cu scriitura lui chinezească : „dați lui Bănică, *itidentul* de la vie“.

Bănică luă fișicurile, se uită la ele socotind în gînd, și apoi rămase privind spre Scatiu.

— Cît îmi dați, boierule ?

— Tu nu vezi : 500.

— Ba văd, da' sînt cam mulți. Să tot dau peste 200 de zile, că românul simte el că-și vinde munca pe nimic, dar n-are ce-și face capului de sărăcie.

— Da' știi tu cum să-i aduci : vin sărbătorile Crăciunului și oamenii au trebuință de bani.

Bănică mustăcea, uitîndu-se pe furiș la stăpînu-său.

— Și matale rămii fără de parale...

Tănase începu să rîdă.

— Zău, mă Bănică : am luat banii din altă parte. Aștept pe Nichitachi să i-i dau. Iacătă-l că vine.

În adevăr, o birje, cu două mîrtoage de cai și cu un jidan vizitiu, intra în noroiul de pe stradă în curtea pavată cu pietroaie a lui Scatiu. Bănică tot sta la îndoială. Stăpînu-său îi făcu vînt :

— Hai, cară-te.

— Mă rugam să-mi dai și mie niște parale...

— N-am, mă.

— Că vine Crăciunul, și n-am nici de unele...

— Ei, al dracului !...

— Zău, boierule.

— Măăă !...

Și jumătate rîzînd, jumătate supărat, Tănase deschise din nou casa de bani și scoase un pumn de argint, din care numără 50 de lei, însemnînd în catastif „dați lui Bănică *itidentul* în leafa lui“.

- Cară-te odată !
- Cam puțini, boierule.
- Cară-te odată !

Bănică, ieșind, se întâlnește cu Nichitachi. Acesta îl cunoștea, de la alegeri, unde, beat de dimineață pînă seară, Bănică era în elementul lui.

- Ce mai faci, Bănică ?
- Sărut mîna, coane Iorgule.
- Acasă-i Tănase ?
- Pofțiți că-i acasă.

Pe cînd Nichitachi intra, Tănase, fără a se uita la el, sări de pe scaun în urma îngrijitorului :

— Mă ! să dai banii la oameni din mîna primarului, cu contract, m-ai înțeles ?

— Da' lasă, boierule, că doar n-am îmbătrînit de drumul bisericii...

— Că altfel nu mai vezi nici banii, nici munca, zise Tănase, întorcîndu-se către Nichitachi.

— Păi, dar cum ! zise acesta, rîzînd : ia oaia pielea de pe lup.

Tănase rîdea cu hohot, în fața celui alt, care și el rîdea. Se priviră un moment ca doi buhai.

— Lesne ți-e ție : ai cumpărat case, ți-au pus banii la dobîndă și chef, neneaco. cu banii băbachii !... Ia sezi. Iei un ceai ?

— Păi să iau, dacă-mi dai.

Iorgu Nichitachi era ca și Scatiu, deputat, însă de opoziție. În parlament părea că merge cu liberalii, dar bine nu se știa cum vota. În județul lui își păstrase oarecare popularitate, prin neoboseala cu care alerga după treburile alegătorilor. Între el și Scatiu se încheiase un soi de înțelegere tăcută, de a se ajuta unul pe altul spre a se alege sub toate guvernele. Scatiu fiind mai incult, mai bogat și mai fălos, nu se sfia a se declara pe față liberal, conservator sau junimist, după cum bătea vîntul. Celălalt era mai strîns : îi jucau ochii în cap după toate combinațiile, după

toate afacerile, după toate gheșefturile, dar avea pudoarea de a nu le da pe față.

De astă dată venea la Scatiu pentru a-i recomanda pe un jidan, care voia să ia antrepriza zidirii unui spital.

Nervos, spinăteac, șiret ca o vulpe, căuta prilejul să intre în vorbă cu îndeminare, fără ca celălalt să ghicească interesul ce-l aducea. Se învârtea prin casă de colo pînă colo, inspectînd mobilele, punînd mîna pe hîrtia de pe ziduri, privind tavanul.

— Mă Tănase, bună treabă ai făcut tu cu casele astea ! Om cu noroc.

Pe cînd el vorbea, intră femeia cu o cutie de lemne, din care așeză binișor cîteva pe foc. Nichitachi se întrepruse din vorbă, uitîndu-se lung la dînsa, fiindcă era curățică și frumușică. Pe la spatele ei, făcea semne de admirare lui Scatiu, învîrtind mîna prin aer.

— Ia mai pune lemne, fetică... Pune lemne, că nu-i cald la toată lumea ca la stăpînul dumitale. Lui văd că are cine să-i ție de cald.

— Ci tacă-ți fleoanca, mă Iorgule, zise Tănase podidit de rîs, dar vrînd să facă pe demnul.

Femeia ieși cu mîna la gură, rușinată de tot. În urmă, cei doi boieri făceau un haz nespus, uitîndu-se unul la altul, urîți și libidinoși ca doi satiri.

— Bată-te Dumnezeu de caraghios !... zicea Scatiu măgulit de o asemenea bănuială, nici la bătrînețe nu te mai astîmperi, mă ?

— Mare șiret mai ești, mă Tănase ! Să-ți spun drept, bine le alegi. Ce zice cucoana de așa marfă ?

— Taci, bre, din gură, că te-o auzi cineva.

— Lasă că te lucrez eu în ochii d-ei... Da' îmi dai ceaiul ăla, ori bă ?

Scatiu sună ce sună, apoi se sculă el însuși să vadă de ceai.

Cînd se întoarse, Nichitachi îl luă de la ușa.

— Ia ascultă, Tănase, am venit la tine cu două trebi ; una mă privește pe mine, alta te privește pe tine.

— S-auzim.

— Am, bre, pe afurisitul ăla de jidan cu spitalu, care mi-a pus în spinare toate neamurile...

Scatui se uita în jos. El știa că evreul era bogat și că Nichitachi nu umbla degeaba pentru el.

— Iese ceva, Iorgule ?

— Ce să iasă, bre ?... Alergătura și alta nimic.

— Să fii tu al dracului ?

— Zău așa, Tănase ! Fă-mi treaba asta, și am și eu pentru tine...

— Să vedem.

— Îmi făgăduiești !... N-ai decît să scrii băiatului, lui Comăneșteanu, s-aprobe licitația...

— Bine, să vedem.

— Ba nicidecum : trebuie să-mi făgăduiești.

— Bine, frate...

— Cînd scrii ?

— Nu scriu, vorbesc eu, cînd m-oi duce la București.

— Așa, vezi. Acuma pentru tine. Asta-i locmă mare ; tinărul Comăneșteanu s-a pus pe trai și are nevoie de bani.

— Mihai ? întrebă Tănase, neputîndu-și ascunde mirarea și bucuria.

— Nu știi bine de se cheamă Mihai... Cumnatul lui Damian.

— Da, da.

— El. A venit ieri la mine Isidor zarafu : are în mină o poliță iscălită în alb.

— Taci, frate !

— Zău așa. Caută vreo 15 mii de lei cu dobîndă după om.

Bufniră amîndoi de rîs, uitîndu-se unul la altul.

— Eu i-aș fi dat numaidecît : vindeam niște hirtii și făceam suma. Da' m-am gîndit la tine, zise Nichitachi, clipind din ochii lui șireți ; tu ai mult interes prin partea

locului : ai moșia ta, ai luat și pe-a lui socru-tău, și poate intri și-n a Comăneștenilor.

Tănase se gîndea, fără a mai asculta pe celălalt. El vedea deodată ce cîmp larg de exploatare pentru el și de umilință pentru nevastă-sa i se deschidea, dacă ar fi avut în mînă polița lui Mihai. Cu toate astea însă, un rest de inexplicabilă rușine îl împiedică de a primi numaidecît tîrgul. Chipul senin al Sașei, care întotdeauna îi insuflase respect și admirare, îi răsărea în minte. Un moment avu pornirea de a spune că nu primește, dar, samsarul biruind în el licărirea de omenie ce-i insuflase amintirea Sașei, zise :

— Spune jidanului să vie la mine.

În clipa cît el se gîndi, Nichitachi îl străbătea din ochi, neputînd să-și explice înțelesul acestei tăceri.

— Credeam că ai înnebunit, zise el tare.

— De ce ?

— Să stai tu la-ndoială cînd îți cade așa locmă în mînă !

Tănase se sculă în picioare, pocnind mîinile una într-alta și învîrtindu-se de colo pînă colo.

— Cum se poate, domnule !... Nu-i ajunge cît are, păcătoșu ! Auzi dumneata, poliță la jidani, cu iscălitură în alb, un om cu așa avere !... Ptiu, rușinea dracului !

— Are avere frumoasă ?

— Cum să n-aibă, domnule ! Au Comăneștii, care-i cît o țară-ntreagă, au case în București, au o moșie la Teleorman, are Sulița, la munte, care-i numai a lui, rămasă de la unchiul său, colonelul.

— Cu atît mai bine, zise Nichitachi ; poți să-i dai 15 și să pui în poliță 30.

Dar Scatiu nu se liniștea. Pe lîngă instinctele lui negustorești și ura omului care a muncit și a adunat împotriva celui ce risipește, un sentiment ciudat de demnitate, ce-și avea obirșia în fala lui, îl făcea să-i pară de-a binele de împrumutul lui Mihai. Legătura de rudenie cu conu Dinu

și indirect cu Comăneștenii, pe care, ca toți parveniții, o disprețuia față de nevastă-sa, îl mângălea în fundul inimii și o trîmbița pe toate drumurile : o familie mare, cu nume istoric, fără pată, impunea fiului de vătaf, și la umbra ei i se părea că crește propria lui umbră.

— Cum risipește, domnule, banii ?

— Ei, asta-i ! Tinerețe nu-i ? Aud că are o franțu-zoică de la Paris care-l toacă.

— Așa !...

— Da.

Scatru se mai învîrte prin odaie, neliniștit, și sfîrși prin a spune lui Nichitachi să-i trimită a doua zi pe Isidor zaraful.

Nichitachi se sculă să plece.

— Nu mă uiți, Tănase, cu spitalul ?...

— Bine, frate ; o vorbă are omul.

IV

De îndată ce ieși deputatul din opoziție, Tănase chemă pe fecior și-l întrebă de Bănică :

— A plecat ori e aici ?

— Ba e aici, boierule ; îmbucă ceva.

— Zi-i să vie la mine.

După cîteva minute, îngrijitorul era din nou înaintea stăpînului său.

— Ia ascultă, Bănică, cunoști pe Haim, jidanul, din strada mare ?

— Ala de la *Cavalerul de modă* ?

— Ce cavalier de modă, mă prostule !

— Ala de umblă după spital, boierule.

— Ala. Ce are a face cu Cavalerul de modă ?

— Păi nu ține tot el și prăvălia de *galanterii* !...

— Așa ?...

— Păi dar cum : și prăvălia de galanterii, și acsizele și jugăritu...

— Să te duci numaidecît la el să-i spui să vie la mine, astăzi, neapărat, m-ai înțeles ?

— Prea bine.

— Să-i vorbești la o parte, mă.

— Da' lasă, boierule...

— Haide, pleacă.

Bănică ieși. În urma lui, Tănase prinse a gîndi din nou la Mihai. Bucuria de a împărtăși Tincuței, el cel dintîi, întîmplări extraordinare, pe care le istorisea în felul lui, cu „mă-nțelegi ? aud ?“, de astă dată era fără margini : avea, în sfîrșit, cu ce s-o umilească și despre partea lui, „neni-su Matei“. Sări de pe scaun și se duse la nevastă-sa.

Tincuța se îmbrăca cu ușa încuiată. El dete buzna să intre, dar, găsind ușa închisă, se opri. Ori de cîte ori se lovea de cîte un fapt, foarte firesc pentru lumea cealaltă, dar cu care el nu era deprins, devenea bănuitor. Ce putea să facă Tincuța, cu ușa încuiată ? Să lăcătuiască ușa numai ca să se îmbrace, nu-i părea lucru curat ; el se îmbrăca parcă ar fi fost în mijlocul cîmpului, cu toate odăile vraiste, punîndu-și pantalonii în anticameră, surtucul în salon, după cum i se potrivea.

Bătu la ușa tare. Tincuța se pieptăna.

— Cine-i ? întrebă ea, supărată de modul cum bătea.

— Eu sunt. Nu te supăra, domnițo.

Dînsa, fără a mai răspunde, se duse să-i deschidă.

El intră încet, deschizînd ușa mare, solemn și prost ca un car gol.

— Vă faceți *frezurile* !

— Nu mai vorbi prostii. Ce vrei ?

Cînd erau în patru ochi, Tincuța i le tăia scurt. El, văzînd că nu i se prinde ironia și nefiînd nimeni de față să-i asculte spiritul, se domoli.

— Ia ascultă, nevastă : nu știi una, lată de tot...

— Ce este ?

— E lată...

Dînsa nu mai zise nimica, cunoscîndu-i firea. **sucită**, ci-l **lăsa să spuie de bun placul lui**.

— A fost Nichitachi **pe la mine...** și mi-a spus una de n-o s-o crezi...

Dînsa tăcea.

— Asculți, ori ba ?

— De cu noapte a luat-o.

El se trînti pe un scaun, supărat :

— Tai cheful omului, cînd îi e lumea mai dragă...

— Și ce ți-a spus Nichitachi ?

— Închipuiește-ți, dragă, că Mihai e plin de datorii...

La numele lui Mihai, Tincuța se uită prin oglindă la bărbatu-său. Fără voia ei, simți că i se bate inima, ca unuia ce așteaptă o nenorocire și vede venind împărțitorul cu **depeșă**. Caută să se stăpînească și se întoarse spre el cu mirare :

— Mihai !...

— Da, Mihai al dumitale.

Ea încearcă să zîmbească dînd din cap.

— Al meu !...

— Da, Mihai. E plin de datorii : a luat bani de la toți jidanii din București, **pe** ipotecă, pe amanet, cu gir, fără gir, cum a putut. Acum umblă pe la ovreiașii de la noi : Isidor zaraful are o poliță a lui, iscălită în alb. Caută 15 mii de lei și e gata să se oblige pentru 40, ca să-și ție **madama de la Paris**.

Tincuța, ascultîndu-l, se făcuse albă ca hîrtia.

Din nenorocire, se isprăvise de pieptănat. Luă cutia cu pudră și se albi și mai tare.

— Zor, zor, dă-i cu făină pe obraz !...

Ea se întoarse spre el, binișor, scoase batista și se șterse pe ochi.

— Ce vrea să zică „o poliță iscălită în alb“ ?

— O poliță iscălită în alb ? Nu știi atîta lucru ?

— Nu.

— O poliță știi ce însemnează ?

— Da, cam vag.

— Măăă ! proastă femeie am. Dacă s-ar întâmpla să mor eu, dragă, pe tine te mănîncă toți din toate părțile. Vino încoace...

Și, fericit că-i putea arăta superioritatea lui în ceva, o luă de mină și o trecu prin mai multe camere pînă la birou, unde deschise casa de fier, scoase un portofoliu lung și îngust, cu o mulțime de despărțituri, și-i întinse pe masă mai multe foi de polițe, unele iscălite și umplute, altele neiscălite.

— Asta se cheamă poliță. Cei ce ia bani cu împrumut se obligă prin foaia asta a-i plăti la cutare dată, și scrie aici suma primită și aici dată sau scadența, iar dedesubt iscălește, precum vezi în astelalte.

Tincuța descoperi, spre marea ei uimire, că mai toată lumea din oraș datora bani lui bărbatu-său. El urmă :

— O poliță iscălită în alb vrea să zică o foaie de astea, în care un găgăuță ca d-l Mihai își iscălește numele fără să puie suma ce a primit. Cine iscălește asemenea polițe, mai bine să-și lege o piatră de gît și să se dea pe gîrlă. Ai priceput ?

— Da.

El închise la loc casa de fier și trecură din nou la Tincuța. Tănase se așeză pe un scaun, gîndindu-se. Ea îl observa cu coada ochiului.

— Nu știu ce dracu să fac, zise el nehotărît.

— Cu ce ?

— Cu polița fleacului ăsta de Mihai.

Ea se întoarse repede către dînsul :

— Cu ce ?

— Cu polița lui Mihai.

— E în mîinile tale ?

— Ba nu, dar n-am decît să zic jidanului să mi-o aducă. Tot stau și mă gîndesc ce să fac : s-o las, intră pe mîna vreunui cămătar, care îi dă 15 mii de lei și pune în

poliță 40. Da' tot mai bine s-o iau : îl scap de camătă... și-l am la mînă.

Tincuța, în vreme cît el vorbea, se uită la dînsul cu ochii pe jumătate închiși, cu gura pornită pe un suris amar și batjocoritor, cu o infinită expresie de dispreț, gata să-i zică un cuvînt teribil. El nu vedea nimic.

— Tu ce zici ?

Ea se stăpîni cît ce putu.

— Eu zic să n-o iai.

— Vezi bine : dumitale nu-ți convine să știi că am la mînă pe unul de-ai lui „neni-tu Matei“.

— De ce vorbești așa, Tănase ?... Tu singur zici că n-ai vrea să superi pe Sașa...

— Am zis așa, ca să fie vorbă...

— Foarte rău dacă ai zis numai așa.

— Parcă am uscat rufe pe o frînghie cu dumneaei !...

— Ce urît vorbești !...

— Se poate ; așa știu eu să vorbesc, și-mi merge bine. D-voastră, care vorbiți frumos, vă mîncăți averile ca pă-cătoșii.

— Te rog, Tănase : gîndește-te că șade rușine să afle lumea că faci camătă.

— Da' ce se potrivește !... Obrazul cel subțire al cucoa-nei se roșește... Ia mai dă-i cu făină, că-ți trece...

Ea, în adevăr, se făcuse roșie și se uita la dînsul cu ochii aprinși.

— Ia ascultă, Tănase, nu mai vorbi așa, că mă faci să te urăsc... Gîndește-te ce lucru dezgustător e pentru mine să afle Sașa că noi am dat bani fratelui ei, bani cu ca-mătă ?

— Am înțeles... zise el, vrînd să se scoale și să iasă. Tincuța sări la ușe și o încuie. Rîdea și tremura.

— Nu te las, pînă ce nu-mi vei făgădui...

El se scutură o dată și o azvîrli cît colo de la ușa.

— Ia fugi, femeie, și nu te amesteca unde nu-ți fierbe oala !...

Apoi ieși repede și trînti ușa cu zgomot. Ea se lovi de scaun și rămase alături, grămadă.

— Mizerabil !... Mi-ze-ra-bil ! strigă ea, scrișnind din dinți și plîngînd.

Rămase acolo cîteva minute, ținîndu-și degetul la care se lovise, cu mîna cealaltă. După aceea se sculă, luă o batistă de pe masă și-și șterse ochii. Apoi rămase în mijlocul odăii, gîndindu-se. Ce era de făcut ? Numele bancherului evreu îi răsări în minte : Isidor ! I se părea un nume groaznic, de jidan cu mîinile lungi și hrăpăitoare. Il vedea în fața lui bărbatu-său, tîrguind polița lui Mihai. Și ea știa toate astea, și nu era în stare să facă nimic. Nimic ! Se putea să nu facă nimic ?... ce să facă ?

Îi veni în minte să-i scrie Sașei. Și numaidecît se îndreptă spre salonașul ei, să caute hîrtie și cerneală. Însă, după cîtiva pași, se opri, gîndindu-se la scandalul ce ar fi produs scrisoarea ei. Cum ar fi judecat-o Mihai ? Se întoarse înapoi și se văzu în oglindă, cu ochii roșii, cu pudra mototolită pe obraz : era urîță. Urîță !... Îmbătrînea înainte de vreme, își rodea sufletul alături de mizerabilul ce o chinuia făr' de milă, pe dînsa și pe tată-său. Îi veni să plîngă din nou, și șezu pe același scaun pe care o aruncase cu un minut mai înainte, ducîndu-și batista la ochi, fără nîcî o putere...

După cîtva timp se sculă. Își aduse aminte că era urîță cu pudra pe obraz, pe care nu o pusese decît ca să-și ascundă paliditatea, și se spală, își muie chipul în apă și se răcori. După aceea deschise o fereastră, ce da spre grădina tristă, și se uita pe gînduri în fundul zării : nimic.

Cu toate astea, aerul rece păru a-i da oarecare energie. O idee îndrăzneță îi trecu prin minte : să se ducă în persoană la jidan, înainte ca acesta să dea polița lui Tănase. Dar cine era Isidor zaraful ? unde ședea ? Nu se gîndea la nimic. Zise să-i puie cai, se îmbracă repede și peste un sfert de ceas era în trăsură. Spuse vizitiului s-o ducă la magazinul obicinuit „să cumpere niște ciorapi

pentru boierul cel bătrîn“ ; simțea astfel nevoie să explice pentru ce se ducea în tîrg.

În poartă se întîlni cu Bănică, care aducea pe Haim evreul, cu un jandarm. Mulțumi pentru închinăciunea lor, fără a-i vedea. Însă, după un moment, barba evreului îi răsări în minte fără nici o cauză. Începu să bănuiască : dar dacă o fi Isidor zaraful ? Și, cu cît se gîndea, cu atîta se întărea mai mult în ideea că era el. Ba chiar i se păru că mîna cu care Haim își scosese pălăria era lungă și hrăpitoare ca mîna închipuită a bancherului. Se mișcă să oprească pe vizitiu, dar se simți jenată ca și cum acesta ar fi înțeles ce se petrecea într-însa. Totuși, îl opri :

-- Întoarce, am uitat ceva.

Alături de biroul lui Scatiu era o cameră goală, plină cu dulapuri. Tincuța își lăsă pălăria ce avea în cap și, sub cuvînt de a-și scoate căciulița de iarnă dintr-o cutie, intră singură în odaia de garderobă.

În dreptul ușii ce da în biurou, sta un dulap. Ea își lipi urechea de ușe și ascultă.

Haim de-abia intrase. Vorbeau de lucruri fără interes, de comerț, de daraveri, pe care Tincuța le pricepea numai pe jumătate. În cele din urmă, auzi pe Tănase zicînd evreului :

— Te-am chemat, domnule Haim, ca să te întreb dacă ții mult la antrepriza spitalului... fiindcă au venit mai multe persoane să mă roage să stărui la București pentru publicarea unei noi licitații.

— Mai multe persoane !... Ha ?...

— Da, mai multe persoane.

Jidanul bolborosea o limbă ca vai de ea, cu „iu ! vei ! persoane !“ ; Scatiu urmă, indiferent :

— Țineam să știi dacă ai vreun interes...

— Iu am interes, mă rog, cum să n-am...

— Ce sumă se cheltuește cu clădirea ?...

— O sută zece mii, mă rog.

— Și dumneata ce ofertă ai făcut ?

— Iu ?...

— Da ; cît ai lăsat sub deviz ?

— Iu ai lăsat 3 la sută sub *duviz*.

— Trei la sută ? Minunată afacere !... Nu mai erau alți concurenți ?

— Mai erau, mă rog, da iu am mulțumit pe dumnealor cu *dispighibeala*.

— Așa ?... Apoi uite că vin și alții și cer să nu se aprobe oferta dumatăle.

— Oferta !...

— Da, oferta.

Evreul părea a se gîndi, fiindcă Tincuța nu-l mai auzea. Apoi iar o luă :

— Și iu vii să rog pe dumneavoastră să faceți atita bunătate de stăruieți să se aprobe.

— O să-mi vie cam greu : trebuie alergătură, pierdere de vreme...

— Eu înțeleg, mă rog : unu la sută pentru cine aduce contractu iscălit... și încă unu pentru cine stăruiește să se primească zidirea cînd este gata.

— Ia ascultă, domnule Haim, dai două mii de lei să-ți aduc contractul la mînă ?...

— Zău, domnu Sotireascu, este mult... Așa să n-am parte eu de *cuptii* a meu, dacă nu este prea mult...

Și astfel îi ascultă cîteva minute încă, ciorovăindu-se ca țigani, unul mai dînd o sută, altul mai lăsînd una, pînă ce căzură la învoială.

Dezgustată de bărbatu-său și mai mult, de era cu pu-tință, dar fericită că evreul acesta se chema Haim iar nu Isidor, Tincuța ieși din nou în trăsură.

În magazinul în care intră să cumpere ciorapi lui conu Dinu se ținu bine, vorbi liniștit și, la ieșire, întrebă foarte firesc de adresa lui Isidor. Se mira ea însăși de atita îndrăzneală. Băieții din prăvălie săriră s-o însoțească pînă la bancher, fiindcă era la doi pași. Ea mulțumi și se duse singură.

Comptuarul d-lui Isidor era instalat într-o boltă veche, despărțit cu zăbrele de lemn în trei părți : într-una, un jidănaș cu pistrui, cu părul roșcat, cu urechile blegi, murdare, aduna la coloanele de cifre ; într-alta un bătrîn cu barba albă, cu un crîmpei de tigară de foi, care-i ardea mustățile, număra niște gologani și-i punea în fișicuri ; în a treia despărțitură nu era nimeni. Pe jos noroi ca în stradă ; în aer miros rău.

Tincuța întrebă de d. Isidor. Jidanul cel mititel cheamă pe cel bătrîn.

— Ce poftiți, mă rog ?

— Aș vrea să vorbesc cu d-l Isidor bancherul : eu sunt doamna Sotirescu.

Evreul se dete numaidecît la o parte, deschizîndu-i porțița de lemn, și o rugă să intre într-o cameră din fund :

— Poftiți, mă rog, aista este fiul meu, eu sînt părințele lui.

Tincuța se găsi în fața unui om tînăr, care, ca și ceilalți, făcea la socoteli. El o rugă să șadă, și ieși să vorbească cu tatăl său. După cîteva minute se întoarse foarte respectuos. Nu semăna de loc cu cel închipuit, nu avea mîinile lungi, nici aerul hrăpitor, ci părea serios, era miop și stîngaci.

— Cu ce vă pot servi, mă rog ?

Tincuța se simțea cu sufletul la gură, ca la pension, cînd venea profesorul de la stat să pună întrebări. Zîmbea și se uita la bancher fără să-l vază.

— Aș vrea să vă fac o rugămintă... Eu sunt doamna Sotirescu, rudă cu d-l Comăneșteanu...

— Da ?!

— Aveți o poliță a sa neiscălită...

— Neiscălită ?...

— Nu. Vreau să zic iscălită în alb...

Greșeala aceasta o făcu să se roșească și mai tare.

— Mai întrebați un lucru la care meseriă noastră ne împiedică de a răspunde. Cu toate astea, fiindcă sunteți

rudă cu d-l Comăneşteanu, socot că pot să vă spun că așa este : avem o poliță a d-sale, iscălită în alb, și suntem autorizați de corespondentul nostru din București s-o negociem pentru 15 mii de lei. Noi n-am voit s-o luăm pe socoteala noastră fiindcă nu avansăm bani decît numai la comercianți și pe termen scurt.

El păru a se gîndi. Apoi adause :

— Mă'mir însă că d-l Comăneşteanu caută bani în orașul nostru, mic și fără capitaluri, cînd ar putea să găsească așa de ușor la București.

Tăcu și păru a se gîndi din nou. Tincuța, încetul cu încetul, se liniști. El iar urmă :

— Afară numai dacă n-o fi vrut să nu-l afle familia...

— Da, dar iată că noi tot am aflat.

Bancherul înăltă din umeri, ca și cum ar fi avut nevoie să se dezvinovătească :

— Ce să fac !... Eu bani n-am : trebuia să-i caut la cineva. Aici în oraș, afară de boierul d-voastre și alți doi-trei, toți sunt datori...

— Da ?

— Da. Averi sunt, dar lumea s-a învățat rău : un an face bucate bune, le vinde și le mănîncă ; la anul nu se face nimic, sau griul n-are căutare și intră în datorii... Sunt puțini boieri la noi cumiști, cum este al d-voastră... Așa că eu, neputînd să merg la dumnealui după bani, am mers la d-l Nichitachi.

— Și la altcineva n-ați mai fost ?...

— La nimeni, pe cînte.

— Atunci vă rog să trimiteți polița înapoi... Se poate ?

Dînsul se gîndea, uitîndu-se în pămînt :

— Se poate... dar pierdem comisionul.

— Eu nu înțeleg mult din asemenea afaceri, zise Tincuța însufletită, dar vă rog, dacă se poate să restituiți polița, restituiți-o, și mă veți îndatora foarte mult... La

orice nevoie, voi fi gata să vă servesc pe lingă bărbatu-meu...

Evreul cel tânăr ieși să se înțeleagă cu cel bătrîn, și Tincuța îi auzi în cealaltă odaie. După cîteva minute intrară amîndoi. Bătrînul, cu un aer mai de cămătar și mai umilit, se înduioșă în fața Tincuței și-i făgădui să trimită polița înapoi, dar o rugă numaidecît să stăruie pe lingă bărbatu-său ca să facă totul să nu se apropie licitația spitalului. Intră în detaieri de prețuri, invocă interesul orașului, pleda ca un avocat, acuzînd pe Haim că era un „*jida imposibil*“. Tincuța se uită la el, gîndindu-se în ce straniu mod se încurcă itele intereselor, cum intră cineva din bun senin în intrigi, cum începe să mintă și să se prefacă, fără nici un gînd. Îi rugă s-o ierte (aducîndu-și aminte de cele ce auzise din colțul dulapului) că de astă singură dată nu putea să le fie de nici un folos, deoarece apucase și făgăduise altora... și astfel avu aerul în fața lor că se amestecă în treburile bărbatului său, ea, care nici-odată nu se gîndise la astfel de lucruri.

Bătrînul se uită lung la celălalt, și după aceea făgădui Tincuței că înapoiază polița. Ea surprinse cu mirare o expresie de nespūsă *tinerețe* în ochii evreului bătrîn cînd privea spre fiu-său.

— Aista nu *cuptiul* de jidan, zise el, bătîndu-l pe umăr. Dacă nu ar semăna la mine, aș zice că nu este al meu... Dar are inima de la mamă-sa, Dumnezeu s-o ierte.

Și bătrînul luă, cu mîinile lui, galbene de țigară, mina Tincuței, și-i istorisi pînă la ușa cît era de bună răposata „soție a meu“; cum trimisese pe tînăr să facă școala de comerț din București, ca să devie bun „rumun“, și așa mai departe.

Tincuța ieși, mișcată de vorbele evreului, și se urcă în trăsură, ușoară, fericită, deplin încredințată că scăpase pe Mihai de la mare pericol.

Tincuța iubea pe Mihai de mult. După ce el plecase în străinătate, ea îi scrisese la început, cum se învoiseră la cea din urmă plimbare în luntre, fără teamă și fără înconjur. Dar după prima venire a lui Mihai în vacanțe, cei doi copii, ce se despărțiseră jumătate plângînd, jumătate rîzînd, se regăsiră schimbați. Fiecare se miră de prefacerea ce luase celălalt : lui începuse să-i crească mustățile, să i se accentueze liniile, să i se îngroașe vocea ; ei i se micșorase talia, i se umpluse pieptul, își schimbase pieptănătura. Tincuța găsea că Mihai își păstrase prea mult din grația de adolescent crescut între femei, ce o avea la plecare ; el, de asemenea, că Tincuța devenise de o sensibilitate supărătoare, era distrată, plină de amor propriu.

În adevăr, fata trecuse prin criza prin care trec toate semele sale, cînd, între 16 și 20 de ani, încep a fi luate în băgare de seamă, mai cu seamă dacă sunt frumoase și au zestre. I se împlineau toate dorintele, i se deschideau ușile, i se arăta lumea pe latura petrecerilor. Fusesse la București, cu Sașa, mersese la teatru, la două-trei baluri ; plăcuse tinerilor ; jucase pînă noaptea tîrziu, îmbătată de farmecul valsurilor ; gustase, în fine, din amăgitoarea fericire a tuturor fetelor tinere, și adusese în liniștea ei de acasă umbra nehotărîtă a unei vieți noi.

Iar acasă întîlnea aceleași chipuri : pe subprefect, doi-trei prieteni bătrîni, pe Tănase Sotirescu, poreclit Scatiu, și atîta tot. Astfel că, negăsînd în nici unul asemănarea cu ceea ce începuse să viseze, își făurea o lume primejdioasă de iluzii ; citea cu nesațiu romane fantastice, din care sărea pagini întregi de descrieri, fiindcă numai amorul o interesa. O închipuire de sine nesănătoasă lua locul naivității de pînă aici, ceea ce făcea să găsească pe ai săi și casa lor plicticoasă. Era viața, care-și cerea drepturile sale. Coana-Sofița, la fiecare nemulțumire a fetei, revenea cu aceeași vorbă :

— Mărită-te. Du-te la casa ta, și fă cum îți place.

Ea ținea mai mult ca oricînd să dea pe fiică-sa lui Scatiu. Vechea ei teamă de moarte o îndemna să închidă ochii asupra cusurilor ginerelui : „e cam bătrîior ; da' e om de ispravă, harnic, bogat, — ce mai vrei ?” Conu Dinu înălța din umeri dar mărturisirea ce i-o făcuse nevastă-sa, că-i era frică de moarte, că nu se simțea bine, îl impresionase. Scatiu, scos mereu înainte de coana Sofița, azi cu daruri, mîine cu o nouă cumpărătură de moșie, începuse să fie tolerat.

În sufletul fetei, dorința de a trăi de sine, de a fi stăpînă în casa sa, de a vedea și primi lume, se amesteca în mod nehotărît cu chipuri noi din București, cu chipul lui Scatiu, cu viața la oraș. Calitățile solide ale firii sale păreau deocamdată că sunt puse deoparte, și numai frivolitatea vîrstei plutea la suprafață. Imaginea lui Mihai îi turbura cîteodată planurile, însă era imaginea unui copil, pe cînd ea era acum fată de măritat.

Cînd auzi că băiatul se întoarce din străinătate, avu cîteva bătăi de inimă și mai cu seamă o nespusă curiozitate de a vedea cum era acum Mihai. Iar cînd îl văzu, devenit aproape om, cu vocea puternică, cu mustața înfiripată de-a binelea, și totuși zicînd Sașei ca mai-nainte „maman“, cu grație și măsură în toate, dînsa se simți oarecum umilită. El de asemeni o găsi schimbată, cam pretențioasă, gata să se supere la fiecare glumă, și, numai după ce Sașa îi spuse despre planurile de măritiș ce se făceau pe socoteala Tincuței, înțelese, în parte, noua ei fire și tăcu.

Astfel iarna, după înțîia venire a lui Mihai, fata se mărita după Scatiu.

De la cea dintîi zi pînă în momentul cînd o întîlnim ieșind de la zaraf, viața Tincuței fu o luptă neîntreruptă cu necazurile.

La un an după căsătorie i se născu fata, la doi ani muri mamă-sa, mai pe urmă conu Dinu căzu la pat, — iar

În tot lungul vremii acesteia, lupta zilnică cu mojițiile lui bărbatu-său și cu răutatea soacră-sei. Negreșit toate iluziile lunatece din înaintea căsătoriei se împrăștiară ca norii la vînt. Le luă locul o viață de provincie, placidă, monotonă, cu scene dezgustătoare de-ale coanei Profire, cu satisfacții de amor propriu rău alese, precum rochii bogate ca să n-o mai întrecă alta, chefuri și chiolhanuri cînd venea vremea alegerilor, iar restul timpului economii su-părătoare. Fală în toate, casă mare, două pianuri, reviste străine, seră cu flori etc., dar interdicție pe toată linia de a se folosi cineva de ele. Mai cu seamă a cînta la piano și a ceti, sau a învăța limbi străine și a le vorbi erau pentru Scatiu lucruri nesuferite.

Astfel, de la început chiar, calitățile statornice ale Tincuței, cari fuseseră întunecate un moment de nebunia trecătoare a virstei, îi fură de mare folos, ca să poată răbda viața mai departe.

După alți doi ani, revăzu pe Mihai, jenată, tremurătoare, vorbind puțin, de teamă să nu-i pară provincială. El era sufletește același. Soră-sa îi spusese de traiul Tincuței, și el căuta s-o mîngîie, tihnit, limpede la minte, fără nici o amintire de altădată, dînd lui Scatiu o importanță serioasă. Trecură astfel la țară două luni, care păzură Tincuței fermecătoare. Mihai plecă din nou, pentru a-și termina învățăturile.

După a doua lui plecare, Tincuța rămase singură, atît de singură și de nefericită cum nu se simțise niciodată. Viața ei cu bărbatu-său îi părea o monstruozitate. Îl privea dusă pe gînduri, încremenită, cum ai privi o prăpastie adîncă în care a căzut cineva. Din norocire, Scatiu se alese deputat și se duse la București, de unde nu venea decît la o săptămînă ori două. În lipsa lui, dînsa trecea nopțile albe, cetînd tot ce-i cădea în mînă, rămînînd ceasuri întregi cu cartea căzută pe pat și cu ochii țintă pe un punct din aer. Cel mai mic lucru o făcea să plîngă. Cînd adormea, somnul îi era plin de visuri. Visa totdeauna pe

Mihai, în fel de fel de împrejurări, că zbura, că murea, că se plimba cu dînsa la Paris, cum vorbiseră în luntre că-l rănea cineva — și se deștepta tremurînd, înfiorată ca de friguri. După ce se liniștea, întorcea perna pe partea cealaltă, își ridica părul moale de pe frunte și se gîndea la dînsul. Îl iubea ? Acesta era amorul ? Ea nu știa. Simțea numai că ochii ei îl caută prin întuneric, prin lumină, aproape sau departe, peste tot, și că o neînfrîntă dorință de a-l strînge la piept ca pe un copil, de a-l încălzi, de a-i face bine, ca o rîndunică unui pui, îi frămînta toată firea. Sașa, care îi fusese totdeauna simpatică, îi era acum dragă. Se uita la dînsa lung, fiindcă în privirea ei adîncă găsea aduceri aminte de dînsul ; o oprea cîteodată din rîs și-i zicea încet : „ia mai rîzi, e așa de frumos !“... ceea ce făcea pe Sașa să rîdă și mai tare.

Dar Sașa se ducea la București, iar ea trebuia să vină acasă. Petrecu o iarnă pustie, fără o mîngiere de la nimeni. Tănase începea să dea în pîrtia politicei, și înnebunea cu gogomăanii prinse ici și colo prin coridoarele Cămarii. Soacră-sa o revolta prin simpla ei ființă, buhavă și trivială. Nimeni n-o înțelegea.

Și era un moroc că n-o înțelegea nimeni, fiindcă numaidecît ar fi ghicit secretul ce cu atîta dragoste ascundea în suflet.

După cîteva luni de la o doua plecare a lui Mihai, se deprinsese cu această nouă formă de trai. Nu mai dormea și slăbea, dar era mulțumită : viața ei avea un țel, inima ei bătea fiindcă bătea inima lui.

Cînd în toamna anului viitor se întoarse Mihai definitiv, ea îl aștepta la țară, cu toți ceilalți, liniștită, dusă pe gînduri în zarea în care călătoreau cocorii. Numai Matei părea a bănuși ceva, dar cu firea lui bună nu îndrăznea să ridice capătul vîlului ce acoperea toate. Odată, pe cînd sedeau amîndoi în cerdacul de la Comănești, Tincuța, dusă cu ochii în gînduri, — Matei se uită lung la dînsa, îi mișcă

binisor o viță de păr de pe temple și, atingîndu-i fruntea cu degetul, îi zise :

— Ce se petrece aici ?

Ea îl privi zîmbind :

— Cine știe !...

În sfîrșit, Mihai sosi.

Erau din nou cu toții la gară, ca la întoarcerea din străinătate a lui Matei. Dar, desigur, nici atunci și nici acum nu palpitase o inimă mai nerăbdătoare în pieptul cuiva cum palpita inima Tincuței. Cînd îl văzu coborîndu-se din vagon, se strînse de brațul Victoriei cu putere, iar cînd fata se repezi să îmbrățișeze pe frate-său, ea se retrase cu un pas înapoi. Întinse mina lui Mihai zîmbind, dar cu ochii înotînd în lacrimi, pe care însă într-o clipă bucuria și căldura lăuntrică le absorbi.

Petrecură toamna văzîndu-se aproape în toate zilele. Tincuța era fericită ; îl știa aproape de dînsa și nu dorea mai mult. Nimeni nu ghicea starea sufletului ei. Sașa cunoștea nevoile Tincuței, în viața cu Scatiu, și-l respecta tăcerea. O vedea de cîtva timp mai slabă, dar i se părea și mai senină. Se deprinde omul cu toate în lume cînd are voință și demnitate, gîndea Sașa.

O singură dată se simți Tincuța în primejdie. Venise spre seară la Comănești și nu găsise pe nimeni : Sașa și fetele erau la plimbare pe jos. Ea sta în cerdac, singură. Își scosese pălăria și se uita în apusul soarelui, cînd văzu pe Mihai intrînd pe poartă, călare. El veni drept la dînsa, mirat de tăcerea ei, și o rugă să se ducă împreună după fete. Ea nu prea vrea. Găsea că era cam tîrziu. Se uită la el, zîmbind. Mihai îi luă pălăria de pe masă și i-o puse în cap, cu grije și temere să nu-i strice pieptănătura. Ea se sculă încet, coborî scările și porni alături de el, tăcută. Dînsul vorbea repede, istorisea glume, căuta s-o înveselească și să îndepărteze jena ce o stăpînea. Turică le sări în drum să le spună încotro apucase fetele. Vreo cîteva radicale de-ale lui fură binevenite. Mihai făcu haz :

— Toate se schimbă în lumea asta, numai Turică nu. După aceea tăcu și el, mergînd domol lîngă Tincuța. Se păru că vremea din urmă îl prinde și pe dînsul, cu melancolia celor ce au fost și nu mai sunt. Dar își reveni în sine numaidecît. Se întoarse către dînsa rîzînd :

— Ce teribili suntem !... Ia să grăbim pasul...

Și luă mîna Tincuței, o trecu sub brațul lui și începu să meargă mai repede.

— Minunată vreme ! Dacă ar ține așa mai mult, să nu fim siliți să plecăm curînd la București !

Ea tăcea. Ieșiseră din sat și se îndreptau spre heleșteu. Mihai se opri deodată.

— D-ta nu zici nici o vorbă. Poate că nu voiai să vii la plimbare... Să ne întoarcem.

— Să ne întoarcem, zise ea, ridicînd ochii spre el. Aș fi dorit să mergem spre malurile heleșteului, însă cred că e tîrziu.

Și, însuflețindu-se, îl sili să se întoarcă, dar se rezemă cu încredere de el. Soarele apusese de tot. Amurgul puneă un fond de argint liniilor satului, ce se tăiau cu putere în fața clarului obscur.

— Cum trec toate, nu-i așa ?... zise ea tremurînd. Mă gîndesc la drumul dumitale pe lac... de-acum cinci ani.

El îi luă mîna și se plecă binișor spre dînsa, căutînd parcă să nu-i deștepte amintiri triste. Ea îi făgăduise, în plimbarea de care vorbea, să nu se mărite.

— Și eu m-am gîndit adeseori, zise Mihai, și mă gîndesc încă... Ce a fost frumos în viața noastră trebuie să ne rămînă în suflet. Mai mult nu putem cere de la firea omenească, ale cărei meniri sunt așa de nesupuse nouă.

Tincuța simți un val de căldură că i se urcă de la inimă spre tîmplă. Își rezemă capul de umărul lui și se opri.

— Te rog... Nu pot să mai umblu... Lasă-mă pe prispa unui țăran și du-te de-mi adu trăsura.

El voi să trimeată pe cineva în locul lui și el să stea lângă dînsa, însă ea nu primi. Îi strîngea amîndouă miinile în miinile ei zicîndu-i mereu :

— Du-te !... Te rog !... Te rog să te duci, să nu ascuți miinilor mele !...

Și el se duse, îi aduse trăsura, o așeză binișor într-un colț și se despărți de dînsa. Astfel trecu acest val primejdios. Și trecură încă doi ani.

Dar fiecare an săpa o dungă mai adîncă în inima ei. Vara, cînd putea trăi aproape de dînsul, înviora. Restul timpului se necăjea cu bărbatu-său, pirotea de frig în pustiul luxos de acasă, fără nici o speranță.

VI

Veneau sărbătorile Crăciunului, și cu ele se apropia sosirea ministrului și prin urmare a lui Mihai. Tincuța alerga de colo pînă colo, ca toate să fie la locul lor, îngrijite și curate. Prefăcu o parte din casă, găti odăile musafirilor, puse cu mîna ei cîteva lucruri neînsemnate în camera lui Mihai, între cari un portret al mamei lui, și așteptă.

Cînd se gîndea la ce făcuse, ducîndu-se la evreul cu polița, se rușina singură. Dar pe de altă parte era încîntată ; scăpase pe Mihai din ghearele lui bărbatu-său. Sca-tiu așteptase pe Isidor a doua zi, însă în locul lui venise Nichitachi să-i spuie că „au pierdut locmaua“, deoarece *junele* găsise bani la București.

Tănase nu mai pomeni nimic Tincuței. Însă din vorba lui cu nevastă-sa, rămăsese în mintea ei expresia brutală „să-și ție madama de la Paris“. Va să zică Mihai avea o amantă. Era oare cu puțință ? Era cu puțință ca el, omul cel mai delicat, cel mai fin, în jurul căruia mintea îi vedea numai senin, să se asemenea cu Nichitachi sau cu bărbatu-său, cari la București făceau tot felul de necu-

viințe ?... Se tot gîdea mereu. O durea capul gîndindu-se. Ar fi voit să întrebe pe Tănase, însă se temea să nu deștepte bănuieli.

Intr-o dimineață, împărțitorul aduse o scrisoare, care amări inima Tincuței.

După ce ea ieșise de la Isidor zaraful, tînărul bancher se ținuse de cuvînt și înapoiase numaidecît polița, însoțind-o cu o explicație confidențială către corespondentul lui din București, în care îi povestea cum venise d-na Sotirescu, ce-i zisese și pentru ce o ascultase. Corespondentul arătase lui Mihai cele cuprinse în răspunsul zarafului din provincie.

Deocamdată Mihai rămase foarte mîhnit : era încredințat că lucrul pornea de la Sașa. Negreșit, el se ascunsese de dînsa, și ea, la rîndul ei, se ascundea de el. Atunci firea lui dreaptă îl duse în fața soră-si, căreia îi spusese pentru ce îi trebuiau banii, lăsîndu-i să înțeleagă, cu glume și vorbe bune, că își da bine seama de ce făcea, și că, deși polița era în alb, instrucțiunile bancherului erau limpezi, dobînda fixată și celelalte. Sașa rîse de dînsul, îl încredință că nu pricepea o iotă din toată încurcătura asta și îl ajută să ia banii de la bancă.

Mihai nu mai înțelegea nimic nici el. Atunci scrise Tincuței o scrisoare, jumătate glumeață, jumătate ironică, care ar fi trecut cum ar fi trecut dacă n-ar fi cuprins sfîrșitul, în care zicea că, pentru cauze neprevăzute, e silit să nu mai însoțească pe ministru.

Tincuța, care era deprinsă de mult cu toate, cu asta nu se putu deprinde. Răspunse lui Mihai cu violență, spunîndu-i adevărul, scurt, și rugîndu-l să nu mai adauge la cupa de amărăciuni cea din urmă picătură. În aceeași zi se îmbolnăvi.

El, primindu-i răspunsul, rămase încremenit. Cît rău îi făcuse fără voie !... Ce prăpastie era în sufletul ei !... Îi era necaz și rușine de cele întîmplate, mai ales de ironia

din scrisoare. Umblă câteva zile fără căpătii, trist, căutind să uite.

În vremea asta Scatiu se da de ceasul morții. Se întrunea în toate zilele cu deputații și senatorii din majoritate, la el acasă, unde venea și prefectul, câteodată, și unul sau doi subprefecți mai isteți, spre a pune la cale primirea ministrului. Primarul orașului umbla din prăvălie în prăvălie, ca pe vremea alegerilor, rugînd lumea să iasă la gară cu mic cu mare. Negustorii erau invitați să curețe stradele, fiecare pînă la jumătate ca apoi „serviciul municipalității“ să ridice noroiul. Unii zîmbeau la auzul acestei pompoase calificări, deoarece „serviciul“ în chestiune se compunea din două cărucioare desfundate, cari mai mult murdăreau decît curățau ulițele. Se luară măsuri să se umple cu pietriș toate gropile și hîrtoapele din drumul ministrului ; se hotărî trăsura care va avea să-l aducă de la gară, și neapărat se alese „carita d-lui Sotirescu“, o cloșcărie de cînd lumea, cumpărată la mezat și dată acum, în vederea evenimentului, pe miinile lui Ferenz caretașul ; se ordonă subprefecților să aducă de primprejur țărani chiaburi, și altele. Mare neînțelegere asupra persoanei care trebuia să se urce în trăsură cu ministru : prefectul ori primarul ? Unii ziceau prefectul, alții primarul.

— Mă rog, pardon, ia să ne înțelegem, zicea d-l Alexandriu, partizanul prefectului : cine reprezintă pe onoratul guvern ?

— Ia slăbește-mă, nene cu onoratul guvern ! D-l ministru vine aici în casa noastră ; or mandatarul este d-l primare.

— Ba pardon, să mă iertați : d-l ministru vine el oare în oraș sau în județ ?... Aud ? Vine în județ. Atunci cine reprezintă interesele județului față de onoratul guvern ?

— Consiliul județean, zise unul : să se urce în trăsură cu toți consilierii.

Un ris general însoți propunerea. Alexandriu se infurie :

— Ia, mă rog, să nu facem comicării. Eu nu sunt de ieri, de alaltăieri scos la lume ca dumnealui ; că am văzut cînd a primit Napoleon al III-lea pe împăratul Rusiei, și pe Vodă cînd a primit pe marele duce Nicolae, și cînd a strigat Gambetta „*Vive la Turquie, monsieur !*“

— Floquet, Floquet, coane Tudosie : a strigat „*Vive la Pologne*“, nu „*Vive la Turquie*“, zise prefectul.

— Floquet, Gambetta, tot un drac.

Scatiu rîdea mai tare decît toți ceilalți de *bofonatele* bătrînului Alexandriu, așteptînd roșu și enervat, să vadă lui ce rol îi dau.

În sfîrșit, hotărîră să-l însoțească prefectul, pînă la palatul prefecturii, iar primarul să-i ție un *speech* la gară ; cînd o fi să meargă acasă, să-l însoțească Scatiu. Acesta se apăra cu gura jumătate, încurcînd fraze fără rost... „că mi s-a îmbolnăvit nevasta tocmai acu, mă-nțelegi dumneata, cînd îmi ard călcîile de treabă, cu afurisia asta de *enfluență*“.

În adevăr, de cînd se îmbolnăvisese Tincuța, el umbla forfota de colo pînă colo, trîntind ușile, înjurînd slugile, dînd dracului pe toată lumea. Alerga de la grajd, unde vizitii frecau *alămurile*, pînă la sofragerie, unde Costea freca argintăria, făcînd din treacăt observațiuni caraghioase, cu privire la putinele de la streșini sau la curcanii ce umblau prin curte. I se auzea vocea pînă în vecini, strigînd argatul :

— Ioane ! Ioane ! da' n-auzi, mă afurisitule !

Omul sărea din bucătărie, cu căciula în mînă :

— Porunciți, coane.

— Nu vezi curcanii ăia cum se plimbă prin curte ?

— Păi ce să le fac ?

— Să te ia dracu și pe tine și pe ei !... Cotinează n-ai mă, să-i închizi ?...

— Ba este, boierule... Iacă mă duc să-i închid.

— Da' putinile alea de ploaie ?... Le-ai întins pe toate acuși, cînd vine ministru !...

— Păi ce să le fac coane ?... doar să le închid și pe ele cu curcanii.

— Nu, boue, să le pui în șură, la locul lor...

„Acuși, cînd vine ministru“ era lozinca care lovea în cap cine întîlnea. De se întîmpla să-i ceară cineva ceva, răspundea totdeauna cu aceleași cuvinte :

— Acuși ți-ai găsit și tu, cînd vine ministru ?

Se chibzuise el că un fecior singur cu ajunge, și chemase pe teleliță să-i aducă încă unul, vremelnic. Costea se simțea insultat de această lipsă de încredere, și, de la cea dintîi întîlnire, se ciocni cu adversarul său, dîndu-i o sfîntă de bătaie de-l umplu de sînge. Tănase se înfurie ca un balaur, bătu pe Costea și-l dete afară, iar în locul lui aduse pe celalt. Feciorul cel nou n-avea haine. Atunci Tănase porunci madamei să scoată o veche giubea de frac ce-o avea el de cînd pămîntul, și-l îmbracă. Cînd dete Tincuța cu ochii de el, virît în fracul lui bărbatu-său, ca un ciine cu valtrap, sări din pat, bolnavă cum era, chemă pe Tănase și-l rugă să aducă pe Costea înapoi, că altfel se făceau de ocară. Dînsul strigă, înjură, blestemă, dar trebui să se supună, fiindcă n-avea încotro. Porunci din nou madamei să ridice fracul din spinarea feciorului, îi dete 2 franci și-l trimise să se plimbe, aducînd iarăși pe Costea.

Cînd venea seara, cădea de osteneală și se culca de la 8. Între o înjurătură și o glumă, istorisea Tincuței cele petrecute în adunarea de cu ziua, încercînd să repete vorbele lui Alexandriu, pe cari nu le brodea de loc. Încurca pe Gambetta cu împăratul Rusiei ; pe Floquet îl chema „ăla, de, care era la Paris cînd cu trecerea rușilor“. Auzise ceva, dar nu putuse ghici înțelesul cuvintelor franțuzești :

— ăla, cum dracu-i zice...

— Cine omule ?

— Ei, asta-i !... Dacă nu-ți aduci aminte nici atîta lucru, la ce-ai mai învățat franțuzește !...

Tincuța, prinsă de friguri, se uita la el cu ochii mari, căutînd să pătrundă incureătura din miștea lui sucită.

— Dar cu *spiciul* !... Auzi *spici* !... Să-i dai o palmă grecoteiului boierit, să se ducă de-a vîndălacu !

Bănuia el că *speech* însemna *discurs* sau așa ceva, dar vorba i se părea atît de caraghioasă, încît chiar a doua zi, cînd se îmbrăca, o *mîriia* mereu printre dinți :

— *Spici* !... Auzi *dumneata*, *spici* !...

Între două accese de tuse, mai făcea cîte o *cruce*, mai trăgea o *cizmă*, și iar se lega de Alexandriu și de Floquet : „cum dracu-i zice, frate !“

În sfîrșit, ziua cea mult dorită sosi.

Scatiu se sculă de *dîmineață*, dete o raită pe la grajd să cerceteze starea sufletească a *cailor celor mari*, din cari unul era cam nărvaș ; sculă pe vizitiul de oraș, precum și pe Stoica, care se puseseră numaidecît să se radă unul pe altul ; inspectă „carita“ mișcîndu-i roatele ; inspectă cerul. Toate păreau în bună stare, afară de acesta din urmă, care amenința cu ploaie.

Se duse sus și se puse să se îmbrace. Ministrul sosea la 1 după 12. Scatiu încercă redingota cea nouă, așteptînd ora convenită spre a îmbrăca fracul. Dejună la 10 jumătate, ca să rămînă vreme pentru slugi a se găti. La 12, se urcă în „carită“ cu Costea pe capră. Vizitiul era îmbrăcat în haine negre, cu legătură albă, de vară, ale cărei capete filfiau pe umeri, cu un joben de a lui Tănase pe cap, ce-i cădea pe urechi. Frigul îl cam strîngea între umeri, dar trebuia să rabde.

Cînd s-o ia de la scară, Forgaș, harmăsarul din stînga, începu să sară în două picioare. Gură, bici, nimic nu se prinse. Tănase se dete jos, începu să injure, lovi cu piciorul în burta calului, dar totul fu zadarnic. Atunci veni Stoica, care, cu o fluerătură îl făcu, să o ia din loc. Stăpînă-său se aruncă din fugă în trăsură, iar vizitiul de oraș, gătit pentru ministru, rămase să vină cu „droșca“.

La gară era toți în păr : Alexandru, Panaitopolu, Vasilică Sobor, Iancu Minzu, Boteșteanu, precum și senatorii

Vispescu, Cralea, și polcovnicul Stamate ; apoi directorul prefecturii cu toți subprefecții, primarul, consilierii județului, și ai comunei, polițaiul în mare ținută, comisarii și subcomisarii, directorul arestului, șeful garnizoanei ; apoi cetățenii alegători, devotații partidului, negustori de toată mîna, cu decorațiile atîrnate pe piept ; protopopul, chemat de cînd cu reforma bisericească, „domnul protoereu“ ; directorul liceului, profesori, institutori, țărani — în fine, tot aparatul administrativ. Judecători nu prea era mulți, ceea ce făcea pe unii să creadă că a intrat „ceva bizbiu“ între ministrul de interne și ministrul de justiție. Afară din gară, ipocomisarii călări stau pe la răspîntii, aținînd drumul oamenilor ce veneau cu carele la încărcat ; călătorii de la tren erau duși la hambarul de mărfuri, în mijlocul protestațiilor celor mai țănoși ; cîțiva gură-cască priveau la măturătorii primăriei, cari pregăteau o manifestație impunătoare, dar pînă una-alta se inglindiseau la circiuma de la colț.

La ceasul hotărit, trenul intră în gară, domol, solemn, parcă ar fi știut ce înaltă chemare avea el pe lume. La o fereastră sta prefectul, care se dusesese întru întîmpinarea ministrului, rotînd niște ochi teribili și făcînd semn deputaților să se urce în vagon. Aceștia se urcară, surîzători, îmbulzindu-se care să ajungă mai întîi.

Cînd se coborî ministrul din tren, toți cei de față se aliniară de-a lungul zidului, strînși de comisari, iar prefectul făcu semn ministrului să se oprească. Atunci primarul se apropie de el, scoase dintr-un buzunar o hîrtie și începu : „Domnule ministru !“, apoi se opri căutîndu-și ochelarii, pe cari și-i așeză în așa chip, încît îl strîngeau de nări, făcîndu-l să vorbească pe nas. Și iar începu : „Domnule ministru !“ Vîntul îndoia foile pe care era scris discursul ; ochelarii alunecau ; cîteva picături de ploaie întindeau cerneala, spălînd vorbele ; afară din gară era un chiloman de nu se mai auzea nici în cer nici în pămînt. Cu chiu, cu vai, logosul se sfîrși. Prefectul prezentă în

fugă cîțiva *cetățeni marcanți* și trecu înainte, pe covorul ce era întins de la clasa I-a pînă la ieșire. Aci, zarva era la culme. Pietrișul aruncat de curînd făcea să hîrșie roatele trăsurilor, ipocromisarii călări pe bidivii plini de noroi strigau la birjari să ție rîndul, feciorii chemau pe vizitii, călărașii dau cu pumnul în capul cailor.

Cînd se iviră prefectul și ministrul, trăsura lui Scatiu era la scară, cu caii neastîmpărați, ce o smuceau din loc la fiecare moment. Costea ținea ușa cupeului deschisă, dar ministrul nu brodea clipa cînd să intre fără a se lovi. După oarecare chibzuială, marele demnitar al statului se aruncă deodată la voia întîmplării și căzu pe perne. Prefectul făcu și el tot astfel, iar Costea se urcă pe capră. Cînd însă s-o ia din loc, pace. Forgaș sărea în două picioare ca la circ, sforăia, mușca zăbalele, pînă ce prefectul, pierzînd răbdarea se dete jos. Scatiu turba de mînie : ar fi dat cu cuțitul în cal, de nu i-ar fi fost rușine. Atunci, furios, strigă la Stoica să vie numaidecît. Vizitiul de oraș trebui să renunțe la gloria de a purta pe ministru, iar cravata lui de mătase trecu din nou în slujba droșcei de toate zilele. Stoica, liniștit, cu vorba lui lătareată, pofti pe prefect să se urce fără teamă, că, „așa se joacă băiatul : mă rog, cal tînăr nu-i ?“

Și astfel se înșirară trăsurile una după alta, în goana cea mare, către palatul prefecturii. La aripa din dreapta a trăsurii ministrului, venea polițaiul orașului, călare, de-abia ținîndu-se pe cal, zguduit și frămîntat ca vai de el, căci, deși era aprig la chip, în fond era un biet creștin, care nu avea alte aptitudini spre a deveni „prefect de poliție“, cum își zicea el, decît nevoia de slujbă.

Pe drum, Tănase, în trăsură cu Panaitopolu, își vărsa focul pe socru-său, care-l pricopsise cu Stoica :

— Mi-a învățat caii cu nărav, domnule !... Cine crezi că mi l-a colăcit ? Tot socru-meu.

Apoi se miră că nu văzuse pe Mihai.

— Nu înțeleg de ce n-a venit văru-meu...

Panaitopolu se uita la el cu coada ochiului, gata să-l umfle risul de rudenia cu Comăneşteanu, dar Scatiu sări iar la Stoica.

— Al dracului ȋigan, domnule : vezi dumneata cum a învăţat el calul să sară în două picioare cînd îl mină altul, şi să fie blind ca un miel cînd ia el hăţurile !

— Pui de hoţ de pe Bărăgan, măi Tănase !... Ştii tu ce alegi.

Panaitopolu era un grecotei, îmbogăţit ca şi Scatiu, şi mofturile la el nu se treceau. Rideau amîndoi, uitîndu-se unul la altul.

De la prefectură, ministrul trecu la primărie ; de la primărie, la spital ; de la spital la a est. În vremea asta, regula hotărită mai dinainte, cu insoţitorii, rămase baltă, de vreme ce ministrul ceruse să-l urmeze prefectul peste tot. Tănase venise acasă şi aştepta.

Tincuţa, rămasă singură, după plecarea bărbatului său la gară, se sculase binîşor din pat, se gătise cum putuse, uitîndu-se tristă, la umerii transparenţi de slăbiciune şi se aşezase pe o canapea. Ea spera să vadă în curînd pe Mihai. Cînd dete cu ochii de bărbatu-său, încruntat şi solemn, înţelese numaidecît ce se petrecuse. Dînsul povesti isprăvile cailor, frîgîndu-şi mîinile că l-au făcut de ris ; înjură pe Stoica şi pe cine i l-a dăruit ; bătut din picior la dînsa că şi-a găsit să fie bolnavă tocmai în aşa momente grele ; batjocori pe Mihai că nu venise. Ea îl privea lung, cu lacrămile în ochi ; i se părea un nebun, scăpat de la balamuc. Nu zise nimic, ca de obicei, lăsîndu-l să se potolească singur.

Din nenorocire, tocmai atunci intră pe poartă cupeaua, fără ministru. Acesta se săturase de săriturile *harmăsarilor*, şi rugase să i se dea o birjă.

Cînd văzu Scatiu că i se întoarce trăsura goală, pricepu dintr-o clipă ceea ce se întîmplase. Atunci, în ade-văr, păru că înnebuneşte. Galben ca un mort, fără a rosti un cuvînt, se repezi la revolver, ieşi afară şi împuşcă pe

Forgaș, înhămat cum se afla, descărcînd cîte șase focuri în el.

— Na, na, na, să te înveți să mai sări altă dată !

După aceea aruncă revolverul și se năpusti asupra lui Stoica. Acesta crezuse că-l omoară și pe el, și de frică o luase la goană spre fundul curții, sperînd să poată încăleca peste zid și să fugă. Dar Scatiu îl ajunsese din urmă, îl înhăță de chică și-l duse tîrîș pînă în curte, unde îl bătu hoștește. După ce răsufală bine, îi lăsă pe toți grămadă și se urcă sus.

Stoica se sculă din noroi, fără a zice un cuvînt ; își îndreptă părul în cap, din care scotea vițe întregi smulse de stăpînu-său, și se apropie de cal. Acesta căzuse din ham într-un lac de sînge, își întinsese capul pe pămînt și trăgea de moarte. Ochii lui limpezi, se uitau la Stoica, fără viață. Gemea cîteodată din fundul plămînilor, ca un om. Carnea tremura pe el, ca înfiorată de durere.

La vederea calului murind, Stoica se aruncă la pămînt, lingă botul lui, și începu să se bocească țigănește :

— Calule, sărmanule, te-a mîncat fript stăpînu-tu' dar-ar Dumnezeu să i se usuce mînușita cu care te-a împușcat !...

Sărînd slugile celelalte să ridice leșul, să deshame calul rămas și să pună trăsura la loc, dar nu fu putință să scoale pe Stoica de pe botul lui Forgaș. Atunci Bănică și cu argații îl luară pe sus ; aduseră o droagă în care puseră calul împușcat, îl acoperiră cu paie și-l duseră la cîmp ; spălară petele de sînge de pe jos și astfel totul pîru reintrat în ordinea de mai-nainte.

De la o fereastră, Tincuța văzuse începutul scenei cu revolverul, și leșinase. Șezu căzută jos mai bine de un sfert de ceas, și se deșteptase singură, fiindcă nu venise nimeni. Se sculă binîșor de pe covor și se apropie de canapea. O durea capul grozav. Ceea ce văzuse era oribil. Bărbatu-său nu-i mai apărea, ca pînă acum, numai moșic, ci nebun furios. Pentru întiași dată îi fu frică de dînsul.

Dar, încetul cu încetul, se liniști : înțelegea că amorul propriu al omului ridicol din naștere, care pricepe câteodată că e ridicol, e mai teribil decît al altuia. Tot gîndindu-se, își aduse aminte de tat-său ; o fi auzit focurile de revolver sau nu ? Poate că nu, fiindcă odaia lui era de cealaltă parte a caselor. Se sculă cum putu și se duse pînă la ușa lui, pe care o deschise cu grije ; conu Dinu dormea în fotoliu. Se retrase încet, aproape fericită ; el cel puțin nu știa nimic din mizeriile ce dînsa îndura.

În vremea asta, Scatiu sta singur în biurou, aprinzînd țigară după țigară ; acțiunea lui de nebun îi descărcase sufletul de neliniște pe care o grămădise cu încetul toate faptele neobișnuite din urmă și din ziua aceea. Acum se simțea bine, parcă și-ar fi dezbrăcat o haină care-l strîngea. Își aruncă ochii pe fereastră, tocmai cînd ridicau calul să-l ducă la cîmp și, instinctiv, voi să se repeadă la ușă spre a porunci argaților să-i ia pielea. Dar un sentiment grosolan de rușine îl opri pe loc. Se așeză din nou pe scaun și se puse să se gîndească : pierduse o mie de franci, prețul calului ! Dacă în loc să-l împuște l-ar fi vîndut, se scăpa de el și nu păgubea nimic. Făcu o prostie. Și cu cît se gîndea mai mult, cu atît îi părea mai rău ; o mie de franci !... Auzi, de aia e bine să nu se pripească omul. Și cel puțin dacă l-ar fi împușcat dintr-o dată, numai cu un glonț ! Dar nu, îl ciuruisese cu șase gloanțe. Cu toate astea, după un sfert de ceas, chemă pe Bănică și îi zise să trimită pe cineva la cîmp numaidecît să ia pielea de pe cal.

Pe cînd acestea se petreceau la Scatiu, ministrul își isprăvisese inspecțiile și venea spre casă cu prefectul.

Înainte de trăsura lui alerga un gardist călare, iar pe capră era un dorobanț. Cînd să iasă trăsura pe ulița armenescă, gardistul fu oprit de un pîlc de oameni și în urma lui trebui să se oprească și birja ministrului. Se munceau agenții puterii publice să facă drum trăsorii printre mulțime, dar fără folos : erau vreo sută de țărani

ce se grămădeau spre ministru, cu o hîrtie în mînă. Acesta făcu semn birjarului să se oprească, întrebînd pe oameni ce voiau ; ei, cu căciulile în mînă, vorbeau toți deodată, așa că nu se înțelegea nimic. Prefectul le luă hîrtia și le făgădui să le dea dreptate — dar căută să pună jalba în buzunar. Ministrul însă, care nu pricepea nimic, voi s-o cetească...

Era o reclamație a țăranilor de la Ciulniței. Sătui de angarale, de nelegiuiri, de dobinzi, oamenii veniseră, disperati, să se plîngă ministrului. Nu mai cereau nimic decît să le dea înapoi pe boier, pe conu Dinu, care din moși-strămoși stăpînise pe la vetrele lor. Se formase cu încetul legenda că ginerele secfestrase pe socru.

Ministrul se simți pentru moment umilit că trebuie să meargă tocmai în casa lui Scatiu, și, cu toate lămuririle prefectului că țăranii erau puși la cale de un avocat din opoziție, se gîndi să telegrafieze numaidecît la Comăneșteanu, care, fiind rudă cu Dinu Murguleț, putea să-l lumineze. Ceea ce și făcu.

VII

La Scatiu acasă erau pregătite două mese : una pentru ministru și lumea aleasă în sofrageria cea mare ; alta pentru „ciurucuri“, într-o odaie de jos. Planurile lui Tănase erau mărețe de tot : el voia să dea ministrului un banchet de 50 de persoane, cu vinuri *ravac*, trase și gustărite de Bănică în persoană, dar se lovise de Tincuța, care, din camera ei, ținea toate din scurt. Ea știa că cea mai mică petrecere în casa lor se sfîrșea cu beție, cu lăutari și chiloman, și socotea că ar fi mai cuminte să nu dea ministrului priveliștea acestor scene. El urlă, bles-temă, se tîngui că dînsa nu se gîndește decît la ale ei, fără a ține seama de alegători, de popularitatea lui. Simțea că ea avea dreptate, dar, ca să nu aibă aerul că se

conduce de un cap de femeie, el, *dipotatul enfluent*, hotărî să împartă invitații în două tabere. Ideea era necuviincioasă pentru cei ce intrau între ciurucuri, dar era practică. De altfel, subcomisarii, agenții electorali, unii negustorași chiar erau mulțumiți să mănince departe, în tihnă, cu „sfinta agheasmă“ la-ndemînă, decît să se pițigăiască la masa ministrului.

O baracă de scînduri lega sufrageria de sus cu cea de jos, iar muzica militară era așezată tocmai la mijloc ca să se poată auzi din toate părțile.

Ministrul intră în sala de mîncare cam înnorat. Sca-tiu nu știa nimic de ce i se întîmplase pe drum, și socotea că așa se cade să fie un om mare.

Prînzul merse bine, — ce-i drept, cu diferite soiuri de înjurături la adresa lui Costea, mîriite printre dinți. Muzica militară cînta corect, cu d-l capelmaistru în mare ținută, întors cu spatele spre muzicanți și cu fața spre banchet, uitîndu-se țintă în ochii colonelului. Cînd veni vremea toasturilor, se mai încurcă treaba — însă toți se țineau la locul lor. Unii rivneau la masa de dincolo, unde limbile se amestecaseră chiar de la al doilea fel de bucate.

De-ndată ce se sfîrși prînzul ministrului, unii dintre cei mai nerăbdători se repeziră la ceilalți. Colonelul, care nu prea bătea cu apa făcu stînga-mprejur și se rezemă lingă un șip cu niște „pustiu de profir“ (cum zicea dom-nul protoereu) de s-arunci culionul în ciini și mai multe nu.

Mai întru tirziu deteră soldaților să mănince, închiseră ușile barăcii ce dau spre casele de sus, și astfel zgomotul păru a se liniști. Pe la miezul nopții, ministrul, ostenit de drum, se retrase. Toți răsufară.

Cînd însă s-adoarmă, muzica militară începu din nou. Chip era ea ascunsă într-o odaie de jos, dar te joci cu tromboanele și cu piculina !... Mai ales era un afurisit de

solist cu cornul, care pusesese mîna pe o doină ; și ți-o freca, și ți-o învîrtea, de gîndeai că-și dă duhul în trîmbiță. O lua de jos, lung, trăgănat, și se urca la deal ca un hain, și iar o mai ținea, și iar se urca, pînă prindea două note ascuțite, pe care le sfrichidea un ceas.

Bietul ministru se foia în pat, își trăgea plapoma pe ochi, își înfunda capul în perne, nădăjduind că doar l-o ierta Dumnezeu să adoarmă. Cînd însă să-l fure somnul, cornistul se întorcea cu trîmbița tocmai în partea aceea, iar cele două note de sus străbăteau văzduhul ca două săgeți nevăzute, și se înfigeau în urechile ministrului. El se scula pe marginea patului, uitîndu-se jos fără nici o nădejde :

— Ei, bată-te de om !... zicea el.

În vremea asta, boierii de sus se duseră la cei de jos și beția se întinsese în toată strălucirea ei. Încredințați că nimic nu ajungea pînă la ministru, urlau și schelălăiau ca într-o menajerie. Fiecare dăduse drumul firii sale. Revizorul școlar se dezbrăcase de haină și, bot în bot cu protopopul, cîntau bisericește, dînd cu pumnul în masă ca să ție măsura.

— Pe glasul al 7-lea, popo !...

Răgușit de atîta zbierat, protopopul de-abia mai cîrîia, scoțînd cîte o notă de cocoș cu țîfnă, cu capul plecat spre izvor și cu degetul lîngă nas, bătînd tactul.

— N-auzi, popo : pe glasul al 7-lea !...

— Am răgușit de tot, măi frate.

— Bea agheasmă, afurisitule !...

Popa mai turna în el cîte un pahar, și iar se vîra în sufletul celuilalt, cu degetul la nas.

Fiecare își avea ticul său. Lîngă popa cu degetul, venea colonelul. Descheiat la tunică pînă jos, el se uita posomorît la muzicanți, cu ochii împăienjeniți, cu mîinile amîndouă întinse în văzduh, parcă să se apere de un duș-

man-nevăzut. La fiecare întorsătură a doinei, scrişnea din dinţi şi gemea de ţi s-ar fi părut că i se rupe inima de jale ; în fond însă era numai beat, dar beat criţă.

Cînd venea treaba la schimbat cîntecul, era vai de lume ; nu se potriveau doi la gust. Primarul, care ridea mereu, călare pe un scaun, încerca să fie dulce la vorbă :

— Mă rog matale, puiule, dom'le capelmaistru, să ne cînti „frunză verde, bir, oiţă“.

Alexandriu vrea *Mascota*. Se ducea în faţa şefului muzicii, mătăhăind :

— *Mon cher*, te rog, partea aia din *Mascota*, ştii, unde cîntă curcanii, golu, golu, golu...

Panaitopolu îi făcea vînt din drum :

— Ia slăbeşte-mă cu golu-ul dumitale, amice. Mă, dom'le capelmaistru, să-mi zici valsul lui Ivanovici, ti-ra-ra-ri...

Şi, că să spuie ce vals voia, da drumul unui glas argăsit de spirturi, care hămăia fără nici un rost. Capelmaistru nu pricepea. Atunci Panaitopolu chema pe poliţai, care în tinereţele dumisale cîntase din flaut.

— Nică ! Nică !...

Şi fiindcă celalt n-auzea, începea să-l poreclească :

— Mă ţopîrlane ! Mă şurupelniţă ! Mă bocciule, da' n-auzi !...

Poliţaiul, ciupit de vărsat, cu nişte favorite serbezi, slab şi costeliv ca vai de el, era nebirit la chef : ar fi fost în stare să bea o vie întreagă fără să se cunoască. Sări de unde se afla şi veni lîngă Panaitopolu.

— Porunciţi, mă rog.

— Ia un flaut, şi zi valsul lui Ivanovici.

El puse mîna pe un flaut de la un soldat, îşi titiri gura pe îmbucătură şi începu să ţifnească, chisc, chisc, pînă o prinse din loc. Atunci dăte drumul la nişte tereremuri straşnice, pe cari Panaitopolu le însoţea cu glasul lui spart, ti-ra-ra-ri, învîrtind mîna prin aer şi lăsîndu-se pe spate.

Dar în mijlocul lor sări deodată Tănase Scatiu. El pînă atunci stase de o parte, fluierînd o chindie pe care vrea să și-o aducă aminte. Puse mina pe șeful muzicii și-i zise :

— Asta !...

Apoi își întinse buzele să spuie ce voia, dar nu înneveri.

— Ptiu, bat-o Dumnezeu, că pînă acuma o cîntai !...

Capelmaistrul, ca să-i facă plăcere, puse pe soldați să încerce toate chindiile pe cari le știau. Era o ticăloșie, o zăpăceală, de nu se mai auzea nici în cer, nici în pămînt.

— Nu-i asta, nici asta.

În sfîrșit, la a patra, pîrură că-i dau în pîrtie :

— A ha, ha, zise Scatiu, asta !

Atunci se dezbracă de frac, scoase cizmele, își puse mîinile în șolduri, și începu... Ceilalți se făcură roată în jurul lui, privindu-l cum pisăgea pămîntul în vîrfurile picioarelor, dînd cu călcîiul în scînduri, strîmbîndu-și gleznele, cînd afară, cînd înăuntru, lăsîndu-se pe genunchi, sărînd în sus, de parcă intrase aghiută în el. După ce se munci așa vreun sfert de ceas, căzu pe un scaun :

— Vezi, domnule !... Astea sunt ale noastre, nu valțuri și dănăni de-alea de-ale d-lui Alexandriu... Auzi, „golu, golu“, parcă ia hapuri !...

În vremea asta, polcovnicul Stamate, care sta întins pe jos ca un tumurug, puse mîna pe pantofii lui Tănase, și, foarte liniștit, îi umplu cu mezeluri de pe masă. Alții jucau prin colțuri, fiecare pe seama lui. Unii dormeau pe sub scaune. Doi-trei negustorași, simțînd că se apropie vremea de ducă, puneau cîte o mandarină în buzunar.

Spre zori, începură să-i care trăsurile pe la casele lor, ca pe niște saci, și astfel sărbătoarea se sfîrși, spre deplină mulțumire a lui Scatiu, care socotea că e o necinste să iasă lumea trează din casa lui.

Cît despre ministru, zgomotul roatelor pe caldarîmul colțuros îl făcu să sară din somn, buimac, întrebîndu-se în gînd de se cutremura pămîntul ori sosise sfîrșitul lumii...

VIII

A doua zi, pe cînd Scatiu, informat de Bănică, plecase la Ciulniței să reguleze pe țărani, Mihai sosea de la București.

Tincuța, care toată noaptea nu închisese ochii, dormea cînd veni el.

Mihai fu introdus numaidecît la ministru. Acesta îi istorisi întîmplarea cu jalba oamenilor, rugîndu-l să-i spuie ce se petrecea între Scatiu și socru-său. El nu știa nimic. Auzise ceva despre neînțelegerile dintre socru și ginere, dar nu le dase importanță. Făgădui să cerceteze lucrurile mai de aproape și să-l informeze. Ministrul plecă din nou cu prefectul în inspecție.

Mihai ceru să vadă pe Tincuța, dar ea dormea. Atunci se gîndi să se ducă de-a dreptul la conu Dinu.

Bătrînul, așezat ca de obicei în fotoliul lui, cetea. Cînd intră Mihai, el se uită lung la dînsul, peste ochelari. Îl recunoscu, dar parcă fără grabă, și plecă ochii în jos.

— Sărut mîna, nene Dinule. Ce mai faci ?

— Bine...

— Cum o mai duci cu sănătatea ?

— Bine...

Mihai, crezînd că nu prea aude, ridică glasul :

— Uite, am venit să te văd... Ești sănătos ?

— Mă bucur că-ți mai aduci aminte de mine. Eu sunt sănătos... Tincuța nu prea e bine.

— Da' ce are ?

El ridică mîinile în sus și înălță din umeri : ,

— Cine poate să știe !...

„După aceea se uită la dînsul lung.

— Semenii cu tată-tău... Să-i semenii că era om de ispravă.

— Îți mai aduci aminte, nene Dinule? Îți aduci aminte cînd am mers la gară cu toții, să primim pe nenea Matei?...

El pleacă ochii în pămînt și nu răspunse... Mihai se uita la el, mirat de adîncă schimbare ce o luase. Căută să-l însuflețească cu ceva, și își aduse aminte că Sașa îi dase o pereche de pantofi pentru dînsul.

— Nene Dinule, maman îți trimite niște pantofi... Mă duc să ți-i aduc.

Și ieși să-și caute valiza. Cînd să ajungă la capătul coridorului, cam întunecos, i se păru că o ușă de la o odaie lăturalnică era întredeschisă. Voi să treacă mai departe, dar cineva îl chema. Se opri să asculte.

— Mihai, bună dimineața.

El nu pricepea bine cine-i vorbea.

— *Bonjour*... Cine mă cheamă...

Prin crăpătura ușii se strecură mîna Tincuței. El o recunoscuse și se apropie de dînsa, sărutînd-o.

— Ce va să zică asta? cînd ai venit?

— Acuma. Ce faci?... Am auzit că nu prea ești bine...

— N-am prea fost bine... Dar cînd ai venit?

— E un ceas de cînd am venit... Am fost la nenea Dinu... Mă duceam să-i caut niște pantofi, de la maman...

— Ce ciudat lucru!... Eu nu știam că ai venit, fără să știu... Ce face Sașa?

— E bine.

— Dar fetele?

— Bine, toată lumea. Da' de ce nu ieși la lumină?

Ea ridea, ascunsă după ușă.

— Nu se poate... Tot ce pot să fac este să-ți dau mîna din nou, dacă te mulțumești...

Și-i întinse iarăși mina, prin deschizătura ușii, cu brațul pînă la cot. El își lipi gura de pielea netedă, sărutînd-o pe tot lungul, de jos pînă sus.

— Ești supărată pe mine, Tincuțo, și ai cuvînt să fii supărată...

— Destul... fii cuminte... nu sunt supărată.

Se zărea, în întunericul odăii, obrazul cu ochii strălucitori.

— Închipuiește-ți că știam că ai venit, și nu-mi spusese nimeni... Du-te la tata... destul. Am să trimit să te cheme...

Își retrase binișor mina și strînse ușa :

— Să vii numaidecît.

— Viu.

Fericit că o vedea veselă și că nu era supărată pe el, Mihai alergă în odaia lui, scoase pachetul din geamantan și se întoarse la conu Dinu.

— Uite, nene Dinule, maman îți trimite pantofii ăștia de iarnă... Dorește să te vadă... Nu vii la București ?...

— Nu pot să viu... Spune Sașii că o doresc mult. N-am văzut-o de doi ani.

— Nu te mai duci la moșie ?

El învîrtea pantofii în mînă. Întoarse ochii lung și se uită la Mihai.

— La care moșie ?

— La Ciulniței.

Bătrînul ridică din umeri.

— Ce copil ești !... Tu nu știi că eu nu mai am moșie...

Conu Dinu se plecă spre el, cu privirea încruntată, îl apucă de braț și-l zguduî cu putere.

— Eu nu mai am moșie !... Moșia mi-a luat-o tilharul... Tilharul, banditul care îmi omoară fata !... Și Cel-de-sus îi cunoaște nelegiuirile, îi înțelege gîndurile, și nu-l trăsneste !... și nici nu mă cheamă pe mine la dînsul, ca să nu mai văd !...

După aceea, muie vocea, și cu mare tristețe zise :

— Îmi pare rău că o să mor blestemînd : nu mai este dreptate omenească, iar Dumnezeu și-a întors fața de la mine...

I se strîmbaseră toate liniile obrazului, vorbind astfel. O descurajare adîncă se întipărise pe chipul lui, descurajarea omului revoltat, care nu speră în nimic. Lui Mihai i se făcu milă.

— Nene Dinule, nu te turbura așa, că tot mai e dreptate în lume ; uite, țaranii vor să te aibă din nou.

El dete din cap.

— Ce să-ți faci țăranii, împotriva cîinelui ăstuia !...

— Cine știe !... poate să-ți faci ceva : au reclamat prefectului.

Conu Dinu se ridică pe brațele fotoliului.

— Au reclamat prefectului !... Se vede că i-a schingiuit de tot.

— Mă rog, dumneata ai dat toată moșia de zestre ?

— N-am dat nimic ! El a luat... A pus mîna pe tot, fără să mă întrebe : zice că eu sînt bătrîn și neputincios, că mă fură toți din toate părțile... Vezi bine ; așa mă fură numai el, mă fură și mă viră în pămînt, și pe mine și pe Tincuța... Și ce vor țăranii ?

— Vor să te întorci dumneata la ei.

Conu Dinu se uită la Mihai lung.

— Sărmanii oameni ! Dar crezi că-i lasă el să facă ce vor ? Mă prind că acuma, cînd noi vorbim despre asta, nebunul e la moșie. Ia sună, numai a minune să vezi...

Mihai sună. După cîteva minute veni o slugă cu ochii umflați, cu părul vilvoi. Conu Dinu întrebă binișor :

— Acasă-i domnul ?

— Nu-i acasă, cucoane : a plecat la moșie..

Bătrînul dete din cap către Mihai, iar sluga ieși.

— Vezi ? s-a dus, a lăsat pe ministru și tot, numai ca să-și răzbune pe lume... Auzi, el, om să primească un ministru !... Cine și-a făcut păcat să-l trimeată în casa

asta ? Mă crezi cînd ți-oi spune că toată noaptea au băut ca niște năuci ? Ai văzut în ce hal sunt slugile... Asta e viața noastră : cînd e treaz, e biciul lui Dumnezeu ; cînd e beat, îl legi... Un asemenea om duce interesele județului și ale țării, — vai de ea, de țară !...

După aceea tăcu, clătînînd trist din cap. Apoi rugă pe Mihai să-i dea hîrțile de sub pernă, ca să-i arate foaia de zestre. Începu citania din fir în păr a tuturor actelor. Bătrînul se oprea la fiecare frază, la fiecare vorbă, cerînd explicarea cuvintelor noi, întrebîndu-l de nu era dreptatea de partea lui.

Ar fi urmat astfel toată ziua, de nu venea femeia din casă să spună lui Mihai că îl cheamă Tincuța.

Mihai ieși, iar conu Dinu rămase cu hîrțile în brațe. Tot interesul documentelor dispăru deodată, și în mintea lui se ivi o idee nouă, întoarcerea la țară. Cum avea să se ducă, cine era să-l îngrijească puțin îi păsa. Să plece cu trăsura lui Scatiu nu se mai putea, fiindcă singura slugă credincioasă, Stoica vizitiul, se dusesse în lume. Atunci îi veni în gînd altceva : să fugă...

Pe cînd planurile acestea muneau pe conu Dinu, Mihai intra la Tincuța.

Întinsă pe canapea, cu o rochie de casă pe dînsa, ale cărei cute, de mătase aurie, cădeau bogate pe covor, cu o blană albă pe picioare, Tincuța mișca ușor degetele pe o carte. În fața ei era un fotoliu, alături de o măsuță, cu un vas subțirătec, elegant, din care se lăsa spre dînsa o roză înflorită în grabă și sfioasă ; în atmosfera salonașului, o căldură binefăcătoare în care surîdea o minunată fotografie a d-nei Vigée Le Brun, ce-i semăna.

Cînd intră Mihai, ea zîmbea. Părea că simte toate mișcările lui, chiar cînd nu-l vede, că știe cînd vine, ce dorește, ce are să zică.

— A !... domnule Mihai, iată-ne în sfîrșit !

El dădu din cap, mulțumit și cam stingaci, luîndu-i mîna.

— Aș fi venit de ieri, dar mi-era rușine... după o scrisoare așa de proastă...

— Șezi. Uite, vezi ? asta este...

Și zicînd astfel, scoase din carte scrisoarea lui.

— Dă-mi-o, te rog, s-o arunc în foc...

— Ți-o dau, însă cu condiție : să nu mai scrii asemenea lucruri.

— Nu mai scriu niciodată.

— Și să aibi încredere în mine, fiindcă îți vreau binele.

— Da.

Ea îi dăte scrisoarea, pe care el o aruncă în sobă. Amîndoi se uitau la hîrtia ce ardea, îndoindu-se și lăsînd să se vadă literele negre pe fondul cenușiu. Tincuța dăte din cap.

— Asta-i drumul pe care-l iau toate cele omenеști.

El nu zise nimic, ci numai se uită la dînsa lung. Era albă ca hîrtia pe care o ținuse în mînă, diafană, de o tinerеte candidă. Numai ochii păreau că ard, cu o viață proprie, ca diamantele.

Mihai se simți mișcat ca de o poezie, în care durerea pornește din straturile cele mai adînci ale sufletului rănit, dar cuvintele rămîn simple. Ea de asemenea îl privea și părea că înțelege ce se petrece într-însul. Plecă ochii în jos și nu zise nimic. După aceea, uitîndu-se iarăși la cenușa scrisorii, îl întrebă :

— S-a stins ?

— Da.

— Apropie-ți scaunul de mine și șezi.

El mișcă fotoliul spre dînsa.

— Te rog, întii închide ușa că vine frig.

El o închise. Umbla încet, ca într-o odaie în care s-ar ruga cineva. Veni iar lingă dînsa, privind-o cu sfială.

— Șezi, te rog... Știi că azi-dimineață m-am deșteptat din somn, cu credința nestrămutată că ai venit. De ce ai venit ?

— Fiindcă m-a chemat ministrul.

— Altfel nu veneai ?

— Ba aş fi venit, dar mai târziu.

Ea îl privi în tăcere, după aceea încercă să zîmbească.

— De cîtăva vreme a început să-mi fie frică de ceva necunoscut ; mă tem să nu mor. E drept că nu prea am cuvînt să mă îngrozesc de moarte, fiindcă nu sunt fericită. Însă de cîtiva ani mă lega de viaţă o simţire nouă şi puternică. Să ţi-o spun ?...

El se apropiase şi mai mult, şi-i luase mîna într-ale lui.

— Dacă nu e prea greu, spune-mi-o.

Tincuţa se rezemase cu obrazul de spatele înalt al canapelei şi-l privi cu ochii gînditori :

— Îmi era drag cineva, atît de drag, atît de scump, încît credeam că o să pot trăi şi să mă pot bucura de simţirea mea nouă. Dar se vede că nu se poate...

Mihai, mişcat pînă la lacrimi, încercă s-o oprească.

— Te rog, Tincuţo, de ce vorbeşti aşa ?...

— Vino mai aproape. Ți-aduci aminte de copilăria de pe lac ? Copilărie, ce dulce copilărie !... Ascultă-mă : aş vrea să-ţi dau ceva. M-am pregătit să-ţi dau un inel. Vrei să-l primeşti ? De ce nu-l primeşti ? Sau dacă vrei să-ţi dau altceva...

Se uită la el zîmbind şi-i atinse fruntea cu degetul.

— Mă înţelegi ?

— Te înţeleg de mult...

Ea îi acoperi gura cu mîna.

— Ştiu...

— Şi dacă vrei să-mi dai ceva, primesc ; însă nu poate să fie nimic mai frumos decît asta.

Şi, vorbind astfel, scoase ceasornicul din buzunar. Tincuţa se uită la el nedomirită.

— De la cine îl ai ? întrebă cu temere.

— De la soră-mea. Ia deschide-l.

Ea deschise un capac, dar nu găsi nimic extraordinar.

— Deschide și dăcolo, sau să ți-l deschid eu...

Pe sticla albă era o viță de păr, legată cu o panglicuță roșie.

— O cunoști ? întrebă Mihai.

Obrazul ei se coloră de sînge, un val de căldură îi umplu ochii de lacrimi și fără știre își aruncă brațele de gîtul lui. I se umplea pieptul de aer, de prea mult aer ; se îneca de emoțiune. Încet, pe nesimțite, i se lăsară brațele grele, capul îi căzu pe spate, și rămase galbenă, ca moartă. El voi să se scoale de pe covor, speriat de paliditatea ei, dar o ușoară mișcare a brațelor, ce se reze-mau încă de dinsul îl făcu să se oprească. Ea își duse mina binișor la frunte, mișcă brațele în sus și deschise ochii.

— Mi-a trecut. Nu te speria. Nu sunt mai urîtă... E o impresie fugară, pe care nu știu de o înțelegi : vița asta de păr a păstrat un parfum, pe care-l regăsesc în toate lucrurile mele vechi. Cînd îl simt, îmi pare că vremea n-a trecut, sau că a trecut atîta vreme, încît eu, cea de atunci, am murit, iar eu, cea de acum, sunt alta. Și îmi pare așa de rău că nu mai sunt cea de atunci ! Poate, poate ar fi altfel...

După aceea întinse mina în aer, cu o mișcare atît de ușoară, dar atît de fără speranță, încît spuse o lume de durere. Se uită un moment înainte-i, apoi se ridică ceva mai sus pe canapea, și iar zîmbi.

— Șezi pe scaun... Te visez aproape în toate nopțile. Te văd aievea cum te miști, cum privești cîteodată cu ochii în gînduri, și puterea visului e așa de mare, că a doua zi îmi aduc aminte că priveam și eu tot acolo. Știu tot ce faci, unde te duci, la ce te gîndești. Știu cînd ești trist, cînd îți aduci aminte de mine. E o nebulie care mă încălzește, îmi odihnește spiritul. Doctorii socot că sunt bolnavă de nervi. La început le spuneam că visez toată noaptea. Mi-au dat fel de fel de doctorii, care mă făceau

să dorm ca o piatră. Le-am lăsat la o parte și m-am întors la visurile mele.

Își plecă fruntea pe o lature și se uită la el.

— Dacă nu te-aș mai visa, aș muri.

Mihai o asculta, cu inima sfișiată. Îi era frică să se mai apropie de dînsa, ca nu care cumva suflarea lui s-o înece. Părea că nu mai ține de pămînt prin nici o legătură. Se întinse pe covor și-și rezemă capul pe blana albă de pe picioarele ei, pe care o sărută în ascuns.

Ea păru că se gîndește...

— Ce stranii lucruri îți spun !... Șezi bine. Reazămă-ți capul de picioarele mele. Vino mai aproape dacă vrei.

El veni lîngă dînsa, aproape de tot. Tînuța îi puse mîna pe frunte, mîngîindu-l. Voi să urmeze, dar sîngele i se urcă din nou în obraz.

— Ești prea aproape, zise ea, încruntată, rîzînd, cu o tremurare a glasului ce o împiedica să vorbească.

El nu zicea nimic, ci se uita la dînsa, rătăcit ca într-un vis.

— Aș vrea să te ții aproape de mine, dar mi-e frică... Îmi bate inima așa de tare ! Șezi colo.

Mihai se supuse.

— Îți spun lucruri ciudate. Dar e adevărat. Trăiesc numai fiindcă trăiești dumneata... Aș vrea să te întreb ceva : dacă s-ar întîmpla să-ți fie dragă o altă femeie, cît aș fi eu în lumea asta, mi-ai spune-o ?... Nu, nu, nu vreau protestări zadarnice.

— Ți-aș spune.

— Crezi că s-ar putea ?

— Nu cred.

Ea zîmbi, trist. Îl privi cu ochii pe jumătate închiși, cerîndu-i parcă socoteala în tăcere de ce spune. Dar se îmblînzi repede.

După aceea, ceru lui Mihai să-i istorisească despre viața lui de toate zilele, ce lucra, ce planuri avea pentru viitor, de-l interesa politica. Îi făgădui să vină la

București, la Sașa, ca să fie aproape de el. Voia să-i vadă camera de studiu, să-i atingă lucrurile de pe masă. Închidea ochii cu o plăcere copilărească, gândindu-se la cele ce spunea.

Petrecură astfel mai toată ziua împreună. Când se întoarse ministrul acasă, Tincuța dori să-l vadă. Îl primi cu o grație atît de măsurată, cu atîta tact fi vorbi, încît omul, copleșit de preocupări prozaice, se simți ridicat deodată într-o atmosferă senină, simpatică. Ieșind de la dînsa, se miră cu Mihai de nepotriveala dintre bărbat și femeie.

— Cum se poate să se piardă o asemenea ființă în mijlocul lumii aceștia, plină de zizanii și de meschinării ?... Sunteți rudă, da ?

— Da.

— Ar trebui s-o îngrijești. E păcat : îmi pare bolnavă.

Mihai se opri, uitîndu-se la șeful lui cum se plimba preocupat. Vederea Tincuței lăsase în spiritul omului rece, melancolia faptelor nobile, uitate sau neștiute. Părea cu dinadinsul zdruncinat de vedenia călătoare ce-i trecuse pe dinaintea ochilor. Surprinse într-o clipă adîncul lucrurilor și părea că le leagă cu cine știe ce umbră din propria lui viață. Se opri în fața lui Mihai, vorbind încet, cu vocea gravă :

— Natura e cîteodată de o nedreptate revoltătoare. Față de noțiunile noastre morale, e imorală, oarbă. Cu drept cuvînt au făcut grecii, din destinul lor, un fiu al Chaosului și al Noptii.

Graiul lui străbătu departe în sufletul tînărului. El rămase pe loc, uitîndu-se în pămînt.

Nici nu mai avură nevoie să vorbească despre conu Dinu și despre ginere-său. Ministrul pricepuse, din tot ce-l înconjură, drama ce se petrecea sub aparențe ridicule. Îi fusese destul să vadă cîteva minute pe Tincuța, ca să i se lumineze și mai bine țesătura ascunsă a aparențelor.

IX

Dar Tincuța era fericită. Seara, după ce toți se duseră să se culce, ea rămase singură.

În odaia ei ardea focul. Puse lumînarea pe scrin și făcu doi pași spre oglinda cea mare. În lumina încrucișată a focului și a luminării se văzu în mijlocul camerei, cu haina de mătase lungindu-se în penumbră, ca o fan-tezie ușoară. Minicile îi cădeau bogate de pe umeri, cu capete negre de dantelă. Se mișca în dreapta. Nevinovata închipuire de sine o făcea să se creadă de partea aceea înaltă. Cine știe de ce. Era ostenită. Pianul era deschis. Șezu pe scaunul lui și-și aruncă ochii pe note. Erau niște litere mari, albe, cu un pervaz negru. Luă caietul în mână și-l întoarse spre lumină : Sonate Op. 27, nr. 2. *Der Gräfin Julie Guicciardi gewidmet*. I se păru că aude pen-tru întâiași dată numele acesta. *Julie* suna așa de frumos ! Cine o fi fost ?... Se sculă din nou și se apropie de oglindă; apoi se depărtă cît putu și se uită numai la rochie. Era alta, într-o altă lume, într-o lume caldă de poeți și de muzicanți, în auzul căreia se vedeau ramuri înflorite. Își aduse aminte de lucruri vechi, de un brocart rămas de la maică-sa, cu flori de crin. Se aplecă pe covor și ridică o batistă. Apoi veni lângă scrin. Se rezemă cu coatele de marmoră și se uită la portretul lui Mihai. Era un portret vechi. Îl privi lung, atît de lung, că i se părea cîte-odată că nu-l mai cunoaște. Îi trecu prin minte începutul unui vals de Chopin și mișcă degetele pe piatra rece, ca pe piano.

Se dezbracă încet, rămînînd mititică. Intră în pat bi-nișor, își rezemă capul pe pernă și se uită la flacăra ce de-abia mai pîlpîia pe vîrful cărbunilor. Gîndurile ei se prindeau în mreaja somnului. Din cînd în cînd i se părea că pune mîna pe momentul precis în care adormea ! „Acuma, acuma“, și dormi, în adevăr, cu conștiința lim-pede despre trecerea de la o stare la alta.

Intr-un târziu se deșteptă. Focul se stinse cu desăvîrșire. În odaie era frig, dar ea asuda. Scoase batista de sub pernă și și-o trecu pe frunte. Simți că-i tremură mîna și că tremură toată. Visase, ca întotdeauna, pe Mihai, — îl visase că pleca fără s-o vadă, pe ascuns, ca să n-o turbure. Își lăsă mîna în jos și ascultă. Un huruit de trăsură ce se pierdea pe uliță o făcu să ridice capul de pe pernă și să asculte. I se părea acum că-și aduce aminte exact de momentul cînd ieșise birja din curte — momentul cînd ea se deșteptase. Tocmai de aceea se deșteptase, de zgomotul roatelor. Atunci se sculă pe un cot ca să asculte mai bine : nici o mișcare. Plecase.

Palidă, cu inima bătînd să-i rupă vinele, sări jos din pat, aprinse lumînarea, își îmbracă în fugă rochia, încheind-o ici și colo și ieși. Trecu prin coridorul cel lung și prin salonaș, și se duse drept la camera lui Mihai, pe care o deschise, trîntind ușa de perete. Era cuprinsă de o dorință neînfrîntă de a ști adevărul, de a-l constata în partea lui materială, dînd de patul nedescăcut și de camera goală.

Cînd colo, Mihai dormea la locul lui, somnul omului tînăr, care a trecut o noapte în drumul de fier — iar odaia era plină de lucruri aruncate peste tot.

Tînuța rămase încremenită, și tocmai atunci i se păru că se deșteaptă din halucinația ce o stăpînise cu atîta putere. Era să scape sfeșnicul din mînă. Dete înapoi, retrăgîndu-se cu grijă, fericită că nu o simțise nimeni, nimeni, și intră la ea, se dezbracă repede și se culcă din nou.

Cînd își regăsi căpățiul cald și închise ochii, i se păru că o cerească mînă se coboară din aer și îi ridică de pe frunte pîcla visurilor rele, limpezindu-i gîndurile. Mihai era acolo, sub același acoperămint cu dînsa. Ce mai putea dori ?

A doua zi, dimineata, pe cînd ea se îmbrăca, femeia din casă îi spuse că Mihai vrea s-o vadă.

Se găti numaidecît și se duse drept la el. Bătu la ușe.

— Intră ! îi răspunse vocea lui dinăuntru.

Ea intră, încet, rîzînd, pe cînd el o privea cum înainta cu pași mărunți, ca într-un menuet. Mihai își strînse lucrurile și sta într-un colț pe canapea, cetînd. Felul vioi cum se înfățișă Tincuța îi păru atît de îmbucurător, încît nu se sculă și nu o întrerupse. Dînsa veni pînă lingă el, șezu și, luîndu-i mîna, îi zise lung, cu ochii în ochii lui.

— Bună dimineața. Cum ai dormit astă-noapte ?

— Am dormit foarte bine, răspunse el, sărutîndu-i mîna.

— Cu visuri, fără visuri ?

— Fără. De ce ?

— N-ai simțit nimic ? n-a venit nimeni la dumneata ?

— Nu.

— Da' bine dormi ! Vrei să-ți arăt cum dormi ?

Uite așa.

Și-și strîmbă capul pe o pernă, rezemîndu-și capul în piept, ca cineva care cade de somn. Mihai rîdea :

— Da, da ; așa dorm. De unde știi ?

— Asta-i treaba mea.

Apoi se uită împrejur.

— Dar prin casă, ce neorînduială păgînească !... Una aruncată într-o parte, alta într-alta, de ți se părea că-s hainele a patru persoane, nu ale uneia singure.

El era din ce în ce mai mirat :

— De unde știi toate astea ?

Ea se sculase și se uita la lucrurile de pe masă, scoțîndu-le de prin tocuri, ducînd sticlulele pe la nas, învîrtind foarfecele în mînă.

— Ce-i asta ?

— Asta este un cuțit și o furculiță, care se îmbucă una într-alta, ca să nu ruginească.

— Dar asta ? A !... un puf ! Dai cu pudră ?

— Nu dau. După cum vezi, este o colecție de tot felul de instrumente de ras, între care și puful pentru cine pune pudră.

— Ce fel de ras. Cuțit și furculiță...

— Nu... Astea sunt aruncate în valiză de slugi, din altă parte. Dar spune-mi, zău, cum de cunoști modul meu de a dormi !

Ea se uită lung, cu privirea bună.

— Să-ți spun : astă-noapte am visat că plecai, fără să-ți iei rămas bun de la mine. M-am deșteptat. Tocmai atunci trecea o trăsură pe stradă. Văzusem lucrurile cu atita luciditate, încît mimeni din lume n-ar fi putut să mă încredințeze că nu era așa. M-am sculat, m-am îmbrăcat în grabă și am venit să văd camera goală. Îți spun : eram atît de sigură că ai plecat, încît am intrat de-a dreptul fără să mai bat la ușă. Cînd colo... nu plecaseși.

— Se putea să plec fără să te văd !

— Știu, — dar e așa.

Povestind cele întîmplate, se sculase în picioare.

Obrajii, de regulă palizi, erau colorați ; ochii, care totdeauna ardeau, de astă dată aveau privirea senină. Mihai o luă de mîna și o apropie de fereastră.

— Ce este, întrebă ea mirată.

— Nimic : te găsesc astăzi foarte bine.

Ea plecă ochii în jos, apoi îi ridică spre el, zicînd încet :

— Ești aici. Sunt fericită... Nu pleci încă.

— Mă duc cu ministrul la Slobozia și ne întoarcem deseară. Tocmai de asta voiam să te văd. Trăsura e gata.

Ea îl privi țintă în ochi :

— Da ?...

Apoi îl luă de mîna și-l trecu repede în salonașul ei.

— Așteaptă-mă aici.

După cîteva minute Mihai văzu ușa deschizîndu-se, iar Tincuța venind la brațul ministrului. Ea se mișcă încet, legănîndu-se, venind ca o umbră în urma lui. Se uita la Mihai rîzînd. Ministrul părea ceva cam încurcat, dar se reculese repede.

— Uite, Mihai, doamna dorește să rămii aici ; eu doresc să vii cu mine... Ce alegi ?

Tincuța se întoarce repede spre el :

— Dacă doriți dumneavoastră, eu nu mai doresc nimic.

— Veți vedea : nu-i așa că alegi să rămii ? iar pe mine mă lași să mă duc singur ?

Mihai se uita la amândoi, nedumerit. Ministrul îl bătu pe umeri, prietenește :

— Rămii, rămii. Noi ne vedem la București în toate zilele.

Apoi ieși, însoțit de Mihai pînă la trăsură.

Cînd se întoarce înăuntru, Tincuța îl aștepta în mijlocul salonului, veselă, îi făcu o reverență adîncă, trimițîndu-i o sărutare pe virful degetelor.

— Nu-i pentru cine se gătește, ci pentru cine se nemerește.

— Îți sunt foarte recunoscător ; dar... ce a zis ministru ?

— Recunoscător... știi, cam așa.

— Te mai poți îndoi ?

— Da ?

— Desigur că da. Numai să nu i se pară ciudat..

— De ce ? Eu te văd așa de rar... El te vede în toate zilele, cum prea bine a zis. Ajută-mă să șed. Dă-mi blana. Pune-mi-o pe picioare și stai lîngă mine.

Mihai se supuse, o ajută să se rezeme bine de brațele canapelei și se întinse și el pe covor.

Dar n-apucase să s-așeze bine, cînd văzu pe Tincuța privind cu luare-aminte în aer, parcă ar fi ascultat ceva. În adevăr, se auzeau clopotele unui poștalion : Tănase Scatiu se întoarcea.

Ea ridică ochii și mîinile spre cer, ca o mută protestare împotriva soartei. Mihai pricepu ce se petrece într-însa, cu atît mai mult că trăsura intra în curte. Se sculă și

făcu semn Tincuței că se duce în odaia lui. Ea își strînse lucrurile împrejur și așteptă.

După puțin timp, ușa se deschise, lovindu-se de pereți, și Tânase intră, îmbrăcat în șubă, cu revolverul la briu, ca de obicei.

— A ! v-ați sculată ră !... Mă bucur.

Apoi se cotrobăi prin șubă, rupse un nasture, înjurînd, și scoase o hîrtie din buzunar, pe care o aruncă Tincuței :

— Să dai asta lui tat-tu s-o iscălească.

Tincuța, mai nerăbdătoare decît altă dată, se uită la el pieziș :

— Dacă intri plin de noroi în casă, închide cel puțin ușa.

— Ia slăbește-mă, că n-am poftă de vorbă.

Și ieși.

Dînsa deschise foaia de hîrtie și prinse să cetească. Era slova lui Nae de la Ciulniței. Părea un fel de declarație din partea lui conu Dinu, către ministru, că nu vrea și nu poate să se ducă la moșie, că nu încuviințează cererile țăranilor, că are toată încrederea în ginere-său etc. Tincuța se trudea să prindă înțelesul acestui act, dar nu izbutea. Îl ceti și-l receti fără să-l priceapă. Atunci sună și zise feciorului să poftească pe boier. După cîteva minute, Tânase se ivi în ușă, numai în pantaloni și-n jiletcă.

— Ce este ?

— Vino-ncoace. De ce umbli numai în vestă : te-o întîlni cineva. Știi că-i Mihai aici.

— Ei, și ! Sint în casa mea.

— Tocmai de aia... Ce este hîrtia asta ?

— Dă-o s-o iscălească și nu mă mai descoase.

— O dau, dar explică-mi, să știu ce spun...

El se lepși pe un scaun și lovi cu pumnul în masă.

— Bine, nenorocito, nu simți cum mă strîng dușmanii din toate părțile ! N-ai auzit cum mă reclamă țăranii

dumneavoastră, de la scofala de moșie ce am luat de zestre !...

Tincuța se mișcă pe canapea și ridică glasul.

— Nu știu nimic.

— Nu știi nimic, ha ? Da' pe ce lume trăiești ? Bătu-o-ar Dumnezeu de zestre s-o bată, că mai bine îmi rupeam gitul decît mă însuram !

Ea se uită la dinsul, lovind nervos cu vîrful degetelor pe hîrtie.

— Vorbește încet, că e lume alături.

El se smuci furios către dînsa :

— Vrei, se vede, să zic ceva lumii de alături...

Dînsa, înțelegînd că nu-i de scos la cale cu el, făgădui să vorbească lui conu Dinu.

— Să te duci numaidecît la el, m-ai înțeles ?

Ea dete să se scoale.

— Iacă mă duc.

Scatiu ieși. În urma lui, Tincuța rămase pe marginea canapelei, gîndindu-se. Ce era de făcut ? Să se ducă la tată-său, știa mai dinainte ce ură groaznică avea bătrînul împotriva lui Scatiu, din pricina moșiei. Să nu se ducă, ar fi înnebunit-o bărbatu-său. Între ei doi, nu găsea nici o scăpare. Se uita în pămînt, clătînînd din cap.

— De ce nu mă ia Dumnezeu ?...

Se simți părăsită de toată lumea, fără putere, fără speranță, cînd, deodată, îi răsări în minte imaginea lui Mihai. Da, asta îi era singura mîngîiere. Avu pornirea de a se duce spre el, însă, ca oprită de voluptatea de a spera, rămase locului ; apoi se îndreptă către tată-său.

Spre marea ei mirare, conu Dinu făcea exerciții de mers în picioare, se ținea copăcel, trecea de la pat la masă, ca un copil.

— Da' ce faci, tată ?

El se uita la dînsa, placid, cu o sprînceană ridicată în sus, de parcă era pusă în cui, și urmă să-și caute

echilibru. După câteva momente de tăcere, se întoarse spre dînsa :

— Merge, merge. Trebuie să mă mai mișc, că altfel îmi amortează picioarele.

Multă vreme el fusese de altă părere ; nu atinsese pămîntul luni întregi, ca să nu se ostenească. Acum era de părere contrarie.

Se uită iar la Tincuța.

— Tu ești mai bine ? Ce ai acolo ?

— Am o hîrtie... pe care te rog s-o citești și s-o iscălești.

Conu Dinu se rezemă de masă, își puse ochelarii și ceti în fugă cuprînsul actului lui Scatiu. Apoi plecă ochii în jos, pieziș, și se uită la fiică-sa peste ochelari :

— Ce face ! ?

Tincuța luase un scaun și ședea, cu mîinile pe genunchi. El urmă a o privi.

— Și tu ai vrea să mă vezi iscăbind un asemenea act ?

— Eu nu vreau nimic.

— Atunci pentru ce mi l-ai adus ?

— Fiindcă mi l-a dat să ți-l aduc.

— A !... ți l-a dat să mi-l aduci !... De ce nu vine dumnealui ?... Să poftească aici la mine, să i-l arunc în obraz, nerușinatu ! Vrea să-l iscălesc ?... Poftim iscălitură.

Și zicînd astfel, rupse hîrtia cu furie în bucăți.

Tincuța sări de pe scaun.

— Tată, ce faci !

Bătrînul bolocănea ochii furios, vorbind îndesat cu degetul în aer.

— Să poftească aici la mine !... Să vie la mine, nebu nu, să-i dau eu iscălitură de act !... Vrea act, ha ? ca să mă pună sub epitropie de toată isprava ?... Și tu îndrăznești să-mi ieși cu asemenea păcătoșii, tu, fata mea, pe care te-am crescut ca pe o floare, să nu te bată vîntu, să nu te arză soarele, ha ?...

Tincuța se uită la el înlemnită.

— Ce să fac ?

— Să nu primești asemenea lucruri pentru mine, pentru tatăl tău... Și să mă aperi, nu să mă pui să iscălesc pentru el !

— Bine, tată, ce să fac ? Dumneata îmi ești părinte, el îmi este bărbat...

— Vezi bine. Și dumneata te duci după bărbat...

— Da' ce să fac ?

Conu Dinu se uita la ea și da din cap. Tincuța urmă, încet :

— Au venit sătenii noștri - să-l reclame la prefect.

— La ministru, nu la prefect. Să-l reclame la ministru, și la vodă, și la Dumnezeu, că i-a jupuit ca un tilhar. Pe mine de ce nu m-au reclamat la nimeni ?

— Dumneata erai din cale afară bun cu dinșii...

— Așa ? !

— Cum a venit un om cu voință s-au supărat.

— Va să zică, eu n-aveam voință ? Frumos.

Tincuța se duse la el să-l mîngie.

— Nu, tată, nu te supăra.

El o îndepărtă de la dînsul.

— Fugi, fugi, că mă mîhnești.

— Te rog, tată... Ce să fac ?... El mă gonește, dumneata mă gonești... Sunt așa de nenorocită !

— El te gonește ! ?... Te gonește !...

Și zicînd astfel, voi să se repeză spre ușă, cu ochii injectați de sînge, dar se încurcă, se împletici și căzu. Tincuța sări să-l ajute, însă de-abia se ținea ea însăși pe picioare. Chemă slugile, îl ridicară de jos și voiră să-l pună pe pat. Se zbătea să se scoale și să plece. Cu mare greutate îl liniștiră și-l făcu să-și ia locul în fotoliu.

Tincuța, ieșind de la el, era cu desăvîrșire nimicită. Stete un moment în coridor și se gîndi. Ce să facă ? Nu mai avea nici cel puțin hîrtia neiscălită.

A atunci, prinsă de un fel de curaj, păru că-și regăsește calmul obișnuit: întimple-se ce s-o întâmpla. Astfel, reintră în salonaș și așteaptă.

După puțin timp, veni Scatiu. El aflase de la slugi despre starea lui socru-său, și clocotea de minie. Se plimbase colo pînă colo, ca o hienă, fără a zice o vorbă. Deodată se opri în fața Tincuței.

— N-a vrut să iscălească, așa-i ?

Tincuța înălță din umeri.

— N-a vrut. Lasă că-i arăt eu !...

Apoi se învîrți prin casă, și iar veni în fața ei.

— Să știi că mîine cer de la tribunal să-l puie sub epitropie. Dacă e nebun, nebun să fie...

— De ce vorbești așa ? E tată-meu.

— N-ai mai fi avut parte de el !...

Și zicînd astfel, se apropie de dînsa și începu să strige :

— Nu-l vezi că-i nebun !... E nebun de legat !... Sunteți cu toții o casă de nebuni, și el, și tu, și tot neamul vostru !

Tincuța se sculă binișor și voi să iasă. El îi tăie drumul.

— Unde pleci ? Ai să stai aici să m-ascuți.

Ea se opri în loc și se uită la dînsul :

— Vrei să-mi scurtezi viața de tot.

— Da' lasă că ești neam al dracului, nu pieri cu una cu două. Am să mă duc la tribunal...

Pe cînd el începea din nou, se deschide o ușe, și Mihai intră. Tănase, care uitase cele ce-i spusese Tincuța, rămase cu gura căscată.

— Bună ziua, domnule Tănase.

El își muie glasul de tot :

— Da' de unde ieșiși, măi nenișorule ?

— Eram aici. Te rog să mă ierți c-am auzit fără voia mea cele ce spuneai Tincuței... Ministrul mi-a vorbit de

întîmplarea asta, însă fără să-i dea importanță. Dacă vrei, vino la mine să-ți explic...

Și trecură amîndoi în camera lui Mihai.

X

După ce Tănase ieși, Tincuța răsufală. Se duse în odaia ei, și rămase la geam, uitîndu-se în grădina desfrunzită.

O asemenea viață era cu neputință de suportat.

Încotro se întorcea cu mintea, vedea numai prăpastie : bărbatu-său îi era odios, se revolta împotriva societății care-l tolera, împotriva lui Dumnezeu care-l ținea pe picioare ; tată-său devenise egoist, copilăros, stăpînit numai de gîndul moșiei. Îi trecuse prin cap ideea despărțeniei, însă groaza de scandal o făcuse să dea înapoi înfricoșată. Ce era de făcut ?

O lega de lume fata și, cu un simțămînt mai personal, Mihai. Însă amîndoi stau oarecum în partea nestatornică a vieții. Acolea, lîngă dînsa, nu era decît necaz și chin.

Ideea morții îi încolțise în minte de mult. Se simțea bolnavă și nădăjduia că poate să moară curînd. Dar, tinerețea lupta, și moartea venea încet.

Scena din urmă cu bărbatu-său o revolta, o exaspera. Mihai auzise cum era tratată în casa ei, și, în loc să fie recunoscătoare că pusese capăt injuriilor, se simțea umilită, înjosită ; cît putuse să sufere ea singură, fără ca alții să știe, suferise ; dar să fie batjocorită aproape în fața lui Mihai, în auzul lui, i se părea cu neputință de răbdat.

Deschise geamurile și respiră cu putere. Îi era cald. Se desfăcu la gît și-și puse coatele pe marginea ferestrei, gîndindu-se. Ce fără de șart mai era și lumea asta ! Cine e fericit într-însa ? Violenții și apoplecticii. Cei blînzi și

fără voință sînt victime. Dar, fiindcă înțelegea că e așa, de ce nu-și schimba și ea firea? Însă poți să-ți schimbe firea?

Ce-ar fi fost oare, dacă s-ar fi despărțit de bărbatu-său? Scandal. Ei, și? Se cuvine să pui în cumpănă fericirea ta cu opinia lumii? Și prinse a gândi cum s-ar fi dus la Sașa, cum ar fi trăit aproape de Mihai, cît i-ar fi fost de devotată. Dar conu Dinu? cui să-l lase? Era hărtăgos, crud, copilăros, dar îi era tată. De cîte ori lua lucrurile mai aproape, i se făcea milă de el. Și pe dînsul împrejurările îl aduseră în halul în care era, împrejurările și lipsa de voință. Lipsa de voință. Ce vorbă și asta! Cine era vinovat de lipsa lui de voință? Natura, Dumnezeu. Dar un Dumnezeu care face asemenea lucruri nedrepte e o ființă imorală. Atunci la cine să-ți mai întorci ochii? La nimeni. La pămînt. La neființă.

Logic, așa părea. Însă îi era drag Mihai. Ce drag îi era!

Se simți cuprinsă de frig, dar urmă cu încăpăținare să se gîndească la Mihai. Pe al doilea plan al conștiinței se iveau umbra morții. O dedublare a personalității sale morale o făcea să aspire cu o parte către fericire, iar cu alta către moarte. Pe cînd se gîdea la Mihai, ideea că ar putea să răcească desfăcu rîndurile planului întii al conștiinței și răsări luminoasă înaintea tuturor. Ce bine ar fi fost! Să moară de moarte bună, dar repede; să înceteze de a mai suferi.

Ușa se deschise încet și Zoița intra. Ea rămase în mijlocul odăii, strîngînd din umeri. Tincuța închise geamurile cu grabă și chemă pe fată la dînsa. Se uită la ea lung, gîndindu-se într-o clipă la o infinitate de lucruri. Cu cine semăna? Ar fi putut să semene cu tată-său. O mișcare nervoasă o făcu să dea pe Zoița la o parte și, repede, iar s-o apropie de dînsa. Fata simți obrazul mamei rece, mîinile reci.

— Ești înghețată de frig, mamă. Ai fost afară?

— Nu, dragă ; am deschis fereastra să mai schimb aerul.

Fetița se duse la sobă, luă cu mâinile ei micuțe un lemn și-l puse pe foc, mai puse unul și încă unul ; apoi strînse porțița și se strecură pe virful degetelor, cu gravitate.

Tincuța o privea, dusă pe gînduri. Ochii ei păreau a zice copilei ; „care va fi și soarta ta ! pe ce mâini vei încăpea !“ Atunci ideea morții o înfioră. Chemă fata, o luă în brațe și o sărută, strîngînd-o la piept cu o nesusă milă.

Cînd reîntîlni pe Mihai, se simți stîngace, încurcată. Nu îndrăznea să-l privească ca să nu vadă ochii lui compătitor. Ideea umilinței se împletea în mintea ei, ca o mașinărie complicată, cu atîtea roate și roticele sufletești, ce o făceau să sufere. Ceea ce părea amor propriu rănit era numai o blîndă închipuire de sine : voia să se păstreze, în imaginile lui, curată, desfăcută de orice legătură trivială. Și cuvintele lui bărbatu-său, zise în auzul lui Mihai, o pătaseră.

A doua zi, ministrul și Mihai plecară.

Tincuța, de la geam, se uită lung în urma lor.

Cînd ei pieriră în zare, ea rămase în colțul ferestrei, privind departe în văzduhul fumuriu, fără nici o legătură între ea și lume. Îi răsări în minte o imagine bizară : *Julie Guicciardi*, și o cută misterioasă de rochie : rochia ei din oglindă...

XI

La o lună după cele întîmplate pînă aici, Mihai cu soră-sa și cumnatu-său călătoreau din nou spre Tincuța, de astă dată însă ca s-o ducă la groapă.

O depeșă a lui Scatiu, cu două zile înainte, îi chema și-i ruga să aducă doi doctori, cei mai mari din Bucu-

rești, „fără a se uita la preț“; o altă depeșă, iscălită „cel mai nenorocit om“, îi vestea că „totul s-a sfârșit“.

Era prin luna lui ianuarie. Gerul înlemnise toată calea. Ulițele pustii scirțiau sub picioarele rarilor trecători. Cite o sanie goală, cu doi bouleni piperniciți, mergea spre barieră.

Niciodată nu văzuse Mihai firea tristă a lucrurilor într-o lumină mai potrivită. Grămădiți cîtetrei în sania lui Scatiu, tăceau. Fiecare se simțea apăsător de apropiată înfățișare a morții.

În adevăr, se veda de departe poarta lui Scatiu îmbrăcată într-o învelitoare neagră monumentală. Cîteva birji intrau și ieșeau fără rost, goale sau cu lume cunoscută.

Cea dintîi persoană de care deteră fu coana Profira. La sunetul clopoțelilor, ea ieși din odaia ei de jos și începu să se bocească. Îi sărută pe cîtetrei pe amîndoi obrazii, cîntînd aceeași melopee cadențată: „Tincuțo, mamă! — Tincuțo, mamă!“

Cînd dinșii se duseră sus, ea chemă pe Costea la dînsa, puse mîinile în șolduri și începu să-l judece:

— Da' ăștia ce mai caută?

— Or fi venit pentru moartea cuconiței.

— Pentru moartea cuconiței, ha? da' locantă nu e în tîrg — ducă-se la locantă! Ce caută pe urechile lui fii-meu? Tot el, sireacu!

Slugile fiind ocupate, iar Tincuța moartă, coana Profira pusese mîna pe chei; astfel toată ziua era beată.

Pe cînd Mihai și Sașa se urcau sus, Scatiu le ieși înainte. Roșu, cu genele umflate, cu gulerul cămășii în negru, părea mai hidos decît de obicei. Se aruncă de gîtul lui Matei, și, cît era de lung și de bleg, începu să se bocească și el, ca mamă-sa, cu glas mare și cu radicale:

— Am pierdut-o, vere Matei, am pierdut-o! S-a dus de la noi, verișoară Sașo! M-a lăsat, singur, m-a abandonat, nenorocitul de mine!

Și cu ochii închiși, cu pumnul la frunte, scrișnind din dinți, merse înaintea lor, ducându-i spre salonul în care era moarta.

La vederea chipului Tincuței, ridicat sus pe pernă alb, senin, cu majestatea morții întipărită în toate liniile, Mihai simți un val de durere că i se urcă în piept și că-l podidește plinsul, cu hohot. Rămase lângă ușă, cu ochii în batist, plângind fără să se mai poată stăpîni. Sașa luase un scaun și se așezase în fața răposatei, pe cînd Matei se uita la dinsa.

Intrară în stăpînirea liniștei de veci, s-ar fi zis că Tincuța nu murise, ci numai trecuse în lumea ei cea drepată. Cu mîinile strînse pe piept și cu flori în jurul capului, părea că adomise gătindu-se. Făcliile ce ardeau și virful pantofilor noi, ce ieșeau de sub rochie ; mirosul de tămîie ; batiste înmuiate în apă de colonia ; aerul de groază al celor dimprejur, înjosorau oarecum recea frumusețe a morții. Viața ei chinuită se stinsese încet, prelung, fără să lase în formele de acum decît întipărirea celui din urmă moment al conștiinței, că încetează de a suferi. Dinsa murise cu noțiunea clară a fericirii de a nu mai fi.

Și cînd acestea se ceteau pe chipul ei, Tănase se credea dator s-o căineze că a murit. După ce mai da o raită pe la cumpărături, unde număra lumînările aduse din tîrg, intra în salon și începea să geamă :

— Ah, nevastă, de ce m-ai lăsat tu pe mine !

Apoi, văzînd pe Zoițica cu ochii plini de lacrimi alături de Sașa, o îndemna să plîngă :

— Plîngi, plîngi, nenorocită orfană ! Mamă ca a ta, puțini au avut în lumea asta...

Și acolo pe loc, se întorcea către femeia de la capul moartei și-i zicea, lung și tărăgănat :

— Mario, rupe feștila de la făclia aia, că pătează covoru.

Cei doi-trei oameni cu sufletul la locul lor, ce erau de față, se simțeau dezgustați de atîta nesimțire și prefăcătorie. El ieșea liniștit, se ducea în birou, unde deschidea casa de bani, scoate sticla cu rom și bea din plin, ca să-i treacă de inimă rea.

În mijlocul celei mai mari tăceri se auzi deodată glasul lui Scatiu strigînd :

— Fugi ! Să nu te - văd înaintea ochilor, cobe !
Luați-l ! dați-l afară !

Matei ieși în vîrfurile degetelor să vadă ce se petrecea.

În fața lui Scatiu, care urla furios, un om bătrîn, căzut în genunchi, se ruga de el să-l lase să intre. Matei recunoscî pe Stoica țiganul, fostul vizitiu al lui conu Dinu. Se duse la Scatiu și-l luă de braț, trecînd cu el într-o odaie vecină.

Stoica intră plin de zăpadă, își lăsă căciula la ușă, se apropie de moartă sughițînd, și-i sărută mîna. Apoi se uită la dînsa, clătînînd din cap. I se înnodau lacrimile în barbă. El nu putea rosti decît un singur cuvînt : „Stăpînică, stăpînică“. Se retrase și se făcu nevăzut.

Cît despre conu Dinu, nimeni nu se îngrijea de el. Părăsit în voia slugilor, singur, neputincios, pirotea în scaunul lui, străin parcă de cele ce se petreceau împrejur. Numai cînd văzu pe Sașa, ieși din nesimțirea lui aparentă și începu să plîngă ca un copil. Se încheștase de mîinile ei, rugînd-o să-l ia dînsa :

— Să nu mă lași, fetișo, să nu mă lași, că mă omoară și pe mine.

O adevărată teroare îl cuprinsese, din ceasul cînd văzuse pe Tănase intrînd la dînsul cu vestea că Tincuța murise. Gemetele, urletele, blestemele lui înfricoșaseră pe conu Dinu mai mult decît știrea ce-i aducea.

Sașa căuta să-l liniștească, făgăduindu-i că se va întoarce peste puține zile și-l va lua cu dînsa la București. Bătrînul o privi disperat :

— Va să zică mă lași...

Ea încercă să-i dovedească că nu era cu putință să-l ridice numaidecît din casa lui Scatiu, fără să-i dea bănuiei. Conu Dinu nu mai răspunse nimic, ci rămase cu ochii în pămînt.

Nepoată-sa îl privea în tăcere, gîndindu-se ce era de făcut. Se vedea bine că bătrînul învîrtea ceva prin minte. Ea se temea să nu-și pună și el capăt zilelor. Căută din nou să-l încredințeze că nu se duce la București decît ca să-i pregătească odaia. El tăcu.

Înmormîntarea Tincuței se petrecu în aceleași condițiuni de solemnitate și declamare. Totul era bogat, dar totul ținea de reclamă și de fală. În urma carului funebru mergea Tănase, între Matei și Mihai. La fiecare răspîntie, Scatiu se credea dator să sperie lumea cu gemetele. Își pusese în minte, fiindcă așa îi convenea, să facă răspunzător de moartea Tincuței pe un biet doctor jidan. Își cînta vorbele pe nas, ca un țîrcovnic :

— Unde o duceți !... Să nu o treceți pe sub ferestrele mișelului !... Bănică ! Nae ! Vasile !

Numele îngrijitorilor de pe la moșii erau astfel invocate la fiecare colț de uliță, ca mărturie a durerii ce-l copleșea, în fond însă pentru ca să se vadă puterea și bogăția lui.

La coborîrea sicriului în mormînt, Scatiu păru că înnebunește. În fantezia lui, excitată de alcool și de plînsetele sincere ale celorlalți, acest act al puneri în pămînt, în adevăr cel mai mișcător din toate, i se înfățișa într-un mod atît de ciudat, încît nu-și mai putea stăpîni urletele. Era conștiința soartei noastre comune, care revolta viața vînjoasă și violentă din el.

Matei enervat îl strînse de braț :

— Nu mai striga așa !

Glasul lui poruncitor păru că sugestionează pe Scatiu. El tăcu deodată : luă o mînă de pămînt înghețat și o

aruncă în groapă. Cînd totul se sfîrși, plecă repede spre sanie, încovoiat și tăcut. Se înveli cu tartanul pe picioare, dînd din cap :

— S-o ia dracu de viață !...

Apoi, adresîndu-se vizitiului :

— Haide, băiete.

XII

De la vestea ce i-o adusese Mihai, că țărani lui reclamaseră ministrului, conu Dinu nu mai avea pace. Era pe jumătate olog, astfel că nu putea să iasă în tîrg și să plece de acolo drept la moșie.

În luna din urmă, pe cînd Tincuța era bolnavă, conu Dinu trimisese într-o zi să-i cheme un birjar. Îl tocmise cu 30 de lei să-l ducă la Ciulniței.

Făcu această încercare pe față, sperînd că Scatiu nu va îndrăzni să-l oprească. Dar se înșelă : Scatiu îndrăzni, ba dete și o pereche de palme birjarului.

De atunci bătrînul se concentră în sine și deveni mai blînd.

După moartea Tincuței, ceru să vadă pe ginere-său. Îl rugă binișor să-i trimită un croitor ca să-și facă haine negre. După cîteva zile, iar voi să-l vadă. Îi vorbi despre fetiță, rugîndu-l s-o trimită la București, la Sașa. Scatiu îi împlini toate gusturile, sau îi făgădui să i le îndeplinească, dar totdeauna cu aceeași condiție : să nu mai încerce să plece.

Într-o dimineață, conu Dinu îi ceru sania să se ducă la baie.

— Bucuros. Vrei să-ți dau și pe Costea să te ajute ?

— Cum vrei.

— Ba nu : cum vrei dumneata.

Bătrînul se gîndi. N-avea nici o nevoie de Costea, dar ținea să nu deștepte bănuieli.

— Doar să mă ajute să mă urc în sanie. La baie m-o da jos un om.

— Va să zică nu-ți trebuie.

— Nu.

Tănase porunci să inhame caii. Conu Dinu își puse o pereche de pantofi groși, își luă șuba și căciula, dete femeii să-i așeze în sanie peria de cap și prosoapele, și astfel, ajutat de fecior, plecă.

De multă vreme nu ieșise din casă. Aerul rece îl însufleți. Vorbi vizitiului cu interes de tot ce întâlnea în cale, dar vizitiul răspundea numai cu gura jumătate: era dăscălit de Scatiu.

La poarta băilor stau câteva birji. Sania lui Conu Dinu intră în ogradă, el se dete jos cu mare grijă, și intră înăuntru. Sania întoarse și se puse să-l aștepte.

Dar după puțin timp bătrînul deschise ușa și chemă pe vizitiu.

— Ia ascultă, fă bunătate, te rog, dă o fugă pînă acasă și adu-mi briciurile : ceré-le la Maria și, aici, dă-le îngrijitorului, pentru mine.

Vizitiul porni numaidecît. El îl pîndi pînă ce se depărtă ; apoi spuse băiașului că are puțină treabă în tîrg, îl rugă să-l urce într-o sanie de birje și să primească briciurile în numele lui, că se întoarce.

De îndată ce fu singur cu birjarul, îi zise :

— Măi băiete, tu ești stăpînul saniei ?

— Eu, cucoane.

— Ai cai buni ?

— Buni de tot.

— Poți să inhame numaidecît și pe ceilalți doi și să mă duci la Ciulniței ?

— Numai cît te-i șterge la ochi, cucoane.

— Cîte parale vrei ?

Birjarul se gîndi.

— E cam departe... sînt două poști bune... vreme de iarnă...

- Scurt, scurt, cât vrei ?
- Să-mi dai doi poli, boierule.
- Bine. Mișcă-te.

Bidiviii o rupseră la fugă. După cinci minute intrau într-o curte jidovească, plină de zăpadă bătătorită. Birjarul scoase alți doi călușei, îi înhămă înaintea celorlalți și porniră.

Conu Dinu își ridicase gulerul de la blană peste cap, ascunzându-se de teamă să nu-l cunoască cineva.

Cînd fură afară din oraș și dete cu ochii de întinderea lucie a cîmpului, i se păru că întinerește. De doi ani îl țineau închis ! De doi ani nu mai răsufleseră la lumina largă a șesului ! Drumul pe unde mergeau îl cunoștea din copilărie ; știa numele tuturor satelor, al tuturor paposurilor ; copacii erau desfrunziți și triști — și totuși lui îi părură toate noi, toate frumoase.

— La ascultă, birjar : știi să mîi ?

— Știu, cucoane.

— Dacă știi, să te văd. Am zis 40 de lei : îți dau 50.

La așa vorbă duioasă, biciul învăluia dintr-o dată pe rotași și pe înaintași, iar sania zbura pe pîrtia drumului.

Cu cât mergeau mai repede, cu atît emoțiunea lui conu Dinu creștea. I se părea că-l ajunge Scatiu de pe urmă. La fiecare minut se uita îndărăt.

Și avea dreptate să se teamă.

Vizitiul, venind să ceară bricile, dăduse oarecari bănuieli lui Scatiu, fiindcă el știa că socru-său nu se mai rădea de mult și își tăia barba cu foarfecele ; cu toate astea nu zise nimic. Se mulțumi să întrebe pe vizitiu dacă în adevăr îl lăsase la baie.

Acesta, sigur de sine, se întoarse după vorba lui conu Dinu și dase pachetul în mîna îngrijitorului ; apoi se puse să aștepte. Însă, după vreun ceas, răzbit de frig, se coborîse din sanie și se preumbla de colo pînă colo izbindu-și mîinile de umeri. Cîteodată își arunca ochii înăuntru, doar l-o vedea cineva. Și în adevăr,

intendentul băilor, știind că nu e nimeni înăuntru, ieși la el și-l întrebă pe cine aștepta.

Cînd înțelese el că conu Dinu fugise, sări pe capră și plecă în goana cailor.

— Tiii ! e rău de mine !

Intră pe poartă ca un năuc, lăsă hățurile și se duse la stăpînu-său într-un suflet ;

— Cucoane, boierul cel bătrîn a fugit !..

Scatiu sări în sus.

— Unde a fugit ? Cum a fugit ?

— Nu știu, vai de maica mea ! L-am lăsat la bale... și am venit după brice. Cînd m-am întors înapoi, eu țineam că-i înăuntru... De unde să știu eu ?...

Scatiu îl privi o clipă chiorîș, apoi se repezi la el și-l luă la bătaie :

— Te-ai vîndut lui, mișehule !... Stai că te învăț eu minte.

Stăpînul da ca un orb, iar sluga se apăra cu amîndouă mîinile duse la cap.

— Iartă-mă, boierule, c-am greșit... nu-s vinovat.

— Să înhami caii numaidecît, ticălosule ! Pe cîtepatru, mî-ai înțeles ?

Vizitiul se repezi la grajd, iar Scatiu se duse să-și ia blana, parcă nimic nu se întîmplase între ei.

După zece minute ieșeau pe poartă ca o vijelie. În goana lor nebună peste cîmp, treceau văi, dealuri, girle înghețate, alergînd după sania lui conu Dinu. La fiecare cinci minute, Scatiu se ridica în picioase sau își întindea gîtul în vînt, ca un copoi, să prindă urma fugarilor. Lumea de pe la circiumi, care văzuse trecînd cele două sâni, ca două vîrtejuri, se uita mirată după ele.

Înainte de a ajunge la Ciulniței, conu Dinu se opri o clipă în satul Balta, cu ai cărui locuitori avusese Tănase altădată proces și cu care nici acum nu trăia bine, și le spuse în fugă să vie la curte. Prin satul lui

de asemenea se opri la două-trei case și chemă pe oameni.

În vreme de iarnă, țăranii robotesc primprejurul casei, mai dreg câte ceva, mai stau la cârciumă, după cum se întâmplă. Vestea se răspîndi prin sat ca fulgerul.

Nae Eftimiu și Aglaia rămaseră încremenți cînd deteră cu ochii de conu Dinu. Alergară să-l coboare din sanie, uitîndu-se unul la altul.

— Da' ce-i asta, unchiule ?

Bătrînul le aruncă o privire încruntată.

— Ce să fie, nepoate : iă, am venit la mine acasă.

Îl urcară sus, îl duseră în vechea lui odaie, care acum devenise odaia lui Scatiu, îi aprinseră foc. Aglaia îi dete dulceață, ca și cum ar fi fost cei mai supuși ai lui slujitori.

Conu Dinu zări pantofii lui Scatiu, de marginea patului. Fără a zice o vorbă, îi ridică de jos cu bastonul și-i aruncă în foc. Aglaia îl privea cu ochii holbați :

— Da' ce faci, unchiule ?

— Asta-i treaba mea. Fă bunătate și schimbă patul, scoate plapăma, și salteaua, și mindirul, să iasă mirosul de mitocan, m-ai înțeles ?

Aglaia înțelsese că n-avea încotro. Se supuse, dar cu minie. Aglaia era stăpînă pe curte. Vechea prietenie cu Tănase se urma și acum sub ochiul binevoitor al d-lui Eftimiu, și în virtutea acestei prietenii dînsa făcea ce vrea.

Bătrînul ceru să-i aducă un fotoliu, se dezbracă de șubă și șezu la o masă, gîndindu-se.

— Așa !.. zise el cu mulțumire.

Odată ajuns la moșie i se păru că a intrat în împărăția lui : aici nu se mai temea de Scatiu.

În vremea asta, toată lumea din curte era în mișcare. Nimeni nu înțelegea ce se petrecea, dar fiecare se simțea în neliniște. Vătafii vechi fuseseră înlocuiți cu alții, oameni de încredere de-ai lui Tănase, cari aduseseră pe

săteni la disperare. Leșile crau prefăcute, după ideile noului stăpin ; hambarele mutate din loc ; pină și argații nu mai erau aceiași.

Pe cînd slugile lui Tănase se adunau să vadă ce se petrece, țăranii intrau pîlcuri, pîlcuri în curte, vorbind între dînșii :

- A venit boierul, mă ?
- A venit, mă.
- Mare scofală !...
- Da' nu Scatiu, mă.
- D-apoi cine ?
- Boierul nostru.
- Conu Dinu ?
- Păi cum. Vezi reclamația noastră ?
- Da de'unde știi tu, măi Tudosi ?
- D-apăi că l-am văzut, măi băiete.

Oamenii nu prea vreau să creadă, fiindcă știau că-l ține zălog Scatiu la oraș.

Pe cînd ei vorbeau astfel între dînșii, se auziră clopoței de la o sanie de pe drum : ajungea Tănase în goana cailor.

De îndată ce intră în curte, el înțelese cum stau lucrurile. Era galben-verde de minie. Se ridică în picioare și se uită la săteni.

— Ce vreți dumneavoastră, oameni buni ?

Ei își scoaseră căciulile și se apropiară domol de dînsul.

— Bună vreme, coane.

— Ei, ce-i ?

— Păi ce să hie... Ia, mai veniserăm pe la curte și noi... c-am auzit c-a sosit boierul cel bătrîn.

— A sosit, da-i cam bolnav. Veniți mai spre seară. Și sări din sanie ducîndu-se sus.

Cum intră în casă, își dezbracă blana și dete năvală la socru-său.

— Cu multă plecăciune, boierule.

Conu Dinu sta tot la masă. Cum îl văzu își întoarse privirea în altă parte și răspunse pe același ton :

— Mulțumim duminică.

Tănase încuia ușa. Bătrînul începu să strige :

— Nu-ncuia ușa ! nu-ncuia ușa !

— Nu urla așa, c-avem de furcă amîndoi.

— Nu-ncuia ușa !

— Mi-ai fugit de-acasă, ha !

— Nu-ncuia ușa !

Ochii bătrînului stau să-i iasă din cap. El striga cît îl lua gura, repetînd aceleași cuvinte : „Nu-ncuia ușa”. Scatiu fu silit să descuie ușa.

— Pentru ce mi-ai plecat de-acasă, boierule ?

Conu Dinu păru că se liniștește.

— Pentru că așa am vrut.

— Așa ai vrut ?

— Da.

— Așa ? Stai că te-nvăț eu minte.

Și zicînd astfel, se sculă și chemă pe Nae.

— Spune lui Chiru să vie-ncoace cu Ilie — și să schimbe caii.

Nae îl luă la o parte și-i șopti ceva la ureche. Tănase se repezi afară, la oameni, furios.

— Măi fraților, vreți, se vede, să m-aduceți la disperare. Ce căutați în curtea mea !... Duceți-vă la ministru !

Unii dintre săteni plecară ; alții nu.

— Pe noi ne-a chemat boierul nostru.

Scatiu începu să zbiere.

— Boierul vostru !... Chivule, Ilie, dați-i afară ! afară !

Vătășei luă lumea mai cu bine, mai cu rău și o scoaseră afară din curte, închizînd porțile. Scatiu se întoarse la socru-său, urmat de cei doi inși.

— Acuma, tată socrului, să ne răfuim amîndoi. Puneți mîna pe el, mă.

Bătrînul văzuse de pe fereastră cum îl părăsise țărani, și, neavînd nici o putere, își plecase capul pe masă și plîngea. Cei doi vătăfi puseră mîna pe el. Scatiu porunceă :

— Dați-i șuba și aduceți un curmei.

Vătăfii aduseră blana și frînghiuța.

— Legați-l !

Chiru îl înfășură în blană și-l legă cu frînghia pe deasupra. Apoi îl luară pe sus să-l puie în sanie. Caii însă nu erau gata. Așteptînd, ei putură vedea, cu toții, peste gard, că sătenii nu se risipiseră, ci așteptau. Atunci Tănase porunci celor două slugi să-și aducă puștile.

Cînd sania fu gata, așezară pe bătrîn, ca pe un sac, într-un colț. Scatiu se sui alături. Chiru pe capră, lîngă vizitiu, iar Ilie în coadă. Astfel, porniră.

Însă în loc să iasă pe poarta cea mare, sania trecu pe sub leși, în fuga cailor, și se îndreptă spre poarta de la arman. Sătenii, care ațineau drumul, înțeleseseră gîndul lui Scatiu și o porniră în goană în partea aceea. Cei mai sprinteni ajunseră la timp și deteră să apuce caii înaintași de dîrlogi, dar caii, tineri, se feriră, speriați, și se strecurară printre lume. Oamenii blestemau și mai alergau în urma sănii, doar ca să-și verse focul — cînd, de departe văzură venind înaintea fugarilor alți oameni, din alt sat : erau țărani din Balta.

Scatiu, care înțelese primejdia, zise lui Chiru să tragă un foc în vînt, iar vizitiul să dea gură cailor. Însă sperietura puștii, în loc să le fie de-a bună, mai rău le strică. Băltenii aținură drumul cailor, strigînd. Scatiu apucă hățurile din mîna vizitiului și voi s-o ia peste cîmp — dar unul din înaintași, dînd în șanțul șoselei, căzu. Atît fu destul ca să pună mîna oamenii pe el. Calul se sculă, tîrî pe un flăcău prin zăpadă, însă fără spor. Repede, sania fu înconjurată din toate părțile. Scatiu sări jos, luă pușca din mîna lui Chiru și dete să se apere. O lovitură de ciomag peste braț, venită ca din

cer, îl făcu să scape pușca și s-o rupă la fugă. Lumea după el. Fu ajuns și culcat la pământ, fără să se știe de căzu singur sau îl răsturnară ceilalți.

Ce se petrecu atunci nimeni nu-și poate da seama. Într-o clipă, îl făcură fărîmele, fără zgomot, fără vaiete.

Ancheta judecătorească găsi în creierii lui turtiți, pietre, cuie, o basma ruptă, pe care furia poporului le adusese ca o apă mare.

Pe cînd oamenii se întorceau să judece pe vătășei, doi dintre dînșii reveneau la cadavrul lui Scatiu, aprinși de ură, și-i dau cu tocul cizmei în cap. Unul era Lefter, din procesul băltenilor ; altul Stoica, țiganul din Ciulniței. Unul avea de răzbunat bicele de pe obraz ; altul moartea lui Forgaș.

Iar conu Dinu rămase să trăiască mai departe, olog și singur, însă stăpîn ca mai înainte pe pământ, pe pământul care-i fusese atît de drag, în care se născuse, pe care trăise și în care avea să se odihnească pe veci, cu credință că acolo îi va fi bine, ca în această γῆ-μῆτηρ¹ va găsi, ca cei vechi, nemurire, răsplată și pedeapsă.

¹ *Gbe-meter* (gr.) pământ-mamă.

CUPRINS

[illegible]

Lector : SUZANA CARMEN DUMITRESCU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 10.06.1987.
Coli ed. 15,30. Coli tipar 9,5

Com. nr. 60 602
Combinatul poligrafic „Casa Scintei”
Plăța Scintei nr. 1, București
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

EM

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

